

Norge i Arktis 1906 –1933

Folkerettsjuristenes fellesskap, faglige legitimitet
og politiske handlekraft i spørsmålene om
Svalbard, sjøgrensen og Øst-Grønland

av

Ole Jone Eide

Avhandling for graden
PHILOSOPHIAE DOCTOR
(Ph.d.)

Fakultet for utdanningsvitenskap og humaniora
2019

Universitetet i Stavanger
4036 Stavanger
NORWAY
www.uis.no

© 2019 Ole Jone Eide
ISBN: 978-82-7644-835-1
ISSN: 1890-1387
Doktoravhandling nr. 448

Sammendrag

På begynnelsen av 1900-tallet var norske myndigheter involvert i territoriale ekspansjonsframstøt på Svalbard, utenfor den norske fastlandskysten (sjøgrensen) og på Grønland. Flere folkerettsjurister var sentrale i disse prosessene, men betydningen av deres engasjement har i liten grad vært studert. I studiet av dette engasjementet har jeg følgende tre utgangspunkt: For det første er det en sentral problemstilling i hvilken grad og på hvilken måte folkerettsjuristene utgjorde et *fellesskap* i perioden. Samtidig er det et spørsmål i hvilken grad folkerettsjuristene framstod med *faglig legitimitet*. For det tredje er spørsmålet hvordan fellesskapet og den faglige legitimiteten ble brukt i *relasjonen med de politiske myndighetene*.

Disse spørsmålene er viktige for å kunne studere sentrale sider ved utviklingen av folkerettslig ekspertise fram til begynnelsen av 1930-tallet. Ved slutten av den undersøkte perioden er spørsmålet hvilke svar en systematisk studie av utviklingen av et fellesskap av folkerettsjurister med politiske ambisjoner kan gi. I første rekke gjelder dette innsikter angående forbindelser mellom norsk ekspansjonspolitik i Grønlandsspørsmålet og Berlinkonferansen i 1884/85, der stormaktene ble enige om hvordan Afrika skulle deles. I arbeidet med å besvare disse problemstillingene er jeg først og fremst inspirert av juristen Wouter Werners perspektiver. Han drøfter ulike sider ved folkerettsjuristers fellesskap og hvordan de framstår som fagfolk i politiske prosesser.

Hovedfunn:

I begynnelsen av perioden lå initiativet til ekspansjonsforsøkene i stor grad hos de politiske myndighetene (kapittel 3). Folkerettsjuristene var få, og de hadde i begrenset grad mulighet til å utgjøre et fellesskap som kunne definere den arktiske ekspansjonen. Juristen Arnold Ræstad satt imidlertid på en betydelig faglig legitimitet i og med at han ikke bare var jurist, men endog hadde en juridisk doktoravhandling. Denne måten å få faglig legitimitet på finner man senere igjen hos juristen Gustav Smedal i Grønlandsspørsmålet.

I den videre utviklingen er det naturlig å først fokusere på juristen Francis Hagerup, som var en internasjonalt kjent folkerettsekspert, under Spitsbergenkonferansen i 1910 og under forhandlingene i Paris i 1919 (kapittel

4 og 5). For det første stod han for en form for faglig legitimitet, her definert som juridisk forsvarlighet. Dette vi si en holdning sterkt preget av juridiske formalia og forpliktelser, som særlig i 1919 var med på å begrense hans muligheter for å raskt å realisere norske ekspansjonsinteresser når en sjanse bød seg for politisk innflytelse: Hagerups juridiske forsvarlighet medførte i 1919 at han følte seg forpliktet av forutsetningene fra konferansene før krigen, nemlig at Spitsbergen skulle betraktes som terra nullius hvis ikke alle involverte parter ble enige om noe annet.

Dette gjorde ham i stor grad handlingslammet og stilte ham i opposisjon til det dominerende fellesskapet av norske folkerettsjurister i forhandlingene om Spitsbergen i Paris etter krigen, anført av Fredrik Wedel Jarlsberg. Det var nemlig en betydelig vilje blant folkerettsjuristene i den norske delegasjonen i Paris (spesielt hos Wedel Jarlsberg) til først og fremst å prioritere politisk handlekraft og om nødvendig tone ned den faglige legitimiteten, i alle fall i form av Hagerups juridiske forsvarlighet. Mellom Hagerup og Wedel Jarlsberg ser vi dermed et skille i vektleggingen av politisk handlekraft i form av vilje og evne til å gripe den muligheten som oppstod etter første verdenskrig.

Det er i arven etter de fellesskap av ulik art og grad som inkluderte Ræstad, Hagerup og Wedel Jarlsberg, at Smedal og fellesskapet rundt ham trer fram i forbindelse med Grønlandsspørsmålet. Smedal kombinerte avhandlingsarbeid knyttet til en aktuell sak (arv etter Ræstad) med sterk vilje, i arven etter Wedel Jarlsberg, til å bruke et politisk mulighetsvindu. Dette markerte også en avstand til Hagerups passiviserende juridiske forsvarlighet.

Funnene viser hvilken kraft som ligger i Wouter Werners fokus på en kombinasjon av fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft slik dette til slutt kom til uttrykk i Grønlandsspørsmålet: Etter initiativ fra deler av et relativt fasttømret fellesskap av folkerettsjurister med Smedal og Frede Castberg i spissen, legitimerte de politiske myndigheter i Grønlandsspørsmålet spektakulære ekspansjonistiske handlinger (kapittel 6).

Konkret lot regjeringen seg presse av framstående folkerettsjurister til å okkupere Øst-Grønland i 1931. Gustav Smedal, den ledende av disse juristene, hadde argumentert for denne okkupasjonen i sin doktoravhandling. Her benyttet han seg av prinsipper som ble brukt i et av de klareste symbolene på

imperialisme i historien, nemlig Berlinkonferansens sluttdokument fra 1885. Denne studien av folkerettsjuristene viser at norsk ekspansjonspolitikk på Grønland på en mer systematisk måte enn tidligere forskning har vist kan knyttes til denne konferansen.

Forord

I arbeidet med denne avhandlingen har jeg hatt nytte av raus bistand fra en lang rekke personer, som alle fortjener en stor takk når arbeidet nå er slutført.

Først og fremst vil jeg takke min hovedveileder professor Roald Berg ved Universitetet i Stavanger for innsiktsfulle, strukturerende og tydelige tilbakemeldinger fra den spede begynnelse til siste punktum ble satt. Takk også til biveileder professor Marie Smith-Solbakken (UiS) for inspirerende og konstruktive innspill underveis. Viktige milepæler i prosjektet har vært 50 %- og 90 %-seminarene, der henholdsvis professor Einar-Arne Drivenes og professor Gunnar Nerheim har gitt konstruktive kommentarer.

Fagmiljøet ved Institutt for kultur- og språkvitenskap (IKS) har vært til stor hjelp i hele prosjektfasen, både på IKS-seminar og i andre, mer uformelle sammenhenger. Takk til førsteamanuensene Ann Elisabeth Laksfoss Cardozo, Eva Jakobsson og Ingrid Nielsen, ph.d.-stipendiat Ole Kallelid og historiker Arne Langhelle. En særlig takk til professor Nils Olav Østrem, førsteamanuensis emeritus Dan Dyrli Daatland og ph.d./dekan Kristin Fjelde Tjelle for å ha tatt seg tid til å lese hele avhandlingen i slutfasen, samt til førstelektor Olav Tysdal for tidenes røverkjøp av *Norsk polarhistorie* og rådgiver Jeanette Rollheim for god administrativ støtte underveis. Takk til instituttleder professor Odd Magne Bakke for å ha lagt til rette for fullføringen av dette prosjektet.

En kilde til stor faglig inspirasjon har vært å finne ved Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet, særlig knyttet til forskningsprosjektet *Norsk polarpolitikk 1870-2014*. Særlig vil jeg trekke fram lederne av dette prosjektet, professorene Stian Bones og Einar-Arne Drivenes, som inviterte meg til å presentere prosjektet mitt i Tromsø for en større faggruppe. Bones og Drivenes skal også takkes for invitasjonen til å bli med på et meget inspirerende fagseminar i Ilulissat på Grønland i august 2015.

Det retthistoriske miljøet ved Universitetet i Oslo er jeg også en stor takk skyldig. Særlig gjelder dette professor Ola Mestad, som blant annet inviterte meg til å legge fram prosjektet for retthistorikere ved Universitetet i Oslo.

Utenlandsoppholdet ved Kungliga tekniska högskolan (KTH) i Stockholm ga innsikter i et forskningsmiljø blant annet med en annen type tverrfaglighet enn det jeg er vant med fra eget institutt. Eva Jakobsson spilte en viktig rolle for at oppholdet kunne realiseres.

En stor takk skal også rettes til Bente Granrud (seksjonsleder for privatarkiv ved Nasjonalbiblioteket), Nina Korbu, Signe Nyhuus-Eriksen og de andre ansatte på Spesiallesesalen på Nasjonalbiblioteket. Disse har gitt uvurderlig hjelp i arbeidet med privatarkivene, og har hatt et betydelig arbeid med å rådgi og å hente fram de store mengdene med ubehandlet arkivmateriale særlig etter Gustav Smedal, Arnold Ræstad og Frede Castberg.

Takk til rådgiverne Jon Barstad og Rasmus A. Christensen, samt arkivar Leif Thingsrud ved Riksarkivet for ypperlig service ved flere anledninger. Bibliotekleder Ivar Stokkeland ved Polarinstituttets bibliotek har vært en dyktig og meget serviceinnstilt ressursperson når det gjelder å finne fram i det store materialet som finnes ved biblioteket. En stor takk går også til Arnold Ræstads barnebarn, Martin Fahlén, som åpnet sitt hjem i Kungälv, Sverige, og raust ga meg tilgang til en stor og ukjent brevsamling etter en av de folkerettsekspertene som blir studert i denne avhandlingen, nemlig Arnold Ræstad.

Takk til universitetsbibliotekarene Terje Blåsternes og Else Sauge Torpe ved universitetsbiblioteket i Stavanger, samt referansebibliotekar Siri Røsbak Glosli ved Nasjonalbiblioteket for nyttige råd angående referanser.

Takk til gode venner og spesielt familien for å ha fått meg til å tenke på helt andre ting enn okkupasjoner på Grønland. Uten dere, ingen avhandling.

Stavanger, oktober 2018

Ole Jone Eide

Innhold

Sammendrag	iii
Forord	vi
1 Innledning	1
Problemstillinger	6
Folkerettsjurister mellom fag og politikk – Wouter Werners perspektiver	8
Biografi, prosopografi og komparasjon.....	15
Folkerett – definisjoner	19
Folkerettsjurister og andre jurister i Norge 1906–1933.....	21
Periode og geografisk område	27
2 Tidligere forskning, kilder og avhandlingens struktur	33
Tidligere forskning.....	33
Polarhistorie.....	33
Vitenskapshistorie.....	42
Ekspansjons- og okkupasjonshistorie	54
Kilder	61
Avhandlingens struktur	65
3 Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander	67
Innledning	67
Arnold Ræstad	70
Johan Wollebæk.....	75
Spitsbergenkonferansene og avhandlingen Norges høihetsret over Spitsbergen i eldre tid (Ræstad)	76
Et nyetablert UD mellom historisk og juridisk kunnskapsdannelse	80
Nye yrkesvalg og uforutsigbart inntektsgrunnlag	82
Norges høihetsret over Spitsbergen i eldre tid: Et politisk verktøy for UD?.....	87
Norsk og internasjonal anerkjennelse	91
Oppsummering	97
Sjøgrensespørsmålet og doktoravhandlingen Kongens strømme (Ræstad).....	99
Sjøgrensekommisjonens innstilling (Wollebæk m. fl.)	106
Konfrontasjon mellom Ræstad og Wollebæk	108
«Dilettantisme eller –?»	113

	Internasjonal anerkjennelse.....	117
	Effektiv okkupasjon og Ræstads argumentasjon.....	119
	Diskusjon og avslutning.....	122
4	Spitsbergenkonferansen i 1910 og Hagerups juridiske forsvarlighet....	129
	Innledning.....	129
	Bakgrunn.....	132
	Hagerup og Hammarskjöld.....	133
	Spitsbergenkonferansene.....	137
	Friksjon og forsvarlighet.....	141
	Hammarskjölds folkerettshistoriske argument og Hagerups juridiske forsvarlighet	145
	Diskusjon og avslutning.....	147
5	Spitsbergenforhandlingene 1918–1920 og politisk handlekraft.....	151
	Innledning.....	151
	Mot avgjørelse om Spitsbergens status.....	154
	Folkerettsjurister, andre eksperter og politisk handlekraft i Paris.....	158
	Wedel Jarlsberg og politisk handlekraft.....	159
	Støttespilleren Ræstad.....	160
	Andre støttespillere.....	167
	Den private komitéen.....	170
	Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft.....	174
	Hagerups juridiske forsvarlighet – utenfor fellesskapet.....	175
	Diskusjon og avslutning.....	177
6	Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft overfor regjeringen.....	181
	Innledning.....	181
	Grønlandsspørsmålet 1919–1933.....	186
	Folkerettsjuristenes bakgrunn: Et utgangspunkt for fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft.....	191
	Sektorprinsipp og effektiv okkupasjon.....	196
	Smedals faglige legitimering av effektiv okkupasjon.....	201
	Disputasen: Fellesskap og faglig legitimitet i universitetets gamle festsal.....	207
	Ut i verden.....	211

Fra doktoravhandling til politisk handlekraft: Okkupasjonen av Øst-Grønland	213
Mot avgjørelse i Haag	220
Smedal og Haag-dommen i ettertid	223
Diskusjon og avslutning	227
7 Konklusjon	231
Polarhistorie	234
Vitenskapshistorie	235
Ekspansjons- og okkupasjonshistorie	238
Begrensninger og videre forskning	239
Abstract	241
Kilder og litteratur	243
Arkiver og samlinger	243
Riksarkivet (RA)	243
Nasjonalbiblioteket (NB)	243
Stortingsarkivet (SA)	244
Polarinstituttets bibliotek (PB) (Tromsø)	244
Statsarkivet i Tromsø (ST)	244
Martin Fahløns private brevsamling (MFpb) (Kungälv, Sverige)	244
Kungliga Biblioteket (KB) (Stockholm)	245
Trykte kilder og litteratur	246

Kommentar til noteapparat

I noteapparatet brukes ikke *ibid.*, eller *sst.* (samme sted), fordi det særlig angående lengre og sammensatte referanser kan være problematisk å definere hva *ibid./sst.* viser tilbake til. I avisartikler med forfatter refereres det til forfatternavn. I andre referanser til aviser brukes navnet på avisen. Enkelte av avisreferansene (med og uten forfatter, i flere tilfeller også med *sitat*) har ikke sidetall. Dette skyldes at det er avisutklipp som er funnet i arkiver der sidetallet er klippet bort.

Forkortelser og initialer i tekst og noteapparat¹

«A.S.»	Arne Scheel (ekspedisjonssjef, Utenriksdepartementet)
«J.I.»	Johannes Irgens (utenriksminister)
jnr.	journalnummer
«jw»	Johan Wollebæk (byråsjef, Utenriksdepartementet)
KB	Kungliga Biblioteket
MFpb	Martin Fahlens private brevsamling
NB	Nasjonalbiblioteket
PB	Polarinstituttets bibliotek
PM ²	promemoria
RA	Riksarkivet
SA	Stortingsarkivet
ST	Statsarkivet i Tromsø
UD ³	Utenriksdepartementet
UDA	Utenriksdepartementets arkiv

1 Oversikten gjelder forkortelser til arkiver, biblioteker og en samling, samt andre forkortelser og initialer som er i så utstrakt bruk at den fullstendige versjonen ofte ikke finnes i rimelig nærhet.

2 I noteapparatet finnes forkortelsen i enkelte sitater i varianter som «P.M.» og «p.m.».

3 Forkortelsen er brukt i en del tilfeller i hovedteksten (i tillegg til kortformen departementet) hovedsakelig av stilistiske årsaker.

1 Innledning

Denne ph.d.-avhandlingen er en studie av folkerettsjuristers rolle i norsk ekspansjonspolitikk i Arktis. I perioden 1906-1933 ble det fra norsk side gjort framstøt for å legge Spitsbergen, en sjøgrense fire kvartmil utenfor fastlandskysten, samt deler av det østlige Grønland inn under norsk suverenitet.⁴ Disse framstøtene var avhengige av folkerettsjurister i roller som forfattere, rådgivere og forhandlere. I avhandlingen fokuserer jeg på hvordan folkerettsjurister endte opp med å knytte norsk ekspansjonspolitikk til de europeiske stormaktenes oppdeling av Afrika under Berlinkonferansen i 1884/85.

I dette innledningskapitlet gis det først en kort innføring i spørsmålene om Spitsbergen, sjøgrensen og Grønland, samt imperialismebegrepet og prinsippet om effektiv okkupasjon. Deretter gir jeg en oversikt over de folkerettsjuristene som står sentralt i studien, i tillegg til de viktigste problemstillingene knyttet til deres fellesskap, faglige legitimitet og politiske handlekraft. Så følger en undersøkelse av Wouter Werners perspektiver når det gjelder å få en systematisk forståelse av folkerettsjuristenes posisjon som et fellesskap mellom fag og politikk. Etter dette gis en gjennomgang av biografiske og prosopografiske perspektiver, før jeg ser nærmere på definisjoner av folkerett og en av folkerettens hovedkilder. Til slutt studeres folkerettsjuristene sett i forhold til en videre krets av juridisk ekspertise i Norge, samt at jeg foretar en avgrensning av avhandlingens tema romlig og kronologisk.

Med Spitsbergens spørsmålet menes her i vid forstand prosessen fra de første forsøk ble gjort på å legge øygruppen til Norge i 1871 fram til Norge formelt overtok suvereniteten i 1925. I denne avhandlingen vil det bli fokusert på to kortere perioder i dette ekspansjonsprosjektet. For det første gjelder dette særlig

⁴ 1) Bortsett fra i spesielle tilfeller som sitater og publikasjonstitler vil det som i dag heter Svalbard få tilbake sitt gamle navn Spitsbergen i denne avhandlingen.

Spitsbergen var det offisielle navnet på øygruppen fram til 1925. Betegnelsen Svalbard brukes likevel i tittelen på avhandlingen for å gi dagens lesere de riktige forventningene til den geografiske utstrekningen før dette blir forklart nærmere her.

2) Fire kvartmil er lik en geografisk mil, som var datidens betegnelser på det som i dag er definert som fire nautiske mil. En nautisk mil er 1852 meter.

den første konferansen om øygruppen i 1910. Denne endte, i likhet med to andre konferanser, i 1912 og i 1914, uten en endelig avklaring. Her var i første rekke Norge, Sverige og Russland involvert, samt blant andre flere av de europeiske stormaktene og USA. For det andre behandles forhandlingene i forbindelse med fredsoppgjøret etter første verdenskrig, der Norge til slutt fikk suverenitet (kapittel 5). Da var det først og fremst USA, men også flere av de andre seiersmaktene som var sentrale i forhandlingene.

Sjøgrensespørsmålet handlet i stor grad om hvorvidt yttergrensen for sjøterritoriet skulle gå tre eller fire kvartmil ut fra norskekysten. En tilknyttet problemstilling var hvordan denne grensen skulle beregnes med utgangspunkt i en kyst med brede fjorder og mange andre innskjæringer, samt utallige øyer, holmer og skjær.⁵ Sjøgrensespørsmålet var spesielt viktig for kystfiskeriene. Det intrikate med forsøket på å fastsette sjøgrensen var at hovedmotstanderen var Norges nære allierte Storbritannia, som hadde interesse av en trekvartmilsgrense. Den siste delen av dette sakskomplekset fikk ikke sin endelige avgjørelse før i 1951 av den internasjonale domstolen i Haag, og da til Norges fordel. Jeg avgrensner meg her til sjøgrensen utenfor Finnmarkskysten og perioden ca. 1910-1913. Årsaken til at dette saksområdet er tatt med, er at spørsmålene om sjøgrensen og Spitsbergen i denne fasen er nært knyttet sammen. Begge er, sammen med Grønlandsspørsmålet, sentrale i norsk arktisk politikk og er egnet til å gi innblikk i folkerettsjuristenes politiske innflytelse.

Grønlandsspørsmålet blir her brukt som en overordnet betegnelse på konflikten mellom Norge og Danmark om hvem som hadde suvereniteten over Øst-Grønland (og Sørøst-Grønland). Selv om den hadde konfliktstoff i seg tilbake til 1814, kom tvisten for alvor til overflaten fra rundt 1921 til 1933. Den eskalerte på slutten av 1920-tallet, og toppet seg i 1931, da norske folkerettsjurister var sentrale strateger bak okkupasjonen av Øst-Grønland, som ble foretatt av norske fangstfolk. Det endelige punktum for ekspansjonsforsøket kom i 1933, da Den faste domstolen i Haag dømte i Danmarks favør. Mitt fokus er på opptrappingen fram mot okkupasjonen og fram til domstolens avgjørelse. Begrepet Grønlandsaken brukes når det spesifikt refereres til tiden fra og med okkupasjonen i 1931 og til og med rettsaken.

⁵ Se utdyping om sjøgrensen i kapittel 3.

Begrepet arktisk imperialism ble allerede i 1938 koblet til norsk ekspansjon blant annet på Grønland av historikeren og samfunnsøkonomen Wilhelm Keilhau.⁶ Historikeren Hans Fredrik Dahl har understreket at norsk polar eventyrlyst og ekspansjonstrang i perioden fra 1890-tallet til og med Grønlandsspørsmålet «korresponderer presist med den allmenne europeiske imperialism, som over alt ga seg uttrykk i nærgående interesse for fremmede kontinenter.»⁷ Denne «interessen» nådde et av sine mest markante høydepunkt under Berlinkonferansen i 1884/85. Et av de viktigste elementene i arven fra denne konferansen var bruken av prinsippet om effektiv okkupasjon.⁸ Effektiv okkupasjon vil si vilje og evne til å utøve suverenitet over ingenmannsland, definert som et område der ingen annen stat har suverenitet. Gjennom en doktoravhandling skrevet av Gustav Smedal, samt et notat skrevet av Frede Castberg, kan Berlinkonferansen og prinsippet om effektiv okkupasjon knyttes direkte til Grønlandsspørsmålet.

Ni folkerettsjurister blir i ulik grad studert nærmere i forbindelse med spørsmålene om Spitsbergen, sjøgrensen og Grønland. For oversiktens skyld får disse en kort presentasjon her i starten av innledningen. Lenger ute i innledningen vil jeg gi en utdypende begrunnelse for hvorfor nettopp disse ble valgt, og se dette i forhold til forbindelsene de og andre jurister hadde til Universitetet i Oslo og Utenriksdepartementet.⁹ I de enkelte kapitlene vil hovedpersonene bli mer utførlig presentert i forbindelse med de spørsmålene de er mest involvert i.

I kapittel 3 er Arnold Ræstad (1878-1945) og Johan Wollebæk (1875-1940) de sentrale juristene. Ræstad var ansatt i Utenriksdepartementet fra 1906 til 1910, og skrev deretter to tekster som hadde direkte kobling til spørsmålene om sjøgrensen og Spitsbergen. Doktoravhandlingen *Kongens strømme* leverte blant annet argumenter for en norsk firekvartmils sjøgrense.¹⁰ Samtidig

⁶ Keilhau 1938, s. 451 (ff.).

⁷ Dahl 1975, s. 27.

⁸ Berg (under utgivelse), s. 42.

⁹ Universitetet i Oslo bar inntil 1939 offisielt navnet Det Kongelige Frederiks Universitet. Betegnelsen Universitetet i Oslo blir i denne avhandlingen brukt også før 1939 for å få en ensartet bruk som samsvarer med dagens universitetsnavn.

¹⁰ Ræstad 1912a.

argumenterte han for Spitsbergens historiske tilknytning til Norge. Dette gjør denne doktoravhandlingen tett forbundet med hans avhandling *Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid*, som gikk mer utførlig inn i problemstillingen om Norges historiske forhold til denne øygruppen.¹¹ Ræstad var ikke med i den offisielle forhandlingsdelegasjonen under Spitsbergenkonferansene før første verdenskrig, men han var med i delegasjonen som forhandlet på Norges vegne etter krigen. I 1921 ble han utenriksminister. Johan Wollebæk var både byrå- og ekspedisjonssjef i Utenriksdepartementet, og var leder for Sjøgrensekommisjonen. Kommisjonen publiserte i 1912 en innstilling om hvor sjøgrensen burde trekkes. Dette skjedde omtrent samtidig med at Ræstad ferdigstilte sine arbeider.

I kapittel 4 er hovedfokuset på Francis Hagerup (1853-1921) og Hjalmar Hammarskjöld (1862-1953) i forbindelse med Spitsbergenkonferansene før første verdenskrig. Her representerte de hvert sitt land, henholdsvis Norge og Sverige. Begge var et av sine lands mest sentrale rettsforskere, og de ble begge statsministre. Hagerup er her først og fremst sentral på grunn av at relasjonen til Hammarskjöld er med å bekrefte Hagerups langsiktige og konsistente rolle som en person som handlet «juridisk forsvarlig».¹² Denne rollen kom i konflikt med den posisjon han kunne ha fått ved å i større grad ha vist politisk handlekraft ved å gripe de muligheter som bød seg for raskt å realisere norsk ekspansjon. Slik stod Hagerup i motsetning både til Christian Michelsen i 1905, og til flere folkerettsjurister i forbindelse med avgjørelsen av Spitsbergenspørsmålet etter første verdenskrig (se kapittel 5). Hammarskjöld er tatt med fordi det altså er i relasjonen til ham at de nevnte trekkene ved Hagerup kommer til syne under Spitsbergenkonferansen i 1910. At de i det hele tatt hadde en kollegarelasjon er også interessant all den tid de representerte ulike lands forhandlingsdelegasjoner under Spitsbergenkonferansene før krigen.

¹¹ Ræstad 1912b.

¹² Se Stang & Lange 1931, s. 243. Se også en utdyping av uttrykket i innledningen til kapittel 4. Uttrykket opptrer i ulike stilistiske varianter i denne avhandlingen, men det brukes kun hermetegn for Stangs eksakte formulering *juridisk forsvarlig*.

Fredrik Stang (1867–1941) var i løpet av sin karriere stortingsrepresentant, justisminister og partileder i Høyre, leder av Nobelkomitéen, samt professor ved Universitetet i Oslo.

Hovedpersonen i kapittel 5 er i stor grad Fredrik Wedel Jarlsberg (1855-1942). Han brukte sitt store kontaktnett under forhandlingene i Paris om Spitsbergen etter første verdenskrig. Kontaktnettet hadde han opparbeidet i sine mange år som minister (ambassadør) i den franske hovedstaden. Han hadde en betydelig evne til å gripe de praktiske mulighetene som bød seg, for eksempel at Norge kunne få suverenitet over Spitsbergen «i gave» av seiersmaktene etter krigen. Dette var til dels et brudd med Hagerups holdning når det gjaldt forpliktelser knyttet til tidligere forhandlinger, for eksempel at utgangspunktet for forhandlingene etter krigen skulle være at Spitsbergen skulle være terra nullius (ingenmannsland). Dette ignorerte Wedel Jarlsberg og regjeringen og benyttet de politiske mulighetene fredsoppgjøret etter krigen ga.

I Grønlandsspørsmålet (kapittel 6) er Gustav Smedal (1888-1951) den mest sentrale folkerettsjuristen. Han var ansatt i Utenriksdepartementet på begynnelsen av 1920-tallet og ble der involvert i folkerettslige spørsmål. Han skrev doktoravhandlingen *Erhvervelse av statshøiher over polarområder*, som han disputerte på i 1931.¹³ I doktoravhandlingen argumenterte han for Norges rett på Øst-Grønland og koblet dette til Berlinkonferansens sluttokument, kanskje det fremste symbolet på europeisk imperialisme i Afrika. Han var også sentral bak okkupasjonen av Øst-Grønland, som skjedde kort tid etter disputasen. Frede Castberg (1893-1977) satt i en strategisk posisjon fra slutten av 1920-tallet som professor i folkerett og Utenriksdepartementets folkerettslige konsulent. Han hadde allerede i 1924 antydnet at Berlinkonferansens bestemmelser for å tilegne seg nytt land også kunne gjelde i polare strøk. Slik utgjorde Smedal og Castberg en sentral koalisjon i Grønlandsspørsmålet. Nikolaus Gjelsvik (1866-1938) og Jon Skeie (1871-1951) var begge professorer i rettsvitenskap ved universitetet, og allierte seg med Smedal og Castberg i Grønlandsspørsmålet. Disse to spiller imidlertid en noe mindre sentral rolle i denne avhandlingen, men de er viktige for å belyse det fellesskapet som fantes mellom folkerettsjuristene i Grønlandsaken.

Flere av de sentrale folkerettsjuristene var en del av regjeringsapparatet i kortere eller lengre perioder. For eksempel gikk Arnold Ræstad fra en sekretærjobb i Utenriksdepartementet og over til å sysselsette seg blant annet med å skrive en doktoravhandling. Et poeng er også at Francis Hagerup og

¹³ Smedal 1930.

Fredrik Wedel Jarlsberg begge satt i formelle diplomatiske posisjoner underlagt norske myndigheter når de forhandlet på norske vegne i Spitsbergenspørsmålet. Frede Castberg var Utenriksdepartementets folkerettslige rådgiver samtidig som han hadde tett kontakt med Smedal og andre folkerettsjurister.

Problemstillinger

Hovedproblemstillingen i denne avhandlingen er hvordan folkerettsjuristene enkeltvis og som gruppe opererte mellom fag og politikk i perioden 1906–1933. Dette belyses gjennom å analysere hvordan fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft stod i forhold til hverandre i sakene om Spitsbergen, sjøgrensen og Øst-Grønland.

For det første er spørsmålet: På hvilken måte og i hvilken grad kan det spores et fellesskap mellom de involverte folkerettsjuristene i disse tre sakene? Med fellesskap menes en vesentlig grad av enighet mellom folkerettsjurister i saker knyttet til rask realisering av norske ekspansjonsinteresser som hadde kommet på dagsordenen.

Dette er også nært koblet opp til spørsmålet om i hvilken grad disse folkerettsjuristene hadde en faglig legitimitet. Faglig legitimitet er her for det første knyttet til en formell og institusjonell anerkjennelse gjennom den rollen universitetet hadde som utdanner og sysselsetter av disse juristene som doktorgradskandidater og professorer. Særlig vekt vil det bli lagt på at doktoravhandlinger kunne brukes aktivt i forbindelse med politiske mulighetsvinduer som kunne fremme en hurtig realisering av norsk ekspansjon, for eksempel på Grønland. Også andre typer tekster skrevet av folkerettsjurister vil kunne bli inkludert i denne varianten av faglig legitimitet. En annen type faglig legitimitet er juridisk forsvarlighet. Den henspiller, slik den her er definert av juristen Fredrik Stang (se innledningen til kapittel 4), på en faglig holdning som resulterte i en passiv opptreden når mulighetene bød seg til å få gjennomslag i forbindelse med norske selvstendighets- og ekspansjonsspørsmål. Særlig klart vises dette, ifølge Stang, i forbindelse med Francis Hagerups opptreden under unionsoppløsningen i 1905. I denne studien ser vi lignende trekk under forhandlingene om Spitsbergen etter første verdenskrig.

Gjennomgangen over viser også en tett kobling til et tredje spørsmål. Det omhandler hvilken rolle dette fellesskapet og den faglige legitimiteten spilte i møte med politiske myndigheter, for eksempel i hvilken grad folkerettsjuristene fikk gjennomslag i kraft av sin faglige legitimitet og ikke bare ble oppfattet som advokater for et politisk standpunkt. Dette er et sentralt poeng i Wouter Werners tilnærming (se senere i innledningen). Styrken i en slik konstellasjon av de tre elementene fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft vises for alvor i Grønlandsspørsmålet.

Folkerettsjuristenes politiske handlekraft henger også nært sammen med graden av *initiativ*. Et spørsmål blir dermed i hvilken grad og på hvilken måte norske myndigheter eller folkerettsjurister tok initiativ til norsk ekspansjon i Arktis. Mer spesifikt kan det spørres: I hvilken grad finnes det en linje fra en situasjon tidlig i undersøkelsesperioden, der den enkelte folkerettsjurists faglig legitime arbeid som forfatter og forhandler ble initiert og definert av politiske myndigheter, for eksempel angående Spitsbergen og sjøgrensen, til et slagkraftig fellesskap av folkerettsjurister som definerte de politiske myndighetenes handlinger, for eksempel i Grønlandsspørsmålet?

Et siste spørsmål er hvordan vi kan få en samlet vurdering av den arven Gustav Smedal og hans menn hadde med seg i Grønlandsspørsmålet basert på tidligere folkerettsjuristers fellesskap, faglige legitimitet og/eller politiske handlekraft. I et slikt perspektiv er det relevant å antyde om et eller flere av disse tre elementene var mest framtrædende i de ulike kapitlene. Jeg vil her antyde noen strukturer som vi bli utdypet underveis i avhandlingen:

Kapittel 3 og 4 inneholder begge enkelte dimensjoner knyttet til fellesskap og politisk handlekraft, men det er den *faglige legitimiteten* (særlig angående Arnold Ræstad i kapittel 3) som er mest interessant når man senere skal forstå folkerettsjuristene i Grønlandsspørsmålet. I kapittel 3 er det verdt å merke seg hvordan faglig legitimitet knyttes til Ræstads doktoravhandling om en aktuell sak, nemlig sjøgrensen. Gjennom å gjøre dette viste Ræstad vei for hvordan Gustav Smedal kunne oppnå faglig legitimitet i Grønlandsspørsmålet. I kapittel 4 (og 5) er fokuset på hvilken måte Hagerup handlet «juridisk forsvarlig». Som tidligere nevnt var det å opptre «juridisk forsvarlig» en form for faglig legitimitet som i hovedsak innebar en passivitet når det gjaldt en hurtig

realisering av norske ekspansjonsinteresser, noe som var lite egnet til å inspirere Smedal i Grønlandsspørsmålet.

Den mest åpenbare arven som folkerettsjuristene med Smedal i spissen kunne basere seg på fra Spitsbergenforhandlingene i kapittel 5, var Wedel Jarlsbergs evne til å vise *politisk handlekraft* – i betydningen å benytte muligheten for norsk ekspansjon når den bød seg. Denne handlekraften var i Wedel Jarlsbergs tilfelle basert på en pragmatisk vilje til å benytte seg av de nye stormaktskonstellasjonene etter første verdenskrig og stod i kontrast til Hagerups juridisk forsvarlige oppfatninger. Hagerup mente at han var sterkt bundet av det han så som ufravikelige forpliktelser fra forhandlingene før krigen, noe som umuliggjorde den handlefriheten Wedel Jarlsberg så for seg angående norsk ekspansjon på Spitsbergen. I kapittel 6 kommer folkerettsjuristene i Grønlandsspørsmålet på banen. Det karakteristiske er her den sterkere integrasjonen mellom de tre faktorene fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft, noe som gjorde folkerettsjuristene svært slagkraftige i dette spørsmålet.

Samlet gir disse problemstillingene muligheter til å forklare hvordan folkerettsjuristenes arbeid endte opp med å koble norsk ekspansjonspolitik i Grønlandsspørsmålet til Berlinkonferansen i 1884/85.

I det følgende vil jeg vise hvordan folkerettsjuristen Wouter Werners perspektiver kan bidra til å svare på de problemstillingene som er nevnt over.

Folkerettsjurister mellom fag og politikk – Wouter Werners perspektiver

Denne studien henter i stor grad inspirasjon fra juristen Wouter Werner. Tre dimensjoner kan utledes i tilknytning til hans arbeid når det gjelder å strukturere en studie av folkerettsjurister i spenningsfeltet mellom fag og politikk.¹⁴ De tre dimensjonene vil her defineres som et fellesskap av jurister som framstår med 1) et «rent» faglig utgangspunkt for sin politiske rolle, 2) et politisk utgangspunkt for sin politiske rolle, og 3) en posisjon mellom de to over, som

¹⁴ Se først og fremst Werner 2014 (spesielt s. 60–62), men dette må også sees i forhold til Haas 1992, slik det framgår av den videre diskusjonen i dette avsnittet. Werner er professor ved Vrije Universiteit, Amsterdam.

innebærer å ha en faglig legitimitet *utover* det å framstå som advokat for et politisk fundert synspunkt. Vi skal utover i dette avsnittet se hvordan særlig den tredje av disse dimensjonene representerer en spesiell kombinasjon av fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft. Denne avhandlingen er en studie av prosessen fram til og med at disse tre elementene ble koblet sammen på en spesielt kraftfull måte i Grønlandsspørsmålet.

Jeg vil imidlertid starte med å diskutere den første av disse dimensjonene i forhold til begrepet epistemiske fellesskap, slik dette er presentert av statsviteren Peter M. Haas – det vil si fellesskap som blir sett på som å ha et «rent» faglig utgangspunkt for politisk engasjement.¹⁵ Haas definerer epistemiske fellesskap som "a network of professionals with recognized expertise and competence in a particular domain and an authoritative claim to policy-relevant knowledge within that domain or issue-area."¹⁶ Haas' definisjon ser tilsynelatende ut til å treffe vesentlige sider ved temaet for denne undersøkelsen. Folkerettsjuristene i denne avhandlingen er utpregede profesjonsutøvere når det gjelder folkerett i den forstand at de utvalgte personene har minst juridisk embetseksamen eller juridisk doktorgrad, og er aktivt engasjert på det folkerettslige og politiske feltet. Ekspertisen må derfor regnes å være på et høyt formalisert anerkjennelsesnivå.

Statsviteren Mai'a K. Davis Cross peker på at begrepet *epistemisk fellesskap* kan føres tilbake til Ludwick Flecks *thought collective*, via Michel Foucaults bruk av begrepet *episteme*, Kuhns *scientific community*, før Burkhard Holzner var den første til å bruke begrepet *epistemic communities* da han introduserte det i sosiologien. Senere representanter for epistemiske fellesskap, John Ruggie, Emmanuel Adler og Peter M. Haas, ble alle påvirket av Ernst Haas og hans bruk av begrepet innenfor International Relations (IR). Peter M. Haas har blitt tillagt æren for å ha introdusert epistemiske fellesskap for et bredere forskningspublikum.¹⁷

Poenget her er ikke å forsøke å inkludere folkerettsjuristene i en definisjon av epistemiske fellesskap slik Haas blir tolket her. Han har, som vi snart skal se, vært kritisk til at folkerettsjurister kan utgjøre epistemiske fellesskap. Snarere

¹⁵ Haas 1992.

¹⁶ Haas 1992, s. 3.

¹⁷ Se Cross 2013, s. 141 ff. Videre henvisninger til «Haas» er til Peter M. Haas.

er derfor målet å studere på hvilken måte folkerettsjuristene som enkeltpersoner og gruppe kan *sees i forhold til* dette begrepet. Begrepet blir da definert som ett av to ytterpunkt i spennet mellom å være representanter for sitt fag og representanter for politiske interesser.

Cross tolker Haas dithen at de epistemiske fellesskapenes «policy goals must derive from their expert knowledge, not some other motivation, otherwise they lose authority with their target audience, usually elite governmental decision-makers».¹⁸ Slik sett kan Haas tilnærming kritiseres for i for stor grad å anse kunnskap som noe som står utenfor politisk påvirkning. Den amerikanske statsviteren Ronald R. Krebs har da også i tråd med dette vektlagt at motivasjonen til mange av medlemmene i disse epistemiske fellesskapene like gjerne kan være knyttet til egoistiske karrieremål og til å fremme interne kulturer snarere enn «profesjonell ekspertise».¹⁹

Historikeren Bjørn Arne Steine henviser til Haas og bruker betegnelsen epistemiske fellesskap for å beskrive en gruppe bestående av jurister og andre yrkesgrupper som «opptrer i kraft av sin ekspertise».²⁰ Steine bruker begrepet i forbindelse med sin studie av akademiske elites relasjon til internasjonale studier i perioden 1897-1940.²¹ Det som skiller Steines studie fra min i denne sammenheng er at han behandler flere ulike yrkesgrupper i sin doktoravhandling, mens jeg behandler *en* spesiell gruppe, nemlig folkerettsjuristene. At det dreier seg om en spesifikk yrkesgruppe, samt det faglige utgangspunktet til denne, har betydning i vurderingen av Haas' egen diskusjon, samt Werners tilnærming til dette spørsmålet. Haas er, som nevnt, skeptisk til at folkerett kan være et utgangspunkt for et epistemisk fellesskap av folkerettsjurister alene. I forbindelse med en drøfting av forskjeller mellom folkerett og andre forskningsområder når det gjelder forholdet til epistemiske fellesskap, slår Haas fast følgende:

International law as a field lacks the social authority or legitimacy of the technical authority commanded by epistemic communities. [...]

¹⁸ Cross 2013, s. 142.

¹⁹ Krebs 2001, s. 225 f.

²⁰ Steine 2016, s. 10.

²¹ Steine 2016.

Whereas ecology and the technical domains in which epistemic communities operate are the realms of hybrid and brute facts, where claims about physical phenomena may be evaluated by recourse to mechanisms independent of the subject of study, law is a different activity. Law operates in the domain of social facts.²²

Ifølge Haas har altså det juridiske fagfeltet mindre autoritet som et «nøytralt» faglig utgangspunkt for politisk påvirkning enn det særlig teknisk/naturvitenskapelige fag har. Om man følger Haas (og Werner, som deler hans syn), er et mulig alternativ for folkerettsjuristene at man kan ha autoritet i politiske spørsmål ved å lykkes i å få aksept for høy grad av faglighet, altså så langt opp mot Haas sin forståelse av epistemiske fellesskap som det er mulig å komme. Men idealet, et «rent» vitenskapelig utgangspunkt for politisk handlekraft, som diskuteres under dette første punktet, vil et fellesskap av folkerettsjurister ikke kunne nå, om vi følger hans argumentasjon. Denne første dimensjonen representerer imidlertid et nyttig ytterpunkt for å kunne definere to andre posisjoner:

Et annet ytterpunkt som Werner skisserer, er nemlig en situasjon der «legal arguments are regarded as nothing more than political preferences phrased as law».²³ Dette kan karakteriseres som ren advokatvirksomhet, der man blir betalt for det som blir oppfattet å være en underbygging av allerede definerte politiske standpunkter.

Werner mener imidlertid at det er nødvendig å distansere seg fra dette ytterpunktet hvis folkerettsjuridiske eksperter i det hele tatt skal ha en legitim funksjon. En slik plassering mellom de to ytterpunktene som er nevnt over kan defineres som Werners mellomposisjon. Dette innebærer en posisjonering mellom «ren» faglighet på den ene siden og politikk i juridisk forkledning på den andre. En legitimerende funksjon i en slik mellomposisjon kan folkerettsjuristene ifølge Werner få ved å danne koalisjoner «and influence

²² Haas 2016 (2007), s. 177. Dette er selvsagt ingen ny diskusjon. For eksempel er også juristen Oscar Schachter inne på noe av det samme. Schachter skriver om «international law» at den er «enmeshed in the interests of nation states and in the philosophic and political attitudes of diverse social and cultural societies.» (Schachter 1977, s. 218.)

²³ Werner 2014, s. 61.

policy on the basis of knowledge-based claims that go beyond mere advocacy».²⁴ Eksempler på dette er bruken av tekster som støtter seg på en institusjonell anerkjennelse (dvs. fra universitetet) av den faglige legitimiteten, for eksempel Ræstads og Smedals doktoravhandlinger. Med sin særegne mellomposisjon integrerer Werner de tre elementene fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft.

Werner er valgt fordi hans tilnærming gir helt spesielle muligheter til en kategorisering av en gruppe han nevner spesifikt i sin forskning, nemlig folkerettsjuristene. Nettopp koblingen mellom fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft stod i mitt forskningsprosjekt fram som en hensiktsmessig måte å belyse viktige deler av norsk ekspansjon på i den aktuelle undersøkelsesperioden.

Imidlertid kan flere sider ved denne tilnærmingen diskuteres: Det kan innvendes at det først og fremst er Grønlandsspørsmålet som belyses ved hjelp av disse perspektivene. Mot dette kan det argumenteres med at spørsmålene om Spitsbergen og sjøgrensen er med på å belyse røttene til den kulminasjonen som man ser i Grønlandsspørsmålet – da fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft tvinnes sammen på en klarere måte enn tidligere. Et annet diskusjonstema kan være i hvilken grad særlig Werners perspektiver, slik de her er presentert, kan brukes som belegg når det gjelder forbindelser mellom et faglig fellesskap og politisk handling. Til dette kan det argumenteres med at det ikke er Werners tilnærming i seg selv som er bevis for slike forbindelser. Werners perspektiver har imidlertid vært med på å systematisere og tydeliggjøre forbindelser (særlig i Grønlandsspørsmålet) som i vesentlig omfang har vært kjent tidligere, men som mine funn i betydelig grad har utdypet.

Et viktig poeng har også vært å synliggjøre den arven som ligger i de erfaringer som ble gjort i de tidligere faser forut for Grønlandsspørsmålet, kanskje spesielt gjennom Ræstad, som skrev en doktoravhandling i tilknytning til et aktuelt utenrikspolitisk spørsmål i begynnelsen av undersøkelsesperioden. Dette har blitt gjort gjennom å peke på den faglige legitimiteten Ræstad fikk gjennom sin innsats, mens det i hans tilfelle i noe større grad enn i Grønlandsspørsmålet manglet et fellesskap og politisk handlekraft.

²⁴ Werner 2014, s. 62.

En annen mulig innvending kan være at Werner skriver om nåtiden, mens denne avhandlingens fokus er på en periode på begynnelsen av 1900-tallet. For det første vil jeg argumentere for at en avhandling som denne kan gi oss viktige historiske referanser når det gjelder farene i vår egen samtid ved at folkerett blir oppfattet kun som politikk. I denne sammenheng peker Werner på dagens bruk av humanitær folkerett i moderne krigføring – i lys av David W. Kennedys syn på dette. Kennedy poengterer at det er

increasingly clear to all those who use the modern law in war that claims made in its name are indeed made strategically. [...] [A]s we use the discourse more, we believe it less – at least when spoken by others. [...] When this dynamic gets going, the vernacular that promised a common conversation has produced a dialogue of the deaf.²⁵

Werner følger opp ved å peke på konsekvensene av en slik utvikling: «Taken to its extreme, this development would be self-defeating as eventually no additional legitimacy bonus could be gained from the use of legal arguments.»²⁶

I en slik kontekst er det av vesentlig betydning å ha historiske studier av folkerettsjuristers forhold til politikk. Betydningen i et videre perspektiv av å studere folkerettsjuristene belyses gjennom de likheter Werner trekker fram mellom «the paradoxes of scientific expert knowledge and the paradox of international legal expertise.» Werner vektlegger nemlig at

[I]legal and political decision making is often bound to rely on scientific insights that only experts can disclose and explain. At the same time, however, the authority of experts to deliver socially binding truth statements has come under strain, due to the exact same developments that made experts indispensable in legal and political decision making. As [sosiologen Ulrich] Beck has put it, today the methods of fallibilism and scepticism are applied to the outcomes of scientific research, to the effect that expert knowledge is seen as partial, contestable and socially constructed.²⁷

²⁵ Kennedy 2006, s. 135. Kennedy er professor ved Harvard Law School.

²⁶ Werner 2014, s. 61.

²⁷ Werner 2014, s. 62.

Også her vises nytten av en historisk undersøkelse av folkerettsjuristenes posisjon mellom vitenskap og politikk, fordi den kan bidra til å belyse historiske utviklingstrekk i vitenskapens forhold til vitale nasjonale og politiske interesser.

I gjennomgangen over har det i stor grad dreid seg om Werners perspektiver på blant annet faglig legitimitet. For å utdype den faglige legitimitetens kobling til universitetet vil jeg her kort vise til begrepet *institusjonell identitet* som en inspirasjonskilde. Dette begrepet er introdusert av den amerikanske lingvisten og utdanningsforskeren James Paul Gee. Det er viktig å påpeke at det er Werners perspektiver som hovedsakelig er i fokus i denne ph.d.-avhandlingen og at dette er en avgrenset presentasjon av et begrep som belyser et av elementene som inngår hos Werner. Gee definerer identitet slik:

When any human being acts and interacts in a given context, others recognize that person as acting and interacting as a certain «kind of person» or even as several different «kinds» at once. [...] Being recognized as a certain «kind of person» in a given context, is what I mean here by «identity».²⁸

Når dette identitetsbegrepet kobles til en institusjon, f.eks. et universitet, blir det svært relevant i forbindelse med min tilnærming. En universitetstilknyttet identitet bidrar i de aller fleste tilfeller til at en person framstår med faglig tyngde. Institusjonens (her universitetets) etablerte vitenskapelige tyngde bidrar til anerkjennelse av personens faglige legitimitet – med andre ord er dette en svært attraktiv «smitte».

Fra Peter M. Haas sin synsvinkel er det dermed en vesentlig styrke å kunne få hjelp av et bidrag med en slik institusjonstilknypning, spesielt fordi han, som vi har sett, mener at (folke)rettslige fag ikke representerer objektivitet, men «social facts».²⁹ Lykkes folkerettsjuristene med å få anerkjennelse for sin institusjonelle identitet, vil man langt på vei kunne koble dette til Werners mellomposisjon, nemlig å kunne påvirke politisk på grunnlag av en kunnskapsbasert plattform som går ut over det å fremstå som en advokat for politiske syn. Men et viktig poeng er at denne identiteten må spilles i forhold

²⁸ Gee 2000, s. 99.

²⁹ Haas 2016 (2007), s. 177.

til tid og sted for at det skal ha en funksjon. En doktorgradskandidat ville trolig ha lite nytte av sin institusjonelle identitet knyttet til universitetet om han/hun stod på fortauet og sang doktoravhandlingen sin. Den institusjonelle identiteten kommer best til sin rett i auditoriet med normal tale, for eksempel under en disputas. Så lenge folkerettsjuristene opptre etter anerkjente institusjonelle regler, kan de nyte godt av en institusjonell identitet som kan være til stor hjelp for å få politisk gjennomslagskraft.

Å opptre med en institusjonell identitet, her forstått som å opptre under en velrennomert vitenskapelig samfunnsinstitusjons beskyttende vinger, er et privilegium som folk oppsøker. Når det gjelder det juridiske fagfeltet, ser vi for eksempel at studenter søker seg til juridiske studier, doktorgradsstipender og senere til stillinger som professorer. Men det er her også viktig å være klar over at institusjonell identitet også i mange situasjoner kan være *påført*, og dermed ofte bli oppfattet negativt av de som i en mer eller mindre underlegen situasjon har måttet akseptere dette. Fengselsopphold er et eksempel på at en institusjonell identitet blir påført personer (stort sett) uten at de har bedt om det eller ønsker det.³⁰

En mindre ekstrem, men desto mer relevant variant av påført institusjonell identitet kan oppstå hvis folkerettsjurister som ønsker å framstå med institusjonell identitet knyttet til universitetet, i stedet blir knyttet til politiske institusjoner. Slik kan folkerettsjurister få undergravd sin faglige legitimitet ved å bli tilskrevet en politisk agenda. Et poeng utover i avhandlingen vil derfor bli å ha et øye for på hvilken måte folkerettsjuristene gjør seg sårbare når det gjelder å bli påført en slik politisk institusjonell identitet.

Biografi, prosopografi og komparasjon

Denne avhandlingen omhandler relativt få personer og har fokus på kompleksiteten i deres relasjoner, både innbyrdes og i forhold til fag og politikk. Det empiriske materialet gjorde det naturlig å foreta avgrensede analyser av enkeltjurister, men også å studere hvilke fellesskap de opptrådte i. Folkerettsjuristene har etterlatt seg kilder med relevans for det geografiske

³⁰ Se Gee 2000, s. 103 om denne type identitet som «either a *calling* or an *imposition*».

undersøkellesområdet, relasjoner med andre folkerettsjurister og relasjoner med politiske myndigheter.

For det første kan man derfor stille seg spørsmålet om denne studien til en viss grad kan knyttes til biografisjangeren. Om man lar seg inspirere av Birgitte Possing og Thomas Söderquist kan man forsøke seg på en kategori som «relasjonell forskerbiografi» for å synliggjøre enkelte sider ved denne doktoravhandlingen.³¹ En relasjonell biografi vil si at man studerer forbindelsene mellom minimum to personer, noe som i tidsavgrensede perioder er mitt perspektiv.³² «Forskerbiografi» betyr at det dreier seg om biografiske spørsmål knyttet til en forskergjerning. I og med at jeg undersøker forholdet mellom fag og politikk, kan det også argumenteres for at avhandlingen har trekk av en politikerbiografi. Nansen-biografen Harald Dag Jølle tar i tillegg til orde for den «historiefaglige biografien», som han mener løser mange av de spørsmål som har kommet fram når det gjelder biografens forhold til historiefaget. En slik benevnelse understreker at det er en historiker som skriver, og at personen(e) som omtales ofte ikke selv har medvirket i prosessen.³³

Det bør også tas med i diskusjonen om en prosopografisk tilnærming kan bidra til den metodiske verktøykassen. Den britiske historikeren Lawrence Stone har definert prosopografi som «the investigation of the common background characteristics of a group of actors in history by means of a collective study of their lives.»³⁴ Det er derfor verdt å undersøke om en kombinasjon mellom biografi og prosopografi kan utdype sider ved denne studiens metodiske profil. Historikeren Katharine Keats-Rohan argumenterer for at biografi og kollektiv biografi er sterkt koblet til en detaljert fremstilling av livene til individer. Prosopografer konsentrerer seg om enkeltpersoner bare i den grad de kan finne en eller flere karakteristika som binder dem sammen. «Biographical data are

³¹ Se Jølle 2013, s. 44–46.

³² I denne sammenheng kan også Bodil Stenseths bok om Lysakerkretsen nevnes – den kan betegnes som en slags kollektiv-biografi. (Stenseth 2000.) Ola Teiges doktoravhandling representerer en nettverksinspirert inngang for å studere Christianias eliter, riktignok i en tidligere tidsperiode (1680–1750). (Teige 2008.)

³³ Jølle 2013, s. 46.

³⁴ Stone 1971, s. 46.

collected about individuals according (where feasible) to a predetermined list of criteria (the «questionnaire»), formulated with a view to group analysis, not the compilation of rounded whole-life portraits.»³⁵

De sentrale folkerettsjuristene som er i fokus i denne ph.d.-avhandlingen er utvilsomt definert ut fra en liste med kriterier, for eksempel juridisk embetseksamen, som samtidig har som mål å definere dem som en gruppe.³⁶ Her finnes også klare likhetstrekk med en typisk prosopografisk studie (av Carolyn Dougherty), der herkomst, samt informasjon om fødsel og død, som er utpreget biografiske opplysninger, kobles til yrkesinformasjon og dermed gir «a very revealing account of the origins of the modern engineering profession. Prosopography as a comparative method emerges clearly from such studies.»³⁷ Samtidig er det klart at også andre sider ved deres liv enn det som framkommer i et felles minste multiplum vil være av interesse. Et eksempel på dette er uenighet innad i en slik gruppe. En analyse av slik uenighet vil i vesentlig grad bunne i ulikheter i deres bakgrunn, som i alle fall delvis har med «whole-life portraits» å gjøre.

Selv om enkelte prosopografiske trekk kan virke gjenkjennelige, er det altså viktig å påpeke at prosopografi også har en god del kjennetegn som vanskelig kan integreres i denne avhandlingen. Et poeng er at mens biografier stort sett omhandler ekstraordinære personer, er prosopografien konsentrert om «the average, the general and the «commonness» in the life stories of more or less large numbers of individuals.»³⁸ Dessuten er det også lagt vekt på spørreark (questionnaire) som utgangspunkt for en undersøkelse.³⁹ Det har naturlig nok ikke vært brukt i denne avhandlingen. Det har imidlertid også vært satt likhetstegn mellom prosopografi og kollektiv biografi, i den forstand at det som beskrives er fellestrekk som en forsker har definert som det generelle og

³⁵ Keats-Rohan 2007, s. 16.

³⁶ Se for øvrig mer utfyllende om utvalgskriteriene under overskriften *Folkerettsjurister og andre jurister i Norge 1910–1933* senere i innledningen.

³⁷ Keats-Rohan 2007, s. 16.

³⁸ Verboven m. fl. 2007, s. 37.

³⁹ Keats-Rohan 2007, s. 16.

gjennomsnittlige hos et antall personer, for eksempel geografisk og sosial opprinnelse og yrke.⁴⁰

Jeg vil imidlertid understreke at mitt resonnement om forholdet mellom biografi og prosopografi/kollektiv biografi over bør sees i sammenheng med den tidligere diskusjonen om Werner og Haas. Det er først i Grønlandspørsmålet at enkelte prosopografiske/kollektivbiografiske trekk trer fram for alvor. Samtidig er det også der Werners mellomposisjon bestående av et politisk slagkraftig fellesskap av folkerettsjurister med betydelig faglig legitimitet viser seg klart. Slik sett er det et poeng å ikke se Werner og det prosopografiske/kollektivbiografiske som to adskilte innfallsvinkler.

Det er også viktig å poengtere at dette ikke nødvendigvis er å forstå som at det er en deterministisk utvikling i kapitlene om Spitsbergen og sjøgrensen fram mot dette «resultatet» i Grønlandspørsmålet. Men det ligger en arv i de foregående spørsmålene om Spitsbergen og sjøgrensen som klargjør visse sider ved folkerettsjuristenes arbeid. Særlig er dette koblet til henholdsvis faglig legitimitet (Ræstad) og politisk handlekraft (Wedel Jarlsberg), som i særlig grad i Grønlandspørsmålet kobles sammen med et fellesskap (dog med Smedal som en klar hovedperson) og som dermed samlet utgjør et særtrekk ved folkerettsjuristenes rolle i Grønlandspørsmålet.

Komparasjon vil også kunne være et vesentlig element metodisk. For eksempel kan det skje ved at enkeltpersoner sammenlignes, som Arnold Ræstad og Johan Wollebæk. De hadde begge juridisk utdannelse, men Wollebæk satt i Utenriksdepartementet og Ræstad som sa opp sin stilling der i 1910. I sin tur kan dette også gjelde Hagerup og Hammarskjöld i kapittel 4, som begge var harde motstandere under Spitsbergenkonferansen i 1910, men som samtidig var folkerettskolleger. Komparasjon blir også til en viss grad brukt i vurderingene av hvilke av faktorene fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft som er mest fremtredende i hvert kapittel og hvordan disse faktorene virket sammen med stor kraft i Grønlandspørsmålet.

⁴⁰ H. De Ridder-Symoens sin definisjon i Verboven m. fl. 2007, s. 39.

Folkerett – definisjoner

Siden studieobjektet i denne avhandlingen i hovedsak er folkerettsjurister, er det naturlig først å gå inn på noen definisjoner av folkerett som aktørene selv har formulert. Tre spørsmål er i denne sammenheng viktige. For det første i hvilken grad de definerer statene som de primære subjektene i folkeretten. Samtidig er det et viktig spørsmål i hvilken grad folkerett er bindende for statene belyst gjennom en av folkerettens hovedkilder, nemlig traktater. Et tredje spørsmål er hvordan en sentral jurist som Francis Hagerup så på forholdet mellom folkerett og nasjonal rett. Dette peker tilbake på det forrige spørsmålet, nemlig hvordan folkeretten kan binde stater, for eksempel ved hjelp av traktater, men også ved hjelp av internasjonale domstoler. Særlig viktig er en slik tilnærming her fordi jeg studerer folkerettsjuristenes rolle fram mot en traktatsfesting av Spitsbergens suverenitetsstatus, samt Den faste domstolen i Haags behandling av Grønlandsaken.

«Folkeretten er den rett som gjelder mellom stater. Herom skal nærmere anføres: 1. Folkerettens regler gjelder bare for statene som særegne rettssubjekter, ikke for individene, som i forhold til de folkerettslige regler har karakteren av rettsobjekter.»⁴¹ Denne definisjonen er formulert av Francis Hagerup, som blant annet var med på dannelsen av Den faste domstolen for mellomfolkelig rettspleie i Haag etter første verdenskrig.⁴² Frede Castberg, en annen av nestorene innen norsk folkerettslære, som ble sterkt involvert i Grønlandsspørsmålet, definerte folkeretten som «den del av retten som regulerer rettsforholdene mellom stater, i deres egenskap av sådanne.»⁴³ Også i senere tid har det blitt trukket fram at de fleste reglene i folkeretten omhandler forholdet

⁴¹ Hagerup 1932, s. 17 (unummerert side). Boken er basert på et manuskript som Hagerup ikke rakk å fullføre før sin død i 1921. Arbeidet ble avbrutt allerede i 1914, og han fikk aldri anledning til å ta det opp igjen. Boken ble fullført av Thorvald Boye. Det framstår likevel som sannsynlig at de grunnleggende definisjoner i begynnelsen av boken i hovedsak kan tilskrives Hagerup.

⁴² Før denne domstolen ble etablert i 1920, eksisterte Den faste voldgiftsdomstolen i Haag. Den faste domstol for mellomfolkelig rettspleie i Haag fikk også sin etterfølger etter andre verdenskrig med Den internasjonale domstol (samme sted). I denne ph.d.-avhandlingen vil heretter kortformen *Den faste domstolen i Haag* bli brukt i hovedteksten om domstolen i mellomkrigstiden.

⁴³ Her sitert fra Ruud & Ulfstein 2011, s. 18.

mellom stater.⁴⁴ Dette gjelder for eksempel den italienske juristen Antonio Cassese: "The first salient feature of international law is that most of its rules aims at regulating the behaviour of States, not that of individuals."⁴⁵ Den svenske juristen Ove Bring har poengtert at det tyske begrepet *Völkerrecht*, som har ledet til den svenske og norske begrepet *folkrätt/folkerett*, lett kan gi uheldige assosiasjoner. Som definisjonene over viser, og som Bring slutter seg til, angår reglene i folkeretten først og fremst forhold mellom stater, ikke mellom folk.⁴⁶

Hvordan og på hvilke måter er så folkerett bindende for stater? For å belyse enkelte sider ved dette, vil det først bli fokusert på en av folkerettens hovedkilder, nemlig traktater, deretter på forholdet mellom folkerett og nasjonal rett. Traktater kan være bilaterale eller multilaterale. De er «bare bindende for de stater som er parter. Men en traktat kan selvsagt representere en kodifikasjon av mer alminnelige regler, som på annet grunnlag er bindende, også for utenforstående.»⁴⁷ Fredstraktaten i 1648 i Westfalen etter trettiårskrigen var en viktig inspirasjonskilde for utvikling av teori om internasjonale avtaler. Fra omkring 1750 og framover skjedde det innenfor folkerettsvitenskapen en videre utvikling hvor traktater på mange måter ble likestilt med avtaler generelt. Dette innebar for eksempel at det ble sett på som viktig i forholdet mellom stater at man faktisk overholdt avtalene.⁴⁸ Det andre området, som kanskje er mest relevant, var en stadig økning, særlig fra ca. 1850, i antallet internasjonale avtaler som hadde flere enn to parter, det vil si multilaterale avtaler.⁴⁹ Spitsbergentraktaten er et eksempel på en multilateral avtale fra mellomkrigstiden.

⁴⁴ Samtidig har økt oppmerksomhet blant annet blitt viet individene. (Ulfstein 2016, s. 104 (ff.))

⁴⁵ Cassese 2005, s. 3. Cassese (1937–2011) var blant annet professor ved Universitetet i Firenze, og hadde flere sentrale verv, blant annet i internasjonale domstoler.

⁴⁶ Bring m. fl. 2011, s. 15. «En stat, såsom politisk enhet, kan innefatta flera folk eller delar av ett folk. En nation däremot är en kulturell enhet, ett folk med gemensamt kulturarv och gemensamt språk, som endast adresseras av folkrättens regler om den samtidigt utgör en stat.»

⁴⁷ Fleischer 2005, s. 44.

⁴⁸ Michalsen 2011, s. 429.

⁴⁹ Michalsen 2011, s. 430.

Et perspektiv fra tidlig på 1900-tallet angående forholdet mellom folkerett og nasjonal rett er drøftet av Francis Hagerup. Han vektla i sin artikkel om *Folkerettens problem* fra 1915 at folkeretten ikke hadde nådd opp på samme utviklingstrinn som statenes interne rett.⁵⁰ Hagerup så imidlertid optimistisk på folkerettens framtid. Hagerup skrev denne artikkelen under første verdenskrig, en krig han mente hadde to grunnforutsetninger. Den første var at «Nationaliteternes Fordeling paa Statsterritorierne» fremdeles var utilfredsstillende. For det andre at kolonipolitikken hadde ført til konflikter mellom stormaktene.⁵¹ I tråd med sin optimisme på vegne av folkeretten trodde han at folkeretten ville fortsette i det positive utviklingssporet også en gang etter krigen.⁵² Og Hagerup bidro til å etablere internasjonale folkerettslige organisasjoner etter at krigen var over. Da hadde han, som nevnt, en helt sentral rolle i etableringen av Den faste domstolen i Haag.⁵³

Folkerettsjurister og andre jurister i Norge 1906–1933

Formålet med denne delen av innledningskapitlet er for det første å klarlegge kriteriene for utvalget av de folkerettsjuristene som har hovedrollene i denne ph.d.-avhandlingen. For det andre er det et poeng å se disse folkerettsjuristene i forhold til en bredere krets av folkerettslig og juridisk ekspertise. Det vil i den forbindelse også være vesentlig å knytte flere av disse personene til de institusjonene der de hadde fått sin utdanning og/eller var sysselsatt, nemlig ved Universitetet i Oslo eller i Utenriksdepartementet. Slik får jeg kartlagt kontekster som er vesentlige for å forstå folkerettsjuristenes roller i denne perioden.

Utvalget av de ni folkerettsjuristene som spiller framtrædende roller i denne studien er blitt gjort på følgende grunnlag: Et hovedkriterium er for det første juridisk embetsutdanning. I tillegg må personene ha følgende videreutdanning

⁵⁰ Hagerup 1915, s. 141.

⁵¹ Hagerup 1915, s. 170.

⁵² Hagerup 1915, s. 170.

⁵³ Se Michalsen 2011, s. 436. Se også Schjatvet 2007, s. 189–192.

og/eller erfaring i perioden 1906–1933 for at de skal falle innenfor gruppen som her skal analyseres:

Når det gjelder videreutdanning, må personene være norske og ha disputert for den juridiske doktorgrad på et folkerettslig emne som er direkte og eksplisitt koblet til spørsmålet om sjøgrensen, Spitsbergen eller Grønland. I tillegg må doktoravhandlingen være oversatt til minst ett fremmedspråk.⁵⁴ Angående erfaring, må ett eller flere av disse fire kjennetegnene være til stede: Personene må ha ledet utarbeidelsen av minst en kommisjonsinnstilling om folkerettslige spørsmål (som f.eks. sjøgrensespørsmålet) og som kan kobles direkte til en eller flere av doktoravhandlingene nevnt over.⁵⁵ De må ha erfaring fra ledelse av de norske forhandlingsdelegasjonene i Spitsbergenspørsmålet.⁵⁶

Personene må ha erfaring som ansatt ved Universitetet i Oslo og ha et spesielt tett samarbeid med de som har skrevet doktorgrad på emnet, nemlig Arnold Ræstad og Gustav Smedal.⁵⁷ Hvis utlendinger skal inkluderes må dette være jurister med en langvarig relasjon til en av de sentrale norske folkerettsjuristene. Denne relasjonen må være knyttet til juridisk forskning og erfaringer fra forhandlinger med norske folkerettsjurister.⁵⁸

Samlet regnes dermed følgende personer inn under definisjonen av (sentrale) folkerettsjurister i denne avhandlingen: Arnold Ræstad, Johan H. Wollebæk, Francis Hagerup, Hjalmar Hammarskjöld, Fredrik Wedel Jarlsberg, Gustav Smedal, Frede Castberg, Nikolaus Gjelsvik og Jon Skeie. Disse er introdusert i starten av innledningen og vil bli presentert nærmere i forbindelse med at de

⁵⁴ Disse kriteriene er avgjørende for å bli definert som de viktigste av de sentrale folkerettseksperterne i denne avhandlingen. I dette tilfellet oppfyller Arnold Ræstad og Gustav Smedal kriteriene.

⁵⁵ Johan Wollebæk oppfyller dette kriteriet.

⁵⁶ Dette gjelder Francis Hagerup og Fredrik Wedel Jarlsberg.

⁵⁷ Særlig gjelder dette i Grønlandspørsmålet angående Frede Castberg, Nikolaus Gjelsvik og Jon Skeie.

⁵⁸ Den svenske juristen Hjalmar Hammarskjöld oppfyller dette kriteriet, i og med den årelange kontakten han hadde med Francis Hagerup. Det interessante med å trekke inn denne type relasjon er det potensialet det har til å vise eventuelt faglig fellesskap over landegrensene til tross for unionsoppløsningen. Hagerup og Hammarskjöld hadde faglig korrespondanse før unionsoppløsningen og møttes som forhandlingsmotparter i forbindelse med Spitsbergenkonferansene.

opptrer som sentrale personer i spørsmålene om Spitsbergen, sjøgrensen og/eller Øst-Grønland.

De sentrale folkerettsjuristene var en del av en større krets av personer som kan defineres som folkerettsjurister, eller jurister som satt i strategiske posisjoner ved de viktigste rekrutterings- og sysselsettingsinstitusjonene for folkerettsjurister, nemlig juridisk fakultet ved Universitetet i Oslo og Utenriksdepartementet.⁵⁹ Disse personene er viktige å ta med, fordi de utgjør vesentlige deler av den faglige konteksten til de sentrale folkerettsjuristene. Jeg vil her begrense meg til å omtale personer med juridisk embetsutdanning, selv om det kan diskuteres om andre, som kirkehistorikeren Oluf Kolsrud, som var sakkyndig under Grønlandsaken, muligens kunne blitt tatt med. Det samme gjelder blant andre politikeren og fredsforkjemperen Christian Lous Lange, politiker og mangeårig leder av Stortingets utenrikskomité Carl J. Hambro, og til en viss grad Fridtjof Nansen (i rollen som vitenskapsmann, polarutforsker og diplomat), samt forskeren og politikeren Adolf Hoel.

De aller fleste som her defineres som norske folkerettsjurister, hadde sin juridiske utdanning og eventuelle doktorgrad fra Universitetet i Oslo. Flere var eller ble ansatt ved universitetet, enkelte i Utenriksdepartementet, mens andre hadde sin hovedbase utenfor disse institusjonene. Det er imidlertid flere eksempler på at også den siste kategorien personer hadde relativt nær og tett kontakt med universitetet og Utenriksdepartementet. Flere av personene skiftet dessuten mellom en eller flere av disse rollene i løpet av undersøkelsesperioden. Dette gjaldt for eksempel Arnold Ræstad: Han var i flere år ansatt i Utenriksdepartementet. I 1910 sa han opp sin stilling, samtidig som han delvis på oppdrag fra departementet skrev en doktoravhandling om det norske sjø-/havterritoriet (*Kongens strømme*), samt en bok om Spitsbergen.⁶⁰ Han ble så ansatt som universitetsstipendiat, og ble senere, som tidligere nevnt, utenriksminister. Gustav Smedal hadde til sammenligning en yrkeskarriere med mindre grad av formelle bindinger til universitetet og Utenriksdepartementet.

⁵⁹ Se Fure 2011, s. 254. (Fure behandler perioden 1911-1940.)

⁶⁰ Ræstad 1912a og 1912b.

På universitetet var det rundt 1900 ansatt sju personer i vitenskapelige stillinger ved det juridiske fakultet.⁶¹ En av de mest framtreddende var Francis Hagerup. Han ble utnevnt til professor i 1887, men gikk av i 1906, da han ble minister (ambassadør) i København. Ved inngangen til min undersøkelsesperiode var det åtte medlemmer av det akademiske kollegiet ved dette fakultet.⁶² Antallet holdt seg stort sett stabilt de neste 20 årene.⁶³ Professorene Fredrik Stang, som ble utnevnt i 1896, Absalon Taranger og Nikolaus Gjelsvik, som begge fikk ekstraordinære professorater i henholdsvis 1898 og 1906, samt Jon Skeie, som fikk fast utnevning i 1907, spilte forskjellige roller i folkerettslig sammenheng.⁶⁴ Stang deltok i Spitsbergenforhandlingene etter første verdenskrig, Taranger var opposisjonist på Arnold Ræstads doktoravhandling og Gjelsvik og Skeie var tungt involvert i Grønlandsspørsmålet, i tillegg til at Skeie var annenopponent på Gustav Smedals disputas.⁶⁵ En annen faglig ansatt ved fakultetet med folkerettsekspertise i perioden var Mikael Lie. Han skrev en doktoravhandling med tittelen *Legitimation ved Traktat* i 1912 og disputerte våren 1913.⁶⁶

En annen sentral institusjon, særlig når det gjaldt sysselsetting av folkerettsjurister, var Utenriksdepartementet. Da departementet ble etablert i forbindelse med unionsoppløsningen i 1905, begynte ikke arbeidet på bar bakke. Flere av personene som senere ble involvert i spørsmålene om Spitsbergen, sjøgrensen og Øst-Grønland, for eksempel Fredrik Wedel Jarlsberg og Helmer Bryn, hadde viktig kompetanse som kunne overføres til den nye organisasjonen.⁶⁷ Wedel Jarlsberg ble utstasjonert i Paris, og hans

⁶¹ Francis Hagerup, Torkel H. Aschehoug, M. P. Ingstad, Bredo Morgenstjerne, Oscar Platou, Fredrik Stang og Absalon Taranger. (*Norges statskalender for året 1900*, s. 113–114.)

⁶² Fredrik Stang, Absalon Taranger, Nikolaus Gjelsvik, Jon Skeie, Oskar Jæger, Oscar Platou, Bredo Morgenstjerne og M. P. Ingstad. (*Norges statskalender for året 1910*, s. 203.)

⁶³ Platou, Stang, Taranger, Jæger, Gjelsvik, Skeie (dekan), P. T. Aarum og Mikael Lie. (*Norges statskalender for året 1920*, s. 231–232.)

Stang (dekan), Jæger, Gjelsvik, Skeie, Ragnar Knoph, A. F. Lindvik, I. R. Wedervang og Frede Castberg. (*Norges statskalender for året 1930*, s. 225–226.)

⁶⁴ Kyllingstad & Rørvik 2011, s. 248.

⁶⁵ Gjelsvik skrev for øvrig også *Lærebok i folkerett* (1915).

⁶⁶ Det var samme dag som Ræstads disputas.

⁶⁷ Berg 1995, s. 54 og s. 57.

langvarige diplomatiske virke i den franske hovedstaden (1906–30) bidro til at han hadde et uvurderlig kontaktnett under forhandlingene om Spitsbergen etter første verdenskrig. Den største folkerettslige kapasiteten på Utenriksdepartementets lønningsliste i det første tiåret av undersøkelsesperioden i denne avhandlingen var Francis Hagerup. Han måtte gå av som statsminister i 1905 og ble som nevnt minister i København i 1906, før han i 1916 ble utnevnt til minister i Stockholm. Han døde i 1921.

De øverste administrative lederne i Utenriksdepartementet som var fast ansatt i den perioden som her studeres var alle jurister: Arne Scheel (1906-1916), Johan Wollebæk (1916–1920) og August W. S. Esmarch (1922–1935).⁶⁸ Samtlige byråsjefer i 1910 var også jurister.⁶⁹ Av disse var det den daværende byråsjef for politiske saker, Johan Wollebæk, som skulle bli mest fremtredende når det gjaldt folkerettslige spørsmål i årene fremover. Det var også naturlig, all den tid han var leder for det kontoret som blant annet hadde ansvar for «krig og nøytralitet; fred og voldgift; Norges sjøterritorium og landgrænser; Norges naboforhold til Sverige og Rusland; den arktiske interesseskæfæ; folkerettslige spørsmåal, hvorunder internationale sjøretsspørsmåal».⁷⁰ Wollebæk ble utnevnt som folkerettskyndig av regjeringen i sjøgrensespørsmålet (se kapittel 3).

I 1920 ble Utenrikskommissjonen nedsatt av regjeringen. Denne kommisjonen fikk som en av sine hovedoppgaver å vurdere organisasjonsstrukturen i Utenriksdepartementet. Kommisjonen foreslo å etablere en folkerettslig avdeling, samt en organisatorisk styrking av arbeidet i forhold til Folkeforbundet. Selv om regjeringen og Stortinget ikke gikk med på dette forslaget, ble kompetansen styrket på disse områdene. Klarest kom dette til uttrykk gjennom Frede Castbergs inntreden som departementets folkerettslige utreder (fra 1922) og fra 1925 som konsulent i folkerettslige spørsmål. Castberg

⁶⁸ I kortere perioder satt det personer som var konstituerte eller fungerende i stillingen: Halvard Huitfeldt Bachke (konst./fung.) (1909), Georg von Tangen (konst.) (1920–1921), Arild Huitfeldt (fung.) (1922) og Johan H. Wollebæk (fung.) (1922). Se Neumann & Leira 2005, s. 494 for en fullstendig oversikt. En enda fyldigere oversikt finnes i *Norges statskalender* for årene 1910–33. Alle personene som på en eller annen måte besatte denne stillingen var jurister.

⁶⁹ *Norges statskalender for aaret 1911*, s. 45–46.

⁷⁰ *Norges statskalender for aaret 1911*, s. 43–44.

var i en særstilling som folkerettsjulist, siden han fra 1928 også var professor ved universitetet.⁷¹ Den nye organisasjonsstrukturen medførte at man fra 1922 fikk et politisk-folkerettslig kontor som et av seks kontorer under den politisk-handelspolitiske avdeling. Imidlertid ble det utover 1920-tallet klart at de polare sakene var blitt så viktige og krevende at et arktisk-antarktisk kontor ble besluttet opprettet i 1929. Kontoret fikk et kort, men hektisk liv under byråsjef Fredrik Kristian Marstrandens ledelse. Etter dommen i Haag i 1933 ble kontoret nedlagt.⁷²

Av jurister med løsere tilknytning til universitetet og/eller Utenriksdepartementet bør nevnes Helge Klæstad, Thorvald Boye, Knut Robberstad og Jon Duason. Klæstad avla juridisk embetseksamen i 1908.⁷³ Han arbeidet flere år i Justisdepartementet, samt gjennomførte studier i utlandet. Han fikk sin juridiske doktorgrad i 1921, og var deretter byråsjef i Utenriksdepartementet. Klæstad søkte et professorat ved universitetet i 1920, men trakk søknaden etter en omdiskutert søknadsprosess hvor Ragnar Knoph til slutt gikk seirende ut. Klæstads virksomhet ble etter dette i stor grad rettet mot utlandet, der han utover 1920-tallet spilte en viktig rolle i flere internasjonale voldgiftssaker. Hans internasjonale erfaring var høyst sannsynlig av stor betydning da han ble engasjert som rådgiver i Grønlandsaken. Boye foreleste i stats- og folkerett ved Den militære høyskole fra 1912, samt av og til ved universitetet. Samtidig hadde han en karriere som sekretær i Justisdepartementet (1897), byråsjef samme sted (1911), ekspedisjonssjef i Sosialdepartementet (1917), og ble i 1922 utnevnt til høyesterettsdommer. De mest relevante bøkene han skrev angående folkerett er *Haandbok i folkeret*, samt at han ferdigstilte Hagerups bok *Folkerett i fredstid* etter dennes død.⁷⁴ Boyes doktoravhandling bar tittelen *De væbnede neutralitetsforbund. Et avsnit av folkerettens historie*.⁷⁵

⁷¹ Fure 1996, s. 53 og s. 55 f.

⁷² Se Fure 1996, s. 58.

⁷³ Opplysningene om Klæstad i dette avsnittet er vesentlig basert på Halvorsen 2009.

⁷⁴ Boye 1918 og Hagerup 1932. Boye skrev også *Traktater angaaende krigsførsel og nøitrales forhold* (1914).

⁷⁵ Boye 1912. Boye disputerte våren 1913.

Knut Robberstad ble uteksaminert i 1923, og arbeidet i Justisdepartementet fra 1925, først som sekretær, deretter som byråsjef (fra 1935).⁷⁶ En binding til Utenriksdepartementet hadde han i løpet av undersøkelsesperioden ved at Castberg rekrutterte ham som utreder angående Grønlandsaken. En siste person i denne sammenhengen er islendingen Jon Duason, som fikk godkjent sin doktoravhandling fra 1928, *Grønlands statsretslige stilling i middelalderen*, ved Universitetet i Oslo.⁷⁷ Avhandlingen møtte imidlertid kraftig motbør i Danmark, fremfor alt fra den danske juristen Knud Berlin.⁷⁸

Personene som er nevnt over, og som ikke er definert inn etter kriteriene i starten av dette avsnittet, er ikke vurdert å være viktige nok til å spille sentrale roller senere i denne studien. Imidlertid er de vesentlige for å belyse særlig universitetets funksjon som utdanner og sysselsetter, samt Utenriksdepartementets funksjon som sysselsetter av ledende jurister med innflytelse i den undersøkte perioden.

Periode og geografisk område

Å definere et startår for denne ph.d.-avhandlingen krever en avveining av flere forhold, både knyttet til tidligere forskning på området og kildemateriale fremskaffet under mitt eget arbeid. For det første kan det argumenteres for å legge startåret til 1870. I perioden 1870-1872 ble det, slik det har blitt vist til i flere forskningsarbeider, lagt ut følere fra svensk hold angående en mulig annektering av Spitsbergen. Motstanden fra russisk hold ble imidlertid avgjørende for at planene ble skrinlagt.⁷⁹ Et annet mulig startår er 1892. Da kom det et norsk initiativ gjennom indreminister Wollert Konow om suverenitetsovertakelse av den arktiske øygruppen. Overfor utenriksminister Carl Lewenhaupt pekte Konow på de europeiske stormaktens ekspansjon og den fare dette kunne utgjøre for norske interesser på Spitsbergen, spesielt knyttet til fangstvirksomheten. Konow fikk imidlertid ikke gjennomslag for dette utspillet.⁸⁰ Disse to hendelsene utgjør en viktig bakgrunn for å forstå trekk

⁷⁶ Mestad 2009.

⁷⁷ Duason 1928.

⁷⁸ Tamm 2011.

⁷⁹ Om dette sakskomplekset, se først og fremst Wråkberg 1999, s. 149-158. Se også Avango 2005, s. 50, Berg 1995, s. 151 og Mathisen 1951, s. 22-36.

⁸⁰ Berg 1995, s. 151.

ved den ekspansjonistiske konteksten skandinaviske land kan settes i forbindelse med.

Imidlertid vil det her argumenteres for at kullalderen på øygruppen (start 1899) og unionsoppløsningen (1905) er viktige premissleverandører for en definering av et startår. Disse var kontekster som la til rette for å kunne gjennomføre enkelte ekspansjonistiske ideer som lå til grunn for de tidligere, mer isolerte initiativene i 1870-72 og 1892: Konflikter i forbindelse med kullutvinningen aktualiserte for alvor rettstilstanden på øygruppen. Unionsoppløsningen ga økt motivasjon og handlekraft fra norsk side når det gjaldt å avklare dette spørsmålet. Fra 1906 av fikk dette sakskomplekset i større grad enn tidligere en sammenhengende dynamikk som ledet fram mot forhandlingene om Spitsbergen, de såkalte Spitsbergenkonferansene i 1910, 1912 og 1914. En viktig faktor var også at det fra høsten 1906 tiltok med artikler i pressen som debatterte og i stor grad bygget opp under norske krav på øygruppen.⁸¹

Med presseoppslagene fra høsten 1906 friskt i minne ble det i januar 1907 holdt et møte i Utenriksdepartementet i Kristiania om Norges interesser på øygruppen.⁸² I februar tok utenriksledelsen initiativ til å kontakte de berørte landene Russland, Sverige, Tyskland, Storbritannia, Nederland og Frankrike om å komme sammen på en konferanse for å bli enige om en ordening som kunne dempe konfliktnivået på øygruppen. Etter betydelig drakamp, særlig mellom

⁸¹ Den norske offiseren og polarutforskeren Arve Staxrud betonte for eksempel i Morgenbladet den 21. september 1906 at «man itide bør være paa Vagt for at værne om de norske Interesser deroppe.» Et sentralt argument som ble framført av Staxrud var hans tro på «at alle, som har Interesser deroppe, er enige om, at noget maa gjøres for at rette paa de herskende lovløse Tilstande. Dette kan lettest gjøres herved, at en Stat annekterer Øgruppen. Spørgsmaalet er da, hvilken Nation er nærmest hertil. Som det af den foranstaaende Historie vil fremgaa, har Nordmændene i snart et Aarhundrede været omtrent de eneste, som har drevet Fangst deroppe. I de senere Aar har ogsaa en stor Del norske Turistskibe besøgt Vest- og Nordkysten, al Forbindelse med Udenverdenen gaar over Norge, Post og mærkværdig nok ogsaa Telegraf – takket være Bellman –, næsten alle Arbeidere ved de udenlandske Kullkompanier er ligeledes Nordmænd. Norge er altsaa det Land, som har den største Ret.» (Staxrud 1906, s. 1. Se også Morgenbladet 23.10.1906, nr. 584, s. 1.) Staxrud deltok i og ledet til sammen åtte ekspedisjoner til Spitsbergen i perioden 1906-1920. (Polarhistorie 2018.)

⁸² Om møtet og tiden fram mot forhandlingene, se Berg 1995, s. 157 ff.

Norge og Sverige, ble man enige om å møtes i Kristiania til konferanse om dette spørsmålet i 1910.⁸³

Et tilleggsargument for å bruke 1906 som startår (og som i vesentlig grad er knyttet til de funn som er gjort i kildematerialet i denne ph.d.-avhandlingen) er at Arnold Ræstad, en av hovedpersonene i denne studien, ble ansatt i Utenriksdepartementet dette året. Mye av hans arbeidstid i årene fram til han sluttet i 1910 gikk med til å kartlegge historiske argumenter som kunne brukes i reinbeiteforhandlingene med Sverige, samt sjøgrensespørsmålet. Dette ga ham retthistoriske innsikter som også kom godt med da han senere skulle skrive om Spitsbergens folkerettslige historie.⁸⁴

I de andre to hovedtemaene – om sjøgrensen og Øst-Grønland – vil det være aktuelt å trekke inn enkelte relevante bakgrunnshendelser fra før 1906. Angående sjøgrensen gjelder dette for eksempel resolusjonen fra 1812, der den dansk-norske kongen hevdet en firekvartmilsgrense.⁸⁵ Et annet eksempel er Berlinkonferansen i 1884/85, som omtales i denne avhandlingen på grunn av den relevans den kom til å få for norske folkerettsjuristenes argumentasjon i Grønlandsspørsmålet. På det mer personlige plan kommer også relasjonen mellom juristene Francis Hagerup og Hjalmar Hammarskjöld, en forbindelse som går tilbake til 1887.

Avhandlingen blir avsluttet i 1933. Året markerer et punktum for norsk ekspansjonspolitik på Grønland gjennom dommen ved Den faste domstolen i Haag. Avgjørelsen markerte avslutningen på en sak som viste hvor langt man fra norsk side var villig til å gå når det gjaldt ekspansjon i Arktis. Selvsagt vil det også kunne følges noen utviklingslinjer etter dette tidspunktet. Viktigst i

⁸³ Om konferansene i Kristiania, se kapittel 4.

⁸⁴ Se utdyping om Ræstad og hans tid i UD i kapittel 3. Angående Spitsbergens folkerettslige historie, se Ræstad 1912b.

Når det gjelder andre forskeres bruk av startår, har Dag Avango brukt 1906 som begynnelsen på en periode som defineres som Spitsbergensspørsmålet. (Avango 2015, s. 153.) Andre har brukt 1905 som utgangspunkt. (Berg 1995, del V, kapittel 3). Men dette er også en publikasjon som hviler tungt på unionsoppløsningen, jevnfør bindets generelle periodisering som er 1905-1920. (Berg 1995.)

Se også kapittel 3 angående argumenter for 1906 som startår.

⁸⁵ Se Sjøgrensekommisjonen 1912, s. 1 (unummerert). Se også Berg 1995, s. 111 og Bjørge m. fl. 1995, s. 316.

denne sammenheng er kanskje prosessen fram mot den endelige dommen i sjøgrensesaken i 1951. Et eksempel i Grønlandsspørsmålet kan være den omkampen som enkelte aktivister prøvde å få til i samråd med tyske okkupasjonsmyndigheter under 2. verdenskrig. Spitsbergenspørsmålet nådde grunnleggende sett sitt endepunkt i 1925. Sakskomplekset har imidlertid elementer ved seg som også er aktuelle i dag. Dette skyldes i stor grad utfordringer knyttet til fortolkninger av Svalbardtraktatens ordlyd i lys av kombinasjonen av jakten på naturressurser og teknologisk utvikling. Denne utviklingen vil naturlig nok ikke forfølges i denne avhandlingen.

Også den geografiske dimensjonen ved denne avhandlingen bør utdypes. Spitsbergen, sjøgrensen og Øst-Grønland er definert som de mest interessante områdene, fordi de ble gjenstand for omfattende interesse fra folkerettsjuristene i denne perioden. Disse områdene bør imidlertid relateres til en større region for å få en nødvendig historisk og geografisk kontekst, først og fremst knyttet til å kunne se sammenhengen mellom indre kolonisering i de nordlige delene av fastlands-Norge (og Sverige) og ytre kolonisering i nordlige havområder. Den mest naturlige regionen kan synes å være Arktis. Arktis er imidlertid ikke et entydig begrep. Et vesentlig poeng er at definisjonene av Arktis, og ikke minst diskusjoner om definisjonene, har vært påvirket av at andre fagfelt enn de naturvitenskapelige i større grad har kommet på banen. Sosialantropologen Mark Nuttall oppsummerer debatten om grensene for Arktis på følgende måte: «Definitions of the Arctic boundary vary according to environmental, geographical, political, cultural, and scientific perspectives and biases. [...] Often, the definition varies according to subject matter and scientific discipline.»⁸⁶

I publikasjoner der det er bidrag fra forskere både innen naturvitenskap og andre fagfelt, er det interessant å studere de valg som tas når man eksplisitt forsøker å ta utgangspunkt i en felles definisjon. Et eksempel er *Norsk polarhistorie*, der det i introduksjonen i første bind nevnes ulike måter å definere Arktis på, men der de lander på «den mest brukte avgrensningen», nemlig

⁸⁶ Nuttall 2005, s. 117.

områder med en gjennomsnittstemperatur for juli måned på + 10 eller kaldere. Det betyr i streng forstand at en smal stripe av Finnmarkskysten faller innenfor, men i dette bokverket er fastlandet holdt utenfor. Fangst og fiske i kystnære farvann er derfor ikke tatt med, mens næringsvirksomhet i Barentshavet, på og ved Bjørnøya, Svalbard og Grønland faller innenfor.⁸⁷

Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP) er en arbeidsgruppe under Arktisk råd med fokus på klima- og forurensingspørsmål.⁸⁸ Den drøfter i en rapport flere alternative grensdragninger for Arktis, og ender opp med en definisjon basert på

the Arctic Circle, political boundaries, vegetation boundaries, permafrost limits and major oceanographic features. The region covered by AMAP is, therefore, essentially the terrestrial and marine areas north of the Arctic Circle (66°32'N), and north of 62°N in Asia and 60°N in North America, modified to include the marine areas north of the Aleutian chain, Hudson Bay, and parts of the North Atlantic Ocean including the Labrador Sea.⁸⁹

I forbindelse med Det internasjonale polaråret (IPY) (2007-2008) ble aktivitetsområdet på den nordlige halvkule definert som nord for den 60. breddegrad.⁹⁰ Dette satte økt fokus i Sverige på hvorvidt de nordlige delene av landet skulle tas aktivt med i polaråret. Et argument som styrket dette områdets relevans var det humanistiske og samfunnsvitenskapelige fokuset ved polaråret.⁹¹ Denne utvidelsen av Arktis-begrepet reflekterer altså en økt inkludering når det gjelder hvilke fagfelt som anses for å være relevante for forskning i dette området. Dette kan sees på som en styrke for utviklingen av et fruktbart tverrfaglig samarbeid i arktisk/polar forskning. Definisjonsspørsmål angående Arktis har også interessante geostrategiske sider. For det første kan en snever definisjon med en nordlig naturvitenskapelig definisjon sees på som en måte å hindre andre «nye» stater innflytelse i området. Samtidig kan også en

⁸⁷ Drivenes & Jølle 2004, s. 8-9.

⁸⁸ AMAP 2018.

⁸⁹ AMAP 1998, s. 10.

⁹⁰ Sörlin 2009, s. 42.

⁹¹ Sörlin 2009, s. 42. Også historikeren John McCannon bruker 60° nordlig bredde som grense når han innleder i sin bok om Arktis' historie. (McCannon 2012, s. 10.)

utvidet definisjon sees på som en strategisk grep fra de «nye» statenes side for å få økt innflytelse.⁹²

Hensikten med denne diskusjonen rundt Arktis-begrepet er ikke nødvendigvis å komme fram til en endelig konklusjon.⁹³ Debatten er imidlertid nyttig for å kunne vise at en definisjon utover den naturvitenskapelige temperaturgrensen på maks + 10 i juli (der mine kjerneområder i hovedsak befinner seg), kan gjøre det lettere å se Spitsbergen, sjøgrensen og Øst-Grønland i relasjon med andre områder, som samtidig er del av en felles region, nemlig et bredt definert Arktis.

⁹² Island kan brukes som eksempel på et land der det har vært tilløp til diskusjon om hvor arktisk landet er, til tross for landets medlemskap i Arktisk råd (Se Nuttall 2005, s. 120 og 121.)

⁹³ Se også Wormbs 2018, s 4-5 i introduksjonen til antologien *Competing Arctic Futures. Historical and Contemporary Perspectives* om dette: «We refrain from a particular definition of the Arctic and rather acknowledge what can be considered Arctic as a matter of debate, and discussion and ultimately of power.»

2 Tidligere forskning, kilder og avhandlingens struktur

Tidligere forskning

Det mangler studier som i større omfang analyserer norsk ekspansjon i Arktis i de første tiårene etter unionsoppløsningen i lys av et vitenskapshistorisk perspektiv (gjennom folkerettsjurister) og som i tillegg relaterer dette til ekspansjonistiske strømninger. I denne gjennomgangen av tidligere forskning er det lagt betydelig vekt på det vitenskapshistoriske og det ekspansjonshistoriske forskningsfeltet, men det vil være naturlig å starte med et overordnet perspektiv på polarhistorie generelt, med noe vekt på den politiske og diplomatiske dimensjonen knyttet til folkerettsjuristenes arbeid – selv om dette også til tider vil overlape med vitenskaps- og ekspansjonshistoriske perspektiver.

Polarhistorie

Polarhistorie er et begrep som kan være utfordrende å avgrense.⁹⁴ Einar-Arne Drivenes og Harald Dag Jølle, redaktørene av *Norsk polarhistorie*,⁹⁵ skriver at «dette verket ikke bare handler om norsk utforskning og næringsvirksomhet, men også om nasjonsbygging og nasjonal selvforståelse. Norsk polarhistorie dreier seg derfor også om kultur og politikk – uunngåelig når en skal behandle norsk inkorporering av polarområder.»⁹⁶ Det vil ikke være unaturlig å inkludere forholdet mellom vitenskap og politikk i en slik definisjon. Slik sett kan man altså konstatere at temaet i denne avhandlingen kommer inn under denne definisjonen av polarhistorie.

Det er også viktig å poengtere at temaet i denne avhandlingen kan defineres innenfor polarhistorie, fordi det kan knyttes til Urban Wråkbergs identifisering

⁹⁴ Slik sett har det likhetstrekk med diskusjonen rundt begrepet Arktis som vi tidligere har vært innom.

⁹⁵ Drivenes & Jølle (red.) 2004.

⁹⁶ Drivenes & Jølle 2004, s. 10.

av nyere trender innen dette forskningsområdet. Av spesiell interesse i vår sammenheng er at Wråkberg vektlegger forskernes rolle: ”Studies of the networks of lobbyists and decision-makers demonstrate the role of scientists as advisors on matters normally regarded as outside the realm of science.”⁹⁷ Dette aktualiserer denne avhandlingens fokus på folkerettsjuristenes arbeid opp mot politiske prosesser knyttet til Spitsbergenspørsmålet, sjøgrensen og Grønlandspørsmålet. Samtidig er mitt fokus på disse tre spørsmålene et bidrag til deler av «[t]he new historiography” som ”abandons the stories focused on successes and the heroic traits of individuals and pays symmetrical attention to failures, misguided economic development and periods of stagnation and political neglect.”⁹⁸

Om vi går over til å vurdere tidligere forskning mer konkret knyttet til folkerettsjuristene, så har historikeren Roald Berg framholdt at det innenfor et polarhistorisk perspektiv, blant annet i tilknytning til Spitsbergenspørsmålet, i for liten grad er undersøkt hvilket forhold norske folkerettsjurister hadde til politikk.⁹⁹ Dette er i noen grad undersøkt av Berg (1995) og i det pågående prosjektet *Norsk polarpolitikk 1870–2014*.¹⁰⁰ Mitt mål er i enda større grad enn Berg å knytte diskusjonen til enkeltjurister og grupper av jurister, med et særlig blick på forholdet mellom fag og politikk.

Relativt få vitenskapelige arbeider har, som antydnet, viet særlig plass til temaet Spitsbergen og folkerettsjuristene i et historisk perspektiv. Historikeren Einar-Arne Drivenes poengterer den politiske dimensjonen i folkerettsjuristenes rolle både i Spitsbergen- og Grønlandspørsmålet i sin artikkel *Svalbardforskning og Svalbardpolitikk 1870–1925. Forskere som politiske aktører*.¹⁰¹ Han understreker at forskerne «opererte både selvstendig og på oppdrag av myndighetene, i likhet med sine kolleger i andre land. Den vitenskapelige aktiviteten var en viktig del av konsolideringen av nasjonalstaten og i forsøkene

⁹⁷ Wråkberg 2012, s. 192-193.

⁹⁸ Wråkberg 2012, s. 193.

⁹⁹ Berg 2011, s. 11.

¹⁰⁰ Bones & Drivenes (under utgivelse), herunder også Berg (under utgivelse).

¹⁰¹ Drivenes 2012.

på å legge nytt land inn under seg».¹⁰² Roald Berg behandler også det politiske aspektet ved folkerettsjuristenes arbeid i forbindelse med Spitsbergenspørsmålet i bind 2 av *Norsk utenrikspolitikk historie*.¹⁰³ Den byråkratiske dimensjonen er også viktig hos Berg, særlig hvordan embetsverket var med på å fremme norsk ekspansjonisme i Arktis. Kapittel 3 i min avhandling gir, blant annet gjennom en undersøkelse av relasjonen mellom Arnold Ræstad og Johan Wollebæk, en utdypende forståelse av Drivenes' og Bergs forskning på dette området.

Av utenlandsk litteratur om Spitsbergenspørsmålet bør nevnes Elen C. Singhs *The Spitsbergen (Svalbard) Question: United States Foreign Policy, 1907-1935*, som belyser den amerikanske siden av Spitsbergenspørsmålet. Singh vektlegger blant annet hvordan private finansielle interesser søkte å påvirke amerikanske myndigheter i dette tilfellet. Men viktigst i forhold til min avhandling er det at Singh introduserte begrepet «Spitsbergen Literature Lobby», som henspilte på publikasjoner fra rundt avslutningen av første verdenskrig. Disse ble ifølge Singh laget for å påvirke beslutningstakere¹⁰⁴ i forbindelse med avgjørelsen av Spitsbergenspørsmålet. Singhs begrep har senere inspirert Mary Katherine Jones til å utvide og utdype studiet av «Spitsbergen Literature Lobby»:

An expansion of the genre from 13 strategic Spitsbergen texts to over 50 publications, dominated by the recurrent contribution of a small group of international authors, seeks to illustrate the influence that the status of these individuals accorded to their published works and the perceived status enhancement that such publications were thought to confer on their authors' Spitsbergen-related activity.¹⁰⁵

Mitt bidrag til dette perspektivet er å gå nærmere inn på en av disse tekstene, nemlig Ræstads avhandling om Spitsbergens historie.¹⁰⁶ Dette er særlig relevant i forhold til Jones, fordi hun betoner betydningen av den franske

¹⁰² Drivenes 2012, s. 55. I noten i sitatet henviser han til Berg 1995, s. 299 og Østreng 1974, s. 97 f.

¹⁰³ Se for eksempel om Ræstads rolle i Berg 1995, s. 175 (f.) og s. 278 f.

¹⁰⁴ Singh 1980, s. 94.

¹⁰⁵ Jones 2014, s. 61.

¹⁰⁶ Ræstad 1912b.

utgaven av denne teksten (i form av tre artikler) i tidsskriftet *La Géographie* i 1912.¹⁰⁷ Jones har også studert den franske geografen Charles Rabot og hans publiseringspolitikk angående Spitsbergen i perioden 1900-1920. Et interessant poeng er at Rabot i rollen som tidsskriftredaktør «determined the level of Spitsbergen coverage in *La Géographie*, creating an increasing discrepancy between the journal's level of focus on Norwegian activity relating to Spitsbergen versus the actual scope of Norwegian events in the region at the time.»¹⁰⁸

Av annen utenlandsk forskning på Spitsbergenspørsmålet er Urban Wråkbergs doktoravhandling om svensk polarforskning i perioden 1860-1930 sentral. Siden hans perspektiv i hovedsak er vitenskapshistorisk, vil hans avhandling vesentlig bli behandlet under det vitenskapshistoriske avsnittet i dette kapitlet. Også Dag Avangos bidrag blir behandlet under dette avsnittet.

Av norsk forskningslitteratur på feltet er Thor Bjørn Arlovs publikasjon *Svalbards historie* vesentlig å nevne. Spesielt gjelder dette fordi han flere ganger trekker fram Arnold Ræstad og hans innsats i Spitsbergenspørsmålet. Et interessant trekk ved Arlovs bruk av Ræstad er at han først implisitt bruker Ræstads avhandling som en del av belegget i en historisk gjennomgang,¹⁰⁹ mens han senere eksplisitt skriver at Ræstad «har argumentert for».¹¹⁰ I utgangspunktet er det ikke noe i veien for dette – ulike deler av Ræstads verk kan ha mer og mindre omstridte/partstilknyttede deler. Bidraget fra min avhandling er en ytterligere bevisstgjøring rundt denne type eksperter

¹⁰⁷ Jones 2014, s. 51. («The articles were published in the aftermath of the Spitsbergen meeting held in Kristiania in January 1912 and presented Norwegian sovereignty claims to a French readership – and to an international audience beyond Scandinavia: these, too, were cited in the reference section of the 1920 UK Foreign Office Spitsbergen handbook (Fig. 2). Ræstad was scrupulously attentive to details relating to every European country associated with Spitsbergen's history; he was also laying down arguments in favour of a Norwegian sovereignty claim that Rabot and Hoel were able to make good use of seven years later.»)

¹⁰⁸ Jones 2016, s. 15. Se også Jones 2012.

¹⁰⁹ Arlov 1996, s. 69, note 12.

¹¹⁰ Arlov 1996, s. 218, note 1.

balansegang mellom det vitenskapelige og det politiske – slik Wouter Werners mellomposisjon legger opp til (se avsnittet om Werner i innledningskapitlet).

I en slik kontekst er det også vesentlig å ta med Adolf Hoels historieverk om Svalbard.¹¹¹ Utgivelsen er spesiell, ikke bare på grunn av omfanget (tre bind på til sammen rundt 1500 sider), men også fordi forfatteren var en person som til de grader var en aktør i øygruppens historie gjennom en lang periode. Hoels framstilling er da også blitt gjenstand for kritisk vurdering. Dag Avango poengterer blant annet at Hoel framhever norske ishavskipperne som viktige for å få satt i gang gruvevirksomhet på Spitsbergen, noe som samtidig framhever norske krav på øygruppen.¹¹² Et vesentlig poeng med Hoels publikasjon er også at den i det alt vesentlige er en historie om gruvevirksomheten på øygruppen. I den grad den omhandler forskning er dette feltvitenskaper. Denne vektleggingen er med på å vise behovet for et fokus på *andre* vitenskaper, slik min avhandling gjør.

Det er også verdt å merke seg publikasjonen *Norsk polarpolitikk* (med undertittelen *Hovedtrekk og utviklingslinjer 1905-1974*) av Odd Gunnar Skagestad, som har vært et sentralt verk om norsk polarpolitikks historie siden den ble publisert i 1975.¹¹³ Den tar imidlertid i relativt beskjeden grad for seg de enkelte folkerettsjurister (for eksempel Ræstad og Smedal) og deres rolle i den perioden som undersøkes i min avhandling. Skagestads arbeid får en bredt anlagt oppfølger i det pågående prosjektet *Norsk polarpolitikk 1870–2014*.¹¹⁴ Berg har her spesielt vektlagt den betydelige rolle de statlige og kommersielle amerikanske interessene hadde for Spitsbergens spørsmålets utvikling og utfall.¹¹⁵ Hans viktigste bidrag i tilknytning til denne avhandlingen vil bli behandlet under den vitenskapshistoriske delen.

En nyttig studie er Trygve Mathisens *Svalbard i internasjonal politikk 1871–1925*, ikke minst fordi den er en god veiviser til kildemateriale med relevans

¹¹¹ Hoel 1966-1967.

¹¹² Avango 2005, s. 31.

¹¹³ Skagestad 1975.

¹¹⁴ Bones & Drivenes (under utgivelse).

¹¹⁵ Berg (under utgivelse), s. 13 ff. Se også Berg 2016, særlig s. 47 og Berg 2017.

for et folkerettslig perspektiv.¹¹⁶ Imidlertid har den i overraskende liten grad fokus på en folkerettsjurist som Arnold Ræstad. Den har dessuten blitt kritisert for å være «en ren diplomatisk gjennomgang av sakens akter i Utenriksdepartementet».¹¹⁷ Willy Østreng har også en oversikt over utviklingen i Spitsbergenspørsmålet. Spesielt interessant er hans oversikt over regjeringens, Wedel Jarlsbergs og Store Norske Spitsbergen Kullkompanis bidrag rundt forhandlingene i Paris.¹¹⁸ Men til tross for den relativt omfattende forskningsinnsatsen som er nevnt over, mangler det altså en inngående undersøkelse av folkerettsjuristenes roller i spørsmålet om Spitsbergen.

Et av de øvrige tema som tas opp i denne avhandlingen, og som likeledes i liten grad er berørt i tidligere forskning, er sjøgrensespørsmålet. Dette spørsmålet er, som nevnt, betegnelsen på en langvarig strid der Norge og Storbritannia spilte hovedrollene. Stridens kjerne var utstrekningen av norsk territorialfarvann.¹¹⁹

¹¹⁶ Mathisen 1951.

¹¹⁷ Berg 1994, s. 22. Den latviske historikeren Peter E. Batsis har sett på Spitsbergenspørsmålet fra russisk side. (Batsis 1973.) Ett av Batsis sine poenger er at Mathisen (1951) underspiller russisk motstand angående norsk overtakelse av Spitsbergen. (Batsis 1973, kap. 2, s. 5: «T. Mathisen claims that Krupensky [den russiske minister i Norge] informed the Norwegian foreign ministry right up until the end of 1908 that there were no objections whatsoever in St. Petersburg to Norway's acquiring Spitsbergen [sic., note 1: "Mathisen, op. cit., pp. 67,74."]. We were unable to find even the slightest evidence to statements of this kind made by Krupensky in any of his reports.»). Dette blir også tatt opp av Roald Berg i hans gjennomgang av saken i *Norsk utenrikspolitikk historie*. (Berg 1995, s. 156 f.)

¹¹⁸ Østreng 1974, s. 57 ff.

¹¹⁹ De prinsipielle spørsmålene knyttet til havretten er en nødvendig bakgrunn for en forståelse av sjøgrensespørsmålet. Juristen David J. Bederman gir, i en av de nyeste oversiktene over langtidstrendene i havrettens utvikling, blant annet perspektiver på motsetningen mellom Hugo Grotius' argumentering for *Mare Liberum* (åpent hav) og John Seldens argumentering for *Mare Clausum* (lukket hav) på begynnelsen av 1600-tallet. (Bederman 2012) Ræstad har også gitt en inngående presentasjon av Grotius, Selden og Bynkershoek fra ca. 1600 til ca. 1750 i kapittel 16 og 17 i doktoravhandlingen *Kongens strømme*. (Ræstad 1912a.)

Som henholdsvis nederlander og engelskmann samsvarte Grotius' og Seldens syn med samtidens grunnleggende strategiske interesser i sine hjemland når det gjaldt spørsmålet om havets tilgjengelighet. Et eksempel på en slik strategisk interesse i en Svalbard-kontekst er poengtert av Geir Ulfstein. Han framhever at Nederland viste til *mare liberum* når de krevde å få fange hval ved øygruppen. (Ulfstein 1995 s. 35. Han viser til Ræstad 1912b, s. 4–5.)

Om sjøgrensespørsmålet i denne perioden forelå det knapt forskningslitteratur før Roald Bergs bind 2 i *Norsk utenrikspolitikk historie* kom ut i 1995.¹²⁰ Sjøgrensespørsmålet er senere analysert av Ellen Skjold Kvåle,¹²¹ som detaljert behandler den såkalte «Lord Roberts» -saken. Den gjaldt norske myndigheters arrest av en britisk tråler i det som her i landet ble oppfattet som norsk sjøterritorium. Saken ble en prøvestein på den norske håndhevingsvilje og -evne av sine sjøgrensekra. Min undersøkelse av Arnold Ræstads doktoravhandling *Kongens strømme* og Sjøgrensekommisjonens innstilling fra 1912¹²² gir i større grad enn tidligere anledning til en nærstudie av to av de sentrale aktørene i denne saken.

Imidlertid er det også viktig å relatere sjøgrensespørsmålet til norsk havforskning i denne perioden, fordi dette kan bidra til å belyse forholdet mellom vitenskap og politikk i dette sakskomplekset.¹²³ Vitenskapshistorikeren Vera Schwach vektlegger følgende poenger om denne forskningens betydning:

Havforskning frembrakte grunnleggende viten om havet, og spesielt om ressursene av kommersielle fiskeslag. Denne kunnskapen formet i sin tur den måten ikke bare naturvitere, men også forvaltere, politikere og næringens folk tenkte om natur og fiskeressursene på.

Den nederlandske juristen Cornelius van Bynkershoek inntok en mellomposisjon i første halvdel av 1700-tallet. Ræstad plasserer Bynkershoek nærmere Selden fordi begge mente at «havet kunne være gjenstand for besiddelse og eiendomsret.» (Ræstad 1912a, s. 293.) Hans syn var at «possesory and usage claims to certain maritime belts could be strengthened within close proximity to shore (up to three or four nautical miles) by the assertion of force (from land-based fortifications) and by continuous navigation.» (Bederman 2012, s. 370.)

Bederman viser hvordan denne tolkningen ble et stabilt prinsipielt utgangspunkt for grensesetting langs kyststrekninger i lang tid framover, fordi det passet stormaktene. (Bederman 2012, s. 369 ff.) Imidlertid var det nok av motsetninger innenfor et slikt rammeverk, blant annet knyttet til hvor langt grensen skulle gå ut fra kysten og hvor egenrådig en kyststat kunne operere innenfor en slik grense. I denne avhandlingen er dette knyttet til sjøgrensespørsmålet utenfor Finnmark ca. 1910-1913, et spørsmål som var av stor betydning for kystbefolkningen.

¹²⁰ Om mangelen på forskningslitteratur, se Berg 1994, s. 21. Spørsmålet om sjøgrensen behandles i Berg 1995, s. 114-125.

¹²¹ Kvåle 2003, s. 47-65.

¹²² Ræstad 1912a, Sjøgrensekommisjonen 1912.

¹²³ I denne sammenheng er det relevant å trekke fram havforskningens posisjon, selv om dette i betydelig grad tilhører vitenskapshistorie.

[...] Havforskerne bidro i statens, presisert til fagforvaltningens strev med å opphjelpe en næringsvei.¹²⁴

Havforskningen kan altså sees i sammenheng med folkerettsjuristenes arbeid og dermed også for forholdet mellom vitenskap og politikk i sjøgrensespørsmålet. Det er nemlig et poeng at havforskernes bidrag til «fagforvaltningens strev med å opphjelpe en næringsvei» kan ha ført til en økt bevissthet rundt å beskytte nettopp disse ressursene mot utenlandsk fiske i de nære kystfarvann. Mitt bidrag i en slik kontekst er å undersøke om og i tilfelle hvordan folkerettsjuristene involverte seg i spørsmålet om sjøgrensen.¹²⁵

Kapitlet om Grønlandsspørsmålet bidrar for det første med ambisjonen om å dra sammen kategoriene fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft, kategorier som i de tidligere kapitlene har trådt fram mer stykkevis og delt. Ved å bruke Werners kategorier, er det derfor et mål at materialet knyttet til Grønlandsspørsmålet blir mer systematisert angående folkerettsjuristenes posisjoner mellom vitenskap og politikk enn tilfellet har vært i den tidligere forskningen om dette spørsmålet. I tillegg er målet å få fram på en bredere måte enn tidligere hvordan prinsippet om effektiv okkupasjon nå kommer i frontlinjen i den argumentasjonen norske folkerettsjurister benyttet seg av. Her ser vi en kontrast mellom Ræstad i Spitsbergenspørsmålet (og sjøgrensen) og Smedal i Grønlandsspørsmålet.

Ida Bloms doktoravhandling *Kampen om Eirik Raudes land. Pressgruppedpolitikk i grønlandsspørsmålet 1921–1931* er fremdeles standardverket om denne konflikten i perioden hun studerer.¹²⁶ Spesielt relevant for denne avhandlingen er hennes behandling av folkerettsjuristenes rolle i okkupasjonen i 1931. Imidlertid er det en del aspekter Blom ikke berører, eller som kan utdypes ytterligere. For det første er Gustav Smedal en hovedperson hos Blom, men hans doktoravhandling behandles i bare liten

¹²⁴ Schwach 2012, s. 73. Denne forskningens nytteverdi for fiskeriene er også vektlagt av Vidar Bjørnsen i hans hovedoppgave om den norske Nordhavsekspedisjonen på 1870-tallet. (Bjørnsen 2003, se for eksempel kapittel 3 og 4, samt s. 108 f.)

¹²⁵ Se utdyping om sjøgrensespørsmålet i kapittel 3.

¹²⁶ Blom 1973.

grad.¹²⁷ For det andre dras det ikke noen linjer fra Berlinkonferansen og ekspansjonisme i Afrika til norsk ekspansjonisme i Arktis, selv om argumentasjonen i Smedals avhandling åpner for en slik analyse.¹²⁸ For det tredje bør det i enda større utstrekning studeres hvilken type fellesskap folkerettsjuristene hadde i rommet mellom vitenskap og politikk. Samlet vil disse faktorene kunne gi vesentlig ny innsikt i grad og art av det folkerettslige fellesskapet og den politiske påvirkningen i Grønlandspørsmålet.

Einar-Arne Drivenes undersøker i bind 2 av *Norsk polarhistorie* blant annet relasjonen mellom Adolf Hoel og Smedal fra 1927 av, samt brødrene Finn og Hallvard Devold.¹²⁹ Han omtaler også de andre juristene i forbindelse med behandlingen av Grønlandsaken ved Den faste domstolen i Haag.¹³⁰ Finn H. Eriksen kommer i noen grad inn på folkerettsjuristene, og omtaler Smedal i 1930, samt Castberg og Helge Klæstad, senere høyesterettsdommer, i forbindelse med okkupasjonen av Øst-Grønland i 1931.¹³¹ I bind 3 av *Norsk utenrikspolitikkens historie* tar Odd-Bjørn Fure opp Smedals rolle, samt at Castberg, Gjelsvik og Klæstad omtales i forbindelse med okkupasjonen i 1931.¹³² Av nyere hoved- og masteroppgaver bør Ivar Lohnes *Grønlandssaken 1919–1945: fra borgerlig nasjonalt samlingsmerke til nasjonalsosialistisk symbolsak* fra 2000 fremheves. I tillegg kommer Vegar Lunde Hafnors retoriske analyse av Spitsbergen- og Grønlandspørsmålet i Stortinget i perioden

¹²⁷ Se Blom 1973. Doktoravhandlingen nevnes av Blom på s. 127, og på s. 159 brukes noen linjer på avhandlingen, særlig knyttet opp mot «den *effektive* besittelsestaken»: «Det synes også karakteristisk for Smedal at han i sin avhandling om suverenitetservervelse i polartraktene la så stor vekt på den *effektive* besiddelsestaken, dvs. suverenitetservervelse gjennom bruk av de strøk staten ønsker å få suverenitet over. Slutten av avhandlingen pekte på at det neppe ville vare så lenge som til utløpet av Øst-Grønlandsoverenskomsten i 1944 før avgjørelsen falt i suverenitetskonflikten mellom Norge og Danmark på Øst-Grønland. «Vi mener at tvisten vil få sin avgjørelse før den tid», skrev Smedal.»

¹²⁸ Se Smedal 1930. Blant annet siteres her hele artikkel 34 og 35 (som omhandler okkupasjon) fra Berlinkonferansens sluttprotokoll på s. 33 med påfølgende kommentarer og behandling av den videre utviklingen (s. 33 ff.).

¹²⁹ Drivenes 2004, s. 216 ff.

¹³⁰ Drivenes 2004, s. 237 f.

¹³¹ Eriksen 2010, s. 110 og 112.

¹³² Fure 1996, s. 125 (Smedal), 129 f. (Castberg, Gjelsvik og Klæstad). Grønlandspørsmålet er ellers behandlet på s. 118–132.

fra 1919 til 1925.¹³³ Av utenlandske bidrag må også Inger Nilssons *Grønlandsfrågan 1929–1933* fra 1978 nevnes, samt Oscar Svarliens *The Eastern Greenland case in historical perspective* fra 1964.¹³⁴ Ole Eivinn Olafsbye behandler pressens reaksjoner på okkupasjonene i 1931 i sin hovedoppgave.¹³⁵ Jørgen Bjørgo benytter deler av Gustav Smedals klipparkiv for å belyse statsminister Mowinckels oppfatninger i Grønlands-spørsmålet.¹³⁶ Smedal selv blir også viet noe oppmerksomhet,¹³⁷ ikke minst hans noe anstrengte forhold til Mowinckel.¹³⁸ Ida Blom har viet sin hovedoppgave til Grønlandspørsmålet med et fokus på hvordan avisene *Nationen* og *Arbeiderbladet* dekket begivenhetene.¹³⁹ Felles for arbeidene nevnt over er imidlertid at de ikke studerer Smedals rolle i samme omfang og med samme grundighet som Blom gjør i sin doktoravhandling.¹⁴⁰ Og Bloms avhandling har, som jeg har vært inne på, enkelte perspektiver angående Smedals innsats som vil bli belyst ytterligere i min avhandling.¹⁴¹

*Vitenskapshistorie*¹⁴²

Vitenskapshistorisk føyer denne avhandlingen seg inn i en tradisjon som, i alle fall innenfor naturvitenskapelige emner, vanligvis undersøker «små och mycket väl avgränsade problem».¹⁴³ Den kan imidlertid i relativt beskjeden grad sies å følge en trend hos vitenskapshistorikere om å «konsentrere seg om private eller

¹³³ Hafnor 2016.

¹³⁴ Lohne 2000; Eriksen 2010; Nilsson 1978 og Svarlien 1964.

¹³⁵ Olafsbye 1960.

¹³⁶ Bjørgo 1965, s. 2. Finn Holden benytter seg også av dette arkivet i sin hovedoppgave. (Holden 1954, s. 2 f.). Se for øvrig også om klipparkivet i kildeavsnittet i innledningen til min avhandling.

¹³⁷ Se f.eks. Bjørgo 1965, s. 15 f. og s. 30.

¹³⁸ Bjørgo 1965, s. 37.

¹³⁹ Blom 1960.

¹⁴⁰ Blom 1973.

¹⁴¹ Når det gjelder verker som mer generelt angår Arktis og polare områder og som kan ha spesiell relevans for denne avhandlingen, er dette i så stor grad knyttet til vitenskapshistorie at de er nevnt i den delen av gjennomgangen av tidligere forskning.

¹⁴² Både Peter M. Haas' og Wouter Werners perspektiver kan knyttes til tidligere forskning på vitenskapshistorie, men disse er plassert i innledningskapitlet fordi de presenterer noen overordnede perspektiver i denne avhandlingen.

¹⁴³ Wråkberg 1999, s. 46.

offentlige teknisk-industrielle komplekser og om disiplinbygging ved universitetene»¹⁴⁴ Selv om det i en viss utstrekning kan spores trekk ved disiplinbygging, er det likevel medlemmene av en disiplin, og deres (tidvis manglende) evne til å opptre som et fellesskap, samt å framstå med faglig legitimitet og politisk handlekraft, som er i sentrum i denne avhandlingen.

Når det gjelder posisjonering i forhold til eksternalistisk og internalistisk vitenskapshistorie (henholdsvis vitenskapens relasjon til samfunnet rundt og selve forskningsprosessen/forskningsresultatene) kan det synes som om den eksternalistiske dimensjonen dominerer i denne avhandlingen. Det er for eksempel av avgjørende betydning å finne ut hvordan finansieringen av forskningen foregikk, samt å undersøke graden av faglig legitimitet og politisk handlekraft hos folkerettsjuristene. De to tilnærmingene innenfor vitenskapshistorie kan imidlertid være vanskelige å skille, da et vesentlig element i denne avhandlingen også er knyttet til forskningsresultater, for eksempel diskusjonen rundt differensieringer i Arnold Ræstads konklusjoner i *Kongens strømme*.¹⁴⁵

Hvis vi så beveger oss mot en tematisk (og geografisk) avgrensning vitenskapshistorisk, vil et relevant begrep være *polarforskning*. Urban Wråkberg sporer dette begrepet tilbake til 1870-tallet og betegner det på 1800-tallet som «inget normalt vetenskapligt ämnesområde som medicin eller kemi med vedertagen identitet inom den traditionella universitetsvärlden.»¹⁴⁶ Geir Hestmark definerer polarforskning som «studiet av natur og kultur» i de to polarområdene – han mener også at det er et regionstudium – med et fokus på «det spesielle» og «det stedegne».¹⁴⁷

Konsentrasjonen om det stedegne utelukker selvfølgelig ikke at regionstudier både kan *bruke* og *produsere* mer generell kunnskap i en dynamisk utveksling med generelle vitenskapelige disipliner som

¹⁴⁴ Schwach 2012, s. 6.

¹⁴⁵ Om internalistiske og eksternalistiske tilnærminger i vitenskapshistorie, se Schwach 2012, s. 7-9 og kapitlet om tidligere forskning i min avhandling. Om diskusjonen angående Ræstads konklusjoner, se under «Diskusjon og avslutning» i kapittel 3.

¹⁴⁶ Wråkberg 1999, s. 13 og s. 14 (sitat).

¹⁴⁷ Hestmark 2004, s. 9.

fysikk, kjemi, økologi, sosialantropologi, lingvistikk etc. hvor målet snarere er det universelle, det allmenne, å sammenfatte flest mulige fenomener i det færrest antall formler, teorier eller begreper. Men ved å sette *stedet* som det primære, plasserer regionstudier seg i ytterkantene av de store disiplinene.¹⁴⁸

Hestmarks definisjon av polarforskning som regionstudium understreker altså utfordringen med å bevare det særegne for stedet samtidig som det polare (i denne sammenheng det arktiske) kan berikes av forskningsfelt med mer universelle røtter. Imidlertid kan det være utfordrende å sette en klar grense mellom det arktiske og resten av verden, noe man kan kjenne igjen fra diskusjonen tidligere i denne avhandlingen angående definisjonen av Arktis' yttergrenser. Denne definisjonen viser altså at avhandlingen i en betydelig grad kan sees på som en regionstudie, samtidig som den nødvendigvis må lene seg på mer generelle vitenskapsområder tilpasset denne avhandlingens spesifikke tema og problemstillinger. Et viktig poeng er at denne avhandlingen fokuserer på et element som har vært relativt lite påaktet i polarforskningens historie, nemlig juridiske spørsmål, nærmere bestemt folkerettsjuristenes rolle i de arktiske områdene.

Et av de få «more major syntetic and pan-arctic approaches»¹⁴⁹ når det gjelder historiske fremstillinger med betydelig fokus på vitenskap er John McCannons *A History of the Arctic*.¹⁵⁰ Her omtales både Spitsbergentraktaten, Øst-Grønlandsspørsmålet og fornorskingspolitikken overfor samene.¹⁵¹ Imidlertid er det ekspedisjoner og feltvitenskaper som dominerer de delkapitlene som har

¹⁴⁸ Hestmark 2004, s. 9.

¹⁴⁹ Sörlin 2014, s. 277.

¹⁵⁰ McCannon 2012.

¹⁵¹ McCannon 2012, s. 196 f. og s. 205. Se for øvrig også Doel m. fl. 2014, s. 79, note 143 når det gjelder de politiske dimensjonene ved Antarktissamarbeidet, (som i stor grad er forskningsrelaterte), samt spesielt Peder Roberts' publikasjon *The European Arctic. Science and Strategy in Scandinavia and the British Empire* (Roberts 2011), som fokuserer på norske, svenske og britiske framstøt i Antarktis fra begynnelsen av til rundt midten av 1900-tallet i skjæringspunktet mellom vitenskap og politikk.

klarest relasjon til forskning.¹⁵² Nansen blir viet betydelig oppmerksomhet,¹⁵³ men den folkerettslige dimensjonen blir i liten grad vektlagt som forskningsfelt.

Den andre publikasjonen som (av Sverker Sörlin) er satt i samme kategori som McCannons bok er *Strategic Arctic science: national interests in building natural knowledge – interwar era through the Cold War*.¹⁵⁴ Artikkelen fokuserer på «the physical and biological environmental sciences and the Arctic».¹⁵⁵ Den er med på å understreke mitt poeng over, nemlig at den grundige behandlingen enkelte vitenskapsområder får i slike oversikter, etterlater et behov for å gi andre vitenskapsområder mer oppmerksomhet. Artikkelen er også tatt med her fordi den gir viktige innsikter når det gjelder den historiske dimensjonen i forholdet mellom vitenskap og politikk i Arktis.¹⁵⁶ Artikkelens forfattere fastslår at

[t]he production of knowledge about Arctic’s physical environment – including its changing climate – had little resemblance either to ideas of science-based “progress,” or responses to perceived environmental concerns. Instead, it demonstrates that strategic military, economic, geopolitical, and national security concerns influenced and shaped most science undertakings, including those of the International Polar Year of 1932-1933 and the following polar year, the International Geophysical Year of 1957-1958.¹⁵⁷

Min avhandling kan bidra til en utdyping av dette gjennom å studere forholdet mellom vitenskap og politikk innenfor folkerettslige forskningsområder.

¹⁵² Se f.eks. om mellomkrigstiden i McCannon 2012, s. 210-223. Et annet eksempel er s. 165-192 for perioden 1800-1914.

¹⁵³ McCannon 2012, s. 7, 67, 92, 161, 166, 174-175., 177-179, 184, 188, 194, 206, 213 og 218. Nansen har også fått et stort portrettbilde på side 179.

¹⁵⁴ Doel m. fl. 2014.

¹⁵⁵ Doel m. fl. 2014, s. 60.

¹⁵⁶ Av andre viktige bidragsytere vil jeg her særlig trekke fram vitenskapshistorikeren Trevor H. Levere. Levere viser i sin publikasjon *Science and the Canadian Arctic. A Century of Exploration, 1818-1918* hvordan feltvitenskaper beveger seg i grenseområdene mot politikk. Slik sett er hans tema relevant, selv om hans fokus er på det som i dag er Canada. (Leveré 1993.) Paul R. Josephson har, dog ikke så eksplisitt som Levere, skrevet om lignende forhold i Sovjetunionen/Russland. (Se Josephson 2014.)

¹⁵⁷ Doel m. fl. 2014, s. 60.

Folkerettsjuristene og deres fellesskap, faglige legitimitet og politiske handlekraft er meget tett koblet til geopolitiske og økonomiske statsinteresser, deriblant utnyttning av naturressurser. Dessuten la og legger folkeretten rammer for mye av den andre forskningen som ellers foregår, for eksempel den som er nevnt i de to publikasjonene av McCannon og Doel m. fl. over.

I det følgende vil jeg vurdere noen sentrale trekk ved *folkerettshistorie* generelt. Jeg vil her spesielt fokusere på en hovedtendens som den finske juristen Martti Koskenniemi mener bør vektlegges mer, nemlig en individ- og gruppeorientert folkerettshistorie med et fokus på tekster skrevet av blant andre filosofer, diplomater og «lawyers» som definerer, kommenterer og kritiserer samtidens praksis.¹⁵⁸ Et viktig verktøy for de folkerettsjuristene som skal behandles i denne studien var blant annet utarbeidelser av doktoravhandlinger. Arbeidet med og tolkningen av disse tekstene blir dermed sentralt for å vurdere i hvilken grad de som enkeltpersoner og/eller som en del av en gruppe ble styrende aktører med faglig legitimitet i de norske forsøkene på suverenitetsutvidelser i Arktis.¹⁵⁹ Koskenniemis bok *The Gentle Civilizer* viser hvordan enkeltpersoner og deres tekster har blitt en sentral del av folkerettshistorien.¹⁶⁰ Viktig i denne sammenheng er Koskenniemis påpekning av den støtten folkerettsekspertene ga til imperialismen.¹⁶¹ Dette gir et interessant utgangspunkt for å analysere de norske folkerettsjuristenes handlinger, og er også nært knyttet til avsnittet om

¹⁵⁸ Koskenniemi 2012, s. 965.

For hele kapitlet, se Koskenniemi 2012. Dette er et bidrag i boka *The Oxford Handbook of the History of International Law*. (Fassbender m. fl. 2012.) Juristen Stephen C. Neff har karakterisert dette verket som «a notable contribution» når det gjelder generelle oversiktsverker angående folkerettshistorie. (Neff 2014, s. 562. Se også s. 561 ff.)

Martti Koskenniemi er professor i folkerett ved Universitetet i Helsinki og direktør ved Erik Castrén Institute of International Law and Human Rights. Han har historiske perspektiver på folkeretten som et av sine sentrale forskningsområder.

¹⁵⁹ Eller «protagonists», som er Koskenniemis betegnelse. En mulighet er også å framstille et individ som et eksempel eller speilbilde på en mer allmenn tendens. Et eksempel på det siste kan til dels være Øyvind Tønnessons avhandling om Christian L. Lange. (Tønnesson 2013.) En lignende biografisk tilnærming er også blitt skissert av Fassbender & Peters 2012, s. 14.

¹⁶⁰ Koskenniemi 2001.

¹⁶¹ Koskenniemi 2001, s. 4 f.

ekspansjons- og okkupasjonshistorie i gjennomgangen av tidligere forskning i denne avhandlingen.

Koskenniemi motivasjon for å skrive boka *The Gentle Civilizer* var å undersøke folkerettsjuristers styrker og svakheter, samt variasjonene i hvordan de behandlet ett og samme tema på måter som gjenspeilte personlige, politiske og nasjonale særtrekk.¹⁶² Koskenniemi trekker også fram det kompliserte terrenget folkerettsekspertene manøvrerte i, som forholdet mellom ulike deler av jussen, mellom forskjellige fagområder, samt forholdet mellom diplomati, juss og politikk.¹⁶³ Dette gir viktige perspektiver til undersøkelsene av blant annet Ræstads og Smedals doktoravhandlinger. Koskenniemi vektlegger også at flere av de nyere folkerettshistoriske arbeidene i større grad enn tidligere har fokusert på juristenes tilknytning til universiteter, diplomatiet og ikke minst i rollen som rådgivere for regjeringer.¹⁶⁴

Betraktningene over gir også muligheter til å vurdere i hvilken grad folkerettsjuristene som enkeltpersoner og som gruppe, gjennom sine tekster, var med på en folkerettslig rettferdiggjøring av suverenitetsutvidelser. Særlig gjelder dette i Grønlandsspørsmålet, der bruken av prinsippet om *effektiv okkupasjon* fra norsk side flere ganger ble brukt med eksplisitt referanse til Afrika og Berlinkonferansen i 1884/85. Dette er en indikasjon på en linje fra et av imperialismens mest kjente dokumenter (Berlinkonferansens sluttdokument) til norsk ekspansjon – det som også har vært kalt norsk ishavsimperialisme.¹⁶⁵ Dette viser at den type folkerettshistorie som Koskenniemi her skisserer, kan gi rammer for fruktbare studier.¹⁶⁶ Denne

¹⁶² Koskenniemi 2001, s. 7.

¹⁶³ Koskenniemi 2001, s. 9.

¹⁶⁴ Koskenniemi 2012, s. 967.

¹⁶⁵ Om norsk ishavsimperialisme, se f.eks. Drivenes 2004.

¹⁶⁶ Som nevnt over, fokuserer Koskenniemi på «the profession's darkest passages, its support of imperialism, and the civilizing mission». (Becker Lorca 2012, s. 1055.)

Sitatet over har en viss relevans når det gjelder det Koskenniemi trekker frem som et av hovedtrekkene ved folkerettshistorisk forskning, nemlig en periodisering som i vesentlig grad har vært basert på mektige staters dominans grunnlagt på imperialistiske framstøt. Koskenniemi karakteriserer denne delen av folkerettshistorisk forskning som en virksomhet der folkeretten «appears as wholly enmeshed in the worlds of war and peace, diplomacy, «development», and the succession of systems of government over the world.» (Koskenniemi 2012, s. 961.)

avhandlingen vil her kunne gi et bidrag, hovedsakelig i en norsk kontekst, når det gjelder folkerettsjuristenes rolle i krysningpunktet mellom vitenskap og politikk.

Når det gjelder norske folkerettsjurister spesifikt, så har historiker Jorunn Sem Fure viet folkerettsjuristene stor plass i historieverket om Universitetet i Oslo. Hun belyser blant annet uenigheter mellom Castberg, Gjelsvik og Lie når det gjelder deres syn på internasjonale voldgiftsordninger.¹⁶⁷ De omtales også i forbindelse med okkupasjonen av Øst-Grønland i 1931, der de rådet regjeringen til å godkjenne den private okkupasjonen som allerede var blitt foretatt.¹⁶⁸ Fure tar også for seg forholdet mellom fag og politikk: «Sammenblendingen mellom rettsvitenskapelig teori, formulering av nasjonale interesser og politisk agering for å oppnå realisering av disse ved hjelp av rettsvitenskapelig argumentasjon

Et fremstående eksempel på en epokeorientert folkerettshistorie er *The Epochs of International Law* av Wilhelm Georg Grewe (Grewe 2000), som raskt fikk anerkjennelse som et standardverk på feltet (Fassbender & Peters 2012, s. 21. Se også Duchhardt 2012, s. 629 og Hueck 2001, s. 194). Grewe deler verket inn i middelalderen, den spanske tidsalder (1494–1648), den franske (1648–1815), den britiske (1815–1919), mellomkrigsperioden (1919–1944), kald-krigsperiode (1945–1989) og en epilog (1990–1998). (Grewe 2000.) Denne måten å dele inn folkerettshistorie på har også blitt brukt av andre, for eksempel av Karl-Heinz Ziegler i hans bok *Völkerrechtsgeschichte*. (Ziegler 1994.)

Også i de siste årene har man brukt beslektede, relativt tradisjonelle periodiseringer: I *The Oxford Handbook of the History of International Law* fra 2012 har man inndelt den europeiske folkerettshistorien i følgende perioder: *From the Late Middle Ages to the Peace of Westphalia*, *From the Peace of Westphalia to the Congress of Vienna*, *From the Congress of Vienna to the Paris Peace Treaties of 1919* og *From the Paris Treaties to the End of the Second World War*. Den perioden jeg behandler i denne avhandlingen ligger på slutten av det Grewe definerer som den britiske fasen og strekker seg et godt stykke ut i mellomkrigsperioden. (Forfatterne av kapitlene om de ulike periodene er henholdsvis Kintzinger 2012, s. 607–627; Duchhardt 2012, s. 628–653; Vec 2012, s. 654–678 og Krüger 2012, s. 679–698.)

Imidlertid vil jeg i denne avhandlingen ikke eksplisitt gå inn i relasjonen mellom funnene i avhandlingen og disse periodiseringene. Avhandlingen er snarere et grunnlag for å kunne gå videre med slike spørsmål i senere forskningsprosjekter.

Temaet berøres likevel her for å understreke at mye av den folkerettshistoriske forskningen er preget av strukturer som er influert av imperialisme.

¹⁶⁷ Fure 2011, s. 253 f. (256 f.).

¹⁶⁸ Fure 2011, s. 257.

preger denne generasjonen folkerettsjurister.»¹⁶⁹ Et annet poeng Fure trekker fram er at Ræstad gjennom sitt arbeid med Spitsbergenspørsmålet inspirerte Smedal i Grønlandspørsmålet.¹⁷⁰ Mitt bidrag er å utføre en større nærstudie av det temaet som skisseres i sitatet over, et tema som et generelt oversiktsverk om universitetets historie ikke kan forventes å behandle i detalj.¹⁷¹

Einar-Arne Drivenes har også, som nevnt, behandlet forholdet mellom vitenskap og politikk, og tar, i tillegg til mer typiske feltforskere som Adolf Hoel og Gunnar Isachsen, også for seg sentrale folkerettsjurister i Spitsbergenspørsmålet. Drivenes konkluderer med at «norske myndigheter bevisst [brukte] forskningsresultater og forskningsaktivitet som argumenter for at Spitsbergen var norsk».¹⁷² Som de andre bidragene jeg har presentert over, så er også Drivenes' artikkel en invitasjon til å studere mer inngående hvordan folkerettsjuristene opererte. I sitt kapittel i *Norsk polarhistorie* fra 2004 gir Drivenes feltforskerne hovedrollen, særlig i Spitsbergenspørsmålet. Et unntak fra feltforskningsfokuset er hans behandling av Smedals rolle i Grønlandspørsmålet.¹⁷³

¹⁶⁹ Fure 2011, s. 259.

¹⁷⁰ Fure 2011, s. 258.

¹⁷¹ Innenfor disse rammene prioriterer imidlertid Fure folkeretten, og bruker s. 253-260 i hovedsak på temaet.

Jusprofessorene Bardo Fassbender og Anne Peters har påpekt at forskningsfeltet folkerettshistorie generelt sett er lite undersøkt. (Fassbender & Peters 2012, s. 20.) De understreker også at en av årsakene til dette var historikernes følelse av manglende kompetanse på feltet, mens jurister i begrenset grad hadde mulighet til og/eller interesse for å forske på folkerettshistorie: «Even today no single chair or university institute is – to the best of our knowledge – exclusively devoted to the study of the history of international law anywhere.» (Fassbender & Peters 2012, s. 20.)

Det finnes knapt empiri der norske historikere og jurister uttaler seg eksplisitt om grenseflatene mellom seg angående folkerettshistorie. Noe finnes imidlertid på historikeres og juristers forhold til hverandre innenfor rettshistorie. Et eksempel er historikeren Erling Sandmo, som påpeker det beklagelige i at det i for liten grad har vært kontakt mellom rettsvitenskap og historie i Norge. (Sandmo 2006, s. 542 f.) En lignende bekymring har vær uttrykt av juristen Anine Kierulf og samfunnsforskeren Rune Slagstad. (Kierulf & Slagstad 2012, s. 456.)

¹⁷² Drivenes 2012, s. 55.

¹⁷³ Drivenes 2004.

Kapittel 9 i Urban Wråkbergs doktoravhandling *Vetenskapens vikingatåg. Perspektiv på svensk polarforskning 1860-1930*, tar for seg forholdet mellom polarforskningen og utenrikspolitikken. Wråkberg selv definerer kapitlets tema som å være «det utrikespolitiske instrumentvårde som polarforskningen kunde ha for å markere territoriella intressen og anspråk på land i Arktis.»¹⁷⁴ Wråkberg tar for seg polarforskning på bred front og har også med enkelte bidrag fra folkerettsjurister som norske Gustav Smedal og amerikanske T. W. Balch. Balch siteres på at hver stat velger de argumenter som til enhver tid passer statens interesser.¹⁷⁵ Wråkberg mener det er fristende å la Balch sin uttalelse «stå som karakteristisk for hele den västerländska internationella juridikens hantering av suverenitetsfrågor beträffande obebodda och s.k. efterblivna territorier under imperialismens tidsålder.»¹⁷⁶ Slik sett bidrar min avhandling, med mitt fokus nesten utelukkende på folkerettsjurister i en norsk setting, til å utdype den juridiske delen av polarforskningens forhold til politikk. Til hjelp i dette analysearbeidet er Wouter Werners kategorier knyttet til folkerettsjuristenes fellesskap, faglige legitimitet og politiske handlekraft. Foruten diskusjoner om et folkerettslig prinsipp som effektiv okkupasjon, går imidlertid ikke Wråkberg inn på folkerettsjuristenes roller.

Av mer spesialiserte bøker om folkerett og Spitsbergen er Geir Ulfsteins doktoravhandling *The Svalbard Treaty. From Terra Nullius to Norwegian Sovereignty* naturligvis viktig.¹⁷⁷ Doktoravhandlingen er et standardverk om Spitsbergentraktaten, blant annet gis det i kapittel 1.4 en grundig gjennomgang av Spitsbergens rettslige historie.¹⁷⁸ Når det gjelder andre norske verk om folkerett, som også har relevans for Arktis, er et sentralt verk gjennom flere tiår Carl August Fleischers *Folkerett*,¹⁷⁹ som i tillegg til å gi en generell innføring

¹⁷⁴ Wråkberg 1999, s. 50.

¹⁷⁵ Originalsitat: Balch 1910, s. 265. («And each state has argued on the side that at the time seemed best for its own individual interests.») Balchs påstand gjelder havretten. I Wråkberg 1999 sitert på s. 141. Det alt vesentlige av sitatet er også nevnt i Wråkberg 2002, s. 157.

¹⁷⁶ Wråkberg 1999, s. 141.

¹⁷⁷ Ulfstein 1995.

¹⁷⁸ Ulfstein er professor ved Institutt for offentlig rett ved Universitetet i Oslo, og har folkerett som et av sine sentrale forskningsområder.

¹⁷⁹ Fleischer 2005 (8. utgave). 1. utgave kom allerede i 1966. Fleischer var i lang tid folkerettslig konsulent for Utenriksdepartementet.

også tar for seg Spitsbergtraktaten. I tillegg bør også Morten Ruud og Geir Ulfsteins *Innføring i folkerett* nevnes.¹⁸⁰ Ulfstein publiserte i 2016 også introduksjonsboken *Hva er folkerett*.¹⁸¹ Disse publikasjonene har det til felles at de har hovedfokus på folkerettens historie og prinsipper, men at de i liten grad eksplisitt tar for seg folkerettsjuristenes roller og de problemstillinger de møtte i skjæringsfeltet mellom vitenskap og politikk.¹⁸²

¹⁸⁰ Ruud & Ulfstein 2011. Ove Bring, Said Mahmoudi og Pål Wrangé (2011) har skrevet en lignende bok om Sverige og folkeretten, som både omhandler temaet generelt, men også gir svenske perspektiver på mange av de samme problemstillinger som Fleischer (2005) og Ruud & Ulfstein (2011) tar opp i sine bøker.

¹⁸¹ Ulfstein 2016. Et av de mest interessante trekkene ved hans kapittel om folkerettens historie er at han henviser til *The Oxford Handbook of the History of International Law* (Fassbender m. fl. 2012) og juristen Martti Koskenniemi. (Ulfstein 2016, s. 22.) Det er nettopp Koskenniemis bidrag i denne håndboken (Koskenniemi 2012) som har fått en del oppmerksomhet i mitt kapittel om tidligere forskning. Ulfsteins henvisning er med på å bekrefte denne håndbokens og denne jurists posisjon i oppdatert forskning på folkerettens historie.

¹⁸² Av publikasjoner som omhandler folkerettslige spørsmål i det arktiske området utenfor Norge har statsviteren Oran Young inngående diskutert forholdet mellom suverenitet og internasjonalt samarbeid i polare områder. (Se for eksempel Young 1992 og Young & Osherenko 1993.) Dette er et viktig punkt både når det gjelder vurderingen av Spitsbergtraktatens overlevelsessevne siden forhandlingene i Paris og som inspirasjon for framtidige reguleringer av polare strøk. Se for øvrig en diskusjon om blant annet disse aspektene i Berg (under utgivelse), s. 48. Peter Hough gjennomgår flere sider av internasjonal politikk i Arktis ved å bruke teori fra IR-feltet (International Relations). (Se Hough 2013, s. 13 ff. og s. 110 ff.)

Av internasjonal litteratur på området folkerett i polarhistorisk perspektiv er et standardverk juristen Donald R. Rothwells *The Polar Regions and the Development of International law*. (Rothwell 1996.) Rothwell drøfter hvordan polarområdene har gitt helt spesielle utfordringer til folkeretten og hvordan folkeretten i noen tilfeller har kunnet gi adekvate svar på utfordringene, mens stater andre ganger har gått sine egne veier. Han undersøker hvordan involverte stater organiserer seg for å administrere de polare områdene i balansepunktet mellom statlig suverenitet og internasjonale forpliktelser, og gir flere interessante historiske tilbakeblikk angående Arktis, særlig i kapittel 5.

Leonid Timtchenko gir i *Quo vadis, Arcticum? The International Law Regime of the Arctic and Trends in its Development* en vurdering av utviklingen rundt Spitsbergtraktaten sett med blikket fra en forsker fra den østlige delen av Arktis. Han diskuterer også historiske perspektiver angående sektorprinsippet. (Timtchenko 1996, kap. 2) Se utdyping av dette prinsippet i kapittel 6 i min avhandling.

Dag Avango har bidratt til en forståelse av industrielle, vitenskapelige og utenrikspolitiske aspekter ved Spitsbergenspørsmålet gjennom sin doktoravhandling om etableringen, driften og nedleggelsen av Sveagruva på Spitsbergen.¹⁸³ For det første belyser han det svenske utenriksdepartementets rolle i denne prosessen: «Utrikesdepartementet verkade för att svenska aktörer skulle lägga beslag på stenkolsfyndigheter på Spetsbergen, därför att detta skulle stärka Sveriges ställning i framtida förhandlingar rörande Spetsbergens folkrättsliga status.»¹⁸⁴ Dermed er Avangos arbeid også viktig for forståelsen av prinsippet om effektiv okkupasjon på øygruppen,¹⁸⁵ et prinsipp som behandles utførlig senere i denne gjennomgangen av tidligere forskning.

Dag Avangos undersøkelse er også av betydning på grunn av hans fokus på den såkalte lineære modellen, nemlig «ett direkt orsakssamband mellom naturvitenskapelig forskning og industriell utveckling».¹⁸⁶ Et av Avangos poenger er at den lineære modellen i første rekke fungerte som et retorisk instrument - i en historisk konstruksjon som kunne utfordre den norske og russiske historieskrivningen:

Den norska och den ryska historieskrivningen fråntog Wilhelm Barents äran som Spetsbergens upptäckare, och gav den till egna landsmän i det förgångna. I de svenska aktörernas historieskrivning gjordes inga försök att förändra upptäcktshistoriens kronologi. Istället ville de omdefiniera vad för slags upptäckter som var relevanta. Det viktiga var inte vilken nation som upptäckt Spetsbergen först, utan vad upptäckten bestod i och hur kunskapen hade utnyttjats. [...] De upptäckter som gav historisk legitimitet var komna ur den naturvetenskapliga polarforskningen och dessa upptäckter var i huvudsak svenska. De svenska polarforskarna hade lyft ögruppen ur

Av generelle verk om folkerett skrevet av de folkerettsjuristene som er omtalt i denne avhandlingen, vil Hagerups *Folkerett i fredstid* (1932) og *Folkerettens problem* (1915) nok få mest oppmerksomhet, selv om også andre skrev generelle bøker om folkerett, som Nikolaus Gjelsviks *Lærebok i folkerett* (1915) og Frede Castbergs *Folkerett* (1937).

¹⁸³ Avango 2005.

¹⁸⁴ Avango 2015, s. 161.

¹⁸⁵ «Inom samtida gruvlagstiftningar, liksom inom den dominerande folkrättsliga doktrinen lagen om effektiv ockupation legitimerades anspråk på land genom bevis på faktiskt utnyttjande av dessa land.» (Avango 2015, s. 164.)

¹⁸⁶ Avango 2005, s. 17.

det förflutnas mörker genom att kartlägga dess naturresurser och därmed hade gjort dem tillgängliga för exploatering. Detta var en framstegshistoria som gav svenska aktörer äran för hela den gruvindustriella utvecklingen på ögruppen, underförstått även den norska.¹⁸⁷

Slik sett er dette fra svensk side langt på vei en konstruksjon av en tett forbundet vitenskaps- og industrihistorie, som sammen utgjør permisene for en «gyldig» effektiv okkupasjon. Dette er interessant å se i forhold til undersøkelsene i denne avhandlingen angående Arnold Ræstads argumentasjon, som i stor grad var knyttet til det som kan defineres som historiske argumenter, og i mindre grad til effektiv okkupasjon.

Når det gjelder de enkelte folkerettsjurister som står i sentrum i denne avhandlingen, finnes det kortere omtaler i Norsk biografisk leksikon og andre steder.¹⁸⁸ Disse har naturlig nok begrenset plass til en utfyllende diskusjon om den enkelte folkerettsjurists rolle, og ikke minst den norske ekspansjonskonteksten de opererte i. Denne avhandlingen kan fylle et slikt tomrom mellom generell folkerettslitteratur og relativt korte biografier. Den personen det trolig finnes mest litteratur om er Francis Hagerup,¹⁸⁹ men heller ikke i denne litteraturen er for eksempel relasjonen mellom Hagerup og Hjalmar Hammarskjöld dekket.¹⁹⁰ Fredrik Stang og Christian L. Lange beskrev Hagerup som «de lange linjers mand» allerede i 1931, med særskilt henvisning til hans handlinger i forbindelse med unionsoppløsningen.¹⁹¹ I denne

¹⁸⁷ Avango 2005, s. 367.

¹⁸⁸ Se for eksempel Andenæs 2000 (Castberg), Bjørnson 2000 (Castberg), Bratberg 2009 (Wedel Jarlsberg), Dahl 2003 og 2009 (Ræstad), Erichsen 2009 (Hagerup), Fliflet 2004 og 2009 (Skeie), Hambro 1954 (Ræstad), Haukaas 1962a (Smedal), Herlitz 1969-1971 (Hammarskjöld), Keilhau 1923 og 1946 (Ræstad), Keilhau 1925 (Castberg), Knoph 1929 (Gjelsvik), Lilleholt 2001 og 2009 (Gjelsvik), Norby 2009 (Wollebæk), Rekvig 2009 (Smedal), Robberstad 1958 (Skeie) og Stang & Lange 1931 (Hagerup). Av i hovedsak mer omfattende publiseringer med sterkt personfokus kan nevnes: Blandhol & Michalsen (red.) 2007, (Hagerup), Carlgren 1967 (Hammarskjöld), Castberg 1971 (Castberg), Dahl 1922 (Hagerup), Michalsen 2003 (Hagerup), Smedal 1959 (Smedal), Stang 1922 (Hagerup) og Wedel Jarlsberg 1932 (Wedel Jarlsberg).

¹⁸⁹ Se forrige note.

¹⁹⁰ Om Hagerup og Hammarskjöld, se kapittel 4 i denne avhandlingen.

¹⁹¹ Stang & Lange 1931, s. 242.

avhandlingen er det et mål å bidra til å utdype dette – utover hans handlinger i 1905 og inn mot Spitsbergenkonferansene.

Ekspansjons- og okkupasjonshistorie

Indre og ytre ekspansjon

I relasjon til diskusjonen i innledningskapitlet om definisjonen av Arktis, er det viktig å vurdere utviklingen særlig angående Spitsbergen i en større kontekst av indre kolonisering i Nord-Norge og i Nord-Sverige. Roald Berg har vist til hvordan samenes tradisjonelle nomadiske levevis kom i konflikt med fornorskingspolitikken – og dessuten skapte diplomatiske konflikter fordi den eldgamle reindriftsnomadismen ikke tok hensyn til de relativt ferske politiske grensene mellom Norge og Sverige. Reinbeitesaken, som var en del av dette komplekset, var, ifølge Berg, sjøgrensestridens motstykke «på land i nord».¹⁹² Han kobler – ved hjelp av linjer tilbake til begynnelsen av 1800-tallet – «en fornorskningstenkning i Fennoskandinavia» med «en ekspansjonistisk draging mot Arktis.»¹⁹³ Konfliktpotensialet var hele tiden til stede, da «Norge ikke var det eneste land som oppfattet Fennoskandinavia som *Framtidslandet* på 1800-tallet og heller ikke det eneste land som oppfattet områdene nord og vest for Fennoskandinavia som en del av dette lovede landets havområder.»¹⁹⁴

Mitt bidrag til en utdyping av visse sider ved Bergs perspektiver er i størst grad knyttet til kapittel 3. Her er målet blant annet å vise hvordan reinbeitesaken påvirket hvem som kunne ta oppdraget med å skrive om Spitsbergens historie. Siden førstevalget, Oscar Albert Johnsen, var opptatt nettopp med reinbeitesaken, havnet Spitsbergen-oppdraget etter hvert hos Arnold Ræstad. Slik ble summen av indre og ytre ekspansjon en stresstest for det spinkle utredningsapparatet tilknyttet Utenriksdepartementet under oppmarsjen til den første Spitsbergenkonferansen i 1910. Det er også et mål å vise hvordan en av

¹⁹² Berg 1995, s. 127. Om fornorskningen generelt, se Berg 1995, s. 127 ff.

¹⁹³ Berg 2004, s. 31.

¹⁹⁴ Berg 2004, s. 30. Det er en notereferanse i sitatet (etter «1800-tallet») til Sörlin 1988. Se forøvrig også Berg 2011 (s. 17 f.) og Berg 2013 angående fornorskingsbegrepet og Sörlin 1988 for begrepet *Framtidslandet*.

hovedpersonene i min avhandling, Arnold Ræstad, var i berøring med saker som angikk både indre og ytre ekspansjon. I kapittel 3 vises det til hvordan Arnold Ræstads arbeid med Utenriksarkivet brakte ham i kontakt med reinbeitesaken, samtidig som han reiste til Finnmark for å innhente mer kunnskap om spørsmålene om både sjøgrensen og Spitsbergen. Begge disse tema skrev han senere juridiske verk om.¹⁹⁵

Et av de viktigste poengene i en kontekst av indre og ytre ekspansjon er hvordan de skandinaviske land (og i særdeleshet forskere i disse landene) bidro til det som kan karakteriseres som småstatskolonialisme. I antologien *Narrating the Arctic* settes blant annet fokuset på representanter for feltvitenskaper og maktforholdet mellom dem og urbefolkningen blant annet i Sápmi (samenes tradisjonelle bosetningsområde). Spesielt interessant er Sverker Sörlins perspektiver,¹⁹⁶ en historiker som lenge har hatt fokus på Norrland og diskusjonene rundt områdets modernisering – og indre svensk kolonisering.¹⁹⁷ Sörlin poengterer følgende: «In an era of imperialist conquest, the North was Sweden's trump card. [...] Norrland was Sweden's age-old dream of Great Power in neocolonial disguise, "the caul of a future power."»¹⁹⁸ Sörlin viser også hvordan forskning og et nasjonalt sinnelag var ingredienser i prosjektet med å binde sammen indre ekspansjon i det nordlige Sverige og ytre ekspansjon videre nordover: «Sweden's destiny was a northern one. In Lapland fragments of the ancient ice shield remained, and in the Arctic there was even more left. To investigate the ice become a road to knowledge of the country's deep past and was thereby a patriotic deed.»¹⁹⁹

Narrating the Arctic setter fokus på forholdet mellom kolonialisme og feltvitenskaper i Arktis, og det vil være verdifullt å koble dette til en større

¹⁹⁵ Se Ræstad 1912a og 1912b.

¹⁹⁶ Sörlin 2002.

¹⁹⁷ Se Sörlin 1988.

¹⁹⁸ Sörlin 2002, s. 90.

¹⁹⁹ Sörlin 2002, s. 92. Urban Wråkberg har påpekt den svenske geologen Gerard De Geers bidrag til «svenska anspråk på territoriet baserade på effektiv vetenskaplig ockupation. Gerard De Geer var samtidigt en av flera vetenskapsmän i Sverige som inofficiellt i rollen som polarexpert försåg den svenska utrikesförvaltningen med fakta och, som senare forskning visat, i praktiken utformade den svenska förhandlingslinjen». (Wråkberg 2004, s. 19.)

undersøkelse av folkerettsjuristenes rolle i det samme området. Bergs og Sörlins forskning er også innganger til videre utforskning av småstatskolonialisme – i form av ressursjakt – ikke sjelden på bekostning av samene. Dag Avango, Per Högselius og David Nilsson følger opp dette og viser i sin artikkel *Swedish Explorers, In-Situ Knowledge, and Resource-Based Business in the Age of Empire* hvordan svensk ressurskolonialisme artet seg i Arktis, Russland og Afrika.²⁰⁰

I norsk sammenheng har Einar Arne Drivenes og Frode Skarstein vært sentrale når det gjelder å sette fokus på Adolf Hoel, en sentral person i norsk ressurskolonialisme. Drivenes gjør i sin framstilling særlig Hoel, men også Gunnar Holmsen (begge geologer), samt polarforskeren Gunnar Isachsen til sentrale aktører i Spitsbergenspørsmålet.²⁰¹ Sammen med folkerettsjuristen Gustav Smedal var Hoel også sentral i Grønlandspørsmålet. Også Skarsteins biografi bidrar til å gi økt oppmerksomhet rundt Hoel, som til tross for en betydelig innsats i spørsmålene om Spitsbergen og Øst-Grønland havnet i glemmeboken, mye på grunn av hans tyskvennlige disposisjoner under andre verdenskrig.²⁰² Hoel er tatt med i denne sammenheng, fordi han er et eksempel på at det også i norske framstillinger er et hovedfokus på feltvitenskapenes aktører, og i mindre grad på folkerettsjurister.²⁰³ Dette viser et behov for en større undersøkelse av folkerettsjurister i denne perioden.

Antologien *Kolonitid* gir interessante innblikk i norske økonomiske interesser i Afrika og Stillehavet og er med på å nyansere Norges rolle i kolonihistorien.²⁰⁴ Antologiens redaktører, Kristin A. Kjerland og Knut M. Rio, mener at den rollen nordmenn hadde i disse områdene «bør røkke ved forestillingen om Norge

²⁰⁰ Avango m. fl. 2018. Det er også et interessant element ved artikkelen at forfatterne betrakter den som et første steg innen et forskningsfelt der det «is still a lot to unpack and reconsider in the writing of a more holistic and globally centred interpretation of how Sweden found its niche in the world economy and in geopolitics». (Avango m. fl. 2018, s. 340.)

²⁰¹ Drivenes 2004.

²⁰² For Skarsteins biografi, se Skarstein 2008.

²⁰³ Dette gjelder også, som jeg tidligere har vært inne på, Hoels egen framstilling, se Hoel 1966.

²⁰⁴ Kjerland & Rio (red.) 2009.

som et lite og uskyldig «annerledesland».²⁰⁵ Kjerland og Rio poengterer videre de norske ekspansjonsframstøt blant annet i Arktis og oppfatninger av denne ekspansjonens særtrekk: «Mangelen på innbyggere i disse områdene er sannsynligvis årsaken til at nordmenn flest i dag ikke tenker på dette som landerobring eller regulær kolonialisme.»²⁰⁶ Slik sett er også min oppgave i denne avhandlingen å gi et bidrag til å nyansere forestillingen om Norges «uskyld» gjennom en undersøkelse av folkerettsjuristenes aktiviteter.

Berlinkonferansen og effektiv okkupasjon

Et grunnleggende premiss for å forstå ekspansjonen i Arktis er å kunne analysere viktige deler av den folkerettslige basis som denne indre og ytre ekspansjonen (mer og mindre bevisst) baserte seg på. I en slik kontekst er det vesentlig å analysere den forskning som foreligger om Berlinkonferansen og prinsippet om effektiv okkupasjon. Ikke minst gjelder dette angående hvordan denne avhandlingen kan bidra til økt innsikt når det gjelder hvilken bruk norske folkerettsjurister gjorde av dette prinsippet i Spitsbergenspørsmålet og Grønlandspørsmålet.

Sentral bakgrunns litteratur angående Berlinkonferansen er blant annet Sybil Eyre Crowe *The Berlin West African Conference 1884–1885* fra 1942 og *Bismarck, Europe, and Africa. The Berlin Africa Conference 1884–1885 and the onset of partition* fra 1988, der blant andre den tyske historikeren Wolfgang J. Mommsen var redaktør.²⁰⁷ Et av de mest interessante trekkene ved sistnevnte utgivelse er uenigheten om Berlinkonferansens betydning. Særlig klart kommer dette fram i bidragene til Henk L. Wesseling og G. N. Uzoigwe. Motsetningene dem imellom er heller ikke noe redaktør Mommsen i forordet til boken prøver å skjule.²⁰⁸

²⁰⁵ Kjerland & Rio 2009, s. 6.

²⁰⁶ Kjerland & Rio 2009, s. 6. Mindre skrivefeil i sitatet er rettet. Se også Priebe 2017, s. 12 (f.).

²⁰⁷ Crowe 1970 (1942) og Förster m. fl. 1988. Crowe var datter til en av medlemmene av den britiske delegasjonen, og hennes versjon har blitt diskutert av blant andre Uzoigwe 1988, s. 541 f. og Duignan 1988, s. 299 (note 9) og s. 301, note 16.

²⁰⁸ Mommsen 1988b, s. x.

Historikeren Andrew Fitzmaurice har i de siste årene levert flere sentrale bidrag til en folkerettslig forståelse av okkupasjonsbegrepet.²⁰⁹ For det første har han bidratt i *The Oxford Handbook of the History of International Law* fra 2012.²¹⁰ Men den kanskje mest interessante publikasjonen er boka *Sovereignty, Property and Empire 1500–2000*, som analyserer viktige linjer over lang tid blant annet når det gjelder okkupasjon og suverenitet. Et av de viktigste bidragene hans er å være med på å gi fornyet oppmerksomhet til den svenske forfatteren Lage von Staël-Holsteins kritikk av mangel på konsistens i de norske krav på Spitsbergen og Grønland.²¹¹ Staël-Holstein betonte i 1932 at de norske krav på Øst-Grønland (begrunnet i danskens manglende effektive okkupasjon) passet dårlig med hans argument om at «in conformity with the Norwegians' own principles, at least two-thirds of Spitsbergen is entirely free from occupation».²¹² Dette er interessante perspektiver på konsistensen i argumentasjonen fra norsk side når det gjaldt de to områdene som stod så sentralt i norske ekspansjonsframstøt i denne perioden. Denne avhandlingens bidrag er å se på hvordan folkerettsjuristene argumenterte med eller uten hjelp av prinsippet om effektiv okkupasjon. Spesielt interessant vil det være, som tidligere nevnt, å se nærmere på Arnold Ræstad i Spitsbergenspørsmålet og Gustav Smedal og Frede Castberg i Øst-Grønlandspørsmålet.²¹³

David Nilsson har undersøkt den svensk-norske deltakelsen under Berlinkonferansen 1884/85. Han vektlegger hvordan blant andre kongen og utenriksministeren var direkte involvert i forhandlingene. Samtidig etterlates det liten tvil om at Sverige-Norge hadde en noe perifer rolle i forhold til stormaktene på konferansen. Like fullt slår han fast: «By ratifying the General Act, Sweden-Norway condoned the colonial exploitation of Africa by European

²⁰⁹ Fitzmaurice er professor ved University of Sidney.

²¹⁰ Fitzmaurice 2012.

²¹¹ Fitzmaurice 2014, s. 318. Takk til Peder Roberts for å ha gjort meg oppmerksom på Staël-Holsteins bok. Se også Roberts & Paglia 2016, s. 900 angående Staël-Holsteins kritikk.

²¹² Staël-Holstein 1932, s. 69.

²¹³ Et verdifullt perspektiv ved Fitzmaurices bok er også at han diskuterer Grønlandspørsmålet og Smedals henvisning til Berlinkonferansen i sin doktoravhandling. (Fitzmaurice 2014, s. 316 ff.) Fitzmaurice er imidlertid ikke inspirert av en analyseramme som angår juristenes fellesskap, faglige legitimitet og politiske handlekraft, slik jeg er i denne studien, særlig angående Grønlandspørsmålet.

powers on the terms laid down by the Berlin Conference, even if this exploitation was clothed as a «noble mission of civilisation.»²¹⁴ Nilsson behandler også prinsippet om effektiv okkupasjon,²¹⁵ og viser til hvordan prinsippet bidro til «an international doctrine on rules of colonisation and claim-making in other parts of the world, including remote areas such as the Arctic [...]»²¹⁶ Nilssons bidrag er en bevisstgjøring av en svensk-norsk kolonialhistorie, en historie som han påpeker har blitt utelatt blant annet i regjeringsdokumenter i nyere tid angående Sveriges relasjoner med Afrika.²¹⁷

Spesielt interessant er et argument som Urban Wråkberg er inne på i forlengelsen av det siste sitatet fra Nilsson over, nemlig at «[p]rinsipen om effektiv okkupasjon forklarer agerandet hos mange ulike polarentreprenører, liksom opplægget og innriktningen på ulike polarekspedisjoner under kolonialismens tidsalder.»²¹⁸ Wråkberg påpeker hvordan svenske forsøk på å starte gruvedrift på Spitsbergen i 1870-72 var med på å underbygge målsettingen om svensk innflytelse på øygruppen ved hjelp av effektiv okkupasjon.²¹⁹ Han vektlegger også polarforskningens instrumentelle verdi i denne sammenheng, og da særlig i forbindelse med forhandlingene om Spitsbergen på begynnelsen av 1900-tallet.²²⁰ Dag Avango, Per Högselius og David Nilsson er på linje med Wråkbergs argumenter over ved å poengtere at

²¹⁴ Nilsson 2013, s. 41.

²¹⁵ Nilsson 2013, s. 8.

²¹⁶ Nilsson 2013, s. 7. Nilsson viser til Avango 2005, s. 60, som igjen viser til Wråkberg 1999, s. 146 og Wråkberg 2004, s. 14 f og s. 16 ff.

²¹⁷ Nilsson 2013, s. 43-44.

²¹⁸ Wråkberg 2004, s. 16. Wråkberg definerer effektiv okkupasjon på følgende måte: «Prinsipen om effektiv okkupasjon utsade att territoriella anspråk grundade på upptäckt eller annan aktivitet i förgången tid inte kunde ligga vilande hur länge som helst utan måste övergå i ett officiellt tagande och användande av landet. Det innebar att den egna nationella rätten först skulle officiellt utsträckas och sedan praktiskt upprätthållas i det nya territoriet. Därtill kom att ett effektivt brukande av områdets naturresurser borde igångsättas inom rimlig tid. Om så inte skedde betraktades innehavet som förverkat och området återfick sin status som terra nullius, varefter det återigen var öppet för okkupation av vem det vara månne.» (Wråkberg 1999, s. 146. Det er en notereferanse etter siste setning i sitatet til Balch 1910.)

²¹⁹ Wråkberg 1999, s. 150.

²²⁰ Wråkberg 1999, s. 155.

[a]fter the dissolution of the union in 1905, Swedish foreign policy actors sought to influence the future legal status of Spitsbergen and therefore supported research activities, land claims, and mining, using them as representations of Swedish effective occupation in negotiations with other states with which Sweden competed for influence: first and foremost Norway.²²¹

Wråkberg har sammenfattet sitt syn på forholdet mellom effektiv okkupasjon og Spitsbergen-/Grønlandsspørsmålet på følgende måte:

Den huvudsakliga grunden för det svenska anspråket på Spetsbergen i förhandlingarna med Norge och Ryssland på 1910-talet var den «effektiva» användning och «civilisering» av det okända landet som man ansåg att svenska forskare bidragit med genom sin fältvetenskap inkluderande kartutgivning och geografisk namnsättning på ögruppen. Effektiv okkupation var grunden för det norska anspråket på nordöstra Grönland på 1930-talet, baserat på norsk dominans i jakten och fångsten i området.²²²

Et viktig poeng her er altså at effektiv okkupasjon (gjennom forskning) som argument fra *svensk* side hos Wråkberg er knyttet til Spitsbergenspørsmålet, mens han knytter effektiv okkupasjon i *norsk* argumentasjon (gjennom «jakten og fångsten») til spørsmålet om Øst-Grønland.²²³

Roald Berg har poengtert at effektiv okkupasjon var en sentral del av arven fra Berlinkonferansen i 1884/85 – også for norsk ekspansjon.²²⁴ Dermed skulle

²²¹ Avango m. fl. 2018, s. 339.

²²² Wråkberg 2004, s. 16.

²²³ Wråkberg 2004, s. 16. Et bidrag til å forstå effektiv okkupasjon, slik Wråkberg definerer det (dog med en vid definisjon av «naturressurser»), kan også ligge i en analyse av flyttingen av dyr som pågikk både internt i Arktis og mellom arktiske og antarktiske områder. I artikkelen *Animals as instruments of Norwegian imperial authority in the interwar Arctic* argumenterer forfatterne Peder Roberts og Dolly Jørgensen med at «[t]he transplanted animals may [...] be conceived as geopolitical instruments – mastery over fauna as being a means of expressing mastery over space.» (Roberts & Jørgensen 2016, s. 65.)

²²⁴ Berg viser til paralleller mellom Spitsbergentraktaten og Berlinkonferansens sluttdokument fra 1885, i den forstand at det var «en internasjonal garantitraktat for fortsatt lik adgang til å utnytte ressursene uten å bli forstyrret av krig.» (Berg (under utgivelse), s. 47.) Han diskuterer også Spitsbergenspørsmålet opp mot imperialismebegrepet og drar linjer fra indreminister Wollert Konows (H) referanse

man kanskje tro at dette var et sentralt argument som ville bli brukt tidlig i norsk sammenheng etter unionsoppløsningen, særlig siden Berg har vist til at både utenriksminister Johannes Irgens og Norges forhandler i Paris etter første verdenskrig, Fredrik Wedel Jarlsberg, ivret for «et større Norge».²²⁵ Ikke minst er det et poeng at folkerettsjurister i mer og mindre tett tilknytning til Utenriksdepartementet skrev om sjøgrensen og Spitsbergen.²²⁶ Imidlertid er det bemerkelsesverdig at det tok noe tid, som jeg allerede har berørt, før prinsippet om effektiv okkupasjon for alvor ble trukket fram av norske folkerettsjurister. Som vi skal se i denne avhandlingen kan det argumenteres for at Arnold Ræstad i vesentlig utstrekning brukte historiske argumenter, og i liten grad argumenter knyttet til effektiv okkupasjon i sin bok om Spitsbergen.²²⁷ Effektiv okkupasjon ble imidlertid, som nevnt av Wråkberg, et sentralt argument fra norsk side i Grønlandspørsmålet. Mitt bidrag i denne sammenheng er dermed først og fremst å vise hvordan norske folkerettsjurister – gjennom sine arbeider mellom vitenskap og politikk (her representert ved Frede Castberg og Gustav Smedal) – eksplisitt koblet Berlinkonferansen sammen med Grønlandspørsmålet gjennom prinsippet om effektiv okkupasjon.

Kilder

Kildesøket har vært styrt av ønsket om å kartlegge folkerettsjuristenes virksomhet mellom fag og politikk. Samtidig vil det naturlig nok være en viss vekselvirkning mellom problemstilling og empiri: Det kan fra starten av ofte være vanskelig å vite hva de ulike arkivene inneholder i detalj, og dermed hva man faktisk finner av empiri for å kunne svare på de problemstillinger som skal diskuteres i denne studien. La meg nevne noen eksempler på denne prosessen:

til imperialismen i forbindelse med kravet på øygruppen i 1892, til den ferdig forhandlede Spitsbergentraktaten – og diskuterer dens forbindelser til Berlinkonferansen. (Berg (under utgivelse), s. 41 og 47.) Jeg vil i denne avhandlingen bidra til å utdype og videreføre Bergs resonnementer, først og fremst Grønlandspørsmålets forbindelser til Berlinkonferansen.

²²⁵ Berg (under utgivelse), s. 42.

²²⁶ Se kapittel 3 og Ræstad 1912a og 1912b, samt Sjøgrensekommisjonen 1912.

²²⁷ Ræstad 1912b.

I en så person- og gruppefokustert avhandling er arkivmateriale etter enkeltindivider av vesentlig interesse, i alle fall knyttet til de mest sentrale personene, som Arnold Ræstad, Gustav Smedal og Frede Castberg.²²⁸

Under arbeidet med å finne rettighetshavere til arkivmaterialet etter Ræstad, fortalte et barnebarn av Ræstad meg at han satt på mange brev fra Ræstad fra perioden rundt 1910. Jeg besøkte ham og fikk se brevsamlingen. Det var åpenbart at disse brevene åpnet nye muligheter for innsikt i Ræstads rolle mellom fag og politikk i den fasen da han arbeidet som mest intenst med både doktoravhandlingen *Kongens strømme* og *Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid*.²²⁹ Dermed var det også kildemessig dekning for å gå inn i en omfattende studie av utarbeidelsesfasen av disse to tekstene.

En annen side ved mine undersøkelser av arkivmaterialet var verdien av å gå gjennom alt, selv om arkivene, særlig i Smedals tilfelle, var omfattende.²³⁰ Et av resultatene var at jeg fant en mappe om Smedals doktoravhandling som befant seg i en perifer del av arkivet etter Smedal. Ida Blom har i sin doktoravhandling om pressgruppedpolitikken i Grønlandsspørsmålet viet stor oppmerksomhet til Smedal, og har etter all sannsynlighet gått grundig gjennom hele arkivet etter ham på 1960-tallet og begynnelsen av 1970-tallet. Blom omtaler i forordet Smedals arkiv som helt avgjørende for at hun kunne gjennomføre doktoravhandlingen.²³¹ Imidlertid har hun viet Smedals doktoravhandling merkelig liten oppmerksomhet, noe som gjorde et slikt funn ekstra uventet. Men det bidro også til at mitt fokus i enda større grad kunne rettes inn mot hans doktoravhandling. I tillegg ga det et fokus som kunne fylle ut Bloms perspektiver.

Når det gjelder kapittel 3 viste brevsamlingen til Ræstads etterkommer seg å være et spennende materiale med notatbøker, dagbøker og rundt hundre brev som Ræstad skrev før og etter han ble gift med Märtha Alexandra M. P. Bratt, født Stjernstedt. Hun var datter av den svenske generalløytnanten Leonard

²²⁸ Arkivene etter disse personene er en del av Nasjonalbibliotekets håndskriftsamling.

²²⁹ Ræstad 1912a og 1912b.

²³⁰ Smedals arkiv består av 18 store pappesker (A3 x ca. 1/2 meter).

²³¹ Blom 1973, forord.

Wilhelm Stjernstedt, som hadde tilknytning til hoffet.²³² De fleste brevene ble skrevet i tidsrommet 1908–1914, og kan gi innsikter i personlig motivasjon for den faglige aktiviteten som Ræstad satte i gang med for fullt akkurat i denne perioden. Materialet har ikke vært brukt i tidligere forskningsarbeider. En utfordring med brevene er at så å si alle er skrevet av Ræstad, dermed får man innblikk i bare halvparten av korrespondansen. Likevel gir dette meget interessante innblikk i Ræstads tankesett i en meget sentral fase i min undersøkelse.

Utenriksdepartementets arkiv (UDA) er selvsagt sentralt: Arkivet i Riksarkivet er omfangsrikt, men det er relativt enkelt å finne fram i det, takket være gode kataloger. I den digitale tidsalder er det imidlertid et minus at arkivet ikke er søkbart gjennom arkivportalen.no. Den kanskje mest sentrale dossieren, «Den arktiske interessesfære», omhandler perioden fra ca. 1900-1925. I denne interessesfæren var Spitsbergen «juvelen».²³³ Her finnes omfattende korrespondanse til og fra Utenriksdepartementet blant annet fra forhandlingene om øygruppen.

I håndskriftsamlingen på Nasjonalbiblioteket finnes en god del arkivmateriale som angår Ræstad, blant annet korrespondanse som gjelder utgivelse av avhandlingen *Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid*, som er interessant i forhold til hvem som hadde interesse av å få den utgitt, og eventuelt bidra økonomisk til dette. Ellers finnes det 0,7 hyllemeter etterlatte papirer, en samling brev til og fra Ræstad, samt en god del karthistorisk materiale.

Når det gjelder Johan Wollebæk, jurist og byråsjef i Utenriksdepartementet, inkluderer kildene først og fremst den korrespondansen Wollebæk hadde i forbindelse med sitt arbeid med Ræstads tekster og som leder i Sjøgrensekommisjonen. Hovedtyngden av dette materialet finnes i UDA og overlapper i stor grad det som er nevnt om Ræstad over.

²³² I 1865 ble Stjernstedt utnevnt til ordonnansoffiser hos den daværende hertugen av Östergötland, senere kong Oscar II. Han tjenestegjorde i 34 år hos kongen. (Stjernstedt 1912, s. 62 (65).)

²³³ Berg 1995, s. 151.

Angående forbindelsen mellom juristene Francis Hagerup og Hjalmar Hammarskjöld, som er hovedsaken i kapittel 4, er materiale i UDA knyttet til Spitsbergenkonferansen i 1910, men også til konferansene i 1912 og 1914, verdifullt. For å kunne dokumentere hvor lenge disse to hadde hatt kontakt og hvilken type kontakt de har hatt, har det også vært nødvendig å foreta undersøkelser i svenske arkiver.²³⁴ I håndskriftsamlingen til Kungliga biblioteket i Stockholm finnes flere brev fra Hagerup til Hammarskjöld. En tilleggsdimensjon ved disse arkivstudiene var også at jeg fant originalbrev som bare finnes som avskrift i UDA i Oslo.

UDA er videre hovedkilden i framstillingen i kapittel 5 om minister Wedel Jarlsbergs hyppige kommunikasjon med departementet hjemme i Norge. Samtidig gir det innsikt i hans relasjon til Ræstad og andre sentrale personer under forhandlingene, samt Francis Hagerup.

Når det gjelder Grønlandsspørsmålet (kapittel 6), er arkivmaterialet etter Smedal sentralt, spesielt når det gjelder analyser angående doktoravhandlingen og okkupasjonen i 1931. Dette utgjør 18 pappesker med ubehandlet materiale i håndskriftsamlingen på Nasjonalbiblioteket. Arkivmaterialet etter Castberg består av seks pappesker, men her ble det i mindre grad funnet relevant materiale. Av spesiell interesse har det også vært å kunne gjennomgå UDA i forbindelse med Grønlandsspørsmålet, spesielt siden Blom ikke hadde tilgang til dette.²³⁵ Arkivmaterialet dokumenterer blant annet kontakten mellom Smedal og Castberg i årene forut for okkupasjonen i 1931. Materialet om Grønlandsspørsmålet i dette arkivet er omfattende, men det er relativt godt ordnet kronologisk.

Klipparkivet til Smedal finnes på Polarinstituttets bibliotek i Tromsø, som jeg besøkte i en relativt tidlig fase av dette avhandlingsprosjektet. Dette klipparkivet, men fremfor alt arkivmaterialet etter Smedal på Nasjonalbiblioteket viser en person som i usedvanlig stor grad var opptatt av å samle dokumentasjon om Grønlandsspørsmålet. En ting er mengdene, men det

²³⁴ Disse arkivundersøkelsene ble foretatt under mitt utenlandsopphold ved Kungliga tekniska högskolan i Stockholm (mai–juli 2015).

²³⁵ Se Blom 1973, forord. Trolig skyldtes dette at arkivet var klausulert/sperret for bruk på denne tiden.

er også kommentert av Blom at dagbøkene bærer preg av å være nøyaktig ført, og at det i det store og hele er grunn til å stole på det som står der, i den forstand at han etter beste evne har forsøkt å skrive inn hendelsene slik han husket dem.²³⁶ Størrelsen på arkivet kan imidlertid ha vært med på å gi Smedal vel stor plass i Bloms framstilling, noe hun selv også problematiserer.²³⁷

Avhandlingens struktur

For å få et grep om avhandlingens gang er det vesentlig å minne om at problemstillingene i denne studien er knyttet til folkerettsjuristenes fellesskap, faglige legitimitet og politiske handlekraft.

Kapittel 3 handler om relasjonen mellom folkerettsjurister og politiske myndigheter i perioden 1910–1913 og fremfor alt myndighetenes initiativ i denne fasen. Hovedaktørene er folkerettsjuristene Arnold Ræstad og til dels Johan Wollebæk, samt Utenriksdepartementet. Fellesskapsbegrepet er knyttet til relasjonen mellom Ræstad og Wollebæk. Den faglige legitimiteten er sentral særlig når det gjelder Ræstads doktoravhandling *Kongens strømme*, men også hans avhandling *Norges høihetsret over Spitsbergen i eldre tid*, samt Wollebæks ledelse av Sjøgrensekommisjonen og dennes innstilling. Deres politiske rolle er koblet til i hvor stor grad departementet hadde initiativet i forhold til folkerettsjuristene, men også i hvilken grad de hadde anledning til å innta egne standpunkter til tross for at de til dels ble finansiert av departementet, og i kortere og lengre perioder var ansatt der. Graden av institusjonell identitet må her vurderes opp mot at de begge var jurister utdannet ved universitetet, samt at Ræstad fikk en doktorgrad ved samme institusjon.

I kapittel 4 er fokuset på graden og typen av et eventuelt fellesskap mellom Francis Hagerup og Hjalmar Hammarskjöld under Spitsbergenkonferansen i 1910. Den faglige legitimiteten er knyttet til deres posisjon som juridiske professorer, men de er her til forskjell fra Ræstad og Wollebæk i en formalisert forhandlingsposisjon i forbindelse med Spitsbergenspørsmålet.

²³⁶ Blom 1973, s. 399, note 73.

²³⁷ Blom 1973, s. 9.

Hagerups relasjon til Hammarskjöld er her sentral å studere for å få fram Hagerups versjon av det å opptre med faglig legitimitet, nemlig å gjøre det som var «juridisk forsvarlig».

I kapittel 5 er spørsmålet om man i forhandlingene i Paris etter første verdenskrig i noen grad kan se en noen større grad av initiativ som står i kontrast til den passiviserende juridiske forsvarligheten som særlig Hagerup stod for i forhandlingene før krigen. I dette ligger også en undersøkelse av på hvilken måte, eventuelt i hvilken grad folkerettsjuristene hadde en større grad av selvstendighet i forhold til politiske myndigheter. I dette kapitlet er fellesskapsfokuset knyttet til relasjonen mellom Wedel Jarlsberg og til en viss grad Arnold Ræstad, men også på mangelen på samarbeid med forhandlingslederen før første verdenskrig, nemlig Hagerup. Wedel Jarlsbergs politiske innflytelse er også interessant, all den tid han «kun» hadde juristutdannelse, men i en årrekke var minister i Paris, og dermed hadde en framstående diplomatisk posisjon og et omfattende kontaktnett.

I kapittel 6 er det sentralt å studere i hvilken grad og på hvilken måte fellesskapet, den faglige legitimiteten og den politiske handlekraften trer fram med enda større klarhet og styrke i Grønlandspørsmålet. Graden av fellesskap synes å ha vokst seg sterk fram mot okkupasjonen av Øst-Grønland i 1931. Når det gjelder den faglige legitimiteten, ser denne også ut til å være relativt sterk. Et eksempel er Smedals doktoravhandling, som har alle forutsetninger for å fungere som en faglig legitim brekkstang til politisk påvirkning i Grønlandspørsmålet. Dette må også sees i forhold til graden og typen av initiativ han og de andre folkerettsjuristene viste, og til graden av uavhengighet i forhold til politiske myndigheter.

3 Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

Innledning

Hovedproblemstillingen i denne avhandlingen er hvordan folkerettsjuristene som enkeltpersoner og som gruppe manøvrerte i spenningsfeltet mellom fag og norsk ekspansjonspolitikk. Viktige analyseverktøy for å kunne svare på dette er å bruke begrepene fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft.

Som det framgår av overskriften, er det den faglige legitimiteten som er det mest framtreddende trekket i dette kapitlet når det gjelder hvilken arv som skulle bli ført videre. Gjennom å skrive doktoravhandlingen *Kongens strømme* satte Arnold Ræstad i sjøgrensespørsmålet en standard for hvordan faglig legitimitet kunne oppnås i forbindelse med ekspansjonspolitikk. Denne arven tok særlig Gustav Smedal opp i forbindelse med Grønlandsspørsmålet.

Fellesskapsdimensjonen blir i dette kapitlet analysert ved at jeg studerer relasjonen mellom Arnold Ræstad og Johan Wollebæk. Ræstad er i dette kapitlet hovedperson og Wollebæk biperson. Arnold Ræstad var ansatt i Utenriksdepartementet fra 1906 til 1910. Johan Wollebæk var i tillegg til å være jurist, også byråsjef i samme departement i den perioden som undersøkes i dette kapitlet. Ræstads relasjon til Wollebæk definerer dermed i stor grad også hans forhold til Utenriksdepartementet. Dette viser også kompleksiteten i folkerettsjuristenes roller.

Jeg vil her først kartlegge i hvilken grad myndighetene styrte utplukkingen av kandidater til å skrive folkerettslige tekster som var nært knyttet til aktuelle ekspansjonspolitiske spørsmål. Jeg vurderer også relasjonen mellom folkerettsjurister og myndigheter når det gjelder finansiering og utgivelse av folkerettslige tekster.

Den faglige legitimiteten settes i fokus gjennom å studere bakgrunnen for og utarbeidelsen av folkerettslige tekster. I 1912 publiserte Arnold Ræstad to

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

tekster med stor relevans for problemstillingene i dette kapitlet, nemlig *Norges høihetsret over Spitsbergen i eldre tid* og doktoravhandlingen *Kongens strømme*.²³⁸ Wollebæk var leder for Sjøgrensekommisjonen og arbeidet med sin innstilling samtidig som Ræstad arbeidet med sine to prosjekter. Ræstad oppfattet det som en slags konkurranse mellom hans doktoravhandling *Kongens strømme* og Sjøgrensekommisjonens innstilling når det gjaldt å få myndighetenes oppmerksomhet.

Et gjennomgående tema i kapitlet er korrespondansen med Wollebæk og Utenriksdepartementet om hvilken godtgjørelse Ræstad skulle få for sine arbeider. Betalingen skjedde nesten utelukkende etterskuddsvis fra kontoen med «de hemmelige midler». Det var ikke alltid samsvar mellom Ræstads krav og departementets utbetalinger. Alt dette gjorde hans relasjon til byråsjef Wollebæk, som hadde en sentral rolle i godkjenningen av hans honorarkrav, ekstra vanskelig.

Den politiske handlekraften – som er nært knyttet til hvem som hadde *initiativet* – gjelder spørsmålet om det var Ræstad, Wollebæk og/eller Utenriksdepartementet som satte i gang, gjennomførte og spredte Ræstads og Wollebæks arbeider. Ræstads tekster berørte sensitive tema, og både publiseringstidspunkt, distribusjonsmåte og eventuelle oversettelser ble nøye vurdert. Spesielt viktig var det å få tekstene oversatt og publisert på det diplomatiske hovedspråk, fransk. Her var den norske minister i Paris, Fredrik Wedel Jarlsberg og hans kontaktnett til stor hjelp.

Samlet gir kapitlet innsikt i hvilke påkjenninger relasjonen mellom Ræstad og Wollebæk gjennomgikk i perioden 1910–1913. Dette kan også være med på å belyse på et mer generelt plan maktforholdet mellom forsker og departement – og på et enda mer overordnet plan forholdet mellom fag og politikk.

Et spørsmål som er forbundet med myndighetenes utplukkingsprosess av kandidater til å skrive tekster om Spitsbergen, er hvor bevisste disse valgene var i et relativt nyetablert norsk utenriksdepartement. Var det først og fremst historiske argumenter man var ute etter, eller var det folkerettslige argumenter som ble sett på som mest verdifullt? Ved å stille slike spørsmål, kan man

²³⁸ Ræstad 1912b og 1912a.

vurdere den holdning som folkerettsjuristene (særlig Ræstad) hadde til bruken av historiske argumenter i forhold til et prinsipp som effektiv okkupasjon.

Gjennom disse perspektivene søkes det i dette kapitlet for det første å bidra til å utdype en sentral tekst²³⁹ som kan relateres til Elen C. Singhs og Mary Katherine Jones' «Spitsbergen Literature Lobby».²⁴⁰ Samtidig er målet å komme tettere på folkerettsjuristene i forbindelse med Spitsbergenkonferansene enn det Roald Berg har gjort i det generelle oversiktsverket *Norsk utenrikspolitikk historie*.²⁴¹

Mitt bidrag til forskningen på effektiv okkupasjon er i dette tilfellet å vurdere Ræstads bruk av prinsippet, særlig i forhold til svenskenes argumentasjon. Samtidig er det et mål å være med på å balansere den litteraturen som finnes om feltvitenskaper i Arktis ved å sette folkerettsjuristene i sentrum for analysen. Slik kan vi få en bredere vitenskapshistorisk forståelse av ekspansjon i Arktis. I tillegg kan vi også, gjennom et person- og gruppeperspektiv, få fram viktige sider av den type folkerettshistorie som folkerettsjuristen Martti Koskenniemi har etterlyst større vektlegging av.²⁴² Mye av den forskningen som foreligger, er nemlig knyttet til folkerettslige prinsipper og doktriner, mens det i mindre grad er et fokus på personer. Min avhandling er i en viss utstrekning en kombinasjon, i og med at den omhandler både personer (for eksempel Ræstad – som i dette kapitlet) og et prinsipp (effektiv okkupasjon).

Når det gjelder forholdet mellom fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft, er det et viktig poeng at dette først i det siste kapitlet for alvor kan sees i sammenheng, og dermed mer systematisk kan knyttes til Werners perspektiver. Men de andre kapitlene har elementer av dette, slik vi også skal undersøke i dette kapitlet. Når det gjelder den institusjonelle identiteten, utvikles det i dette kapitlet (og ellers i avhandlingen) ved hjelp av en vurdering av sårbarhet for å bli påført en institusjonell identitet man ikke ønsker, for eksempel at folkerettsjurister (i dette kapitlet hovedsakelig Ræstad) blir tilskrevet politisk tilhørighet til Utenriksdepartementet – fordi han fikk betaling derfra i etterkant av skrivearbeidet.

²³⁹ Ræstad 1912b.

²⁴⁰ Singh 1980 s. 94 og Jones 2014.

²⁴¹ Berg 1995.

²⁴² Koskenniemi 2012, s. 965. Se kapitlet om tidligere forskning.

Kapitlet er strukturert som følger: Først gis det en presentasjon av bakgrunnen til hovedpersonen i kapitlet, Arnold Ræstad, samt Johan Wollebæk. Deretter er kapitlet delt i to: Første del tar for seg hvordan Ræstad fikk oppdraget av Utenriksdepartementet med å skrive *Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid* og en gjennomgang av selve innholdet i denne avhandlingen. Så undersøkes det hvilken mottakelse og anerkjennelse denne avhandlingen fikk i ettertid. Til slutt ser jeg på departementets bruk av avhandlingen og hvordan departementet godtgjorde Ræstad for å gjøre et vitenskapelig arbeid som åpenbart også gikk inn i en dagsaktuell diplomatisk saksforberedelse. Andre del av kapitlet tar utgangspunkt i Ræstads arbeid med doktoravhandlingen *Kongens strømme* og mottakelsen av denne. Med dette som utgangspunkt diskuteres det i hvilken grad Ræstads kunnskaper og hans doktoravhandling ble benyttet i Sjøgrensekommisjonens innstilling og hvordan denne bruken skapte friksjon mellom Ræstad og Wollebæk. Til slutt drøftes Ræstads og svenskenes argumentasjon angående effektiv okkupasjon på Spitsbergen.

Arnold Ræstad

Arnold Ræstad ble født og vokste opp i Kristiania. I 1898 begynte han på sitt juridiske studium ved universitetet i samme by. Her hadde han Fredrik Stang som foreleser.²⁴³ Ræstad ble uteksaminert høsten 1900 med karakteren «Staar til laudabilis».²⁴⁴ De to neste årene var han dommerfullmektig hos sorenskriveren i Larvik. Våren 1903 reiste han utenlands og studerte engelsk statsrett, politikk og administrasjon i London. Fra november 1903 til og med april 1906 var han advokatfullmektig hos høyesterettsadvokat Johan Chr. O. Rømcke i Kristiania. Ræstad reiste imidlertid også nå utenlands. Fra mars til juni 1905 hadde han permisjon fra sin stilling for å studere fransk statsrett, administrativ rett og politikk i Paris. Fra juli 1905 til februar 1906 var han, med et kort avbrudd, fast utenrikspolitisk medarbeider i Morgenbladet. På bakgrunn av sine kvalifikasjoner ble han i 1906 innstilt på førsteplass som sekretær i

²⁴³ Martin Fahløns private brevsamling (MFpb), forelesningsnotater fra det juridiske embetsstudiet (fra Stangs forelesninger). Stang var professor i rettsvitenskap fra 1897 til 1932. (Michalsen 2009.) Ræstad og Stang skulle senere bli sentrale under Spitsbergenforhandlingene etter første verdenskrig.

²⁴⁴Riksarkivet (RA), Utenriksdepartementets arkiv (UDA), boks 0192, mappe merket «Bind I», promemoria (PM) datert 04.05.1906.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

Utenriksdepartementet.²⁴⁵ Ræstad ble ansatt og arbeidet i departementet i fire år.²⁴⁶

I disse fire årene arbeidet man i departementet blant annet med spørsmålet om svenske reinbeiterettigheter i Norge, rettshåndhevelse på Spitsbergen, samt fastsettingen av sjøgrensen. Ræstad var involvert i alle disse sakene. En av hans arbeidsoppgaver var å utarbeide oversikter over de diplomatiske forhandlinger som tidligere hadde funnet sted mellom Norge og Sverige om grenser og reinbeiteforhold. Dette arbeidet ble satt i gang fordi Utenriksdepartementets ledelse ønsket informasjon som kunne brukes i de pågående reinbeiteforhandlingene med Sverige. Forhandlingene gikk ut på om og i tilfelle i hvilken grad svenske reindriftssamer skulle få adgang til å ha dyrene på sommerbeite i Norge.²⁴⁷ Oversiktene over de diplomatiske forhandlingene utgjør bare en del av det såkalte Utenriksarkivet, som blant annet også inneholder en traktatsamling.²⁴⁸ Hvorvidt Ræstad stod bak samlingen og systematiseringen av hele arkivet er usikkert, men det er i det minste stor sannsynlighet for at han må ha kjent godt til traktatsamlingen.²⁴⁹ Mange av dokumentene i denne samlingen har høyst sannsynlig gitt ham innsikt i traktaters betydning i arbeidet med folkerettshistoriske tema.

²⁴⁵ RA, UDA, boks 0192, mappe merket «Bind I», notat av ekspedisjonssjef Arne Scheel, datert 04.05.1906. Om Ræstads karriere f.o.m. høsten 1900 til t.o.m. våren 1906, se RA, UDA, boks 0192, mappe merket «Bind I», promemoria (PM) datert 04.05.1906. Her finnes informasjon om fire søkeres CV-er. Dokumentet ser ut til å ha vært skrevet av Ræstad, altså en av søkerne til sekretærstillingen. Johan Wollebæk har nemlig notert følgende på PM-ets første side: «Herr Ræstad, som har forfattet nærv. p.m., opplyser, at de øvrige 3 sekretærer, omhandlede i p.m.'en, har faaet sig denne forelagt, hver for sit vedk.»

²⁴⁶ Trolig utførte Ræstad blant annet et betydelig kartfaglig arbeid i denne perioden. Dette kan også ha vært viktig grunnlagsmateriale for den senere vitenskapelige produksjonen, for eksempel Ræstad 1912a og 1912b.

²⁴⁷ Se for øvrig Berg 1995, s. 130 ff.

²⁴⁸ RA, Utenriksarkivet (UA): EA-4036. Arnold Ræstads samlinger av diplomatisk materiale om grenseforhandlinger: EA-4036/H. I en underkategori, EA-4036/He Registraturer, finnes flere permer med detaljerte oversikter over de forhandlingene Ræstad ordnet. Traktatsamlingen: EA-4036/J.

²⁴⁹ Sannsynligheten styrkes av at 85 av de 88 dokumentene i traktatsamlingen er datert f.o.m 1751 – t.o.m. 1909, altså ikke senere enn Ræstads ansettelsesperiode i Utenriksdepartementet. (Ett dokument er udatert.)

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

I 1907 ble Ræstad sendt til Finnmark av Utenriksdepartementet for å sette seg mer inn i spørsmålene om Spitsbergen og sjøgrensen. I tiden rundt ansettelsen av Ræstad i 1906 hadde spørsmålet om Spitsbergens folkerettslige status blitt så aktualisert at departementet måtte vie øygruppen økende oppmerksomhet. En viktig grunn til dette var at den amerikanske gruvemagnaten John M. Longyear fra 1906 var involvert i oppkjøp av areal med tanke på gruvedrift på øygruppen.²⁵⁰ Dermed hadde man i departementet behov for å øke kompetansen til sine medarbeidere for å kunne takle dette stadig større sakskomplekset. Fra sin reise kunne Ræstad rapporterte at en «ordning af forholdene» på Spitsbergen var et krav som hadde framkommet «utelukkende som en følge af de stridigheder som har fundet sted ved kulexpeditionerne. Forøvrigt har der som nævnt ikke hidtil været konflikter af nogen art paa Spitsbergen.»²⁵¹

Ræstads reise hadde også til hensikt å gi ham og Utenriksdepartementet større innsikt når det gjaldt spørsmålet om sjøgrensen.²⁵² Et viktig mål for norske myndigheter var å forsøke å etablere en firekvartermilsgrense beregnet ut fra såkalte grunnlinjer trukket mellom de ytterste skjær langs kysten. (Se utdyping av dette sakskomplekset senere i dette kapitlet.) Han møtte blant annet fiskeridirektør Johan Hjort. Etter Hjorts mening ville arbeidet med å fastsette en sjøgrense pågå i årevis; derfor var det påkrevet å starte arbeidet så snart som mulig.²⁵³ Hjort redegjorde også for den britiske regjeringens holdning overfor en annen vesteuropeisk fiskeristormakt når det gjaldt sjøgrensen: Den spanske regjering hadde hevdet en sekskvartermilsgrense utenfor sin kyst, men britiske

²⁵⁰ Berg 1995, s. 153. Se også Berg 2017 angående Longyears strategiske rolle på Spitsbergen.

²⁵¹ RA, UDA, boks 5116, mappe merket «om fangstmuligheter Spitsbergen», utskrift av «Notatbog II pg. 96...»

²⁵² RA, UDA, boks 5105, mappe merket «Div. trykksaker og bilag ad Sjøgrensekom. av 1911», utskrift av «Notatbog II pg. 2–3, 71–74, 75, 77–79, 88», med tittelen «Fastsættelse af Norges territorialgrænse». Påført øverst på første side med penn: «Sekretær Ræstads reise i det nordlige Norge 1907» og videre henvisning til «P3 C 2a/07». Utskriften inneholder samtaler Ræstad hadde i perioden 21.07.–20.09.1907. Dokumentet som helhet har ellers ingen datering, og er uten jnr.

²⁵³ RA, UDA, boks 5105, mappe merket «Div. trykksaker og bilag ad Sjøgrensekom. av 1911», utskrift av «Notatbog II pg. 2–3...» (21.07.1907).

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

fiskere hadde fisket innenfor denne grensen. Fiskerne fikk støtte av den britiske regjeringen, som kun anerkjente trekvartmilsgrensen.²⁵⁴

Ræstad møtte også fiskere blant annet i Berlevåg, Gamvik og Vardø, samt amtmann Andreas Urbye.²⁵⁵ Fiskerne var i det store og hele samstemte når det gjaldt behovet for å fastsette en sjøgrense. Enkelte, deriblant amtmann Urbye håpet på å få et hurtiggående militært fartøy til oppsynsoppgavene i nord, et ønske som ble supplert av andre informanternes situasjonsbeskrivelse: «Det nuværende opsynsskib gaar langsomt; det kan umulig indhente en trawler – trawleren gaar hurtigere med trawlen paa slæb end opsynsskibet gjør; det er bare til latter i fiskedistrikterne, hvor det gaar under navnet «slummen».»²⁵⁶

Etter Finnmark-reisen arbeidet Ræstad i 1908 med hvordan sjøgrensen skulle beregnes sett i lys av en resolusjon utstedt av den dansk-norske kongen i 1812. Her het det at sjøgrensen skulle «regnes indtil den sædvanlige Sjø-Miils Afstand fra den yderste Øe eller Holme fra Landet, som ikke overskylles af Søen.»²⁵⁷ Et av de sentrale spørsmålene som måtte avklares var om man skulle ta utgangspunkt i lavvann- eller høyvannstand når det gjaldt de øyer og holmer som «ikke overskylles af Søen». Saken hadde sin opprinnelse i at en engelsk tråler hadde vist interesse for – denne gang – et område utenfor Loppa. I perioden etter at denne situasjonen oppstod i oktober 1907 hadde det vært kontakt mellom myndighetene i Finnmark og flere departementer i hovedstaden for å hindre utenlandske trålere i å fiske innenfor det man mente var den norske sjøgrensen. Ræstads konklusjon var at de ytterste skjærene som var tørre ved lavvann skulle være utgangspunkt for beregning av sjøterritoriet. Denne konklusjonen ble senere støttet av Wollebæk.²⁵⁸

²⁵⁴ RA, UDA, boks 5105, mappe merket «Div. trykksaker og bilag ad Sjøgrensekom. av 1911», utskrift av «Notatbog II pg. 2–3...» (21.07.1907).

²⁵⁵ Urbye hadde for øvrig vært sekretær under Karlstadforhandlingene i 1905.

²⁵⁶ RA, UDA, boks 5105, mappe merket «Div. trykksaker og bilag ad Sjøgrensekom. av 1911», utskrift av «Notatbog II pg. 2–3...» (08.09.1907). Informantene er her «Paulsen og Thorsen».

²⁵⁷ Her sitert fra Sjøgrensekommissjonen 1912, s. 1 (unummerert).

²⁵⁸ RA, UDA, boks 5105, mappe merket «Div. trykksaker og bilag ad Sjøgrensekom. av 1911», PM av Wollebæk (avskrift), datert 21.05.1908, uten jnr. (Konklusjonen er at «Norge ikke kan antas at være avskaaret fra at opta den almindelige regel, at

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

Undersøkelsene Ræstad foretok som ansatt i Utenriksdepartementet kom godt med da han skulle skrive doktoravhandlingen *Kongens strømme*. Mye av arbeidet med denne ble (imidlertid) gjort i tiden etter at han hadde forlatt stillingen i departementet. I mai 1910 gikk Ræstad fra å være sekretær i Utenriksdepartementet til et kortvarig engasjement som utenriksredaktør i den nystartede avisen Tidens Tegn. Nå begynte han for alvor på sin akademiske løpebane: I 1912 publiserte han de to nevnte folkerettshistoriske verkene *Kongens strømme* og *Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid*. Han disputerte for den juridiske doktorgrad på grunnlag av førstnevnte verk i april 1913.²⁵⁹

Ræstad fikk hjelp av den franske geografen Charles Rabot til å publisere en fransk versjon av *Norges høihetsret over Spitsbergen* i tidsskriftet *La Géographie* under tittelen «Le Spitsberg dans l'histoire diplomatique. Étude de géographie historique» i 1912.²⁶⁰ Rabot hjalp ham også med å utgi en fransk versjon av doktorgradsavhandlingen med tittelen *La mer territoriale*.²⁶¹ I arbeidet med disse avhandlingene oppholdt Ræstad seg tidvis utenlands. Et eksempel er oppholdet i Paris i sommerhalvåret 1912. Verkene som er nevnt over ble skrevet og publisert i perioden da Spitsbergenkonferansene pågikk i Kristiania i årene før første verdenskrig.

Samme år som han gjennomførte disputasen (1913), ble han universitetsstipendiat i handelspolitikk og folkerett. Han beholdt stipendiatstillingen frem til 1919.²⁶² Av større publiseringer fra hans hånd i denne perioden kan nevnes *Handelspolitikk, Dyrtid før og nu* og *Truster og*

territorialhavet beregnes fra kysten ved lavvande, og at der heller ikke for Norges vedkommende foreligger særlige grunde, som utelukker muligheten av at opta den dermed sammenhengende regel, at territorialhavet, hvor ikke andet er uttrykkelig bestemt, regnes fra yderste skjær, som ikke til enhver tid er overskyttet av havet».)

²⁵⁹ Ræstad 1912a og 1912b. For øvrig samme dag som en annen jurist, Mikael H. Lie, disputerte på sin avhandling, *Legitimation ved Traktat* (1912). Ræstad prøveforeleste for doktorgraden 14. mars 1913 over temaet *Mestbegunstigelsesklausulen i handelstraktater*.

²⁶⁰ Berg 1995, s. 283 f. Ræstad & Rabot 1912.

²⁶¹ Ræstad 1913c.

²⁶² Berg 1995, s. 75.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

karteller.²⁶³ Den aktive bruken av Ræstad som sakkyndig i mange sammenhenger gjorde ham til «Norges eneste profesjonelle ekspert».²⁶⁴ Hans tilnærming til et sakskompleks var tverrfaglig, og Wilhelm Keilhau plasserer ham som en arvtaker etter Anton Martin Schweigaard, Torkel H. Aschehoug og Ebbe Hertzberg når det gjaldt å se sammenhenger mellom historie, juss og økonomi.²⁶⁵

I 1921 ble han utenriksminister i en Venstre-regjering med Otto Blehr som statsminister. Denne ministerposten måtte Ræstad imidlertid forlate etter mindre enn ett år på grunn av lite vellykkede handelsforhandlinger med Spania og Portugal.²⁶⁶ Keilhau beskriver med sin skarpe penn Ræstad som en som i politikken «gjorde sin skjæbne avhengig av om det kunde lykkes ham aa løse en opgave som var blit skapt av en tilfældig og ugunstig situation. [...] Han faldt, fordi hans menneskekundskap ikke stod paa høyde med hans sagkundskap og hans selvtillid.»²⁶⁷

Ræstad fikk senere viktige stillinger i det offentlige liv: Fra 1933–1939 var han en meget innflytelsesrik styreformann i NRK, og under andre verdenskrig hadde han en ledende rolle i NRK og i Norges Bank utenfor det okkuperte Norge.²⁶⁸

Johan Wollebæk

Johan Herman Wollebæk ble uteksaminert som jurist i 1898, og arbeidet i Utenriksdepartementet allerede fra juni 1905, blant annet etter å ha arbeidet ved den unionelle legasjonen i Paris. I 1909 ble han byråsjef, før han i 1916 avanserte til ekspedisjonssjef i samme departement.²⁶⁹ Reidar Omang omtaler hans kunnskaper i folkerett som respektable, men tilføyer at departementet ved å ansette Ræstad og Jens Bull fikk økt kompetanse når det gjaldt de teoretiske

²⁶³ Henholdsvis Ræstad 1914, 1916a og 1916c.

²⁶⁴ Keilhau 1923, s. 46.

²⁶⁵ Keilhau 1946, s. 4.

²⁶⁶ Dahl 2003, s. 471 og Dahl 2009.

²⁶⁷ Keilhau 1923, s. 54.

²⁶⁸ Dahl 2003, s. 471 og Dahl 2009.

²⁶⁹ Norby 2009. Se også Omang 1959, s. 148. Wollebæk var fungerende byråsjef i 1905 og konstituert fra 1906 til 1909 (*Norges statskalender 1906–10*).

sidene ved folkeretten.²⁷⁰ Wollebæk ble satt til å lede Sjøgrensekommisjonen, som kom med forslag til hvor grensene for det norske sjøterritoriet skulle trekkes. Dette arbeidet ga Wollebæk erfaring i folkerettslig arbeid, men det brakte ham også i konflikt med Ræstad, noe som blir utførlig behandlet senere i dette kapitlet.

Som en av Utenriksdepartementets mest sentrale embetsmenn var Wollebæk også involvert i Spitsbergenkonferansene før første verdenskrig. Som annendelegert under disse konferansene i 1912 og 1914 var han i tett kontakt med Francis Hagerup, som var førstedelegert både i 1910, 1912 og 1914. Wollebæk var minister i Berlin 1920–21 og i Stockholm 1921–1940. Ministerposten i Stockholm overtok han etter Francis Hagerup.

Spitsbergenkonferansene og avhandlingen Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid (Ræstad)

Kapitlets særlige vekt på faglig legitimitet vises her ved å stille følgende spørsmål: Hvordan fikk Ræstad oppdraget av Wollebæk og Utenriksdepartementet med å skrive avhandlingen *Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid*? I hvilken grad var Ræstad avhengig av økonomisk støtte fra departementet og hvilken betydning hadde det at departementet (ved Wollebæk) betalte Ræstad i etterkant? Hvordan speilet avhandlingen Norges interesser når det gjaldt Spitsbergen? Hvordan brukte departementet avhandlingen og hvilken type anerkjennelse fikk Ræstads avhandling i Norge og i utlandet?

Før vi går i gang med å utrede hvorfor og hvordan departementet sysselsatte Ræstad med et større utredningsarbeid om Spitsbergen, bør vi ta et kort tilbakeblikk til 1906-07, da Spitsbergenspørsmålet for alvor ble reist. Det er nemlig bemerkelsesverdig at utenriksminister Jørgen Løvlands innkalling til det første møtet om hvorvidt Norge skulle ta initiativ til å organisere lov og

²⁷⁰ Omang 1959, s. 111.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

orden på øygruppen – i januar 1907²⁷¹ – skjedde uten at det forelå noen større historisk utredning om dette spørsmålet.

Som det tidligere er nevnt, kom den norske utenriksministeren på banen på bakgrunn av blant annet avisoppslag i 1906 som støttet norsk anneksjon av Spitsbergen.²⁷² Dessuten hadde et britisk gruveselskap samme år anmodet norske myndigheter om å opptre som ordensmakt på øygruppen.²⁷³ Et tredje moment var at 1906 var året «Den arktiske interessesfære» ble opprettet.²⁷⁴ Dette var en saksmappe i Utenriksdepartementet som med all tydelighet gjenspeilte den økende norske interessen for nordområdene – og fremfor alt Spitsbergen. Avisoppslag, henvendelser fra gruveinteressenter og saksmapper til tross – en utredning av vesentlig omfang lot vente på seg. Slik var også situasjonen kort tid foran den første Spitsbergenkonferansen.

Spitsbergenkonferansene fant sted i Kristiania i 1910, 1912 og 1914 og var forhandlinger om øygruppens suverenitetsstatus.²⁷⁵ Den første forhandlingsrunden mellom Norge, Sverige og Russland om Spitsbergen startet i Kristiania 19. juli 1910. I dagene før var Johan Wollebæk i full gang med å sondere mulighetene for å få tak i en kandidat til å «studere Spitsbergens forhold til Norge [sic] ned gjennom tiden».²⁷⁶ Spørsmålet dreier seg her altså om hvorfor UD ga Ræstad oppdraget om å skrive om Spitsbergen.²⁷⁷

Til arbeidet ønsket departementet (12. juli) å engasjere historikeren Oscar Albert Johnsen.²⁷⁸ Tiden var imidlertid knapp. Forhandlingene om Spitsbergen skulle starte kun en uke senere. Det hadde utvilsomt vært mer fornuftig å starte

²⁷¹ Se Berg 1995, s. 157-159.

²⁷² Staxrud 1906, s. 1. Se også Morgenbladet 23.10.1906, nr. 584, s. 1.

²⁷³ Berg 1995, s. 154.

²⁷⁴ Berg 1995, s. 151.

²⁷⁵ En utdyping av forløpet etter 1906 og selve konferansene vil bli gitt i kapittel 4.

²⁷⁶ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat av Johan Wollebæk, datert 12.07 1910.

²⁷⁷ Som nevnt i innledningen av kapitlet, var også spørsmålet hvor bevisste man var i Utenriksdepartementet når det gjaldt hvilken type kunnskap man ønsket: Generell historie eller folkerettshistorie (for eksempel knyttet til prinsippet om effektiv okkupasjon). Se for øvrig utdyping om dette senere i kapitlet.

²⁷⁸ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat av Johan Wollebæk, datert 12.07 1910.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

planleggingen av en slik utredning tidligere, særlig siden man fra norsk side hadde arbeidet aktivt for å få i stand en konferanse om Spitsbergen i Kristiania.²⁷⁹ En ytterligere komplikasjon var at Johnsen allerede var i full virksomhet innenfor et annet følsomt sakskompleks hvor Norge og Sverige hadde vanskeligheter med å bli enige, nemlig i reinbeitespørsmålet.²⁸⁰ Wollebæk henvendte seg til lagmann og senere riksadvokat Peder Kjerschow, som hadde et overordnet ansvar i forbindelse med Johnsens utredningsarbeid i dette spørsmålet.

Wollebæks henvendelse til Kjerschow datert 12. juli 1910 viser til at det i Utenriksdepartementet var et klart ønske om å engasjere Johnsen da han «særlig skulde egne sig» til dette oppdraget.²⁸¹ Kjerschow var imidlertid skeptisk, da han antok at Johnsens arbeid med reinbeitesaken ville dra i langdrag. Hvis det skulle vise seg at man i departementet hadde problemer med å finne noen annen egnet kandidat, poengterte Kjerschow at man først burde innhente opplysninger fra Johnsen om hvor langt han var kommet i arbeidet med reinbeitespørsmålet, samt hvor lang tid han ville bruke på å fullføre arbeidet.²⁸² Da Johnsen noen dager senere møtte Wollebæk i departementet var han skeptisk til å ta på seg utredningsoppdraget.²⁸³ Forsøket på å overtale Johnsen ble derfor oppgitt. I stedet ble søkelyset rettet mot Halvdan Koht.²⁸⁴ Han hadde imidlertid heller ikke mulighet til å vie seg til Spitsbergenspørsmålet.²⁸⁵

²⁷⁹ Om forberedelsene fra februar 1910 og fram mot konferansen, se Mathisen 1951, s. 105 ff.

²⁸⁰ Om reinbeitesakens bakgrunn og utvikling i denne perioden, se for eksempel Berg 1995, s. 130 ff.

²⁸¹ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», utkast til brev fra Wollebæk til Kjerschow datert 12.07.1910.

²⁸² RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat av Johan Wollebæk, datert 13.07.1910.

²⁸³ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat av Johan Wollebæk, datert 19.07.1910.

²⁸⁴ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», påskrift på notat av Johan Wollebæk, datert 19.07.1910. Påskriften som nevner Koht som en mulig kandidat er datert 20.07.1910 og signert «B», trolig byråsjef Halvard Huitfeldt Bachke.

²⁸⁵ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat av Johan Wollebæk, datert 09.09.1910, jnr. 12605/10. Spørsmålet

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

Mens to historikere i løpet av sommeren 1910 dermed hadde takket nei til forespørslene fra Utenriksdepartementet, var juristen Ræstad allerede godt i gang med å utarbeide en mindre folkerettshistorisk tekst med tittelen «Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid – 1596–1814».²⁸⁶ Dette kan sees på som et slags forarbeid til den avhandlingen han senere skulle skrive om Spitsbergen.

I forbindelse med Ræstads ferdigstillelse av dette forarbeidet i begynnelsen av september dukket spørsmålet om godtgjørelse opp. Dette kan si oss en del om Ræstads arbeidstakerforhold til Utenriksdepartementet, og kan dermed kaste lys over i hvilken grad dette var et forhold mellom en selvstendig fagperson og et departement uten intensjoner om å påvirke resultatet av forskningen.

Overfor Wollebæk hadde Ræstad nevnt at han forventet en godtgjørelse for at UD skulle få tilgang til det han hadde skrevet. I tråd med dette avgjorde utenriksminister Johannes Irgens at han skulle få et slikt honorar, men på den betingelse at størrelsen på beløpet ikke skulle avgjøres før innholdet var kjent for departementet.²⁸⁷ En slik saksgang viser den økonomiske avhengighet Ræstad hadde av departementets vurderinger i ettertid.

En indikasjon på hvordan holdningen i UD til Ræstads kvaliteter ble influert, får vi da utenriksministeren kom i kontakt med Koht om denne saken. Koht kunne gi Irgens en «ubetinget» anbefaling av Ræstad.²⁸⁸ På denne bakgrunn besluttet også Irgens at departementet burde anskaffe Ræstads tekst.²⁸⁹ I et

om Kohts eventuelle involvering i Spitsbergenspørsmålet er for øvrig ikke nevnt i Åsmunds Svendsens biografi om Koht. (Svendsen 2013.)

²⁸⁶ Eller «den (foreløbige) avhandling», som han selv kalte den. (RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», brev fra Ræstad til Utenriksdepartementet, datert 13.01.1911, jnr. 675/1911.)

²⁸⁷ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat av Johan Wollebæk, datert 09.09.1910, jnr. 12605/10.

Betegnelsen *avhandling* på publikasjonen *Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid*, må her ikke forveksles med *doktoravhandlingen Kongen strømme*.

²⁸⁸ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat av Johan Wollebæk, datert 09.09.1910, jnr. 12605/10. Kildene gir ikke svar på hvordan møtet mellom utenriksministeren og Koht kom i stand, dvs. hvem som eventuelt tok kontakt med hvem.

²⁸⁹ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat av Johan Wollebæk, datert 09.09.1910, jnr. 12605/10.

bredere perspektiv kan Kohts positive omtale også ha hatt betydning for å gi Ræstad en faglig legitimitet mer generelt og påvirket departementets vilje til å benytte seg av Ræstads tjenester senere. Et moment i vurderingen av å benytte Ræstad kan også være at man i departementet, som hadde vært hans hovedarbeidsgiver siden 1906, var kjent med hans arbeidskapasitet. En indikasjon på Ræstads kapasitet kort tid før han sluttet i der i 1910, var at han hadde startet arbeidet med doktoravhandlingen *Kongens strømme*, han utferdiget foredrag, avisartikler og drev med kartarbeid hos Norges geografiske oppmåling, samt at han ellers hadde «fuldt op at gjöre i deptet».²⁹⁰

Et nyetablert UD mellom historisk og juridisk kunnskapsdannelse

I likhet med forholdet mellom vitenskap og politikk, kan det være utfordrende å vurdere faktorenes orden og funksjon også når det gjelder forholdet mellom historie og folkerett. Det er, som nevnt, lite tvil om at departementet i utgangspunktet ønsket seg en historiker til å skrive den større utredningen som det var behov for under de forhandlingene Norge hadde tatt initiativet til for å få avklart Spitsbergens folkerettslige stilling. Det er likeledes slik at Utenriksdepartementet allerede i utgangspunktet hadde satt en jurist (Ræstad) på saken om å skrive en mindre tekst om Spitsbergens folkerettslige historie.²⁹¹ Når man i departementet så tok kontakt med en historiker for å utarbeide en

²⁹⁰ MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Stjernstedt/Bratt/Ræstad, heretter kalt Ræstad, datert 21.02.1910 (Kristiania). Henholdsvis fødenavn, navn i første ekteskap og navn i andre ekteskap (med A. Ræstad). For hans egen oppfatning av sin arbeidsmetode, se MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 25.02.1910 (Kristiania): «Jeg har en egen maate at arbeide paa, som vil passe dig fortræffelig. Der er lange tider, da jeg har saa god tid, jeg gjør saa lidet, jeg dovner mig. [...] Men saa kommer der tider, da jeg producerer; det er bare som at ryste i et træ, og æplerne falder ned. Faar jeg da lov til at være litt alene?» Dette er trekk som kan minne om enkelte strukturelle kjennetegn ved Ræstads dagboksnotater fra studietiden. Her veksler han mellom å skrive saklige utlegninger om juridiske emner i en periode, mens andre perioder er dominert av fabuleringer og dikt. (MFpb, dagbok for perioden 16.12.1897–14/15.10.1898.)

²⁹¹ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», brev fra Ræstad til Utenriksdepartementet, datert 13.01.1911, jnr. 675/1911.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

tekst om forholdet mellom Norge og Spitsbergen «ned gjennom tiden»,²⁹² kan det synes som om man ville balansere det retthistoriske perspektivet med et «rent» historisk perspektiv. Her er det også vesentlig å ta inn over seg at selv om UD hadde ansatte med til dels bred erfaring blant annet fra unionstidens utenriksapparat,²⁹³ var det i bunn og grunn en ny organisasjon – som var i betydelig vekst. Den nødvendige kompetansen for å få gjennomslag i harde forhandlinger, blant andre med en forsmådd unionspartner, kunne derfor variere.²⁹⁴

Det avtegner seg dermed et bilde av et norsk departement som var under et stort arbeidspress i de første årene etter unionsoppløsningen. Tilknyttede fagpersoner som skrev utredninger om historiske forhold var intet unntak. Da historikeren Oscar Albert Johnsen ble spurt av departementet om å bidra, ble svaret negativt, mye fordi han var fullt opptatt med reinbeitespørsmålet. Heller ikke Halvdan Koht kunne bidra.²⁹⁵ I en situasjon der Norge skulle etablere en egen utenriksstjeneste, og samtidig ekspandere nordover (og med tiden vestover), samt inn i det nordlige norske fastland, er det ikke urimelig å se vandringsen i UD fra historikere til folkerettsjurister som et pragmatisk grep for å få jobben gjort.²⁹⁶ Arbeidet ble utført av den ekspertisen som var ledig – og anbefalt – da behovet var der (for øvrig et behov definert av departementet) – kort tid før den første Spitsbergenkonferansene i 1910.

Det var til en viss grad tilfældighetene som rådde. Og når man først hadde en folkerettsjurist for hånden, kan man stille spørsmål ved om Utenriksdepartementet besatt tilstrekkelig kompetanse til å «bestille» en type utredning som ga den kunnskap som var best egnet til å lykkes ved forhandlingsbordet.

²⁹² RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat av Johan Wollebæk, datert 12.07 1910.

²⁹³ Se f. eks. Berg 1995, s. 54.

²⁹⁴ Om veksten i departementet i de første årene etter unionsoppløsningen, se Berg 1995, s. 58 f.

²⁹⁵ Se tidligere i dette kapitlet angående Johnsen og Koht.

²⁹⁶ Av andre sentrale arbeidsoppgaver i denne peker Roald Berg blant annet på Integritetstraktaten, den nevnte reinbeitesaken, samt utarbeidelse av det norske «program» for Spitsbergenkonferansene. (Berg 1995, s. 159 f.)

Nye yrkesvalg og uforutsigbart inntektsgrunnlag

Ræstad fratrådte sin stilling i Utenriksdepartementet 31. mai 1910,²⁹⁷ og var dermed fri fra de mest åpenbare formelle bindinger til UD, da Koht som nevnt ga sin anbefaling av ham til utenriksministeren. I departementets vurderinger av Ræstads skikkethet til oppgaven kan det ha blitt sett på som en styrke å kunne vise til at det Ræstad skrev ikke var produsert av en sekretær i UD, men av en «uavhengig» jurist. På den annen side kunne tolkninger i departementet av motivene bak at Ræstad hadde sagt opp, gjøre det vanskeligere for ham å få oppdrag senere.

Et spørsmål i forbindelse med Ræstads avslutning av sitt faste arbeidsforhold i UD i 1910 var hvilke alternative sysselsettingsmuligheter han hadde. Ikke minst er det også et spørsmål hvilke forventninger han og andre hadde til hva som var et akseptabelt inntektsnivå. Alt dette kan ha betydning for en vurdering av hans faglige legitimitet når det gjaldt å få oppdrag.

Ræstad hadde sine grunner til å si opp: For det første gjaldt det lønnsbetingelsene. Ræstad hadde fått ansettelsestilbud både fra Verdens Gang og den nystartede avisen Tidens Tegn. Bakgrunnen for oppstarten av Tidens Tegn var strid om forholdet mellom annonser og redaksjonelt stoff mellom VGs redaktør, Olav Thommessen, og Olaf Madsen, som satt på aksjemajoriteten. Utgangen på konflikten var at Thommessen sammen med hele redaksjonen og andre ansatte brøt ut og etablerte Tidens Tegn. Saken ble et kjent eksempel på kampen mellom redaktør og eier, mellom «hodet» og «portemoneen».²⁹⁸ Ræstad hadde venner i begge leire. I VG hadde han fått tilbud om å bli

²⁹⁷ MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 22.05.1910 (Kristiania). I MFpb finnes det også et utkast til et brev fra Ræstad til utenriksministeren, der han ber om å tilbringe sommeren 1910 i København som legasjonssekretær, slik at han vil kunne få oversikt over det arkivmaterialet som det ville være aktuelt å be Danmark levere til Norge. Hvis dette oppholdet ikke lot seg ordne, var alternativet å søke om en ettårig «tjenesteledighet» gjeldende fra 1. juni. I den første delen av denne perioden ville han blant annet finne materiale til sin doktoravhandling. (MFpb, utkast til brev fra Arnold Ræstad til «Herr Utenriksminister», datert 06.04.1910 (Kristiania).)

²⁹⁸ Thommessen 2009, s. 46. Ræstad skriver at hele redaksjonen fulgte Thommessen i det han betegner som «en revolution i en avis her i byen». (MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 30.03.1910 (Kristiania).)

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

«næstkommanderende». Olav Thommessen tilbød ham å bli utenriksredaktør i Tidens Tegn. Begge jobber var betydelig bedre betalt enn sekretærstillingen i UD.²⁹⁹

Imidlertid hadde Ræstad lyst til å fortsette i departementet hvis han fikk andre arbeidsbetingelser, men han innså at dette trolig ikke var realiserbart. Et alternativ var da å forlate UD raskt. En annen mulighet var å fratte rett etter at han hadde fullført doktorgraden.³⁰⁰ Dette viser at han holdt muligheten åpen for å skrive doktoravhandlingen *Kongens strømme* mens han var formelt ansatt i departementet. Han ga klart uttrykk for at hans førsteprioritet var doktoravhandlingen, som han håpet han skulle bli ferdig med rundt 1. april 1911.³⁰¹

Med mindre han hadde svært mye materiale liggende klart, høres dette ut som en ambisiøs arbeidsplan, særlig siden han også ville fortsette å arbeide med kartografi. Det var forøvrig gjennom dette kartografiske arbeidet han hadde blitt kjent med Thommessen.³⁰² Sikkert var det i alle fall, at skulle han ut av UD, måtte han finne en annen inntektskilde. Og nå hadde han altså to konkrete tilbud.³⁰³

Et siste moment må også tas med i vurderingen av Ræstads valg av arbeid: Han måtte vise evner som forsørger. Hans kommende kone Märtha kom fra en fattig adelsfamilie i Sverige, og var i ferd med å skilles fra den profilerte legen og politikeren Ivan Bratt. Det er ikke overraskende at Ræstad ønsket å framstå som en trygg havn med et lønningsnivå noe over sekretærnivå i Utenriksdepartementet. I en slik sammenheng ble tilbudene fra avisene en stor

²⁹⁹ MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 30.03.1910 og 26.03.1910 (Kristiania).

³⁰⁰ «Eller ialfald umiddelbart efter at jeg har tat min doktorgrad.» (MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 30.03.1910. (Kristiania).)

³⁰¹ MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 30.03.1910. (Kristiania).

³⁰² Allerede i forbindelse med saken om Grisebåene (grensespørsmål mellom Norge og Sverige utenfor Iddefjorden) hadde Ræstad arbeidet med kart for Utenriksdepartementet. (Berg 1995, s. 113.)

³⁰³ Utenriksdepartementet kom også på banen i juli 1910 og «fristet» Ræstad med en stilling som generalkonsul i Arkhangelsk. (MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 04.07.1910 (Kristiania).)

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

fristelse: «5–6000 kroner er ikke at foragte, det er adskillig mere end jeg har nu, og jeg er blit saa materialistisk i det sidste at det er en gru.»³⁰⁴ Forsørgeransvaret kommer eksplisitt til utrykk gjennom ønsket han hadde om å «by dig, naar vi gifter os, en indtægt paa ialfald ca. 7000 kroner.»³⁰⁵

Ræstads behov for å ha finansene i orden hadde også sin bakgrunn i en henvendelse fra den framtidige svigerfaren. Den pensjonerte svenske generalløytnanten Leonard Wilhelm Stjernstedt ba nemlig i et brev om å få vite om Ræstads framtidsplaner.³⁰⁶

Ræstad valgte nå Tidens Tegn og dermed journalistikken som viktigste inntektskilde, men det var ikke noe kall. Han betraktet journalistikken som en omvei og som et middel til å nå andre mål.³⁰⁷ Imidlertid kunne han i begynnelsen av juni, som utenriksredaktør i Tidens Tegn, se tilbake og slå fast: «Min foretagsomhet har faaet et skubb fremover, som den trængte».³⁰⁸

Men man må også kunne spørre seg hvor treffsikker han var med hensyn til sine egne mål. Det trer nemlig fram en del tvetydigheter i hans egne framtidsvyer. Ved en anledning oppfattet han seg som mest hjemmehørende i «administrationen».³⁰⁹ Om han hadde hatt sin tidligere stilling som sekretær i tankene, var han et par måneder senere av en annen formening, da «jeg var vist [i] færd med at sövne [sic] over mit skrivebord i deptet».³¹⁰

Ræstad var imidlertid allerede i 1910 inne på tanken om han skulle vurdere en politisk løpebane, men lot det foreløpig ligge.³¹¹ Ræstad skulle framover fortsette å arbeide for Utenriksdepartementet, men da på prosjektbasis med

³⁰⁴ MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 26.03.1910 (Kristiania).

³⁰⁵ MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 30.03.1910 (Kristiania).

Ræstad var fast bestemt på å «for enhver pris inrette meg saa, at vort egteskap ikke blir forhalet av økonomiske grunde.» (Se MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 01.04.1910 (Kristiania).)

³⁰⁶ MFpb, brev fra Leonard Wilhelm Stjernstedt til Arnold Ræstad, datert 31.12.1910.

³⁰⁷ MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 30.03.1910 (Kristiania).

³⁰⁸ MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 08.06.1910 (Kristiania).

³⁰⁹ MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 30.03.1910 (Kristiania).

³¹⁰ MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 08.06.1910 (Kristiania).

³¹¹ «Jeg er jo fuldt på det rene med, at hvis jeg hörer hjemme nogensteds, saa er det i administrationen. Eller kanskje i politikken. Men det kommer sagtens med tiden.» (MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 30.03.1910 (Kristiania).)

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

større usikkerhet knyttet til hva departementet ville betale. I det følgende vil det derfor være spennende å se nærmere på hvordan han balanserte sin faglige rolle i forhold til byråkratiet og den politiske ledelse i departementet.

Selv om Ræstad, som tidligere nevnt, sommeren 1910 skrev på et mindre arbeid om Spitsbergens eldre folkerettshistorie, så var det fra departementets side ønskelig å supplere dette arbeidet med et større bidrag, det som skulle bli avhandlingen *Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid*. Med Kohts anbefaling av Ræstad kan det se ut til at Ræstad fikk et slags utvidet mandat. Det kunne innebære større muligheter for økt økonomisk støtte til å utvide den mindre framstillingen om øygruppens eldre folkerettshistorie.

Fra hvilke kilder ble så Ræstad betalt? Under et møte han hadde med utenriksminister Irgens 12. september 1910 ble Ræstad innvilget de 700 kronene han ba om for den mindre framstillingen om Spitsbergen. Pengene ble tatt fra «de hemmelige utgifter», noe som var en indikasjon på arbeidets politiske sensitivitet. Samtidig lovet Irgens Ræstad reisestøtte til arkiver i Paris i forbindelse med avhandlingsarbeidet, men kompensasjonens størrelse ble relatert til hvilke resultater arkivreisene ville bidra med i avhandlingen.³¹² Arbeidet med avhandlingen startet for øvrig allerede rundt 20. september.³¹³

Igjen ser man altså et arbeidsforhold med begrenset forutsigbarhet for Ræstad når det gjelder økonomisk kompensasjon. Det er derfor ikke uten grunn at Ræstad i følgebrevet til den ferdige avhandlingen eksplisitt poengterte overfor UD hvilke utenlandske arkiver og biblioteker han hadde besøkt, deriblant det franske nasjonalarkiv og nasjonalbibliotek, samt arkivet til det franske

³¹² RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», påskrift til notat av Johan Wollebæk, datert 09.09.1910, jnr. 12605/10. Påskriften angående møtet mellom Irgens og Ræstad er datert 12.09.1910 og er signert «jw» (Johan Wollebæk).

³¹³ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», brev fra Ræstad til Utenriksdepartementet, datert 13.01.1911, jnr. 675/1911. Et utkast til brevet (med samme datering) finnes i: Nasjonalbiblioteket (NB), Arnold Ræstad Ms.4° 2833, mappe merket «Arnold Ræstad: «Norges høihetsret over Spitsbergen». Foreløpig avhandling og korrespondanse», legg merket «Ræstad, Arnold. Ad «Norges høihetsret over Spitsbergen». Korrespondanse i anledning utgivelsen av avhandlingen. Uregistrert».

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

utenriksdepartementet.³¹⁴ Brevet bar også ellers preg av å være en rettferdiggjøring av de utgiftene som han hadde hatt under utarbeidelsen av denne avhandlingen som han ferdigstilte 6. januar 1911.³¹⁵

Her var Ræstads arbeid nok en gang knyttet opp til betaling i etterkant, der han ikke hadde noen garanti om å bli betalt annet enn det man greide å forhandle seg til. Ræstads samlede honorarkrav var på 1150 kroner, hvorav 250 var direkte utlegg og 900 for beregnet arbeidstid, et beløp han selv betegnet som å «kun svare til en middelmaadig betaling pr arbeidstime.»³¹⁶ Dette var en reformulering.³¹⁷ Reformuleringen viser de avveininger Ræstad gjorde under arbeidet med å formulere sitt krav overfor departementet. Det var imidlertid ved denne anledning liten grunn til bekymring: Wollebæk vektla at han mente honorarkravet var «meget rimelig».³¹⁸ Imidlertid måtte Ræstad purre for å få deler av sin betaling, og de siste hundre kronene for avhandlingen blir ikke kvittert ut av Ræstad før 1. september 1911.³¹⁹

³¹⁴ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», brev fra Ræstad til Utenriksdepartementet, datert 13.01.1911, jnr. 675/1911. Ellers opplyste Ræstad at han hadde vært i norske, danske, britiske og nederlandske arkiver og biblioteker.

³¹⁵ MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 06.01.1911 (Kristiania).

³¹⁶ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», brev fra Ræstad til Utenriksdepartementet, datert 13.01.1911, jnr. 675/1911.

³¹⁷ I et utkast til brevet hadde Ræstad først skrevet «almindelig betaling». Formuleringen er så strøket ut, og (i første omgang) rettet til «meget middelmaadig», der «meget» er overstrøket (NB, Arnold Ræstad Ms.4° 2833, mappe merket «Arnold Ræstad: «Norges höihetsret over Spitsbergen». Foreløpig avhandling og korrespondanse», legg merket «Ræstad, Arnold. Ad «Norges höihetsret over Spitsbergen». Korrespondanse i anledning utgivelsen av avhandlingen. Uregistrert», konsept til brev fra Ræstad til Utenriksdepartementet, datert 13.01.1911.)

³¹⁸ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat datert 14.02.1911, jnr. 675/11, signert «jw» (samt initialene «A.S.» og «J.I.»). Dette er initialene til henholdsvis byråsjef Johan Wollebæk, ekspedisjonssjef Arne Scheel og utenriksminister Johannes Irgens.

³¹⁹ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», datert 24.06.1911, jnr. 9159/1911 og RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», kvittering datert 01.09.1911, signert Ræstad.

Hva var det så som ifølge Ræstad selv motiverte ham til å arbeide for Utenriksdepartementets uforutsigbare honorarbudsjet? I 1910 formulerer han det selv, i et brev til sin kommende kone Märtha, som «trangen til å gi»: «Jeg kunde ikke utstaa den tanke, at jeg var så fattig at jeg ikke hadde noget at gi. Det er vel derfor at jeg er erotiker. Erotiker i forhold til mit land ogsaa.»³²⁰

Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid: Et politisk verktøy for UD?

Etter det som er gjennomgått over, er det grunn til å spørre seg om og eventuelt i hvilken grad avhandlingen *Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid* gjenspeilte norske interesser, og dermed var egnet som et politisk redskap. Dermed er dette avsnittet med på å gi et utdypet bilde av folkerettsjuristenes posisjon mellom vitenskap og politikk i forbindelse med Spitsbergenkonferansene, et tema Roald Berg har hatt begrenset anledning til å behandle inngående i sitt oversiktsverk om utenrikspolitikken historie.³²¹ Berg har da også, som tidligere nevnt, eksplisitt etterlyst en mer omfattende undersøkelse av folkerettsjuristenes forhold til politikk.³²²

Avhandlingen ble utgitt i 1912.³²³ Ræstad ga her en oversikt over Spitsbergens folkerettslige historie fra middelalderen til omkring 1800. Ræstads bok ga utvilsomt norske myndigheter argumenter som talte for norsk suverenitet over øygruppen. Ræstad viste til at «nordboere» oppdaget et område som høyst sannsynlig var Spitsbergen 1194.³²⁴ Han påpekte også at høyhetsretten var «almindelig anerkjendt» da Spitsbergen «gjenopdagedes» av Willem Barents i 1596.³²⁵ Diskusjonen rundt høyhetsretten over Spitsbergen knyttes også sammen med høyhetsretten over Nordhavet: Ræstad mener at Christian IV i de første tiårene av 1600-tallet hadde «samtidens almindelige retsopfatning paa

³²⁰ MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 25.02.1910 (Kristiania).

³²¹ Berg 1995, s. 175.

³²² Berg 2011, s. 11.

³²³ For øvrig samme år som doktoravhandlingen *Kongens strømme* ble utgitt.

³²⁴ Ræstad 1912b, s. 2. Ræstad nevner ingen referanser, men det er liten tvil om at han kjente til historikerne Gustav Storms og Macody Lunds engasjement i saken.

³²⁵ Ræstad 1912b, s. 6.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

sin side, når han som norsk konge tillagde sig en almindelig høihetsret over Nordhavet.»³²⁶

Ræstads doktoravhandling *Kongens strømme* gir også støtte til Norges krav på Spitsbergen gjennom å poengtere at «Nordmændene hadde i middelalderen eiendomsret eller høihetsret over alt landet omkring det inlandshav, den havbugt, som Nordhavet ansaaes for at være.»³²⁷ Samlet var Ræstad i sin avhandling av den mening at «Norge-Danmark vedble i det 17. og 18. aarhundrede at være den eneste magt, som gjorde paastand paa en almindelig høihetsret over Spitsbergen.»³²⁸ Han konkluderer ved slutten av sin undersøkelsesperiode med at

Det vilde dog være ganske uhjemlet at paastaa, at den norsk-danske regjering ved utgangen av det 18.aarhundrede stiltiende hadde opgit det gamle krav paa høihetsret over Spitsbergen. Uhjemlet vilde det ogsaa være at anta, at Spitsbergen efter den almindelige europæiske opfatning omkring den samme tid blev regnet for terra nullius. Spitsbergen var opdaget og var tat i besiddelse.³²⁹

Med andre ord er det liten tvil om at avhandlingen støttet norske krav på øygruppen, sett på bakgrunn av den perioden som her omtales av Ræstad.

Når det gjaldt Utenriksdepartementets holdning til trykking av avhandlingen, gjorde Wollebæk det klart at departementet stod fritt til å bruke teksten slik det ønsket på grunn av utbetalingen til Ræstad. Dette var betingelser Ræstad skal ha sagt seg enig i.³³⁰ Et annet grunnleggende premiss synes å være at en eventuell publisering måtte skje uten at UDs involvering skulle gjøres kjent.³³¹

³²⁶ Ræstad 1912b, s. 8.

³²⁷ Ræstad 1912a, s. 152.

³²⁸ Ræstad 1912b, s. 10.

³²⁹ Ræstad 1912b, s. 77 f.

³³⁰ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat datert 23.01.1911, signert «jw». «A.S.» og «J.I.» er også påført (noe som høyst sannsynlig betyr at både Arne Scheel og Johannes Irgens hadde sett og dermed var orientert om innholdet i Wollebæks notat).

³³¹ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat datert 14.02.1911, jnr. 675/11, signert «jw» (samt initialene «A.S.» og «J.I.»).

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

Slik ble rammene definert for en rekke fremtidige avveininger om hva som var den beste strategiske bruken av avhandlingen. Et viktig spørsmål gjaldt eventuelt tidspunkt for publisering. Wollebæks vurdering, som trolig også ekspedisjonssjef Scheel og utenriksminister Irgens sluttet seg til, var at det på dette tidspunkt ville være uheldig å publisere fordi dette ville kunne tiltrekke seg uønsket oppmerksomhet fra pressen. Særlig var han bekymret for nye artikler om «Ruslands eiendomsret» over Spitsbergen i den russiske avisen *Novoje Vremja*. I september 1910 året før hadde nemlig Utenriksdepartementet mottatt et brev fra legasjonen i St. Petersburg som advarte mot tre artikler i avisen. Her formulerte man seg ifølge minister Prebensen som om «Russland alene vilde have ret – ialfald den historiske ret – til at gjøre krav paa Spitsbergen.»³³²

Det strategiske grepet ble dermed å innta en passiv rolle og bruke Ræstads avhandling som argumentasjonsbase for å imøtegå eventuelle utspill fra den russiske regjering, hvis den skulle komme til å legge vekt på avisens dekning av saken.³³³ I tillegg ønsket utenriksledelsen å ha et tilsvarende i kortform liggende i beredskap om det skulle komme uønskede presseoppslag som gikk mot norske interesser på Spitsbergen. Derfor ble Ræstad bedt om å skrive et kort resymé der han poengterte sine viktigste funn. Det var også ønskelig at dette ble oversatt til fransk. Dessuten burde resyméet gjøres tilgjengelig for den franske geografen Charles Rabot om han skulle ønske å publisere det i en av sine geografiske publiseringskanaler.³³⁴ Ræstads resymé kom departementet i hende

³³² RA, UDA, boks 5041, mappe merket «Bd. XIII», brev fra Nikolai Prebensen til Utenriksdepartementet, datert 22.09.1910, jnr. 13395/1910. Prebensen har blitt beskrevet som «den kunnskapsrike, strengt saklige og forsiktige embetsmann», mer enn som en kampglad politiker, selv om han hadde vært sentral i forbindelse med unionsoppløsningen. (Omang 1955, s. 214.) En brev kom også fra generalkonsulen i Arkhangelsk angående «Novaje Wremja»s omtale av Spitsbergenspørsmålet. (RA, UDA, boks 5041, mappe merket «Bd. XIII», brev fra Henrik Anton Falsen til Utenriksdepartementet, datert 26.09.1910, jnr. 13610/1910.)

³³³ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat datert 14.02.1911, jnr. 675/11, signert «jw» (samt initialene «A.S.» og «J.I.»).

³³⁴ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat datert 14.02.1911, jnr. 675/11, signert «jw» (samt initialene «A.S.» og «J.I.»).

4. mars 1911,³³⁵ og hadde tittelen «Spitsbergen og den norske kronens tidligere höihetskrav». Godtgjørelsen utgjorde 50 kroner og ble nok en gang tatt fra posten «de hemmelige utgifter».³³⁶

I Utenriksdepartementet lurte man på om man snart også ville måtte forholde seg til utenlandsk interesse i form av «russiske skriverier» når det gjaldt *Bjørnøya*. Også tyskerne så ut til å få øynene opp for dette stedet. Dermed ga man Ræstad i oppdrag å skrive øyas historie.³³⁷ Senere presiserer Wollebæk at det skal være en «kort fremstilling om Björneöen sammenarbeidet av hvad deptet har av materiale om öens historie og den virksomheden som er drevet der.»³³⁸ Ræstad leverte fremstillingen i juni 1911.³³⁹ Denne arbeidsbeskrivelsen kan synes å være tilpasset en historiker. Til tross for at den mangler et juridisk vokabular og det ikke står at det skal være en rettshistorisk fremstilling, var det juristen Ræstad som fikk oppgaven. Dette kan tolkes som at Ræstad nå hadde en posisjon som departementets førsteutreder i folkerettslige og historiske spørsmål angående Arktis.

Samlet gir materialet som er gjennomgått over interessante perspektiver på Ræstads posisjon i forhold til departementet. På den ene side kan det synes som om han har en sterk posisjon når det gjelder å få oppdrag derfra. På den annen side kan Ræstad også ha havnet i en situasjon der departementets forventninger kunne komme i konflikt med faglige prinsipper.

³³⁵ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», brev fra Ræstad til Wollebæk, datert 04.03.1911, jnr. 3330/1911.

³³⁶ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat datert 17.03.1911, signert «jw», jnr. 3330/11. Se også RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», «Til 1ste Ktr.» fra Johan Wollebæk, datert 29.03.1911, jnr. 3330/11.

³³⁷ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat datert 14.02.1911, jnr. 675/11, signert «jw» (samt initialene «A.S.» og «J.I.»).

³³⁸ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat datert 25.02.1911, jnr. 675/11 og signert «jw» (samt initialene «A.S.» og «J.I.» og Arnold Ræstad. De erklærer seg enige i notatets innhold).

³³⁹ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», brev fra Ræstad til Utenriksdepartementet, datert 24.06.1911 jnr. 9157/1911.

Norsk og internasjonal anerkjennelse

Hvilken anerkjennelse fikk *Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid* hjemme i Norge og i utlandet? Det er et spørsmål som angår både graden av fellesskap med andre jurister, faglig legitimitet, samt den politiske betydningen dette kunne ha. Samtidig gir det viktig bakgrunn for å forstå den posisjon teksten har fått (i fransk språkdrakt) i Mary Katherine Jones videreføring av Elen C. Singhs «Spitsbergen Literature Lobby».³⁴⁰

En alliert som Ræstad fikk hjelp av under utarbeidelsen av avhandlingen var riksarkivar Ebbe Hertzberg. Hertzberg hadde bakgrunn som rettshistoriker og fant derfor trolig Ræstads arbeid faglig spennende. Det første tegnet på Hertzbergs støtte var at han stilte F. Jessen, riksarkivets avskriver i København, til disposisjon for Ræstad under hans arbeid med avhandlingen.³⁴¹ Men vel så viktig som den praktiske hjelpen Hertzberg kunne tilby, var faglig annerkjennelse. Konkret innebar dette at Hertzberg åpnet for at Ræstads verk kunne bli trykket i «Videnskapsselskapets publikationer».³⁴² I Utenriksdepartementet så man også ut til å sette pris på avhandlingen, da den ifølge Johan Wollebæk «indeholder meget og værdifuldt materiale.»³⁴³

Den 27. mai 1911 sendte Ræstad resyméet av avhandlingen og selve avhandlingen til byråsjef Wollebæk i UD.³⁴⁴ Departementet sendte så i begynnelsen av juni resyméet i to eksemplarer til den norske legasjonen i Paris.³⁴⁵ Man ba legasjonen om å sende et eksemplar til den franske geografen

³⁴⁰ Jones 2014 og Singh 1980, s. 94. For en utdyping om Singhs og Jones' arbeider, se kapitlet om tidligere forskning.

³⁴¹ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», brev fra Ræstad til Utenriksdepartementet, datert 13.01.1911, jnr. 675/1911.

³⁴² RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat datert 19.01.1911, signert «A.S.».

³⁴³ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat datert 14.02.1911, jnr. 675/11, signert «jw» (samt initialene «A.S.» og «J.I.»).

³⁴⁴ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», brev fra Ræstad til Wollebæk, datert 27.05.1911, uten jnr.

³⁴⁵ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», utkast til følgebrev fra Irgens/Scheel til den franske legasjonen i Paris,

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

Charles Rabot, hvis han eventuelt skulle ønske å bruke noe av resyméets innhold i «La Géographie Bong Illustrée».³⁴⁶ Rabot fikk også Ræstads avhandling. Norges minister i Paris, Fredrik Wedel Jarlsberg, kunne meddele departementet at Rabot var av den oppfatning at avhandlingen burde publiseres på grunn av dens vitenskapelige verdi. Rabot kom imidlertid med det forbehold at den burde

være signert med forfatterens navn og være ledsaget av bibliografiske henvisninger i overensstemmelse med moderne vitenskapelig metode. Hvis saa ikke sker vil den i den vitenskapelige verden efter Herr Rabots mening kun bli betraktet som et politisk partsindlæg uten vitenskapelig værd.³⁴⁷

Dette var en viktig internasjonal honnør til Ræstads arbeid.³⁴⁸ Ikke overraskende var også Wollebæk og Ræstad godt fornøyd med mottakelsen.³⁴⁹

datert 07.06.1911, jnr. 3330/1911. (Legasjonene i Stockholm, København, St. Petersburg, London, Berlin og Washington er også listet opp i utkastet, det samme er Francis Hagerup, som for tiden oppholdt seg i Roma.)

³⁴⁶ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», utkast til følgebrev fra Utenriksdepartementet til den franske legasjonen i Paris, datert 07.06.1911, jnr. 3330/1911.

Publikasjonskanalens navn er i denne kilden omtalt som «Géographie Bong». Denne publikasjonskanalens fulle navn er nevnt av Wedel Jarlsberg i: RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», brev fra Wedel Jarlsberg (legasjonen i Paris) til Utenriksdepartementet, datert 19.06.1911, jnr. 9024/1911.

Det er imidlertid ikke funnet noe materiale som indikerer hvorvidt resyméet faktisk ble publisert her eller noe annet sted.

³⁴⁷ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», brev fra Wedel Jarlsberg til Utenriksdepartementet, datert 26.06.1911, jnr. 9363/1911. Wedel Jarlsberg er ikke helt entydig i dette brevet, men det er overveiende sannsynlig at han her mener avhandlingen og ikke resyméet. Uansett vil forskjellen kun være en kort og en lang versjon av samme tekst.

En avskrift av brevet finnes i: NB, Arnold Ræstad Ms.4° 2833, mappe merket «Arnold Ræstad: «Norges höihetsret over Spitsbergen». Foreløpig avhandling og korrespondanse», legg merket «Ræstad, Arnold. Ad «Norges höihetsret over Spitsbergen». Korrespondanse i anledning utgivelsen av avhandlingen. Uregistrert».

³⁴⁸ Samtidig var det også et varsel om faren for at Ræstads tekster kunne oppfattes som politiske.

³⁴⁹ Wollebæk: NB, Arnold Ræstad Ms.4° 2833, mappe merket «Arnold Ræstad: «Norges höihetsret over Spitsbergen». Foreløpig avhandling og korrespondanse»,

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

Irgens ba om Ræstads eventuelle formening angående publisering,³⁵⁰ og i samråd med Ræstad takket Irgens ja til Rabots publiseringsforslag. Han var også med på at Rabot skulle få offentliggjøre sin franske versjon før den norske versjonen, hvis dette ikke dro for lenge ut i tid.³⁵¹ Departementets ledelse poengterte også overfor Ræstad denne rekkefølgen i offentliggjøringen, og ba ham konkretisere sine planer angående mulige publiseringskanaler.³⁵² Ræstad mottok så sent som i februar 1912 en bekreftelse på at han kunne trykke den norske versjonen av avhandlingen, så sant han ikke offentliggjorde den før Rabot publiserte den franske versjonen.³⁵³

legg merket «Ræstad, Arnold. Ad «Norges høihetsret over Spitsbergen». Korrespondanse i anledning utgivelsen av avhandlingen. Uregistrert», brev fra Wollebæk til Ræstad, datert 11.07.1911.

Ræstad: RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», brev fra Ræstad til Utenriksdepartementet/Wollebæk, datert 12.07.1911, jnr. 10200/1911.

³⁵⁰ NB, Arnold Ræstad Ms.4° 2833, mappe merket «Arnold Ræstad: «Norges høihetsret over Spitsbergen». Foreløpig avhandling og korrespondanse», legg merket «Ræstad, Arnold. Ad «Norges høihetsret over Spitsbergen». Korrespondanse i anledning utgivelsen av avhandlingen. Uregistrert», brev fra Irgens til Ræstad, datert 11.07.1911.

³⁵¹ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», utkast til brev fra Irgens/Scheel til legasjonen i Paris, datert 18. 09. 1911, jnr. 10200/11. Se også RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», utkast til brev fra Irgens/Scheel til legasjonen i Paris, datert 16.12.1911, jnr. 18130/11. Her ber Irgens/Scheel om en konkretisering av når publisering kan forventes.

³⁵² NB, Arnold Ræstad Ms.4° 2833, mappe merket «Arnold Ræstad: «Norges høihetsret over Spitsbergen». Foreløpig avhandling og korrespondanse», legg merket «Ræstad, Arnold. Ad «Norges høihetsret over Spitsbergen». Korrespondanse i anledning utgivelsen av avhandlingen. Uregistrert», brev fra Irgens/Scheel til Ræstad, datert 16.12.1911. Et utkast til brevet finnes i: RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», samme datering, jnr. 18130/11.

³⁵³ NB, Arnold Ræstad Ms.4° 2833, mappe merket «Arnold Ræstad: «Norges høihetsret over Spitsbergen». Foreløpig avhandling og korrespondanse», legg merket «Ræstad, Arnold. Ad «Norges høihetsret over Spitsbergen». Korrespondanse i anledning utgivelsen av avhandlingen. Uregistrert», brev fra Irgens/Scheel til Ræstad, datert 09.02.1912. Et utkast til brevet finnes i: RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», samme datering, jnr. 1813/12.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

Det hadde imidlertid vært problematisk for den norske legasjonen i Paris å få klarhet i når det ville bli aktuelt med den franske publiseringen av Ræstads avhandling i tidsskriftet *La Géographie*. Det springende punkt var de økonomiske betenkeligheter tidsskriftets redaksjon hadde med å trykke en så omfattende tekst. Tidsskriftredaksjonen kunne gå med på dette dersom legasjonen betalte for trykking ut over de 40 første sidene (man regnet med rundt 65 sider inkludert noter). Publiseringen ville kunne begynne i april 1912 og bli avsluttet i august samme år. Dette ville ifølge Wedel Jarlsberg være gunstig all den tid Ræstad hadde varslet at han ville oppholde seg i Paris i sommerhalvåret 1912, og dermed kunne samarbeide tett med Rabot om oversettelsen av avhandlingen.³⁵⁴ Irgens gikk med på å betale for de overskytende sidene «indtil 400 frcs» på betingelse av at tidsfristene for publisering ble overholdt.³⁵⁵

Et spørsmål som også kom opp var hvilken tittel avhandlingen skulle ha i *La Géographie*. Ræstad var enig i Rabots forslag: «Le Spitsberg dans l’histoire diplomatique. Etude de géographie historique» i stedet for den opprinnelige tittelen «La souverainete de la Norvege sur le Spitsberg».³⁵⁶ Irgens bifalt også endringen i overskriften.³⁵⁷ Utenriksdepartementets førstearkivar Karl Vilhelm Hammer gjennomgikk Rabots oversettelse, og han bekreftet at den

³⁵⁴ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», brev fra Wedel Jarlsberg (minister ved legasjonen i Paris) til Utenriksdepartementet, datert 03.01.1912, jnr. 308/12. Wedel Jarlsberg opplyste i et senere brev at Ræstad hadde vært på besøk ved den norske legasjonen i Paris 23. april 1912. Dette bekrefter Ræstads ankomst til Paris. (RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», brev fra Wedel Jarlsberg (legasjonen i Paris) til Utenriksdepartementet, datert 23.04.1912, jnr. 6426/1912.)

³⁵⁵ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», utkast til brev fra Irgens/Scheel til legasjonen i Paris, datert 16.01.1912, jnr. 308/11.

³⁵⁶ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», brev fra (legasjonen i Paris) til Utenriksdepartementet, datert 23.04.1912, jnr. 6426/1912. Titlene er sitert fra denne kilden.

³⁵⁷ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», utkast til brev fra Irgens/Scheel til legasjonen i Paris, datert 02.05.1912, jnr. 6426/1912.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

innholdsmessig holdt seg tilfredsstillende nær den norske originalen.³⁵⁸ Samlet ble departementets utgifter i forbindelse med den franske utgivelsen totalt 400 francs, som på dette tidspunkt utgjorde 288 norske kroner.³⁵⁹ Avhandlingen ble publisert i tre deler i *La Géographie* våren og sommeren 1912. Utgiveren av *La Géographie*, Masson & Cie, brukte samme tittel da de i etterkant publiserte teksten under ett.³⁶⁰

Neste spørsmål var hvordan den franske versjonen av Ræstads avhandling skulle spres utover tidsskriftets leserkrets. Både antall og spredningsmåte kan si noe om hva departementet ville med avhandlingen. Departementet hadde bestilt 100 eksemplarer av avhandlingen. Disse fikk norske myndigheter gratis av det franske tidsskriftet, og etter Irgens mening var det ikke behov for flere eksemplarer, særlig siden prisen for å få ytterligere 100 eksemplarer var på 95 franc.³⁶¹ Av de 100 bestilte eksemplarene beholdt Ræstad 10 selv, mens 16 eksemplarer ble værende i den norske legasjonen i Paris. 24 eksemplarer ble sendt til sentrale franske biblioteker etter en liste satt opp av legasjonen i samråd med Ræstad og Rabot.³⁶² De 50 resterende eksemplarene ble sendt til Kristiania, der 40 av dem ble sendt til diverse norske legasjoner.³⁶³ Rabot hadde også utarbeidet en liste over institusjoner i Europa og USA «til hvilke herr

³⁵⁸ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat datert 15.08.1912, signert «K.V.H» (Karl Vilhelm Hammer).

³⁵⁹ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», utkast til brev fra Irgens/Wollebæk til legasjonen i Paris, datert 29.08.1912, jnr. 13388/12. (Vedlagt er også en anvisning på beløpet, som angir en vekslingskurs på 72 norske kroner på 100 franske franc.)

³⁶⁰ Jones 2012, s. 282, note 23. Jones oppgir samme sted følgende tidsskriftspubliseringer for Ræstads avhandling: «*La Géographie* 25 (May 1912): 335–54; *ibid.*, vol. 25 (June 1912): 393–412 and vol. 26 (July 1912): 65–98.» Se Ræstad & Rabot 1912 i referanselisten i min ph.d.-avhandling.

³⁶¹ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», utkast til brev fra Irgens/Scheel til legasjonen i Paris, datert 20.05.1912, jnr. 8006/12.

³⁶² RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», brev fra Wedel Jarlsberg (legasjonen i Paris) til Utenriksdepartementet, datert 25.10.1912, jnr. 16616/1912.

³⁶³ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», utkast til brev fra Irgens/Wollebæk til de nevnte legasjonene samt Hagerup, datert 27.11.1912, jnr. 16616/12.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

Ræstads verk antages at burde sendes.»³⁶⁴ I brevet fra Irgens og Wollebæk er det overstrøket en anbefaling til legasjonene om å bruke denne listen som en «mulig veiledning» til relevante mottakere av den franske utgaven av avhandlingen.³⁶⁵ En mulighet er at legasjonene ble stilt noe friere i sin disposisjon av de tilsendte avhandlingene.

Et viktig spørsmål er i hvilken grad Utenriksdepartementet forsøkte å presisere det vitenskapelige framfor det politiske i spredningen av denne «internasjonale» versjonen av avhandlingen. I en tidlig fase av distribusjonen, før de to bilagene med institusjoner ble utarbeidet, hadde Ræstad foreslått at fire eksemplarer skulle avsees til sentrale franske institusjoner. Den norske chargé d'affaires ved den norske legasjonen i Paris, Johan Michelet, følte åpenbart et behov for å klarere med departementet at det ved en eventuell forsendelse burde presiseres overfor de aktuelle mottakerne «at legasjonen oversender avhandlingen efter begjæring av forfatteren (ikke av Det Kgl. Departement)».³⁶⁶ Fra departementet fikk han medhold i denne vurderingen.³⁶⁷

Så sent som høsten 1920 eksisterte det ennå en lignende sensitivitet for departementets synlige involvering når Ræstads avhandling skulle videresendes til det britiske tidsskriftet *Geographical Review*: «Det bedes paaseet at bogen eller dens omslag ikke erholder noget stempel, hvorav det fremgaar, at den har passeret det Kgl. Departement.»³⁶⁸

³⁶⁴ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», brev fra Wedel Jarlsberg (legasjonen i Paris) til Utenriksdepartementet, datert 25.10.1912, jnr. 16616/1912.

³⁶⁵ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», utkast til brev fra Irgens/Wollebæk til legasjonene i London, Berlin, St. Petersburg, Washington og Stockholm, samt Hagerup, datert 27.11.1912, jnr. 16616/12.

³⁶⁶ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», brev fra Michelet (legasjonen i Paris) til Utenriksdepartementet, datert 02.09.1912, jnr. 13871/1912.

³⁶⁷ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», utkast til brev fra «Fr. Stang»/Wollebæk til legasjonen i Paris, datert 07.09.1912, jnr. 13871/13949/12.

³⁶⁸ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», brev fra «Fr. Jakhelln» (Johan Fredrik (Fritz) Winter Jakhelln, legasjonsråd ved legasjonen i Paris) til Utenriksdepartementet, datert 01.10.1920, jnr. 24108/1920.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

I forkant av fredsforhandlingene i Paris i 1919, ble det fornyet behov for Ræstads avhandling. Legasjonen i London ba om ett til to eksemplarer.³⁶⁹ I Utenriksdepartementet hadde man svært få eksemplarer igjen, og når man sendte ett eksemplar av den franske versjonen av avhandlingen var det med klar beskjed om at dette er «det eneste som deppet kan avse.»³⁷⁰ Førstearkivar Hammer ba derfor om at det ble bestilt 12 eksemplarer fra restopplaget av den norske versjonen. Han var nemlig bekymret over at det lille restopplaget «naarsomhelst kan være utsolgt den dag spørsmålet kommer fram til diskusjon i pressen, hvad det antaglig snart gjør.»³⁷¹ Hammer skrev også flere eksemplarer av Ræstads avhandling «med al sansynlighet antas at være disponert under Spitsbergenkonferencerne i Kristiania.»³⁷² Dette er en viktig skriftlig stadfestelse om at avhandlingen faktisk ble brukt i disse forhandlingene.

Oppsummering

Første del av dette kapitlet har vist at det til en viss grad var et fellesskap mellom Ræstad og Wollebæk når det gjaldt å få skrevet flere varianter av tekster om Spitsbergens folkerettslige historie. Imidlertid er det her viktig å være klar over at Wollebæk også var representant for Utenriksdepartementet og dermed satt i en maktposisjon overfor Ræstad. Fellesskapsdimensjonen er her for det første knyttet til at Wollebæk var sterkt involvert i å gi Ræstad oppdraget. Videre var Wollebæk aktiv når det gjaldt å få honorert Ræstad, samt at han mente

³⁶⁹ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», chiffterelegram fra «Norwegian Minister» (Benjamin Vogt, legasjonen i London) til «Minister Foreign Affairs», datert 06.01.1918 (oppføringen av året er feil, året er 1919), jnr. 421/1919.

³⁷⁰ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», utkast til brev fra Wollebæk til legasjonen i London, datert 20.01.1919, jnr. 1212/19.

³⁷¹ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», PM av Utenriksdepartementets førstearkivar Karl Vilhelm Hammer, datert 08.01.1919, jnr. 719/1919.

³⁷² RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», PM av K. V. Hammer, datert 08.01.1919, jnr. 719/1919.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

avhandlingen hadde «meget og værdifuldt materiale.»³⁷³ Wollebæk var dessuten med på å distribuere den til utlandet.

Når det gjelder den faglige legitimiteten til Ræstad, er det åpenbart at måten man tolker fellesskapet med Wollebæk (cand. jur.) på også kan influere på dette. Ræstad var utdannet jurist, men hadde enda ikke disputert på doktoravhandlingen sin, *Kongens strømme*.³⁷⁴ Dermed hadde han en begrenset faglig legitimitet. Faglig legitimitet avhenger av å bli sett på som upartisk, og er på den måten nært beslektet med en institusjonell identitet, som i denne sammenheng er knyttet til å opptre i samsvar med de institusjonelle reglene slik at man framstår som en representant for universitetet som en uhildet vitenskapelig institusjon. Ræstads institusjonelle identitet (Gee) var til dels avhengig av hvilken status han hadde i universitetshierarkiet. Det kan synes som en stor fordel i denne sammenheng at han ble anbefalt av Halvdan Koht, som riktignok var historiker, men som hadde avlagt doktorgraden (1908) og ble professor i 1910.

Wollebæk kan på den ene side synes som en nyttig alliert for å etablere et faglig fellesskap som igjen kunne brukes politisk. Et for nært fellesskap med Wollebæk (gitt hans nære bånd til UD) kunne imidlertid være med på å redusere Ræstads sjanser for å kunne påvirke politisk gjennom å framstå som noe mer enn en advokat for politisk definerte syn (jevnfør Werners mellomposisjon, se innledningskapitlet). Spesielt ser man den politiske dimensjonen klart uttrykt i UD, der man var svært oppmerksom på hvordan det ville kunne bli oppfattet om departementets involvering i Ræstads tekster kom for tydelig fram. Dette må også sees i sammenheng med graden av *initiativ* fra politiske myndigheter. Det er her åpenbart at initiativet kom fra departementet og at den selvstendige rollen til Ræstad var relativt beskjeden.

³⁷³ RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat datert 14.02.1911, jnr. 675/11, signert «jw» (samt initialene «A.S.» og «J.I.»).

³⁷⁴ Ræstad 1912a.

Sjøgrensespørsmålet og doktoravhandlingen *Kongens strømme (Ræstad)*

I denne andre delen av kapitlet vil jeg stille følgende spørsmål: Hvordan argumenterte Ræstad i sin doktoravhandling *Kongens strømme* i forhold til sjøgrensespørsmålet? Hvordan ble den mottatt og hvordan ble den finansiert? I hvilken grad brukte Sjøgrensekommisjonen, der Wollebæk ledet arbeidet, Ræstads doktoravhandling i sitt arbeid? Hvorfor og på hvilken måte kom det til konfrontasjon mellom Ræstad og Wollebæk i sjøgrensespørsmålet? Til sist er spørsmålet i hvilken grad Ræstad fikk anerkjennelse utenlands. Dette er med på å utdype Ræstads faglige legitimitet som (i sin tur) viste vei for hvordan Smedal kunne skaffe seg lignende faglig legitimitet i Grønlandspørsmålet, nemlig gjennom å skrive en doktoravhandling. Jorunn Sem Fure har i sitt bind i oversiktsverket om Universitetet i Oslo kort tatt opp dette poenget,³⁷⁵ men har i begrenset grad hatt anledning til å følge opp med en større nærstudie.

Først vil jeg imidlertid presentere temaet i doktoravhandlingen *Kongens strømme*, nemlig sjøgrensespørsmålet, som gjennom en årrekke var en av de mest presserende sakene Utenriksdepartementet beskjefteget seg med.³⁷⁶ I denne saken stod Norge mot Storbritannia.³⁷⁷ Et kjernesporsmål var om grensen skulle gå tre eller fire kvartmil ut fra såkalte grunnlinjer langs kysten. Ikke minst dreide striden seg om hvilke prinsipper som skulle gjelde for hvordan man trakk opp disse grunnlinjene. Det var ikke før i 1951, etter en dom avsagt av den internasjonale domstolen i Haag, at Norge fikk gjennomslag for at sjøterritoriet utenfor norskekysten skulle beregnes ut fra såkalte rette grunnlinjer som blant annet ble trukket tvers over brede fjordmunninger.³⁷⁸ Dette betydde at fjordene tilhørte de indre farvann. Grunnlinjene markerte sjøterritoriets grense mot de indre farvann og sjøterritoriets yttergrense gikk tre

³⁷⁵ Fure 2011, s. 258.

³⁷⁶ Begrepet sjøgrense vil her bli brukt synonymt med territorialgrense, som samtidens betegnelse på grensen mellom det norske sjøterritoriet og det åpne hav.

³⁷⁷ Berg 1995, s. 114 (ff.).

³⁷⁸ Fleischer 1977, s. 45 f.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

eller fire kvartmil parallelt med grunnlinjen, alt etter om man spurte britiske eller norske myndigheter. Denne yttergrensen kalles altså her sjøgrensen.³⁷⁹

Før dommen falt i Haag i 1951, ble imidlertid Norge og Storbritannia enige om at Norge skulle få ha et territorialbelte på fire nautiske mil innenfor sjøgrensen.³⁸⁰ Men man overlot altså til domstolen å avklare prinsippene for den indre avgrensningen av territorialbeltet mot kysten, som ble definert av grunnlinjene. Når jeg nå går over til å fokusere på doktoravhandlingen vil jeg først studere Ræstads argumentasjon i *Kongens strømme* og søke å forklare konklusjonen hans.

Kongens strømme. Historiske og folkerettslige undersøkelser angaaende sjøterritoriet er Ræstads doktoravhandling om den folkerettslige utviklingen av sjøterritoriet fra romerretten og fram til utgivelsen i 1912.³⁸¹ *Kongens strømme* hadde betydelig samtidsrelevans på grunn av at spørsmålet om sjøgrensen for alvor hadde kommet på dagsordenen. Året før var den britiske tråleren «Lord Roberts» blitt oppbrakt innenfor firekvartmilgrensen som var definert av norske myndigheter. Et viktig poeng for Ræstad var å kunne presentere «holdepunkter for en riktig bedømmelse av reglerne for sjøterritoriet.»³⁸²

Spørsmålet om sjøgrensen hadde lenge vært en kilde til konflikt mellom Norge og andre kyststater, blant andre Frankrike. Kongen i Danmark-Norge hevdet en firekvartmilsgrense i en resolusjon fra 1812.³⁸³ Imidlertid var det problematisk

³⁷⁹ I enkelte tilfeller brukes som nevnt også begrepet territorialgrense, for eksempel i omtalen av tekster som bruker dette begrepet.

³⁸⁰ Skogvang 2012, s. 87. Se forklaring på forholdet mellom nautisk mil, kvartmil og geografisk mil i noteapparatet i innledningen av avhandlingen.

³⁸¹ Han fikk tildelt den juridiske doktorgraden 26. april 1913. (Aftenposten 27.04.1913, nr. 210, s. 1.) «Paa disputasen forsvarte han sig med stor behændighed uten aa gi sig unødige teoretiske blottelser.» (Keilhau 1923, s. 45). Samme år publiserte han også *Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid* (Ræstad 1912b), som han tidvis arbeidet med parallelt med *Kongens strømme* (Ræstad 1912a).

³⁸² Ræstad 1912a (forord).

³⁸³ Se Sjøgrensekommisjonen 1912, s. 1 (unummerert). Se også Berg 1995, s. 111 og Bjørge m. fl. 1995, s. 316.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

å få andre stater til å respektere et slikt krav, noe som kom til uttrykk ved gjentatte forsøk fra utenlandske fiskere på å fiske innenfor grensen.³⁸⁴

Røttene til viktige deler av Ræstads doktoravhandling finnes i de mindre utredningene Ræstad skrev mens han var sekretær i Utenriksdepartementet 1906–1910. Ræstad hadde da vært engasjert i et sakskompleks som angikk sjøterritoriet, nemlig hvordan grensen skulle trekkes mellom Norge og Sverige ved Grisebåene utenfor Iddefjorden.³⁸⁵ Ræstad var en av tre sakkyndige i den norske delegasjonen i det som til slutt endte med en voldgiftssak i Haag, der saken ble avgjort til Sveriges fordel.³⁸⁶

Ræstad har i sin doktoravhandling en omfattende gjennomgang av Hugo Grotius (1583–1645), John Selden (1584–1654) og Cornelius van Bynkershoek (1673–1743), som alle ga sentrale bidrag til forståelsen av havretten og dermed også spørsmålet om sjøterritoriet.³⁸⁷ Ræstads hovedfokus var imidlertid rettet mot norske forhold: Han argumenterte for at det allerede på 1200-tallet fantes en bevissthet om norsk sjøterritorium, og at dette i vesentlig grad skyldtes fiskerienes betydning. Utstrekningen av dette territoriet var imidlertid ikke fastlagt, «kun tør man anta, at de regler, som senere gjorde sig gjældende, allerede i dette tidsrum har været embryonisk tilstede.»³⁸⁸

³⁸⁴ Se Bjørge m. fl. 1995, s. 316–318.

³⁸⁵ Om denne saken generelt, se for eksempel Berg 1995, s. 111–113, og Dahl 1914, s. 131–133.

³⁸⁶ Dahl 1914, s. 133. Leder av den norske delegasjonen («kommissionsformand») var den innflytelsesrike norske juristen Frederik V. N. Beichmann. Han skulle senere også øve betydelig innflytelse på Gustav Smedal og hans juridiske spesialisering. Smedal ble en av de mest sentrale aktørene i Grønlandsspørsmålet.

Om medlemmer i voldgiftsdomstolen, samt medlemmer i de norske og svenske delegasjonene, se Dahl 1914, s. 133. Verdt å merke seg er det at folkerettsjuristen Hjalmar Hammarskjöld var leder for den svenske delegasjonen («kommissionsformand»). Han skulle senere delta i Spitsbergenkonferansene før første verdenskrig. Kristen Johansen var advokat for Norge.

³⁸⁷ Se spesielt Ræstad 1912a, s. 258–305.

³⁸⁸ Ræstad 1912a, s. 32.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

I sine konklusjoner foretok imidlertid Ræstad en viktig distinksjon ved å peke på «at der ikke bestaar nogen nødvendig forbindelse med territorialgrænsen i fiskeritilfælde og territorialgrænsen i neutralitetstilfælde»:³⁸⁹

Ræstad hevdet at grensen på en geografisk mil (= fire kvartmil) i Danmark-Norge var eldre enn den allment folkerettslig anerkjente trekvartmilsgrensen når det gjaldt hevding av «retten til at utelukke utlændinger fra kystfisket» og at dette skjedde «længe før en saadan ret [trekvartmilsgrensen] var blit en bestandel av den almindelige folkeret.» En konsekvens av dette var at det ga «intet nuværende flertal blant sjøfarende magter ret til at negte denne regel sin anerkjendelse.»³⁹⁰ Når det gjaldt nøytralitetsforhold stilte saken seg noe annerledes, mente Ræstad. Her påpekte han at Norge burde forlate firekvartmilsregelen til fordel for trekvartmilsregelen. En viktig del av begrunnelsen var at det var «i overenstemmelse med neutralitetens begræp, at de forskjellige magter ikke opstiller indbyrdes forskjellige neutralitetsgrænser, forutsat at der findes en grænse, som samler et flertal blant de interesserede magter om sig. En saadan grænse har man for tiden i trekvartmilsgrensen.»³⁹¹

Et *element* ved nøytralitetsforholdene, som for Ræstad fikk avgjørende betydning for *helhetsforståelsen* på dette feltet, var forbudet mot fremmede makters bruk av nøytralt sjøterritorium til krigføring. Selv om han mente at Danmark-Norge hadde hatt firekvartmilsgrænse i nøytralitetsforhold før trekvartmilsregelen hadde festet seg som generell folkerett, var det flere argumenter som talte for å redusere nøytralitetsgrænsen til trekvart mil.

Ifølge Ræstad var utgangspunktet for nøytralitetsreglene det behovet den fredelige handelen sjøveien hadde for beskyttelse.³⁹²

Et sentralt poeng for Ræstad var at regelen angående krigførende parter var av nyere dato, og at den hadde kommet til etter at trekvartmilsregelen hadde festet seg som et anerkjent prinsipp i folkeretten. Han viste videre til at de land som hadde sluttet seg til denne delen av nøytralitetsreglene «kan tænkes at anføre,

³⁸⁹ Ræstad 1912a, s. 391.

³⁹⁰ Ræstad 1912a, s. 391.

³⁹¹ Ræstad 1912a, s. 394.

³⁹² Ræstad 1912a, s. 392.

at de har knyttet den til forutsætningen om, at den skulde gjælde indenfor trekvartmilsgrænsen.»³⁹³ Når det nå i tillegg var slik at «trekvartmilsregelen i neutralitetsforhold har et flertal blant staterne for sig», og at Ræstad særlig påpekte behovet for like nøytralitetsgrenser mellom statene, var denne trekvartmilsgrænsen i nøytralitetsforhold noe Norge etter Ræstads mening burde slutte seg til.³⁹⁴

Det finnes flere måter å tolke Ræstads konklusjoner på som ikke nødvendigvis er gjensidig utelukkende. På den ene siden kan Ræstads konklusjoner angående nøytraliteten sees på som at han, på vegne av den norske folkerettseksperisen, var «på vikende front i sjøgrensespørsmålet», slik Roald Berg har formulert det.³⁹⁵ På den andre siden vil jeg poengtere at Ræstad kan ha sett det som nødvendig å gi noe i deler av sjøgrensespørsmålet for lettere å kunne oppnå det som særlig folk langs kysten så på som grunnleggende, nemlig å sikre den norske kystbefolkningen eksklusiv adgang til å høste fiskeriressursene innenfor en firekvartmilsgrænse. Slik sett ønsket Ræstad å kunne vise til en prinsipiell argumentasjon om at hvis en (for eksempel særegen dansk-norsk firekvartmils) grenseregulering var etablert før trekvartmilsregelen var blitt etablert folkerett,³⁹⁶ så burde den respekteres. En slik argumentasjonsrekke passet etter Ræstads mening for å få beholde firekvartmilsgrænsen angående fiskeri, men at man samtidig storsinnet «betalte» ved å aksepterte en trekvartmilsgrænse i nøytralitetsspørsmål, på grunn av dette spørsmålets spesielle forhistorie.

Etter at Ræstad hadde forsvart sin juridiske doktoravhandling 26. april 1913 anmeldte Alexander Bugge arbeidet i *Historisk tidsskrift*.³⁹⁷ Bugge var positiv til Ræstads originalitet, særlig gjaldt dette deknningen av 1500- og 1600-tallet.³⁹⁸ Han var imidlertid noe mer kritisk til Ræstads behandling av middelalderen, og påpekte også gjentakelser.³⁹⁹ Han konkluderte med at den «er et viktig bidrag

³⁹³ Ræstad 1912a, s. 394.

³⁹⁴ Ræstad 1912a, s. 394.

³⁹⁵ Berg 1995, s. 124.

³⁹⁶ Ræstad 1912a, s. 391.

³⁹⁷ Bugge 1914. Det er for øvrig ikke funnet opposisjonsinnlegg i forbindelse med Ræstads disputas.

³⁹⁸ Bugge 1914, s. 428: «samtidig er boken vækkende og rik paa nye tanker og opplysninger».

³⁹⁹ Bugge 1914, s. 428.

til norsk handels og handelspolitiks historie». ⁴⁰⁰ Bugge tok ikke stilling til hvilke konsekvenser den historiske dimensjonen av avhandlingen kunne ha på samtidens brennbare spørsmål rundt sjøgrensen. Kanskje kan det argumenteres med at en anmeldelse i *Historisk tidsskrift* ikke er det rette forum for dette. Men det er likevel et spørsmål om ikke en historiker skulle kunne trå til med mer eksplisitte analyser knyttet til en samtidig kontekst.

Kanskje gjenspeiler anmeldelsen dermed noe av den tilbakeholdenheten historikere har hatt for å krysse grensen til jussen (som nevnt i kapittel 2). I tråd med dette unngikk Bugge også å anmelde det fjerde avsnittet i boken, med tittelen *Sjøterritoriet: et folkerettslig begrep*, med den begrunnelse at det var «rent juridisk». ⁴⁰¹ Dette bildet av en historiker som holder seg langt inne på eget fagområde er imidlertid ikke helt entydig. Bugge hadde en interessant bemerkning når det gjaldt forholdet mellom jurister og historikere: Han mente Ræstads juridiske bakgrunn gjorde at han gjerne ville «stille op lovsætninger, som han tror har reguleret forholdene, mens historikeren tror, at det som tilslut blir lov længe har været gammel, hævdvundet sæd.» ⁴⁰² Bugge var ingen nøytral person i dette folkerettshistoriske terrenget. Fridtjof Nansen plasserte ham sammen med seg selv, Gustav Storm og Fredrik Macody Lund i kretsen av de forskerne som i disse årene argumenterte offentlig for at den norrøne oppdagelsen av «Svalbard» var det samme landområdet som det man i 1910 offisielt ennå kalte Spitsbergen. ⁴⁰³

Historikeren Fredrik Macody Lund hadde sommeren 1910 skrevet om «Norges historiske Eiendomsret til Spitsbergen» i *Morgenbladet*, noe som skapte furore, siden det skjedde i forbindelse med den første Spitsbergenkonferansen. ⁴⁰⁴ Nansen skrev kort etter i samme avis at han også anså at nordmennene var de første som oppdaget Spitsbergen, «derfor kan [det] føres endnu flere beviser end de forfatteren [Fredrik Macody Lund] fremholder.» ⁴⁰⁵

⁴⁰⁰ Bugge 1914, s. 439.

⁴⁰¹ Bugge 1914, s. 439.

⁴⁰² Bugge 1914, s. 428.

⁴⁰³ Nansen 1910.

⁴⁰⁴ *Morgenbladet* 24.07.1910, nr. 402.

⁴⁰⁵ Nansen 1910.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

I likhet med andre som disputerte for doktorgraden, ble Ræstads disputas nevnt i Aftenposten.⁴⁰⁶ I Ørebladet fikk Ræstads doktoravhandling bredere omtale. Her ble flere sider ved avhandlingen fremhevet: «Det er et imponerende retshistorisk Materiale, som er fremlagt i dette Verk. [...] Og det er meget fortjenstfuldt, at Forfatteren fra norsk Synspunkt har givet en historisk og folkeretslig Fremstilling af Begrebet Sjøterritorium, hvortil saa vigtige Retsforhold knytter sig.»⁴⁰⁷ At artikkelforfatteren tolket Ræstad som at han skriver «fra norsk Synspunkt» kan indikere at det Ræstad skrev ble oppfattet politisk.

En av de viktigste anerkjennelsene fikk Ræstad først flere år etterpå, nemlig i form av den prestisjefylte Fridtjof Nansens belønning for fremragende forskning (i historisk-filosofisk klasse) for 1917 "for hans videnskabelige arbeider, særlig for hans avhandling *Kongens Strømme*". Verdt å merke seg er det også at flere personer som hadde noe med Ræstad å gjøre fikk prisen senere, for eksempel Alexander Bugge (1918), Fredrik Stang (1920), Nikolaus M. Gjelsvik (1921) og Halvdan Koht (1925).⁴⁰⁸

En ting var mottakelsen av doktoravhandlingen, men hvordan var Utenriksdepartementets rolle i finansieringen av den?

Ræstad skrev i et brev til utenriksminister Irgens i desember 1911 at han ikke forventet noe honorar for «mit personlige arbeide» i forbindelse med utarbeidelsen av *Kongens strømme*.⁴⁰⁹ Dette indikerer at prosjektet ikke var et direkte bestillingsverk fra departementet, selv om en sentral embetsmann som Wollebæk åpenbart hadde god kunnskap om Ræstads arbeid.⁴¹⁰ Selv om hans personlige honorar uteble, poengterte han overfor Irgens at han hadde hatt

⁴⁰⁶ Aftenposten 27.04.1913, nr. 210, s. 1.

⁴⁰⁷ Ørebladet 03.01.1913, nr. 2.

⁴⁰⁸ Nansenfondet 2014.

⁴⁰⁹ RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strømme»», brev fra Ræstad til Irgens, datert 07.12.1911, jnr. 18137/1911.

⁴¹⁰ Om Sjøgrensekommisjonen, som byråsjef Wollebæk var leder av, skriver Ræstad at «Kommissjonen er vel vidende om, at jeg i flere aar har ofret mig – ofret mig i mere end én henseende – for arbeidet paa at bringe klarhet i de spørsmaal, som knytter sig til det norske sjøterritorium. [...] Endvidere er kommissionens formand vel vidende om, at dette mit mangeaarige arbeide nu nærmer sig sin avslutning.» (RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strømme»», brev fra Ræstad til Irgens, datert 07.12.1911, jnr. 18137/1911.)

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

utgifter til «trykning, hjelp med utarbeidelse av litteraturfortegnelse og register, arbeidshjelp og avskrivning i fremmede arkiver» på nærmere 2000 kroner. Ræstad hadde også hatt problemer med å finne en forlegger som ville utgi den. Dermed munnet det hele ut i at han ba UD bidra etterskuddsvis med å dekke utgifter til doktoravhandlingen han hadde skrevet:

Under henvisning til, at det er den norske stat, som i første række høster nytten av mine undersøkelser, og under henvisning til, at hvis mine undersøkelser ikke hadde foreligget, vilde det ha kostet den norske stat det mangedobbelte at tilveiebringe et tilsvarende materiale, – tillater jeg mig under forutsætning av, at mit tilbud antages, at beregne mig en godtgjørelse av kr. 1500.00.⁴¹¹

Med dette var startskuddet gått for en lengre meningsutveksling om hva den politiske ledelsen og byråkratiet i departementet følte seg forpliktet til å betale for, og hvilken nytte Ræstads verk hadde for det arbeid UD var engasjert i.⁴¹² På samme måte som tidligere diskusjoner om honorarer, illustrerer også denne saken viktige sider ved forholdet mellom Ræstad og departementet, samt at det gir mulighet for en sammenligning med korrespondansen i forbindelse med *Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid*. På et mer generelt nivå kan det si noe om spenningsfeltet mellom fag og politikk.

Ræstad hadde imidlertid ikke bare finansielle spørsmål å være opptatt av i sitt forhold til UD. Hans «kontakt» der, Johan Wollebæk, skulle som leder av Sjøgrensekommisjonen lede arbeidet med å skrive en innstilling som sjøgrensen. Dette var det samme temaet som Ræstad behandlet i arbeidet med sin doktoravhandling på samme tid. Dette skulle føre til gnisninger mellom de to.

Sjøgrensekommisjonens innstilling (Wollebæk m. fl.)

Som nevnt tidligere i dette kapitlet, var sjøgrensespørsmålet i perioder en av de viktigste sakene Utenriksdepartementet engasjerte seg i, særlig fordi det stod sentralt i forholdet til Storbritannia. I lys av et fellesskapsperspektiv er det

⁴¹¹ RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strømme»», brev fra Ræstad til Irgens, datert 07.12.1911, jnr. 18137/1911.

⁴¹² Se for øvrig en diskusjon om verdisetting i forhold til Sjøgrensekommisjonens innstilling senere i kapitlet.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

viktig å studere i hvilken grad det var samstemmighet mellom Ræstads doktoravhandling og Sjøgrensekommisjonens innstilling, for eksempel i hvilken grad doktoravhandlingen ble brukt i kommisjonens arbeid. Dette fører også mot spørsmålet i neste avsnitt om hvorfor og på hvilken måte det kom til konfrontasjon mellom Ræstad og Wollebæk i sjøgrensespørsmålet.

Ræstad var en nøkkelperson i utredningen av sjøgrensespørsmålet. Allerede i 1908 hadde han foreslått å opprette en kommisjon som skulle utrede saken nærmere.⁴¹³ Noen kommisjon så imidlertid ikke dagens lys før den britiske tråleren «Lord Roberts» ble arrestert av et norsk oppsynsskip i 1911. Hendelsen fant sted innenfor firekvartermilsgrensen, men utenfor trekvartermilsgrensen.⁴¹⁴ Fra britisk side argumenterte man som nevnt med en trekvartermilsgrense, og at grunnlinjer ikke skulle kunne trekkes over lengre avstander, som for eksempel brede fjordmunninger.⁴¹⁵

Presset på å utrede spørsmålet ble ikke mindre av at saken fikk betydelig presseomtale. Man kunne her lese rapporter fra fiskere i området som var fornøyd med at man hadde lyktes med å «knibe en av de dristige udenlandske Trawlere».⁴¹⁶ Det ble også påpekt nødvendigheten av å statuere et eksempel på grunn av «ulovlig Trawling paa disse Kanter».⁴¹⁷ Norsk presse fulgte også med på den politiske behandlingen av saken i Storbritannia.⁴¹⁸ Saken mot «Lord Roberts» ble først berammet til nyåret 1912. Dette gjorde at det ble forgang i arbeidet med å sette ned en sjøgrensekommisjon, under ledelse av Wollebæk, byråsjef i UD. Det hastet å utrede hvilke argumenter norske myndigheter kunne bringe til torgs.⁴¹⁹

⁴¹³ Berg 1995, s. 118.

⁴¹⁴ Berg 1995, s. 118.

⁴¹⁵ Kvåle 2003, s. 57.

⁴¹⁶ Aftenposten 12.03.1911, nr. 163, s. 2.

⁴¹⁷ Aftenposten 15.03.1911, nr. 171, s. 2.

⁴¹⁸ Morgenbladet 21.06.1911, nr. 340, s. 2.

⁴¹⁹ Kommisjonen bestod av Johan H. Wollebæk (formann), samt J. Chr. V. Fleischer og Oscar Dahl, henholdsvis fiskeriinspektør i Finnmark og kommandør i marinen. (RA, UDA, boks 5104, mappe merket «Norges sjøterritorium ved Finmarken «Sjøgrensekommisjonen» av 1911», brev fra «Sjøgrensekommisjonen av 1911» til Utenriksdepartementet, datert 29.02.1912, jnr. 4056/1912.

Kommisjonen ble nedsatt 29. juni 1911 og avga innstilling 29. februar 1912. Her ble det hevdet at man fra norsk side burde holde fast på en sjøgrense fire kvartmil utenfor grunnlinjene. Samtidig advarte kommisjonen mot å utvide grensen ytterligere.⁴²⁰ Dette var i samsvar med advarsler Arnold Ræstad hadde kommet med mot å gi etter for krav fra fiskere i Finnmark om å utvide grensen opp mot ti kvartmil.⁴²¹ Men en type utvidelse var likevel nevnt i innstillingen: Kommisjonen var opptatt av å dokumentere at de brede fjordene ble betraktet som «indre hav». Argumentet om «indre hav», og dermed det norske krav om rette grunnlinjer, hadde den norske utenriksministeren meddelt den franske ministeren allerede i 1868 angående Vestfjorden.⁴²²

Konfrontasjon mellom Ræstad og Wollebæk

Midt under kommisjonens arbeid møttes Wollebæk og Ræstad tilfeldig den 6. desember 1911. Det var et møte som tydelig opprørte Ræstad og som ser ut til å være den direkte foranledningen til et brev Ræstad sendte til utenriksminister Irgens den påfølgende dagen. Ræstads hovedanliggende i dette brevets første del var «forbauselse over den arbeidsmethode kommissionen har troet at kunne befølge i et statsanliggende av denne rækkevidde.» Av Wollebæk hadde Ræstad blitt gjort kjent med at kommisjonens innstilling ville inneholde en historisk innledning. Som grunnlag for dette arbeidet hadde Wollebæk i enkelte sammenhenger brukt noen artikler Ræstad hadde skrevet i Aftenposten om Norges sjøterritorium. Da Wollebæk ba om Ræstads kommentar til bruken av hans materiale, svarte Ræstad at hans artikler «paa grund av den popularisering begrepene her har undergaaet» ikke burde siteres i innstillingen. Etter Ræstads mening burde sitering skje fra hans doktoravhandling *Kongens strømme*, som ville bli gjort tilgjengelig for kommisjonen innen kort tid.⁴²³

Ræstads kritikk av kommisjonens arbeidsmetoder gikk vesentlig ut på at han ikke hadde blitt konsultert på felter der han mente han var mer kompetent enn kommisjonens medlemmer. Gitt det tidspress kommisjonen hadde arbeidet

⁴²⁰ Sjøgrensekommisjonen 1912, s. 71.

⁴²¹ Berg 1995, s. 118.

⁴²² Sjøgrensekommisjonen 1912, s. 61 (60).

⁴²³ RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strømme»», brev fra Ræstad til Irgens, datert 07.12.1911, jnr. 18137/1911.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

under, var dessuten Ræstad av den oppfatning at man ikke kunne nå fram til «tilfredsstillende resultater» når det gjaldt et så krevende tema.⁴²⁴ Wollebæk forsvarte seg med at han oppfattet regjeringens utnevning av ham som «folkeretskyndig medlem» på den måten at han selv kunne utføre folkerettslig arbeid. Han henviste også til at oppgaven hadde blitt gjort lettere gjennom bruken av juristen Ludvig M. B. Auberts (professor ved universitetet fra 1866) tidligere arbeider om sjøterritoriets historie.⁴²⁵

Wollebæks intensjon hadde, ifølge ham selv, hele tiden vært å konferere med Ræstad når han hadde fått mer oversikt over hvilke saksområder som trengte Ræstads ekspertise. Han hadde da også benyttet muligheten under et møte med Ræstad til å forhøre seg om Ræstads funn med relevans for sjøgrenseproblematikken.⁴²⁶ Wollebæks intensjon var også å ha en utdypende samtale med Ræstad om dette temaet.⁴²⁷

Ræstad argumenterte for at han «i større utstrekning end nogen anden nulevende nordmand» hadde arbeidet med folkerettsspørsmål som angikk sjøterritoriet. Han vektla i særlig grad at han hadde fortsatt Auberts studier om sjøterritoriet.⁴²⁸ Ræstads brev til utenriksministeren kan dermed tyde på at han var engstelig for at Wollebæk ville ta hans posisjon som Auberts arvtaker på dette området. Som vi har sett, er det liten tvil om at Wollebæk hadde visse fordeler av å være en del av byråkratiet i UD, både fordi departementet oppbevarte viktige deler av Auberts arbeider, og fordi han tydeligvis var den

⁴²⁴ RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strømme»», brev fra Ræstad til Irgens, datert 07.12.1911, jnr. 18137/1911.

⁴²⁵ Wollebæk skrev også: «Naar regjeringen har villet betro mig hvervet som det «folkeretskyndige medlem» av kommissionen, har jeg gaat ut fra som regjeringens hensigt, at jeg selvstændig paatok mig saadant arbeide.» Wollebæk kunne i tillegg opplyse om at departementet hadde fått Auberts etterlatte papirer av advokat Kristen Johansen. (RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strømme»», brev fra Wollebæk til Utenriksdepartementet, datert 09.12.1911, jnr. 18138/1911.)

⁴²⁶ Mer spesifikt var dette ulike sider ved «vor gamle mileberegning og fremmede magters forhold til den».

⁴²⁷ RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strømme»», brev fra Wollebæk til Utenriksdepartementet, datert 09.12.1911, jnr. 18138/1911.

⁴²⁸ RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strømme»», brev fra Ræstad til Irgens, datert 07.12.1911, jnr. 18137/1911.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

foretrukne kandidat til å være «folkeretskyndig» leder av Sjøgrensekommisjonen.

Det er imidlertid grunn til å understreke at selv med en mer selvbevisst og skarpere penn enn tidligere, så tok Ræstad flere saklige forbehold. Hans hensikt med brevet til Irgens syntes, i tillegg til de argumenter som allerede er nevnt, å være å bygge opp under det pengekravet som ble satt opp til slutt i brevet. I den sammenheng måtte han balansere to forhold: For det første måtte han rettferdiggjøre sitt eget arbeid gjennom å poengtere dets relevans og kvalitet, noe han delvis gjorde ved å kritisere Sjøgrensekommisjonens arbeid. Samtidig var det vesentlig ikke å fornærme flere personer enn nødvendig. Særlig gjaldt dette sentrale personer i UD, som tross alt hadde dekket vesentlige utgifter i forbindelse med hans andre folkerettslige arbeid, *Norges høihetsret over Spitsbergen i eldre tid*.

Det er på denne bakgrunn Ræstads forbehold må forstås, også når det gjelder Wollebæk. For det første betonte han den «dygtighet og den redelige vilje» som Wollebæk hadde vist i sitt kommisjonsarbeid. For det andre unnskyldte han kommisjonen for ikke å ha kontaktet ham, fordi den ville avvente bruken i kommisjonsinnstillingen av den informasjon Ræstad satt på til de endelige resultatene forelå i *Kongens strømme*.

I sitt tilsvare angående Ræstads kritikk hadde Wollebæk en saklig tone, men minnet om departementets finansielle rolle i forbindelse med Ræstads folkerettslige tekster:

Det er langt fra mig at tro, at hr. Ræstad skulde være uvillig til at vise det offentlige den tjeneste at gi oplysninger - saameget mere hvis disse maatte være skaffet tilveie under arkivarbeider som hr. Ræstad i de sidste aar har foretat med honorar derfor av det Kgl. Utenriksdepartement.⁴²⁹

⁴²⁹ RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strømme»», brev fra Wollebæk til Utenriksdepartementet, datert 09.12.1911, jnr. 18138/1911.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

15. desember 1911 ble Ræstad derfor bedt av utenriksledelsen om å sende korrekturavtrykk av avhandlingen til bruk for Sjøgrensekommisjonen.⁴³⁰ Trolig var UD dermed også interessert i å benytte den i saken mot «Lord Roberts». I løpet av desember ble det imidlertid kjent at saken ble utsatt til juli 1912, noe som ga kommisjonen bedre tid til å fullføre sitt arbeid. Ræstad fikk beskjed om dette 9. januar.⁴³¹ 1. februar sendte Ræstad korrekturavtrykket av doktoravhandlingen i fire eksemplarer til UD. I det vedlagte brevet opplyste han at han var blitt gjort kjent med at saken mot «Lord Roberts» først skulle komme opp til sommeren.⁴³²

Ræstads økonomiske krav til departementet hadde nå vokst til nesten 1800 kroner. Dette kravet var basert på to forhold: For det første var det utgifter til trykking som skyldtes det han (før 9. januar) hadde oppfattet som UDs presserende behov, som «overtidsarbeide i trykkeriet, ekstrakorrektur paa grund av forceret arbeide og extraavtryk til Departementet».⁴³³ Det andre hovedpunktet var godtgjørelse for å ha stilt «flere aars undersøkelser angaaende sjöterritoriet til Departementets og Sjøgrænsekommissionens raadighet» før avhandlingen hans ble offentlig tilgjengelig.⁴³⁴

Wollebæk verdsatte doktoravhandlingens nytte i Sjøgrense-kommisjonens arbeid til 200 kroner. Han nevnte at Ræstad hadde kommet med nye opplysninger som gikk ut på at «synsvidden – hvorefter det norske og danske nöitrale sjöterritorium blev beregnet – blev ansat til 4 à 5 mil fra de ytterste skjær.»⁴³⁵ Imidlertid ville Wollebæk ikke sette seg til doms over hvilken verdi det skulle tillegges at departementet hadde fått tilgang til verket før allmennheten. Hva angikk trykkeutgiftene, var det tydelig at Wollebæk ville presisere at han ikke på noen måte gjennom å presse Ræstad på tid hadde bidratt

⁴³⁰ RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strömme»», utkast til brev fra Irgens/Scheel til Ræstad, datert 16.12.1911, jnr. 18137/1911.

⁴³¹ MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 09.01.1912.

⁴³² RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strömme»», brev fra Ræstad til Irgens, datert 01.02.1912, jnr. 1812/1912.

⁴³³ MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 07.01.1912 (Kristiania).

⁴³⁴ RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strömme»», brev fra Ræstad til Utenriksdepartementet, datert 20.03.1912, jnr. 4461/1912.

⁴³⁵ RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strömme»», brev fra Wollebæk til Utenriksdepartementet, datert 27.03.1912, jnr. 5025/1912.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

til å øke trykkeutgiftene. Dermed var det underforstått at dette ene og alene var Ræstads ansvar.⁴³⁶ I UD ble det uttrykt at man ikke hadde noen forpliktelse til å dekke utgiftene. Det ble imidlertid åpnet for å vurdere «om deptet av billighetshensyn kunde yde ham nogen erstatning paa grund av at Ræstad – se skrivelse av 13/3 – har troet sig berettiget til at forcere trykningen.»⁴³⁷

Når det gjaldt kommisjonens og UD's nytte var man i UD i første omgang klar på en prinsipiell forskjell: Kommisjonen burde kun betale i den utstrekning den hadde fått tilgang til nytt materiale. Departementet burde betale fordi det hadde fått tilgang til teksten før den ble tilgjengeliggjort for allmennheten uavhengig av hvilken nytte departementet måtte ha hatt av den. Deretter slås det imidlertid fast at «Störrelsen på godtgjørelsen bör bes.[temmes] paa det værd, man overhovedet tillegger boken, og herom kan kun spesielt sakkyndige uttale sig».⁴³⁸ Hvem disse sakkyndige skulle være, ble det ikke gitt noe svar på. Snart fulgte nok en vurdering av Utenriksdepartementets nytte av avhandlingen: «At deptet, utenfor kommissionens nytte av avhandlingen, skulde ha interesse av at ha faat se den för publikation, kan jeg ikke tenke mig.»⁴³⁹ Derimot stilte man seg mer åpen i honorarspørsmålet hvis avhandlingen «efter sit indhold er i særlig grad egnet til at fremme nationale norske interesser.»⁴⁴⁰

Ekspedisjonssjef Arne Scheel foreslo så i etterkant å gi Ræstad 1000 kroner; et beløp som skulle dekke den nytten UD og kommisjonen hadde hatt av å få bruke avhandlingen før den ble offentliggjort pluss utgiftene til trykking. Irgens støttet beslutningen.⁴⁴¹ Ræstad endte opp med at han kun ville motta dekingen

⁴³⁶ RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strömme»», brev fra Wollebæk til Utenriksdepartementet, datert 27.03.1912, jnr. 5025/1912.

⁴³⁷ RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strömme»», PM av «AH», datert 22.04.1912, uten jnr.

⁴³⁸ RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strömme»», PM av «AH», datert 22.04.1912, uten jnr.

⁴³⁹ RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strömme»», PM av «R», trolig byråsjef Herman Foss Reimers (fortsettelse av PM av «AH», datert 22.04.1912), datert 25.04.1912, uten jnr.

⁴⁴⁰ RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strömme»», PM av «R», datert 25.04.1912 (fortsettelse av PM av «AH», datert 22.04.1912), uten jnr.

⁴⁴¹ RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strömme»», Påskrift av Scheel, datert 26.04.1912, etterfølger PM av «AH» (datert 22.04.1912) og

av kostnader til «ekstrautgifter ved» trykning, som utgjorde 821 kroner og 50 øre.⁴⁴² At Ræstad ikke ville motta resten av beløpet kan vanskelig tolkes som noe annet enn en protest mot den manglende bruk Sjøgrensekommisjonen hadde gjort av hans doktoravhandling og/eller den økonomiske smålighet departementet etter Ræstads mening hadde utvist i forhold til hans opprinnelige krav på 1500 kroner.⁴⁴³

«Dilettantisme eller –?»

Ræstad hadde sterke meninger når det gjaldt de historiske og teoretiske sider ved Sjøgrensekommisjonens ferdige arbeid, og han brant ikke inne med dem. Vedlagt i et brev til Utenriksdepartementet hadde Ræstad en 12 siders liste med de «positive feil» som han hadde funnet i Sjøgrensekommisjonens innstilling.⁴⁴⁴ På bakgrunn av den korrespondansen som hadde funnet sted, var det ikke til å undres over at Ræstad var oppgitt over at man i kommisjonsinnstillingen i liten grad hadde brukt hans materiale. Ræstad gikk også offentlig ut med kritikken. I to lengre artikler i Dagbladet i slutten av januar 1913 angrep han Sjøgrensekommisjonen generelt og dens leder Johan Wollebæk spesielt under tittelen «Dilettantisme eller –?».⁴⁴⁵

Et av hans viktigste argumenter var at det han anså som kommisjonens hastverksarbeid medførte at «viktige statsinteresser efter al sandsynlighed vilde bli skadelidende». Wollebæks reaksjon på dette skal ifølge Ræstad ha vært at han som kommisjonens folkerettskyndige medlem skulle utføre arbeidet uten

«R» (datert 25.04.1912), uten jnr. Irgens erklærer seg enig med Scheel samme sted (datert 30.04.1912).

⁴⁴² RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strømme»», brev fra Joh. Rømcke til Utenriksdepartementet, datert 30.05.1912, jnr. 7509/1912. Rømcke var høyesterettsadvokat og representerte Ræstad, da Ræstad selv var i Paris på dette tidspunkt. Fra 1903 til 1906 var Ræstad advokatfullmektig hos Rømcke. (RA, UDA, boks 0192, mappe merket «Bind I», PM datert 04.05.1906.)

⁴⁴³ Dette kravet inkluderte imidlertid også 100 eksemplarer av avhandlingen, en bestilling som senere ble avbestilt av Utenriksdepartementet.

⁴⁴⁴ RA, UDA, boks 5104, mappe merket «Norges sjöterritorium ved Finmarken «Sjøgrensekommisjonen» av 1911», brev fra Ræstad til Utenriksdepartementet 09.06.1912, jnr. 9357/1912. Vedlegget er datert 14.04.1912.

⁴⁴⁵ Ræstad 1913a og Ræstad 1913b om ikke andre referanser er gitt. Avisartikkelen fra 26. januar vurderes først, deretter artikkelen fra 27. januar.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

ytterligere sakkyndig hjelp. Ræstad fortsatte med følgende bredside: «Der er dessuten i indstillingen misforstaaelser, som en sjømand ikke vilde gjøre sig skyldig i, og uttryk, som røber uvidenhed om sprogbruken tilsjøs, – vidnesbyrd om, at kommissionens to øvrige medlemmer kun har hat en ringe andel i utarbeidelsen.»⁴⁴⁶ I tillegg beskyldte han innstillingen for å være «dels feilaktig, dels ufullstendig og misvisende» på viktige områder. Et faktum som åpenbart provoserte Ræstad var at innstillingen også ble oversatt til fransk, i likhet med hans egne to verker.⁴⁴⁷ For Ræstad var det vesentlig at Utenriksdepartementet gjennom å oversette kommisjonens arbeid hadde gitt den status av å være den offisielle norske holdning til sjøterritoriet i folkeretten. Spesielt graverende var det for Ræstad at man i liten grad reviderte den franske oversettelsen i forhold til den norske versjonen, siden man hadde hatt åtte måneder til å ta inn oppdatert litteratur (inkludert *Kongens strømme*).⁴⁴⁸

Noe av det som gjør de nevnte Dagblad-artiklene til Ræstad til interessant lesning er for det første at Ræstad vurderte kommisjonens arbeid opp mot nasjonale interesser. Her kan vi ane en sympati for den saken kommisjonen ønsket å styrke, nemlig at norske fiskere burde få eksklusiv rett til fiske ut til en geografisk mil (fire kvartmil) fra kysten. Problemet fra Ræstads perspektiv var, som vi har sett, kommisjonens framgangsmåte. For det andre er det høyst interessant at Ræstad vurderte Sjøgrensekommisjonens arbeid opp mot dens rolle i forhold til en eventuell internasjonal voldgiftsbehandling. Generelt anbefalte Ræstad at det gjaldt å finne løsninger ved hjelp av forlikforhandlinger, og å unngå rettsaker. Han mente at kommisjonens mangelfulle arbeid når det gjaldt folkerettslige og historiske spørsmål ville kunne styrke argumentasjonen til regjeringer som var imot det norske

⁴⁴⁶ Disse var J. Chr. V. Fleischer og Oscar Dahl, henholdsvis fiskeriinspektør i Finnmark og kommandør i marinen. (RA, UDA, boks 5104, mappe merket «Norges sjøterritorium ved Finmarken «Sjøgrensekommisjonen» av 1911», brev fra «Sjøgrensekommisjonen av 1911» til Utenriksdepartementet, datert 29.02.1912, jnr. 4056/1912.)

⁴⁴⁷ Om den franske utgivelsen av *Kongens strømme* (Ræstad 1913c), se avsnittet om internasjonal anerkjennelse senere i dette kapitlet.

⁴⁴⁸ Her skal det nevnes at Ræstad er mer kategorisk i den første avisartikkelen enn i den andre, faktisk tar han i den andre artikkelen avstand fra at han i den første artikkelen skrev at Sjøgrensekommisjonens franske oversettelse ikke inneholdt noen endringer i forhold til den norske versjonen. (Ræstad 1913a og 1913b.)

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

sjøgrensekravet på fire kvartmil. Ut fra dette resonnementet konkluderte Ræstad med at

hvis man vil vise den anden part, at det intet er at vinde ved at indanke saken for en domstol, maa man fremlægge sin opfatning saa fyldig, saa – tillat mig at bruke uttrykket – videnskabelig som mulig. Kommissionsindstillingen er for enhver fremmed regjering, som er interessert i spørsmålet, en fristelse til proces, ikke en opfordring til forlik.⁴⁴⁹

Kommisjonens innsamling av materiale var Ræstad rimelig fornøyd med, men han påpekte at teksten var kjennetegnet av «knot» og «pragtfulde sprogblomster».⁴⁵⁰ Ræstad kritiserte også kommisjonens mangelfulle argumentasjon til fordel for at sjøterritoriet skulle bestemmes av kanonskuddvidden, det vil si så langt ut som de mest langtrekkende kanoner kan skyte. Dette var, etter Ræstads mening, en dårlig strategi overfor regjeringer som representerte land med tre kvartmils fiskerigrense, og som var imot at andre land kunne ha en bredere sone.

En annen opplysning kommisjonen presenterte og som Ræstad stilte seg spørrende til, var at de indre områdene av Finnmark var besøkt eller bebodd før man bosatte seg på kysten av Finnmark. Bruken av eldre kilder fikk Ræstad til tyrlig å bemerke at kommisjonens medlemmer ikke syntes å kjenne til Nansens «Nord i Tåkeheimen», og følgelig at «den moderne sagakritikk ses at være gaat spørlost hen over dens hoder.»⁴⁵¹ Disse folkerettshistoriske spørsmålene var

⁴⁴⁹ Ræstad 1913a.

⁴⁵⁰ Ræstad 1913b.

⁴⁵¹ Kritikken mot sagaenes pålitelighet som historiske kilder og den etterfølgende debatten er spesielt knyttet til Nansens to foredrag i Videnskabselskabet i Christiania høsten 1910. (Jølle 2012, s. 90 f.) Nansens foredrag førte til en voldsom debatt, målt både i temperatur og omfang. En ting var at kritikken førte til at «troverdigheten til den store nasjonale fortellingen, tilbake til vikingtiden» var i fare. Et annet element var at kritikken kom fra en person som ikke var historiker. (Jølle 2012, s. 92, den videre debatten: s. 92 ff.) I forhold til Ræstad er det også et poeng at Halvdan Koht, den kanskje mest kjente norske kritikeren av sagaene (Jølle 2012, s. 94), var den som hadde pekt på juristen Ræstad som «den rette mand» til å skrive Spitsbergens folkerettslige historie. (RA, UDA, boks 5226, mappe merket «Arnold Ræstads avhandling om Spitsbergen og Björnöya», notat datert 09.09.1910, jnr. 12605/10, signert «jw».)

mer kompliserte enn det kommisjonens behandling av dem skulle tyde på, hevdet Ræstad, og slo fast at spørsmål i tilknytning til dette ble viet marginal oppmerksomhet i forhold til at et helt kapittel omhandlet dette i hans egen bok om sjøterritoriet.

I Ræstads kritikk kan man ane et forsøk på å forsvare sitt eget sakkyndige territorium: Ræstad så trolig på Wollebæk som en konkurrent. Begge var jurister med fartstid i Utenriksdepartementet. På denne tiden satt Wollebæk fremdeles i UD, mens Ræstad nå hadde en ekstern rolle. Derfor ble det også logisk for Ræstad å angripe Wollebæks posisjon som «departementsmand». Et poeng som Ræstad framførte var nemlig at regjeringen etter hans mening hadde brutt med Stortingets ønske om at ansatte i departementer ikke burde være medlemmer av slike kommisjoner.⁴⁵²

Kritikken mot UD og Wollebæk var imidlertid ikke eneste gang Ræstad kritiserte sin tidligere arbeidsgiver. I 1912 hadde han gått ut i Dagbladet og kritisert inngåelsen av en handelstraktat med Nederland som var lagt fram for Stortinget.⁴⁵³ Tilsvaret i Aftenposten var ikke signert, men Ræstad mente bestemt at forfatteren var Herman Reimers, byråsjef i UD.⁴⁵⁴ Ræstad ble tillagt å ha «afrettet» traktaten i sitt innlegg. I tråd med dette ble det fastslått at «hans indvendinger ikke vel kunde være voldsommere, end de er».⁴⁵⁵ Ræstad var med andre ord ikke redd for å gå til angrep på en måte som gjorde at embetsmenn i departementet reagerte. Ræstad var heller ikke redd for å peke på de «store farer» ved den norske tilpasningspolitikken under første verdenskrig, som i praksis særlig gjaldt overfor Storbritannia. Dette kan leses som en kritikk av regjeringen generelt, men har også blitt tolket som en kritikk av utenriksledelsen.⁴⁵⁶

⁴⁵² Ræstad 1913a.

⁴⁵³ Traktaten ble presentert i Aftenposten 22.06.1912, nr. 310, s. 1. Om Ræstads kritikk, se Aftenposten 26.06.1912, nr. 317, s. 1.

⁴⁵⁴ MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 30.06.1912 (20, Rue Bellini (Paris)).

⁴⁵⁵ Aftenposten 26.06.1912, nr. 317, s. 1.

⁴⁵⁶ Se Berg 1995, s. 255 (om kritikk av utenriksledelsen). Han henviser til Ræstad 1916b, s. 53.

Internasjonal anerkjennelse

Et siste spørsmål gjelder hvilken anerkjennelse Ræstads doktoravhandling fikk internasjonalt, noe som både er knyttet til faglig legitimitet, men også til den eventuelle politiske rollen han og hans doktoravhandling kunne få.

Et klart mål for Ræstad var å få utgitt *Kongens strømme* på fransk. Dette brukte han mye av tiden på under et lengre opphold i Paris i 1912. Her nøy han godt av minister Fredrik Wedel Jarlsbergs omfattende kontaktnett. Gjennom dette møtte han Louis Delavaud, som tidligere hadde vært fransk minister i Kristiania. Delavaud lovet å være behjelpelig på flere områder. For det første gjaldt dette å få oversatt en kortversjon av Ræstads doktoravhandling. For det andre ville han kunne bidra med å skaffe Ræstad en forlegger. Det tredje punktet gjaldt hjelp til å få «et kapitel ind i en fransk revy. Det sidste betyr i tilfælde baade reklame og lidt honorar. Delavaud kommer altsaa til at hjælpe mig paa lignende maate som Rabot.»⁴⁵⁷ Ræstad kunne videre konstatere at Delavaud likte hans franske utgave av *Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid*, som Rabots tidsskrift *La Géographie* nå hadde begynt å publisere.⁴⁵⁸ I likhet med Rabot var Delavaud en norgesvenn, ifølge Ræstad.⁴⁵⁹

Dette understreker hvor viktig publiseringen i det franske tidsskriftet var, også i forhold til å få utgitt *Kongens Strømme* – et poeng som kan være med å utfylle Mary Katherine Jones' fokus på Spitsbergen-tekster.⁴⁶⁰ *Kongens strømme* var nemlig også strategisk viktig i Spitsbergenspørsmålet, fordi den var, med Roalds Bergs ord «en rettshistorisk begrunnelse for at Norge skulle føle seg kallet til å påta seg rettsordenen på Spitsbergen, en begrunnelse som ble tydeliggjort i *Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid*.»⁴⁶¹

Om vi beveger oss tilbake til Paris, fikk Ræstad etter anbefaling fra Delavaud møte «chefredaktøren for den mest ansete revue, som overhodet finds, i internasjonale spørsmål – Revue Générale de Droit International Public».

⁴⁵⁷ MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 04.06.1912 (Paris).

⁴⁵⁸ Ræstad & Rabot 1912.

⁴⁵⁹ MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 04.06.1912 (Paris).

⁴⁶⁰ Jones 2014.

⁴⁶¹ Berg 1995, s. 175.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

Redaktøren, Paul Fauchille, ville trykke en del av doktoravhandlingen i sin publikasjon, samtidig som han anbefalte Ræstad videre til «den mest ansete utgiver i Paris av internationale ting», forleggeren Pedone. Den velviljen Ræstad møtte hos Pedone, gjorde det klart for Ræstad hvilken makt Fauchille og Delavaud hadde i dette publiseringsystemet.⁴⁶² Mer enn pengene som eventuelt måtte komme ut av utgivelsen(e), gledet det Ræstad mest at det nå stod dører åpne for framtidige publiseringer på fransk. Særlig verdsatte han den gode kontakten han hadde fått med Fauchille.⁴⁶³ Også senere ser det ut til at forholdet til den franske publiseringsbransjen forble godt.⁴⁶⁴

Neste punkt var å reklamere i Norge for doktoravhandlingens franske publisering. Det var imidlertid et begrenset publikum som ville ha interesse for denne utgivelsen i utgangspunktet, og dette må i enda større grad ha vært tilfellet når den fikk en fransk språkdrakt.⁴⁶⁵ Konkret var hans plan å «skrive til Norge for at faa notiser om dette ind i aviserne hjemme.» Dette var imidlertid ikke uproblematisk. Ved siden av at han mente han ikke behersket kunsten å reklamere, kunne han heller ikke komme på noen i Norge han kunne bruke til et slikt oppdrag mens han selv satt i Paris.⁴⁶⁶ Mangelen på et godt kontaktnett i Norge står utvilsomt i kontrast til det nettverk han var i ferd med å bygge opp i Frankrike.

Uansett kunne Aftenposten i juli 1912 melde at Ræstads *Kongens strømme* samme høst ville komme ut i fransk utgave i en noe forkortet versjon.⁴⁶⁷ Dermed lå det an til at begge Ræstads folkerettshistoriske verk fra 1912 ville bli oversatt til diplomatiets hovedspråk.

⁴⁶² «Fauchille og Delavaud er mægtige folk for ham.» Når det gjaldt godtgjørelse, overlot han det til Pedane: «Hans forhold til mine velyndere gjør vel at han vogter sig for at by mig alt for usle betingelser.» Angående sitatene og resten av avsnittet, se: MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 08.06.1912 (Paris).

⁴⁶³ MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 08.06.1912 (Paris).

⁴⁶⁴ Omtrent to år senere hilser han fra blant andre Rabot og Fauchille til Märtha. (MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 02.06.1914.)

⁴⁶⁵ Dette ble ikke bedre av at Ræstad språkføring ikke har blitt regnet som særlig pedagogisk for et bredere publikum. Edvard Hambro beskriver Ræstads stil som tidvis «tung og knudret». (Hambro 1954, s. 122.)

⁴⁶⁶ MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 08.06.1912 (Paris).

⁴⁶⁷ Aftenposten 03.07.1912, nr. 331.

Effektiv okkupasjon og Ræstads argumentasjon

Tidligere i kapitlet er det belyst hvordan Ræstad gjennom sine publikasjoner hovedsakelig viste til historiske argumenter som talte for Norges rett på Spitsbergen. Imidlertid bør publikasjonene også underkastes en vurdering av hvilke spor som finnes av argumentering knyttet til prinsippet om effektiv okkupasjon, og hvordan en eventuell mangel på dette avspeiler de svakheter som fantes i den norske forhandlingsposisjonen. Om vi bruker Urban Wråkbergs tidligere nevnte definisjon, så innebærer effektiv okkupasjon blant annet kontinuerlig bruk av et område. En viktig del av dette, som Wråkberg er inne på, var bruk av områdets naturressurser.⁴⁶⁸

Ræstad utarbeidet, som vi også tidligere har sett, gjennom sin doktoravhandling *Kongens strømme* det historiske grunnlaget for at Spitsbergen skulle betraktes som norsk, siden «Nordmændene» i middelalderen hadde «eiendomsret eller høihetsret over alt landet omkring det inlandshav, den havbugt, som Nordhavet ansaaes for at være».⁴⁶⁹ Han fulgte så dette opp med *Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid*.⁴⁷⁰ Her fastslo Ræstad at «nordmændene i middelalderen hadde opdaget, at der var land mot nordvest og nord bortenfor det store hav (Atlantehavet).»⁴⁷¹ Et interessant trekk ved den sistnevnte publikasjonen er at

⁴⁶⁸ Hele definisjonen (gjentas her for ordens skyld): «Principen om effektiv ockupation utsade att territoriella anspråk grundade på upptäckt eller annan aktivitet i förgången tid inte kunde ligga vilande hur länge som helst utan måste övergå i ett officiellt tagande och användande av landet. Det innebar att den egna nationella rätten först skulle officiellt utsträckas och sedan praktiskt upprätthållas i det nya territoriet. Därtill kom att ett effektivt brukande av områdets naturresurser borde igångsättas inom rimlig tid. Om så inte skedde betraktades innehavet som förverkat och området återfick sin status som terra nullius, varefter det återigen var öppet för ockupation av vem det vara månne.» (Wråkberg 1999, s. 146. Det er en notereferanse etter siste setning i sitatet til Balch 1910.) Dag Avango har også poengtert at «[e]n av hörnstenarna i denna praxis innebar att en kolonialmakt måste legitimera krav på överhöghet över ett territorium, genom att effektivt bruka detta territorium.» (Avango 2005, s. 60.) Se også Avango 2015, s. 171, der han omtaler «logiken i lagen om effektiv ockupation. Den som är på plats får inflytande.»

⁴⁶⁹ Ræstad 1912a, s. 152.

⁴⁷⁰ Ræstad 1912b.

⁴⁷¹ Ræstad 1912b, s. 1.

den kun går fram til slutten av 1700-tallet – den påviser altså ikke en kontinuerlig bruk av området fram til og med Spitsbergenkonferansene.

Det kan være utfordrende å vurdere relevansen av Ræstads argumenter opp mot prinsippet om effektiv okkupasjon. Argumentene kan i stor grad vurderes som historiske i den forstand at de omhandler «ældre tid» og til dels oppdagelser som i begrenset grad ble fulgt opp av tilstedeværelse. På samme tid kan det argumenteres for at det er elementer av effektiv okkupasjon i disse eldre tidsperiodene. På den ene side kan Ræstad synes å bruke argumenter som kan knyttes til dette prinsippet, i og med at han blant annet konkluderer med at «Spitsbergen var opdaget og var tat i besiddelse» av Danmark-Norge rundt år 1800.⁴⁷² Han poengterer også at det under Christian IV ble sendt krigsskip til øygruppen flere ganger i første halvdel av 1600-tallet.⁴⁷³ Det som taler mot at dette er et gyldig argument for effektiv okkupasjon er at besøkene av krigsskipene på 1600-tallet ikke var hyppige nok – noe som igjen avhenger av over hvor lang periode man forsøker å rettferdiggjøre en norsk (-dansk) effektiv okkupasjon. Dessuten er det et kompliserende element at «der i tidens løp var truffet overenskomster om fri utnyttelse av den eneste nævneværdige indtægtskilde Spitsbergen dengang frembød – hvalfangsten.»⁴⁷⁴

Dermed blir det et tolknings spørsmål når det gjelder hva som ligger i effektiv bruk av et territorium og i hvilken grad det er *en* stat som må stå for dette for å få anerkjent en «reell» effektiv okkupasjon. Det kan altså argumenteres for at Ræstad hovedsakelig kom med historiske argumenter, for det første siden eksemplene ikke gikk opp til hans egen samtid, og for det andre fordi det kan diskuteres om argumentene har nok substans etter en «streng» definisjon av effektiv okkupasjon. Uansett er det et spørsmål hvilken tyngde en argumentasjon for en norsk (-dansk) effektiv okkupasjon i en relativt fjern

⁴⁷² Ræstad 1912b, s. 78. (Hele sitatet, som også er nevnt tidligere): «Det vilde dog være ganske uhjemlet at paastaa, at den norsk-danske regjering ved utgangen av det 18.aarhundrede stiltiende hadde opgit det gamle krav paa høihetsret over Spitsbergen. Uhjemlet vilde det ogsaa være at anta, at Spitsbergen efter den almindelige europæiske opfatning omkring den samme tid blev regnet for terra nullius. Spitsbergen var opdaget og var tat i besiddelse.» (Ræstad 1912b, s. 77 f.)

⁴⁷³ Ræstad 1912b, s. 74 («1615, 1637, 1638, sandsynligvis ogsaa i 1632, 1639, 1641 og 1643»).

⁴⁷⁴ Ræstad 1912b, s. 78.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

tidsperiode hadde i møte med svenskenes påvising av sin store feltforskningsinnsats på øygruppen i nyere tid.⁴⁷⁵

Et eksempel på dette er de reisene polarforskeren Gerard De Geer ledet til øygruppen, reiser som ifølge Urban Wråkberg hadde «koloniala ambitioner i den meningen att också propagerade för, svenska anspråk på territoriet baserade på effektiv vetenskaplig ockupation.»⁴⁷⁶ I tillegg hadde svenske aktørgrupper siden 1910 hatt hånd om betydelige kullforekomster på Spitsbergen.⁴⁷⁷ Dette faktum ble brukt i Spitsbergenkonferansene, samt i forhandlingene om øygruppen etter første verdenskrig.⁴⁷⁸ Både vitenskap og økonomisk ressursutnyttelse inngikk altså som relevante elementer i den svenske argumentasjonen når det gjaldt effektiv okkupasjon av Spitsbergen.⁴⁷⁹

Det er imidlertid viktig å være klar over at Norge ikke var fraværende på øygruppen i tiden opp mot og under Spitsbergenkonferansene i 1910, 1912 og 1914. I perioden fra 1906 til 1926 var blant andre rittmester Gunnar Isachsen, geologene Adolf Hoel og Gunnar Holmsen og botanikeren Hanna Marie Resvoll-Holmsen involvert i mange vitenskapelige ekspedisjoner til Spitsbergen.⁴⁸⁰ I starten var prins Albert av Monaco en viktig finansiell bidragsyter, men snart ble norske finansieringskilder dominerende. Stortinget bevilget for eksempel 25.000 kroner i 1909 – og forskerne hadde i tillegg tilgang til «Farm», et norsk marinefartøy, i perioden 1909-1910.⁴⁸¹ Roald Berg har sågar poengtert at «opinionen, forskerne og Stortinget [hadde] sørget for at

⁴⁷⁵ Om svensk feltforskning, se f.eks. Avango 2015, s. 154.

⁴⁷⁶ Wråkberg 2004, s. 19.

⁴⁷⁷ Disse forekomstene var senere grunnlaget for Sveagruvan/Sveagruva, se Avango 2005, s. 15. For en oversikt over de ulike svenske aktørgruppene i 1910, se Avango 2005, s. 66 f (f).

⁴⁷⁸ Avango 2015, s. 171.

⁴⁷⁹ Se Wråkberg 1999, s. 164.

⁴⁸⁰ Drivenes 2004, s. 177 ff. Drivenes tallfester antall ekspedisjoner til 21, med deltakelse fra blant andre 58 geologer, 30 topografer og 29 hydrografer. (Drivenes 2004, s. 204.)

⁴⁸¹ Drivenes 2004, s. 183. Se også Berg 1995, s. 162. Fra 1920 til 1925 var de statlige bevilgningene høye, men avtok etter at Norge overtok suvereniteten i 1925. (Drivenes 2004, s. 197.)

Norges interesser på øygruppen var økende» i forkant (1909) av Spitsbergenkonferansene.⁴⁸²

Imidlertid var den økonomiske dimensjonen ved bruken av øygruppen relativt beskjedent fra norsk side ved inngangen til Spitsbergenkonferansene. Også flere år senere, ved den siste Spitsbergenkonferansen i 1914, påpeker Roald Berg at de økonomiske interessene fremdeles var små, mens det når det gjaldt forskning var vekst.⁴⁸³ Dette kapitlet har vist hvordan folkerettsjuristen Arnold Ræstad bidro til denne forskningsveksten. Samtidig viser den begrensede norske økonomiske aktiviteten på øygruppen i forbindelse med Spitsbergenkonferansene særlig en ting: Om Ræstad skulle bygge opp under norske interesser, hadde han hatt begrenset å tjene på å bruke prinsippet om effektiv okkupasjon knyttet opp til sin egen samtid,⁴⁸⁴ i alle fall når det gjaldt økonomisk ressursutnyttelse i form av kullutvinning.

Diskusjon og avslutning

I dette kapitlet er det i første del belyst hvordan Ræstad fikk oppdraget med å skrive *Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid*⁴⁸⁵ og hvordan han skulle få betalt for oppdraget. Initiativet, og dermed også utgangspunktet for hvilken vei den politiske påvirkningen gikk, lå i stor grad hos norske myndigheter. I denne prosessen startet man i Utenriksdepartementet med å spørre historikere, men endte opp med en jurist. Finansieringen av arbeidet kan også synes problematisk i forhold til Ræstads faglige legitimitet, og dermed muligheten for å kunne kvalifisere seg til den mellomposisjonen Wouter Werner har definert, nemlig en rolle i noen grad løsrevet fra å bli oppfattet som å være en ren advokat for et politisk standpunkt. Dette inntrykket ble forsterket av departementets ønske om å styre bruken av avhandlingen.

Sentralt i andre del av kapitlet står Ræstads arbeid med doktoravhandlingen *Kongens strømme*. Her ble det diskusjon mellom Ræstad og Wollebæk om økonomisk godtgjørelse når det gjaldt trykkeutgifter og den nytte myndighetene hadde av avhandlingen. Diskusjonen hang sammen med en

⁴⁸² Berg 1995, s. 162.

⁴⁸³ Berg 1995, s. 177.

⁴⁸⁴ Det vil her si rundt 1910.

⁴⁸⁵ Ræstad 1912b.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

konflikt mellom Ræstad og Wollebæk om hvem som hadde størst autoritet i sjøgrensespørsmålet – Ræstad gjennom sin doktoravhandling eller Wollebæk som leder av Sjøgrensekommisjonen. Ræstad stilte spørsmål ved om statsinteresser ville bli skadelidende på grunn av det han vurderte som kommisjonens mangelfulle rapport. Dette viser også hvor komplekst det er å tolke Ræstads rolle, særlig gjelder dette vurderingen av i hvilken grad han framsto som en uavhengig jurist.

Ræstads utarbeidelse av en doktoravhandling ga ham imidlertid en god mulighet til å framstå med faglig legitimitet. En godkjent doktoravhandling står bra til det Wouter Werner har poengtert når det gjelder å bli tatt på alvor som fagperson: «Legal expertise has to be presented as a form of knowledge – despite the fact that it is widely acknowledged that this knowledge results from particular readings and constructions of law.»⁴⁸⁶

Inntrykket av Ræstad som i vesentlig grad frigjort fra politiske interesser i sin doktoravhandling blir forsterket av at han konkluderte med at man fra norsk hold i nøytralitetsspørsmål burde anerkjenne trekvartmilsregelen og ikke firekvartmilsregelen.⁴⁸⁷ Ræstads syn når det gjaldt sjøgrensen har av Roald Berg blitt tolket som at det var «folkerettseksperten og -tilhengeren som talte».⁴⁸⁸

Sjøgrensekommisjonens innstilling (som Wollebæk ledet utarbeidelsen av) kan imidlertid synes å ha klare tegn på en nasjonsbyggende orientering: Den var en brikke i å holde ressursene langs norskekysten på norske hender – slik sett var den heller ikke så ulik konsesjonslovenes intensjoner.⁴⁸⁹

Imidlertid har differensieringen av Ræstads konklusjoner flere sider enn de som Berg har registrert. Ræstad kan ha sett det som nødvendig å gi etter for britiske krav om en trekvartmilsgrense i nøytralitetsspørsmål for å ha håp om å få gjennomslag for en firekvartmilsgrense når det gjaldt fiskeri. Slik sett kan Ræstads konklusjoner for det første sees på som et forsøk på å sikre vitale politiske og nasjonale interesser – som først og fremst var knyttet til sjøgrensen

⁴⁸⁶ Werner 2014, s. 57.

⁴⁸⁷ Ræstad 1912a, s. 394.

⁴⁸⁸ Berg 1995, s. 124.

⁴⁸⁹ Berg 1995, s. 125.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

som fiskerigrense. Dermed kan han til en viss grad knyttes til Vera Schwachs havforskere, som «bidro i statens, presisert til fagforvaltningens strev med på å opphjelpe en næringsvei.»⁴⁹⁰

Ræstad forsøkte å underlegge det norske krav om firekvartermils fiskerigrense en stringent folkerettslig argumentasjon: Ræstad viste at den norske firekvartermilsgrensen i fiskerisammenheng var eldre enn den internasjonale anerkjennelse som tremilsgrensen nå hadde innen folkeretten. Dermed kunne ikke andre land nekte å anerkjenne den norske firekvartermilsgrensen.⁴⁹¹ Etter Ræstads mening hadde derimot sjøgrensen, når det gjaldt enkelte sider ved nøytralitetsforholdene, blitt til etter at trekvartermilsregelen hadde fått bred anerkjennelse. Derfor burde Norge gi seg på dette punktet.⁴⁹²

Ræstad ga i sin doktoravhandling, som vi har sett, rom for en rettshistorisk gjennomgang som viste til gamle norske rettigheter til store havområder.⁴⁹³ Dermed leverte han to ulike konklusjoner og tilsynelatende to ulike verktøy i de forhandlingene norske myndigheter stod overfor: Et svar som kunne synes mindre gunstig for norske interesser i sjøgrensespørsmålet enn det Sjøgrensekommisjonen hadde kommet med, og et svar som var gunstig for Spitsbergenkonferansene. Særlig gunstig kan resultatet synes i forhold til Spitsbergenkonferansene, fordi han hadde vist seg kapabel til å komme med lite «passende» argumenter i forhold til det norske myndigheter ønsket når det gjaldt sjøgrensen.

I sum gir dette indikasjoner på at Ræstad i større grad enn Wollebæk og Sjøgrensekommisjonen kunne oppfattes som en person med faglig legitimitet, og som dermed framsto som noe mer enn å være advokat for et nasjonalt standpunkt (jevnfør Werners mellomposisjon, se innledningskapitlet). Til grunn for dette lå at Ræstads doktoravhandling om et aktuelt ekspansjonspolitisk tema langt på vei ga ham en faglig legitimitet knyttet til forestillingen om universitetets posisjon som en uavhengig institusjon. Med denne måten å oppnå faglig legitimitet på viste han vei for senere folkerettsjurister.

⁴⁹⁰ Schwach 2012, s. 73.

⁴⁹¹ Ræstad 1912a, s. 391.

⁴⁹² Ræstad 1912a, s. 394.

⁴⁹³ Ræstad 1912a, s. 152.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

Imidlertid er det også verdt å legge merke til at UD's betaling i etterkant av skriveprosessen kan bidra til å svekke den faglige legitimiteten ved å gjøre ham sårbar for å bli påført en institusjonell identitet han ikke ønsket, for eksempel knyttet til politiske/departementale institusjoner. Også fra et slikt ståsted minner Ræstads situasjon i noen utstrekning om de havforskerne Vera Schwach har studert:

Avstanden mellom vitenskap og næringspolitikk var tidvis kort. Idealer om vitenskapens autonomi og tilbaketrekning fra politikken vises sjeldent og ble knapt realisert i perioden. For havforskningen lar det seg vanskelig gjøre å trekke noe entydig skille mellom forskerens politiske rolle på den ene siden og den akademiske forskerrollen på den andre siden. Forskerne hadde stor individuell utfoldelse, men denne var styrt av overordnede, internaliserte næringspolitiske- / samfunnsmessige mål.⁴⁹⁴

Ved her å se sjøgrensespørsmålet i sammenheng med forskning på havressurser, er mitt bidrag å vise folkerettsjuristenes rolle i denne (større) konteksten av i hovedsak naturvitenskapelige forskere. Et annet viktig bidrag i dette kapitlet er dessuten kartleggingen av veien fram mot at Ræstad fikk oppdraget med å skrive *Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid*.⁴⁹⁵ Dette har ikke vært behandlet i tidligere forskning, og gir en bedre forståelse av særlig Ræstads, men også Wollebæks posisjon mellom vitenskap og politikk. En annen side ved dette forholdet, som ikke er behandlet tidligere, er måten betalingen fra UD foregikk på, noe som utdyper og kompliserer debatten om Ræstads faglige legitimitet. Ræstad kan i betydelig grad sies å ha nytt godt av faglig legitimitet på grunn av doktoravhandlingen. Da *Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid* utkom omtrent samtidig, nøyte også denne til en viss grad den samme type anerkjennelse i lys av Ræstads faglige posisjon på grunn av doktoravhandlingen.

Det er her viktig å poengtere at Ræstad i hovedtrekk oppfyller det Werner definerer som en mellomposisjon angående faglig legitimitet, der han har en posisjon utover det å bli vurdert som en representant for et politisk ståsted. Når det gjelder fellesskapsdimensjonen er bildet tvetydig: Ræstad og Wollebæk hadde til en viss grad et samarbeid, men var – i alle fall i Ræstads øyne – også

⁴⁹⁴ Schwach 2012, s. 73.

⁴⁹⁵ Ræstad 1912b.

konkurrenter. Dette viser noe av det problematiske med å få Werners kategorier til å passe på Ræstad og Wollebæk, slik de er presentert og diskutert i dette kapitlet. Likevel er det verdifullt å ta med seg Werners «system» også her, fordi særlig Ræstad som enkeltperson viser vei når det gjelder å opparbeide seg en faglig legitimitet, som senere folkerettsjurister (i Grønlandspørsmålet) skulle videreføre og kombinere med fellesskap og politisk gjennomslag - i betydelig større grad enn vi har sett i dette kapitlet.

I dette kapitlet er det også blitt utdypet hvordan *Norges høihetsret over Spitsbergen i eldre tid* ble publisert, først på norsk og så på fransk. Dette gir et viktig inntak til forståelsen av bakgrunnen for den franske utgaven,⁴⁹⁶ som Mary K. Jones omtaler som en strategisk Spitsbergen-tekst, et begrep Jones blant annet bruker om tekster som hadde en prominent plass i det britiske utenriksdepartementets håndbok om Spitsbergen.⁴⁹⁷ Kapitlet har også bidratt til å nyansere Roald Bergs perspektiver knyttet til Arnold Ræstads virksomhet – som «folkerettseksperten – og tilhengeren».⁴⁹⁸ Særlig gjelder dette vurderingen av hvilke implikasjoner hans konklusjoner i doktoravhandlingen *Kongens strømme* fikk for hans posisjon mellom vitenskap og politikk. Studiet av relasjonen mellom Ræstad og Wollebæk og deres tekster knyttet til sjøgrensen og Spitsbergen er også et svar på Martti Koskenniemis etterlysning av mer person- (og gruppe-) fokus i folkerettshistorien, samt vektlegging av tekster skrevet av disse aktørene.⁴⁹⁹

Kapitlet har klare biografiske trekk i den forstand at hovedpersonene Ræstad og Wollebæk blir presentert hver for seg i starten, og at de ikke er medforfattere i sine respektive verk. Imidlertid kan det pekes på enkelte prosopografiske elementer i og med at relasjoner (deriblant konfrontasjoner) dem imellom er sentrale.

I de to neste kapitlene vil det bli analysert hvordan Francis Hagerup representerte en annen versjon av faglig legitimitet i form av juridisk forsvarlighet. Særlig i forhandlingene om Spitsbergen etter første verdenskrig (kapittel 5) viste Hagerups juridiske forsvarlighet seg som passiviserende og

⁴⁹⁶ Ræstad & Rabot 1912.

⁴⁹⁷ Jones 2014, s. 44 (note 37).

⁴⁹⁸ Berg 1995, s. 124.

⁴⁹⁹ Koskenniemi 2012, s. 965.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

lite egnet til å gripe mulighetene når de bød seg for norsk ekspansjon. Hagerup stod dermed i sterk kontrast til Fredrik Wedel Jarlsbergs resolute politiske handlekraft i forbindelse med disse forhandlingene.

Slik vil de følgende kapitlene vise at Gustav Smedal kombinerte Ræstads måte å få faglig legitimitet på med Wedel Jarlsbergs politiske handlekraft. Hagerups juridiske forvarlighet, i alle fall slik den framstod i forhandlingene om Spitsbergen etter krigen, ble derimot ikke en del av arven inn mot Grønlandspørsmålet.

Spitsbergenkonferansene og sjøgrensespørsmålet 1910–1913: Faglig legitimitet med UD som oppdragsgiver og motstander

4 Spitsbergenkonferansen i 1910 og Hagerups juridiske forsvarlighet

Innledning

Dette kapitlet handler først og fremst om Francis Hagerups måte å opparbeide seg faglig legitimitet på gjennom å handle «juridisk forsvarlig», samt betydningen dette hadde for hans politiske initiativ. Dette belyses gjennom Hagerups relasjoner til den svenske folkerettsjuristen Hjalmar Hammarskjöld.

Uttrykket «juridisk forsvarlig» er brukt av Fredrik Stang om Hagerup og er knyttet til hans syn på Hagerups opptreden i forbindelse med unionsoppløsningen i 1905, der Hagerups støtte til den lange lovlinje måtte vike for Christian Michelsens resolute politiske handlekraft.⁵⁰⁰ Vitenskapsmannen Hagerup var passiv «da handling endelig engang maatte sættes istedenfor refleksjon og argumenter.»⁵⁰¹ Stang utdypet dette ved å skrive at Hagerups opptreden i 1905 blant annet skyldtes «de hemningsmomenter som laa i hans utpræget retslige syn paa alle spørsmåal. Han vilde ikke – og deri hadde han selvfølgelig ret – at Norge skulde foreta noget som ikke var *juridisk forsvarlig*»⁵⁰²

Den juridiske forsvarligheten slik Stang formulerte den kan synes å være et stykke unna det som skulle være kjennetegnet hos toneangivende norske folkerettsjurister i forhandlingene om Spitsbergen etter første verdenskrig (se kapittel 5) og i Grønlandspørsmålet (se kapittel 6). Særlig i Grønlandspørsmålet var disse kjennetegnet av å bruke faglig legitimitet til å benytte anledningen når den bød seg – med andre ord å ha politisk handlekraft som fremmet norsk ekspansjon raskt uten nødvendigvis å la seg begrense av juridiske betenkeligheter.

Jeg vil her vise hvordan uttrykket «juridisk forsvarlig» kan være til hjelp for å videreføre diskusjonen fra forrige kapittel som viste at Utenriksdepartementet i stor grad hadde initiativet. Slik kan jeg i dette kapitlet fortsette diskusjonen

⁵⁰⁰ Den lange lovlinje innebar å la konsulatsaken gå gjennom tre storting.

⁵⁰¹ Stang 1922, s. 43.

⁵⁰² Stang & Lange 1931, s. 243. Min utheving.

når det gjelder Wouter Werners tilnærming angående i hvilken grad og på hvilken måte folkerettsjurister var involvert i å påvirke politiske prosesser.

Hagerups rolle angående juridisk forsvarlighet studeres altså ved å vurdere relasjonen til Hjalmar Hammarskjöld. Fokuset i dette kapitlet er på omstendighetene rundt en spesiell formulering i utkastet etter Spitsbergenkonferansen i 1910, som førte til påfallende mye friksjon mellom de to. Diskusjonen gjaldt den folkerettslige sedvane ved utforming av rapporter etter internasjonale konferanser. Hvor vanlig var det at den stat som var vert for den aktuelle konferansen også ble nevnt som vertsland i ingressen til en slik rapport? Dette berørte et følsomt spørsmål mellom Norge og Sverige i årene etter unionsoppløsningen i 1905, nemlig hvem som skulle ha *initiativet* i Spitsbergenspørsmålet. Sakens sensitive karakter gjenspeiles i den svenske utenriksminister Eric Trolles uvilje mot å avholde forhandlinger om Spitsbergen i Norge.⁵⁰³ En lignende holdning ble også uttrykt av hans etterfølger Arvid Taube. Etter å ha studert et norsk forslag fra 1909 om en ordning for øygruppen, formulerte han et svensk ønske om å frata Norge initiativet i spørsmålet om Spitsbergen.⁵⁰⁴ Men forhandlingene ble til slutt arrangert i Kristiania, og det må ha fortonet seg som nok et sterkt irritasjonsmoment for svenskene at det skulle stå i konferansens sluttdokument at Norge hadde invitert til konferansen.

Spørsmålet som behandles i dette kapitlet kan synes relativt lite, men jeg går i dybden her fordi det er relevant og viktig i bedømmelsen av Hagerups juridiske forsvarlighet. Kapitlet kan bidra til å forstå hans handlinger som «de lange linjers mand» også etter unionsoppløsningen.⁵⁰⁵

Først vil jeg imidlertid ta for meg nyere rettsvitenskapelig forskning, for å utdype Fredrik Stangs syn på Hagerups rolle under unionsoppløsningen. Rettshistorikeren Dag Michalsen har poengtert følgende om Hagerups handlinger i 1905:

⁵⁰³ Berg 1995, s. 165.

⁵⁰⁴ Berg 1995, s. 165.

⁵⁰⁵ Sitatet er hentet fra Fredrik Stang og Christian L. Langes beskrivelser av Hagerup i forbindelse med hendelsene i 1905.

Hagerups valg for den lange lovlinje helt frem til 7. juni beror følgelig på mange forhold. Det var enkelte trekk ved hans personlighet som ledet ham til dette standpunktet. Hagerup så det også som en moralsk plikt å ta hensyn til de mulige alvorlige konsekvenser som han mente kunne oppstå; og denne vurderingen kunne ikke reduseres til bare å være et spørsmål om politisk strategi.⁵⁰⁶

Cecilie Schjatvet bruker også 1905 som eksempel når hun skriver at Hagerup «fra historieskrivingen [er] kjent som usedvanelig prinsippfast i møte med politisk motstand når det gjaldt saker som direkte berørte grunnleggende rettsprinsipper.»⁵⁰⁷ Carsten Smith har vektlagt «storheten» i Hagerups stillingtagen i unionsspørsmålet, sammenlignet med for eksempel Fridtjof Nansens mer aggressive holdning. Smith framholder i denne sammenheng at «[f]olkenes rett til selvbestemmelse er et grunnleggende politisk og rettslig prinsipp. Men respekt for mellomfolkelige avtaler og bruk av forhandlinger for fredelig løsning av konflikter er nødvendige grunnsetninger i en internasjonal rettsorden.»⁵⁰⁸ I dette kapitlet skal Hagerups juridiske forsvarlighet undersøkes nærmere, blant annet i lys av om den kan identifiseres om en del av en lengre linje i hans holdninger.

Kapitlet er strukturert som følger: Først gis det en bakgrunn når det gjelder folkerettsjuristenes rolle angående forholdet mellom Norge og Sverige i årene etter unionsoppløsningen. Så presenteres Hagerup og Hammarskjöld, før det gis en presentasjon av Spitsbergenkonferansene. Deretter gjennomgås og vurderes forbindelsen mellom dem under og i etterkant av Spitsbergenkonferansen i 1910.

⁵⁰⁶ Michalsen 2003, s. 32. (Det er en notereferanse etter siste setning i sitatet til Smith 1992, s. 67.)

⁵⁰⁷ Schjatvet 2007, s. 166. (Det er en notereferanse etter siste setning i sitatet, der Schjatvet henviser til Hagerups handlinger i forbindelse med unionsoppløsningen i 1905. Hun viser blant annet også til Michalsen 2003. Se Schjatvet 2007, s. 166, note 12 for utfyllende informasjon.)

⁵⁰⁸ Smith 1992, s. 67.

Bakgrunn

I et bredere perspektiv kan relasjonen mellom Hagerup og Hammarskjöld være med på å klarlegge vesentlige sider ved forholdene mellom Norge og Sverige i de første årene etter unionsoppløsningen. Flere av de norske og svenske folkerettsjuristene var sentrale i mange av de følsomme forhandlingene i forbindelse med unionsoppløsningen og i de første årene som fulgte. Et eksempel var Karlstadforhandlingene, der Hammarskjöld var medlem av den svenske delegasjonen og Peder Kjerschow, senere norsk riksadvokat, var norsk sakkyndig i reinbeitespørsmål.⁵⁰⁹ Kjerschow var også, sammen med Benjamin Vogt, medlem av den norsk-svenske reinbeitekommissjonen som var i arbeid fra 1907 til 1909.⁵¹⁰ Hammarskjöld var leder for svenskene i denne kommisjonen. Han var også rådgiver i voldgiftssaken som fulgte i 1909.⁵¹¹

En annen voldgiftssak som ble avgjort i 1909 var striden om Grisebåene – som omhandlet hvor grensene skulle gå utenfor Iddefjorden mellom de nyskilte unionspartnerne. Hammarskjöld var leder for den svenske delegasjonen da saken ble ført i Haag.

Ett mulig syn på disse forhandlingene som folkerettsjuristene deltok i, er at de bidro til å vedlikeholde de sårene som unionsoppløsningen hadde forårsaket. Et uttrykk for det manglende samarbeidet mellom nordiske jurister mer generelt i årene etter unionsoppløsningen, er fraværet av nordiske juristmøter. Det første nordiske juristmøtet ble holdt i 1872 i København etter et svensk initiativ.⁵¹² Med ett unntak ble møtene holdt i de skandinaviske hovedstedene hvert tredje år fram til og med 1902. Møtet i 1905 ble ikke arrangert «på grund av den bitterhet unionsoppløsningen hade väckt.» Neste nordiske juristmøte kom ikke i stand før i 1919.⁵¹³

Et annet syn er at folkerettsjurister på begge sider, til tross for manglende formelle juristmøter, kan ha vedlikeholdt et fellesskap som bidro til å dempe en konflikt som kunne ha blitt enda verre om man kun hadde operert som de

⁵⁰⁹ Berg 1995, s. 31 og s. 131. Om Kjerschow, se kapittel 3 i min avhandling.

⁵¹⁰ Vogt var jurist og diplomat og hadde tidligere vært statsråd i Hagerups regjering. (Se også Berg 1995, s. 133.)

⁵¹¹ Herlitz 1969–1971, s. 176.

⁵¹² Björne 2002, s. 22 f.

⁵¹³ Björne 2002, s. 23.

nasjonale politiske myndigheters forlengede arm. Dette angår naturlig nok også i hvilken grad folkerettsjuristene som forhandlere kunne utfordre eller tøyne den rollen de var blitt tildelt av sine respektive lands politiske myndigheter. I et slikt perspektiv er Spitsbergenkonferansene spennende å undersøke fordi de to erfarne politikere og folkerettsjuristene Hagerup og Hammarskjöld spilte slike sentrale roller.

Spyspissene i denne politiske konfrontasjonen var altså disse to personene. Før jeg studerer caset mer inngående, vil jeg presentere hovedpersonene, samt rammen for deres relasjon, nemlig Spitsbergenkonferansen i 1910.

Hagerup og Hammarskjöld

Francis Hagerup og Hjalmar Hammarskjöld var blant de aller fremste folkerettslig sakkyndige fra de to landene i den perioden Spitsbergenkonferansene. Konferansene fant sted i 1910, 1912 og 1914. Deltakerne var Norge, Sverige og Russland, samt USA, Frankrike, Storbritannia, Tyskland, Danmark og Nederland på konferansen i 1914. Målet med konferansene var å bli enige om en rettsorden som kunne regulere de betydelige motsetningene som hadde bygget seg opp på øygruppen, spesielt knyttet til gruvedriften. Hagerup og Hammarskjöld var oppnevnt av sine regjeringer, og var blant de fremste representantene for norske og svenske interesser når det gjaldt Spitsbergenspørsmålet.

Begge hadde enten vært eller skulle bli statsminister i sine respektive hjemland. Hagerup hadde vært statsminister for Høyre to ganger i tiåret før unionsoppløsningen, mens Hammarskjöld ble statsminister i en konservativ regjering før den siste Spitsbergenkonferansen i 1914. Hagerup var førstedelegert i den norske delegasjonen og ble valgt til president på alle tre Spitsbergenkonferansene.⁵¹⁴ Hammarskjöld var svensk delegert ved konferansene i 1910 og 1912.⁵¹⁵ De representerte to land, men en profesjon, og de hadde ifølge Trygve Mathisen «en viss likhet [...] både når det gjaldt teoretiske kunnskaper, erfaring og politisk tenkemåte, og begge gikk inn for

⁵¹⁴ Mathisen 1951 s. 79, note 2.

⁵¹⁵ Mathisen hevder Hammarskjöld var 1. delegert i 1910 og at de samme personer utgjorde den svenske delegasjonen i 1912. (Mathisen 1951, s. 114 og 130.)

nordisk samarbeid.»⁵¹⁶ De stod med andre ord i et (mulig) lojalitetsdilemma mellom folkerettsfaget og politiske myndigheters krav. Dermed vil også dette kapitlet være relevant i forhold til Werners diskusjon angående i hvilken grad folkerettsjurister framsto som å ville påvirke politiske prosesser basert på en ren advokatrolle, eller om påvirkningen mer virker å være basert på en rolle som eksperter med bakgrunn fra en faglig og uavhengig institusjon, nemlig universitetet.

Hagerup og Hammarskjöld hadde en lang forhistorie med hensyn til faglig kontakt.⁵¹⁷ Allerede i 1887 hadde Hagerup titulert Hammarskjöld som kollega.⁵¹⁸ De hadde et samarbeid som vesentlig dreide seg om Hammarskjölds bidrag som forfatter av artikler og anmeldelser i *Tidskrift for Retsvidenskab*. Hagerup etablerte tidsskriftet i 1888 og var redaktør fra starten til 1921. Betydningen av samarbeidet mellom Hagerup og Hammarskjöld understrekes av tidsskriftets sentrale stilling i den nordiske rettsforskningen i denne perioden.⁵¹⁹ Selv om Hagerups etablering av tidsskriftet skapte et utgangspunkt for et formalisert nordisk fellesskap for rettsforskning, inkludert folkerett, innebar imidlertid dette ikke bare harmoni. Mellom Hagerup og danske jurister var det for eksempel betydelige motsetningsforhold.⁵²⁰

Tidsskriftets anseelse gjenspeiler like fullt Hagerups status som en meget sentral norsk rettsforsker.⁵²¹ Hans produksjon er svært omfattende, og spenner vidt.⁵²² Av folkerettslitteratur er det nok artikkelen *Folkerettens problem* og hans ufullførte bok *Folkerett i fredstid* som er mest kjent.⁵²³ Han skrev også et betydelig antall anmeldelser av folkerettslig litteratur, samt anmeldelser av nye tidsskrift med relevans til folkerett. Tilfanget var både utgivelser på tysk,

⁵¹⁶ Mathisen 1951, s. 114 f.

⁵¹⁷ Se de to brevsamlingene i Kungliga Biblioteket (KB), Stockholm, Hammarskjöldska arkivet (L175), Hjalmar Hammarskjölds arkiv (vol. 1–184), brev til Hjalmar Hammarskjöld, vol. 12: A) Brev fra Hagerup, Georg Francis, 10 stk, 1887–1893; B) Brev fra Hagerup, Georg Francis, 12 stk, 1894–1919.

⁵¹⁸ KB, L175, A, brev fra Hagerup til Hammarskjöld, datert 06.11.1887. Se også brev fra Hagerup datert 07.02.1889 og 16.02.1893.

⁵¹⁹ Michalsen 2003, s. 40.

⁵²⁰ Björne 2007, s. 154 f.

⁵²¹ Blandhol & Michalsen 2007, s. 9.

⁵²² For en oversikt over Hagerups publiserte arbeider, se Dahl 1922.

⁵²³ Hagerup 1915 og Hagerup 1932.

engelsk og fransk. Til de typene anmeldelser som er nevnt over, brukte han i stor grad *Tidsskrift for Retsvidenskab*.⁵²⁴ Han publiserte også (minst) fire ganger i *Revue Générale de Droit International Public*, der Paul Fauchille var redaktør.⁵²⁵ Hagerup publiserte på norsk, tysk og fransk.⁵²⁶

Hjalmar Hammarskjöld var svensk landshövding på det tidspunktet den første Spitsbergenkonferansen ble arrangert. Han hadde også vært regjeringsmedlem to ganger. I tillegg var han en betydelig juridisk kapasitet, i og med at han hadde blitt professor i «spesiell privatrett» ved Universitetet i Uppsala før han fylte 30 år.⁵²⁷ En annen nøkkelkvalifikasjon som delegasjonsmedlem var at han, som tidligere nevnt, hadde opparbeidet seg lang og unik erfaring i forhandlinger med nordmenn, blant annet under Karlstadforhandlingene. I hans tre år som president i Göta hovrätt mellom 1902 og 1905 fikk han anledning til å fordype seg i internasjonal privatrett.⁵²⁸ I tillegg viet han seg til studier av voldgiftsspørsmål innen folkeretten, et emne som hadde kommet mer i søkelyset etter fredskonferansen i Haag i 1899. Oppdragsgiver var den svenske regjeringen.⁵²⁹ Han arbeidet videre med voldgiftsspørsmål i forbindelse med den andre fredskonferansen i Haag i 1907, og han var her den svenske delegasjonens leder.⁵³⁰

I og med at Hammarskjöld også her betraktes fra en forhandlingskontekst, er det også relevant å vise hvordan han ble betraktet som person. Den britiske ambassadør til Stockholm, sir Esmé Howard, beskrev ham som tørr og usympatisk, andre påpekte at hans personlighet førte til samarbeidsproblemer.⁵³¹ Hagerup og Hammarskjölds kjennskap til hverandre fra langt tilbake kan nok være noe av årsaken til den diplomatiske tonen i et

⁵²⁴ I dag bærer det navnet *Tidsskrift for Rettsvitenskap*.

⁵²⁵ Fauchille var (som tidligere nevnt) mannen som ga Arnold Ræstad uvurderlig hjelp i den franske forlagsverdenen.

⁵²⁶ Dette, og det ovenstående om Hagerups produksjon, baserer seg på Frantz Dahls oversikt over hva Hagerup har publisert innenfor «International Ret». (Dahl 1922, s. 163 ff.) Det henvises til denne publikasjonen for en fullstendig oversikt.

⁵²⁷ Han ble innsatt i november 1891. (Herlitz 1969–1971, s. 175.)

⁵²⁸ Professoratet hans i Uppsala hadde også vært innenfor privatrett.

⁵²⁹ Herlitz 1969–1971, s. 177.

⁵³⁰ Herlitz 1969–1971, s. 178.

⁵³¹ Koblik 1972, s. 20. Observasjonene ble gjort i 1917.

brev fra Hagerup til Hammarskjöld i forkant av forhandlingene.⁵³² Ekstra interesse har ordvalget all den tid unionsoppløsningen forårsaket betydelige utfordringer både for samarbeidet mellom juristene over grensene og for Hagerups tidsskrift.⁵³³

For å få en mer inngående forståelse av konteksten for relasjonen mellom Hagerup og Hammarskjöld, vil jeg nå se nærmere på Spitsbergenkonferansene i årene før første verdenskrig.

⁵³² Blant annet skrev Hagerup at «det har glædet mig meget at erfare, at en jurist af Deres rang og med Deres evne til at finde lykkelige løsninger» skulle delta i forhandlingene om Spitsbergen. (KB, L175, B, brev fra Hagerup til Hammarskjöld, datert 04.07.1910.)

⁵³³ Michalsen 2003, s. 40. Her bør det nevnes at Hagerup så sent som i 1919, i forbindelse med konens død, ba Hammarskjöld «modtage mine børn og min egen hjerteligste tak for de varme ord, hvori De udtrykte Deres deltagelse i vor sorg, og som rørte os dybt. Saadanne ord virker som balsam paa de sviende saar, fordi de er uttryk [...] for en personlig følelse af, hvad tabet betyder.» (KB, L175, B, brev fra Hagerup til Hammarskjöld, datert 12.08.1919.)

Spitsbergenkonferansene

Spitsbergenkonferansene ble arrangert i 1910, 1912 (og 1914).⁵³⁴ Den utløsende årsaken til at de ble arrangert, var en rivende utbygging av kullindustri på øygruppen som førte med seg et økende konfliktnivå. Etter at kullutvinningen hadde startet opp etter århundreskiftet, stod nemlig snart gruveinteresser og fangsinteresser mot hverandre, det samme gjorde arbeidsgiver- og arbeidstakerinteresser. Slike konflikter aktualiserte for alvor behovet for å etablere en rettsordning på øygruppen. På et møte i Utenriksdepartementet i 1907 mellom utenriksledelsen og flere sentrale personer med tilknytning til Spitsbergenspørsmålet, konkluderte man med at de norske interessene på øygruppen var begrensede. Til tross for dette gikk regjeringen inn for å erklære seg villig til å være rettshåndhever, men i så fall gjennom en avtale mellom flere land, all den tid øygruppen var betraktet som terra nullius i internasjonal politikk. Det var fra første stund uttrykkelig påpekt

⁵³⁴ Oversikt over Spitsbergenkonferansene med delegater og sekretærer fra Norge, Sverige og Russland:

Tremaktskonferansen i 1910 (juli–august).

Norge: Francis Hagerup (førstedelegert), valgt til konferansens president, minister i København; Helmer Bryn (annendelegert), sendemann; Eivind Blehr (sekretær).
Sverige: Hjalmar Hammarskjöld (delegert), landshøvding; Gustaf Falkenberg (delegert), minister i Kristiania; Claës G. Westman (sekretær).
Russland: Anatol Kroupensky (førstedelegert), sendemann; Boris de Nolde (annendelegert), professor; J. Loris-Melikoff (sekretær).

Tremaktskonferansen i 1912 (januar).

Samme personer som i 1910, bortsett fra at Johan H. Wollebæk var Norges annendelegerte. (En tremaktskonferanse og en stormaktskonferanse ble planlagt arrangert sommeren 1912, men ble til slutt kansellert.)

Tremaktskonferansen i 1914 (juni).

Norge: Som i 1912.
Sverige: Eric Trolle (førstedelegert), landshøvding; Fredrik Ramel (annendelegert), sendemann i Oslo; C.G. Westmann (sekretær, teknisk delegert).
Russland: Sergej Arsénjev, sendemann i Oslo; Alfred Bentkovskij, dir. for 2. kontor i det russiske utenriksdepartement; Andre Mandelstam, dr. juris. (Delegert- og sekretærstatus ukjent ang. de russiske deltakerne.)

På stormaktskonferansen i etterkant av tremaktskonferansen i 1914 deltok USA, Frankrike, Storbritannia, Tyskland, Danmark og Nederland.

fra norsk side at terra nullius-statusen ikke skulle tas opp til diskusjon. Norge fikk internasjonal støtte til å innlede forhandlinger om en «internasjonal retsordning» uten å forlate terra nullius-prinsippet.⁵³⁵

5. mai 1909 sendte norske myndigheter ut et «program» for konferansen som var under planlegging. Dette var et forslag fra norsk side til de stater som hadde vist interesse i spørsmålet om Spitsbergen. Det prinsipale forslaget var at Norge overtok rettshåndhevelsen uten å overta suvereniteten. Det sekundære forslaget var at alle de stater som hadde vist interesse for Spitsbergen deltok i rettshåndhevelsen på øygruppen.⁵³⁶ Både Sverige og Russland var imot at Norge skulle få noe som kunne minne om suverenitet over Spitsbergen, noe særlig det prinsipale forslaget kunne tolkes i retning av.⁵³⁷ Russland mente at en norsk overtakelse, gitt den tette forbindelsen mellom Storbritannia og Norge, ville kunne true den russiske marines tilgang til Atlanterhavet. Svenskene var i størst grad opptatt av å frata Norge initiativet i saken.⁵³⁸

For å gjenvinne initiativet ble derfor flere forslag lansert fra svensk side. Det viktigste var et innspill om å innføre et condominium (fellesstyre) mellom de såkalte nordstatene Norge, Sverige og Russland. Norske myndigheter fryktet imidlertid å kunne bli underlegen i et slikt styre med to så sterke naboer. Man foretrakk heller at alle stater som hadde vist interesse for øygruppen skulle delta på en konferanse for å diskutere saken. Sveriges forslag innebar et forsøk på å utelukke andre stater enn Norge, Sverige og Russland fra å kunne øve innflytelse på øygruppen. Dette ekskluderte USA, som skulle vise seg å spille en avgjørende rolle i utviklingen av Spitsbergens spørsmålet framover. Nyere forskning har ettertrykkelig bekreftet USAs og særlig den senere utenriksminister Robert Lansing's avgjørende rolle for at Norge til slutt fikk suverenitet over øygruppen.⁵³⁹

Årsaken til USAs engasjement var i hovedsak amerikaneren John Longyears gruveinteresser der, og hans innflytelse på amerikansk politikk blant annet

⁵³⁵ Dette avsnittet bygger på Berg 1995, s. 153–159.

⁵³⁶ Berg 1995, s. 160.

⁵³⁷ Berg 1995, s. 160, 164 f.

⁵³⁸ Berg 1995, s. 164 ff.

⁵³⁹ Se Berg (under utgivelse) og 2017.

gjennom senator Henry Cabot Lodge.⁵⁴⁰ Nyere forskning har også betonet amerikanernes freds- og folkerettspolitiske profil før første verdenskrig. I første rekke var dette knyttet til president Theodore Roosevelt og utenriksminister Elihu Root, som begge fikk Nobels fredspris for henholdsvis fredsmekling og voldgift som alternativ til bruk av militære maktmidler. Både de amerikanske gruveinteressene og freds- og folkerettsprofilen passet Norge i Spitsbergenspørsmålet.⁵⁴¹ Dermed fremstod det som et enda mindre fristende alternativ for Norge med et trekantsamarbeid med sine naboer i øst, Sverige og Russland.

USAs program for forhandlingene var forenlig med det sekundære forslaget Norge hadde presentert i sitt program i mai 1909, nemlig et internasjonalt samarbeid mellom alle interesserte makter. Et viktig poeng for amerikanerne var at Longyears ekspansjonsplaner for gruvevirksomheten gjorde at man var i tidsnød når det gjaldt å få forhandlingene i stand. Dermed så norske myndigheter sitt snitt til å invitere til konferanse, som etter tautrekking med Sverige endte opp med å bli en konferanse med de tre «nordstatene» Norge Sverige og Russland.⁵⁴²

Konferansen mellom nordstatene i 1910 ble kjennetegnet av «bitre svensk-norske rivninger»,⁵⁴³ der Hagerup og Hammarskjöld stod i spissen for hver sine forhandlingsdelegasjoner. I dette kapitlet er caset som blir studert et av de få eksemplene på en enighet mellom Hagerup og Hammarskjöld til tross for den uforsonlige striden de stod midt oppe i.

Sveriges forslag til løsning innebar en reell endring av øygruppens folkerettslige status bort fra terra nullius til et fellesstyre (condominium) bestående av Norge, Sverige og Russland. Dette forslaget ble da også resultatet av tremaktsforhandlingene.⁵⁴⁴ En egen konferanse med alle de interesserte maktene kom ikke i stand i etterkant, men man innhentet reaksjoner på utkastet fra tremaktsforhandlingene. USA gjorde det først klart at landet ikke kunne

⁵⁴⁰ Berg 1995, s. 166 ff.

⁵⁴¹ Berg (under utgivelse), s. 22.

⁵⁴² Berg 1995, s. 169.

⁵⁴³ Berg 1995, s. 169.

⁵⁴⁴ Berg 1995, s. 169.

godta en endring som innebar at man beveget seg bort fra øygruppens terra nullius-status.⁵⁴⁵ Samtidig mente amerikanerne at forslaget fra tremaktsforhandlingene var for kostbart.⁵⁴⁶ Storbritannias ønsket imidlertid at Norge og USA skulle bli enige om å godta det forslaget som forelå.

På nyåret 1912 ble en ny tremaktskonferanse arrangert for å innarbeide de innvendinger som hadde kommet fra stormaktene. Også denne gang ble resultatet et forslag til condominium der Norge, Sverige og Russland var med.⁵⁴⁷ Forslaget tok imidlertid i liten grad opp i seg de innspill som hadde kommet fra de andre statene. En streik på Spitsbergen førte til et ytterligere press fra amerikanske næringsinteresser på den amerikanske regjering om å få til en avklaring slik at amerikanske interesser ikke ble skadelidende på grunn av manglende rettshåndhevelse. Dermed kom Robert Lansing, en amerikansk advokat og folkerettsjurist, på banen. Han lanserte et forslag som kombinerte det svenske forslaget, det vil si et fellesstyre bestående av Norge, Sverige og Russland, med at hver av «signatarmaktene» skulle gis vetorett over beslutninger som ble tatt av de tre landene. Det siste punktet var ikke helt ulikt det forslaget norske myndigheter i sitt «program» fra 1909 hadde framsatt som et alternativ til norsk rettshåndhevelse, nemlig en rettsordning der alle de stater som hadde vist interesse for Spitsbergen skulle delta.⁵⁴⁸ Den norske regjeringen fikk i april 1912 vite at den amerikanske regjeringen ville gå inn for Lansings forslag.⁵⁴⁹

Dette ga håp om å få til en gunstig løsning for norske interesser på de to planlagte konferansene sommeren 1912. Imidlertid ble konferansene utsatt til 1914 blant annet på grunn av vanskeligheter med å finne en dato som passet alle partene. Konferansen i 1914 ble imidlertid preget av uoverstigelige motsetninger mellom stormaktene rett før første verdenskrig brøt ut. Først og

⁵⁴⁵ Berg 1995, s. 170.

⁵⁴⁶ Østreng 1974, s. 22.

⁵⁴⁷ Berg 1995, s. 171.

⁵⁴⁸ Berg 1995, s. 171 (160). Lansing var blitt benyttet mange ganger av det amerikanske utenriksdepartementet som sakkyndig. (Mathisen 1951, s. 137.) Om Lansings holdning til folkerett, se også Coates 2016, s. 141 f.

⁵⁴⁹ Berg 1995, s. 171.

fremst var dette knyttet til at Russland ikke kunne akseptere tyskernes krav om å få være med i det daglige styret av øygruppen.

Konferansen ble avbrutt av krigen, og selv om det var meningen å møtes til en ny konferanse tidlig året etter, ble det ingen flere forhandlinger før etter krigen. Man hadde med andre ord ikke greid å enes om hvordan man skulle få en effektiv rettshåndhevelse på Spitsbergen.

Friksjon og forsvarlighet

Når jeg nå har presentert Hagerup og Hammarskjöld, samt kartlagt konteksten for relasjonen deres, vil jeg nå gå nærmere inn på caset, nemlig deres relasjon i forbindelse med forhandlingene i 1910.

Saken som studeres her dreier seg om en relativt avgrenset bidrag til konferansedokumentene i 1910. Den er imidlertid egnet til å berike det bildet vi har av Hagerup og Hammarskjölds relasjon spesielt og folkerettsjuristenes holdninger generelt når det gjelder deres lojalitetsdilemma mellom forpliktelser til politiske myndigheter og til folkerettsfaget før første verdenskrig. Her vil spesielt grad og art av Hagerups juridiske forsvarlighet stå i fokus. Kjernen i saken var for det første et PM (promemoria) som refererer fra en muntlig meningsutveksling den 5. august 1910 mellom Hagerup og Hammarskjöld under Spitsbergenkonferansen dette året.⁵⁵⁰ Hammarskjöld foreslo her å kutte ut formuleringen som sa at Norge hadde invitert til konferansen. Hagerup uttrykte sin uenighet ved å vise til at «saadan henvisning findes i en række av denslags konventioner». I tillegg henviste Hagerup til at det var normal høflighet i internasjonale sammenhenger å nevne den inviterende makt.

I første omgang ser man altså at Hammarskjölds forslag ble møtt med et motforslag som Hagerup mente var i overenstemmelse med sedvane for utarbeidelse av slike avtaler. Hagerup viste til et konkret eksempel der den inviterende makt ble nevnt. Dette var den såkalte Londondeklarasjonen fra 1909, som omhandlet regler for maritim krigføring. Hammarskjöld stod imidlertid på sitt. Hagerup poengterte deretter at han ikke hadde myndighet til

⁵⁵⁰ RA, UDA, boks 5039, mappe merket «Bd. XII», PM av «TH», datert 05.08.1910, uten jnr.

å gi etter og viste til at den norske utenriksministeren og Hammarskjöld kunne løse dette.

Et brev fra Hagerup til Hammarskjöld 5. august viser en dreining mot det personlige og emosjonelle i forhold til den (ifølge PM-et) relativt saklige og nøkterne argumentasjonen under konferansen tidligere på dagen. I brevet dominerer appeller om høflighet og anstendighet. I tråd med dette vises det til at det «udtrykkelige afslag» fra Hammarskjöld som kom tidligere på dagen ikke stod i forhold til det både Hammarskjöld og utenriksminister Taube tidligere hadde betonet, nemlig «at en væsentlig betydning af et samarbeide [sic] mellem Norge og Sverige med hensyn til Spitsbergenkonventionen vilde være at det kunde indlede et bedre og tillidsfuldere forhold mellem de to riger».⁵⁵¹ Her ser

⁵⁵¹ RA, UDA, boks 5039, mappe merket «Bd. XII», avskrift av brev fra Hagerup til Hammarskjöld, (uten datering, men Hammarskjöld henviser til brevet i sitt brev av 07.08.1910 og opplyser at det er skrevet 5. august.), uten jnr.

Dette berører også spørsmålet om hva som ble gjort fra svensk side når det gjaldt å forbedre forholdet mellom Norge og Sverige etter bruddet i 1905. Tidligere forskning har knyttet en bedring i forholdet til det svenske regjeringsskiftet etter valget i 1911, da venstresiden, med det liberale samlingspartiets leder Karl Staaff i spissen, erstattet Arvid Lindmans konservative regjering. Albert Ehrensvärd, utenriksminister i den nye regjeringen, ble en viktig pådriver i tilnærmingene mellom Norge og Sverige i reinbeitesaken. (Berg 1995, s. 134 ff. Se også Lindberg 1958, s. 279 f.) W. M. Carlgren viser hvordan Ehrensvärd vurderte å lansere vidtgående ideer om samarbeid mellom de to riker for at de ikke skulle havne på hver sin side under en storkonflikt. Motivet var å blidgjøre nordmennene i de «segslitna» forhandlingene i reinbeitesaken. (Carlgren 1967, s. 47.)

Spørsmålet er i hvilken grad Ehrensvärds holdninger var et brudd med den foregående konservative regjeringens holdninger. Utenriksminister Taube (Lindmans regjering) uttrykte nemlig ønske om samarbeid med Norge. Ifølge Berg fremstår imidlertid dette uttrykte samarbeidsønsket fra svensk side som et ferniss over den svenske realpolitikken, nemlig et ønske om et bilateralt samarbeid, men på svenske premisser, det vil si under svensk ledelse. (Berg 1995, s. 165.) Mathisen påpeker også at samarbeidsviljen til Taube var til stede, men at «han gjentok dette så ofte og understreket det så sterkt at det nesten virket hyklersk vurdert på bakgrunn av hans handlinger.» (Mathisen 1951, s. 100.)

Slik sett bekrefter sitatet i min tekst forskjellen mellom utsagn og faktiske handlinger, i alle fall fra svensk side, slik Berg og Mathisen har pekt på.

Samlet viser dette at Hagerup som norsk forhandlingsleder mente at Taubes og Hammarskjölds uttalte ønske om at forhandlingene kunne bli et utgangspunkt for et bedre forhold mellom landene var forpliktende. Så forpliktende at det egnet seg til å konfrontere svenskene med det når de etter Hagerups mening ikke fulgte dette opp gjennom handling.

vi altså at Hagerup spilte på en uttrykt vilje både fra politisk og folkerettslig hold fra svensk side om en konfliktdempende holdning.

Selv om Hagerup generelt refererte til det han mente var det sedvanlige i at innbyderen ble nevnt i internasjonale konvensjoner, var han lite presis. Det er også verdt å merke seg at han påpekte at forhandlingene kunne ha blitt avbrutt av «en større magt», om den hadde blitt utsatt for en tilsvarende fornærmelse som den Sverige hadde begått overfor Norge. Hagerup forsikret at han ikke ville råde den norske regjering til å avbryte forhandlingene, men var samtidig klar på at Sverige hadde nektet Norge noe som andre land ville ha gått med på, nemlig å nevne i rapporten at Norge var vert for konferansen. Han påpekte videre at denne utelatelsen hadde skapt en bitterhet i Norge, som i betydelig grad ville kunne skade det samarbeidet som hadde funnet sted mellom de to land. Han ba så Hammarskjöld om å formidle disse synspunktene til utenriksminister Taube.

På slutten av brevet blir han svært personlig, og det kan synes som om han forsøker å knytte sakskomplekset til den personlige bindingen mellom de to: «Jeg vilde nödig, at det gode forhold mellem os skulde sættes paa spil ved mundtlig samtale om dette kildne spøragsmaal, under hvilke saalet saarende udtalelser kan forekomme. Jeg vilde ogsaa meget beklage, om der i dette brev skulde fremkomme noget udtryk, som kan saare Dem.»⁵⁵²

Det kan være vanskelig å skille person og sak. Det er en mulig tolkning at det at Hagerup henvendte seg på en så personlig og emosjonell måte til Hammarskjöld kan sees på som en retorisk taktikk for å få Hammarskjöld til å snu i denne saken. Hagerup bedyret at det ikke hadde vært hans intensjon å diskutere «nogle af de grunde, som kan have dikteret Deres holdning.» Dette kan tolkes som om Hagerup mente at det var Taube som var arkitekten bak denne holdningen. Dermed kunne Hagerup utrykke klar misnøye, samtidig som Hammarskjöld gikk klar av det verste skytset – Hagerup var klar på, som vi har sett, at han ikke ville såre Hammarskjöld.

⁵⁵² RA, UDA, boks 5039, mappe merket «Bd. XII», avskrift av brev fra Hagerup til Hammarskjöld. Uten datering, men Hammarskjöld henviser til brevet i sitt brev av 07.08.1910 og skriver at det er skrevet 5. august. Uten jnr.

Hagerup rapporterte to dager senere til utenriksledelsen om status i forhandlingene. I et brev til utenriksminister Irgens la Hagerup ved konseptet til det nevnte brevet han hadde sendt til Hammarskjöld.⁵⁵³ Et viktig spørsmål å få avklart var om utenriksministeren selv skulle tre inn direkte i denne saken; dette viser også interessante trekk ved arbeidsfordelingen mellom Hagerup og Irgens. Hagerup var skeptisk til at Irgens skulle «skride ind», da han fryktet at det for alvor kunne gå prestisje i saken hvis svenskene holdt fast på avslaget.

Et poeng som Hagerup vektla i sitt brev til Irgens var at passusen om Norge som inviterende makt ikke var med i Hagerups forslag til innledning, men at dette var initiert av Eivind Blehr, sekretær i Utenriksdepartementet.⁵⁵⁴ Igjen kan dette si en del om både forholdet mellom Hagerup og Irgens og mellom Hagerup og Blehr. På den ene side kan dette være et forsøk på å senke prestisjenivået i denne saken. Det ville ha vært lettere for Hagerup og Irgens å signalisere at man ga etter når man kunne peke på at denne formuleringen kom fra en lavere rangert tjenestemann i departementet.

Slik saken stod, kunne det for Hagerups side virke som om det var to alternativer: Enten en full involvering fra toppen, ved Irgens' inntreden i saken, eller at man ga seg og pekte på Blehr som kilde til formuleringen, og at saken dermed ikke spilte så stor rolle for norske myndigheter. Irgens foreslo imidlertid i første omgang at den norske minister i Stockholm, Jørgen Brunchorst, tok initiativ til å snakke med Taube. Slik slapp Hagerup å belaste sitt forhold til Hammarskjöld ytterligere. I tillegg kunne man slik kommunisere via bare en mann (Brunchorst) direkte til ham som ifølge Hagerup holdt i trådene i denne sammenheng, nemlig Taube.

Brunchorst skulle etter Hagerups mening gis følgende instruks: 1) At det norske forslaget til passus ikke var uttrykk for et norsk markeringsbehov, men at det var et uttrykk for vanlig praksis i konvensjoner der en stat hadde tatt initiativet. 2) At måten Sverige hadde avvist dette på, ville være til skade for «det gode forhold mellem rigene, som det heldige resultat af samarbeidet i Spitsbergensagen ellers vilde være egnet til at skabe.» 3) At Russland nå var

⁵⁵³ RA, UDA, boks 5039, mappe merket «Bd. XII», brev fra Hagerup til Irgens, datert 07.08.1910, uten jnr.

⁵⁵⁴ RA, UDA, boks 5039, mappe merket «Bd. XII», brev fra Hagerup til Irgens, datert 07.08.1910, uten jnr.

villig til å ta inn den norske passusen. Minister Krupensky skulle ifølge Hagerup også ha forsøkt å få Hammarskjöld til å endre den avvisende holdningen til å ta inn passusen.⁵⁵⁵

Det er verdt å merke seg at Hagerup i brevet til Irgens også skrev at han hadde mottatt et svarbrev fra Hammarskjöld (se nedfor) etter at han var ferdig med å skrive det nevnte brevet til Irgens. Hagerup videresendte Hammarskjölds brev til Irgens. Det kan virke noe merkelig at Hagerup ikke reflekterte mer over innholdet i sitt eget brev til Irgens etter at han mottok brevet fra Hammarskjöld. Dette inneholdt nemlig elementer som skulle vise seg å være avgjørende for sakens utfall.

Hammarskjölds folkerettshistoriske argument og Hagerups juridiske forsvarlighet

I sitt brev til Hagerup datert 7. august viste Hammarskjöld til at «den framskjutna ställning, hvarpå Norge nu gjort anspråk, skulle inneburi något för hittilvarande svenske traktatpraxis absolut nytt». Han bygget dette på en gjennomgang av en svensk traktatsamling. Gjennom flere eksempler viste han at det ikke kunne sies å være en generell regel at den inviterende makt ble nevnt i konvensjonens innledning, snarere tvert imot.

Hammarskjölds gjennomgang av traktatene var etter alt å dømme sentral for å overbevise Hagerup. Til forskjell fra Hagerups brev hadde Hammarskjöld en noe strammere oppdeling, med den personlige delen til slutt, etter at han hadde gjennomgått sine funn i traktatsamlingen.⁵⁵⁶ Hammarskjölds brev viser at han definerte seg selv som en fagperson i denne sammenheng. Som fagperson framførte han sine folkerettshistoriske argumenter som pekte mot at den svenske holdningen ikke var uhøflighet overfor Norge, men et uttrykk for folkerettslig sedvane i traktat spørsmål.

Imidlertid bringer et brev fra Hagerup til Utenriksdepartementet datert 25. august nytt lys over hans rolle. Brevet er altså datert 20 dager etter at det

⁵⁵⁵ RA, UDA, boks 5039, mappe merket «Bd. XII», brev fra Hagerup til Irgens, datert 07.08.1910, uten jnr.

⁵⁵⁶ RA, UDA, boks 5039, mappe merket «Bd. XII», avskrift av brev fra Hammarskjöld til Hagerup, datert 07.08.1910 (Christiania), uten jnr.

aktuelle temaet kom opp under Spitsbergenkonferansen.⁵⁵⁷ Hagerup hadde åpenbart fått tid til å tenke seg om, og mer tid til å studere de folkerettshistoriske sidene ved saken. I brevet gikk han langt i å gi Hammarskjöld rett i at det ikke var vanlig at man henviste til den den inviterende makt i innledningen til en konvensjon. Hagerup påpekte også at Londondeklarasjonen, som hadde vært brukt av ham selv som faglig argument, ikke var egnet for sammenligning med den type konvensjon som gjaldt Spitsbergen. Hagerups konklusjon ble at «der var fra norsk side begaaet en feil ved overhovedet at vække dette spøragsmaal.»⁵⁵⁸ At Hagerup kom Hammarskjöld i møte viser at de hadde noe felles utover å være forhandlingsmotparter. Hagerup lot seg overbevise. Den norske forhandlingslederen hadde med dette vist juridisk forsvarlighet. Om vi følger Fredrik Stang (se innledningen til kapittel 4) hadde «refleksjon og argumenter» med dette vunnet over det Hagerup så som politisk handlekraft som innebar rask realisering av norske interesser på kort sikt.

På den ene side kan man si at enighet om folkerettsfaglige grunnprinsipper, i denne sammenheng definert som relevante traktater å sammenligne med, førte til en svensk «seier» i denne omgang. På den annen side er det åpenbart at løsningen på denne lille floken kunne medvirke til at neste forhandlingsrunde ville kunne gå glattere. Dette fordi man gjennom slike brytninger hadde kommet fram til en slags felles forståelse av enkelte folkerettslige prinsipper som skulle gjelde i forhandlingene. Det kan imidlertid også påpekes at siden denne saken førte til at Hagerup måtte endre standpunkt, så ville det føre til et ugunstig forhandlingsklima i neste Spitsbergenkonferanse. Imidlertid tyder mye på at dette ikke var tilfelle: det hersket en meget god stemning på den andre konferansen i 1912.⁵⁵⁹ Det er rimelig å sette denne gode stemningen i forbindelse med Hagerups tilsynelatende forsiktige linje i det lille spørsmål som her er blitt drøftet inngående. Kanskje er det slik at viktige sider ved det som åpner for diplomatiske prosesser nettopp må søkes i dette detaljformatet.

Som en oppsummering kan man i første omgang se på de to folkerettsjuristene som konflikt drivende, siden de i utgangspunktet stod i spissen for sine

⁵⁵⁷ RA, UDA, boks 5039, mappe merket «Bd. XII», brev fra Hagerup til Utenriksdepartementet, datert 25.08.1910 (København), jnr. 11945/1910.

⁵⁵⁸ RA, UDA, boks 5039, mappe merket «Bd. XII», brev fra Hagerup til Utenriksdepartementet, datert 25.08.1910 (København), jnr. 11945/1910.

⁵⁵⁹ Mathisen 1951, s. 131.

respektive lands tilsynelatende uforsonlige synspunkter i denne saken. Imidlertid viste det seg etter hvert at de som folkerettsjurister til en viss grad hadde et felles syn når det diplomatiske spillet under selve Spitsbergenkonferansen var over.

Hagerup og Hammarskjöld lot seg i starten styre politisk, noe som førte til at de for en stund ble drevet i skyttergravene, før de (spesielt Hagerup) fikk bekreftet at de i alle fall i denne saken hørte til på samme faglige banehalvdel, nemlig en felles aksept av faglige bevis som grunnlag for det diplomatiske og politiske forhold mellom landene. Dermed hadde de en felles plattform for å påvirke de politiske myndigheter i sitt hjemland med enighet om folkerettsfaglige grunnprinsipper som basis. Konkret gjorde Hagerup dette i sitt brev til Irgens 25. august.

Diskusjon og avslutning

Hva kan dette kapitlet bidra med når det gjelder hvordan sentrale folkerettsjurister opererte i spenningsfeltet mellom fag og politikk?

I forhold til Wouter Werners perspektiver (se innledningskapitlet) er spørsmålet om folkerettsjuristene framsto som rene advokater for sine hjemland eller om de hadde faglig legitimitet som basis for sin påvirkning på politiske prosesser.

Caset i dette kapitlet viser hvordan Hagerup og Hammarskjöld startet med uenighet i spørsmålet om Norge skulle nevnes som den inviterende makt. Ifølge Hagerups opprinnelige standpunkt, var dette i samsvar med vanlig praksis i folkerettslige dokumenter av denne typen. Da Hammarskjöld etter å ha undersøkt saken kunne vise til at det ikke var noen folkerettslig sedvane å nevne den inviterende makt, kom Hagerup ham i møte. Det kan derfor sies at de dermed hadde en felles plattform basert på undersøkelse av folkerettslig sedvane i denne typen spørsmål. Dermed hadde de også et felles grunnlag for å kunne påvirke sine respektive politiske ledere, noe da også Hagerup påviselig gjorde.

Et poeng kan også være å skille mellom Hagerups handlinger der og da og de konsekvenser dette kunne få på sikt, og som han vanskelig kunne forutse: Ett syn er at Hagerup ga etter i 1910 ut fra juridisk forsvarlighet, her tolket som en aksept av å ha møtt bedre faglig fundert argumentasjon. Aksepten kom selv om

det gikk imot norske interesser, i alle fall på kort sikt, på grunn av prestisjen som lå i det å bli nevnt som den inviterende makt. Konsekvensen av at han gjorde dette kan ha blitt at han senere kan ha fått en enda høyere status hos sine fagfeller.

Hagerup var etter et slikt syn en mann som alltid hadde sin folkerettsfaglige legitimitet i orden - han ville om nødvendig la nasjonale interesser fare for å beholde denne integriteten. Hagerup og Hammarskjöld hadde nå et felles syn, som var koblet til politisk innflytelse og som var bygget på et grunnlag som framsto som kunnskapsbasert og dermed gikk utover en ren advokatvirksomhet. Dermed kan de (særlig Hagerup) fra et slikt ståsted kategoriseres under Wouter Werners mellomposisjon (se innledningskapitlet).

Om Hagerup hadde fått et slikt ry i fagkretser og politiske miljøer, ville det ha vært potensielt meget fordelaktig for hans rolle i Spitsbergenspørsmålet, fordi hans eventuelle forsvar av nasjonale interesser lettere kunne bli oppfattet som faglig fundert. Dermed ville også slike standpunkt stå sterkt i en forhandlingssituasjon. Slik sett kan man også si at han fikk anerkjent sin institusjonelle identitet som tidligere universitetsprofessor, og var dermed lite sårbar for å bli påført en institusjonell identitet som koblet ham til en i stor grad politisk institusjon som for eksempel Utenriksdepartementet.⁵⁶⁰ Imidlertid kan det også argumenteres for at det var fullt mulig å anse ham som å være politisk, i den forstand at han formelt sett var engasjert av den norske regjeringen som sjefsforhandler for norske interesser under Spitsbergenkonferansene. I tillegg var han ikke lenger ansatt som professor ved universitetet, men hadde siden 1906 vært norsk minister i København. Slik var han på flere måter den norske stats representant i Spitsbergenspørsmålet.

Med Hagerups sentrale posisjon før krigen i bakhodet, vil det være desto mer interessant i neste kapittel å studere Hagerups avmakt i forhandlingene om Spitsbergen etter krigen. Der ble nemlig synspunktene hans satt på sidelinjen. Hagerups oppfatninger var her basert på et annet utslag av hans juridiske forsvarlighet: Han følte seg mer bundet av det han så som ufravikelige rammer fra konferansene før krigen, nemlig at Spitsbergens folkerettslige status var *terra nullius*.

⁵⁶⁰ Se om Gee og institusjonell identitet i innledningskapitlet.

Hagerups holdning kunne i samtiden bli tolket som at han lot seg forplikte av juridiske formalia som ikke lot seg forene med en rask realisering av nasjonale interesser. Dette kunne, som nevnt, minne om situasjonen i 1905, da det var Hagerups støtte til den lange lovlinje i unionsspørsmål som ble en for langdryg affære for enkelte handlekraftige personer med Christian Michelsen i spissen. Hagerups juridiske forsvarlighet i forbindelse med Spitsbergenkonferansen i 1910 var knyttet til handlekraft opp mot politiske myndigheter for å få en hurtig realisering av nasjonale interesser kun hvis det han så som et forsvarlig juridisk utgangspunkt var til stede, som for eksempel Hammarskjölds overbevisende (folkerettslige) argumentasjon. Her virker Hagerup mer preget av «de hemningsmomenter som laa i hans utpræget rettslige syn paa alle spørsmåal» enn det som senere skulle kjennetegne Fredrik Wedel Jarlsberg og Gustav Smedal.⁵⁶¹ Slik sett er Hagerups holdning i 1910 ikke helt ulik de betraktninger Dag Michalsen, Cecilie Schjatvet og Carsten Smith har anført om Hagerup i 1905 i dette kapitlets innledning. Schjatvet vektlegger for eksempel Hagerups forsvar for grunnleggende rettsprinsipper i politisk sammenheng.⁵⁶²

Spørsmålet er videre om det finnes likhetstrekk mellom denne saken og hendelsene i 1905 med tanke på om «Hagerup så det [...] som en moralsk plikt å ta hensyn til de mulige konsekvenser som han mente kunne oppstå».⁵⁶³ Mye tyder på at saken i dette kapitlet er egnet til å vise en slik likhet. Hammarskjölds argumenter hadde «vunnet over det Hagerup så som politisk handlekraft som innebar rask realisering av norske interesser på kort sikt» – det vil si gjennom å nevne Norge som inviterende part i konferanserapporten.⁵⁶⁴ Å ta med Norge i denne rapporten ville imidlertid på lengre sikt, slik Hagerup så det, ville kunne få betydelige konsekvenser, for eksempel i form av dårligere forhandlingsklima med svenskene. Slik sett var det en konsekvensvurdering i noen grad lik den Michalsen skisserer i 1905.⁵⁶⁵

⁵⁶¹ Stang & Lange 1931, s. 243 (sitatet).

⁵⁶² Schjatvet 2007, s. 166.

⁵⁶³ Michalsen 2003, s. 32.

⁵⁶⁴ Se dette kapitlet, under overskriften «Hammarskjölds folkerettshistoriske argument og Hagerups juridiske forsvarlighet» angående sitatet. Jevnfør for øvrig Stang 1922, s. 43 når det gjelder hans syn på Hagerups tilbøyeligheter til «refleksjon og argumenter» i stedet for handling.

⁵⁶⁵ Se Michalsen 2003, s. 32, samt dette kapitlets innledning.

Når det gjelder den biografiske og prosopografiske dimensjonen, er det prosopografiske trekk (i tillegg til de åpenbare biografiske) i den forstand at presentasjonen av Hagerup og Hammarskjöld i stor grad er sammenvevd (i motsetning til presentasjonen av Ræstad og Wollebæk i forrige kapittel). Her avdekkes en god del likhetstrekk, blant annet deres embetseksamen, regjeringserfaringer, professorstillinger, et langvarig samarbeid knyttet til *Tidskrift for Retsvidenskab*, samt prominente posisjoner under Spitsbergenkonferansene. Dette kapitlet har dermed vist det paradoksale i at fellesskapet mellom disse to folkerettsjuristene av forskjellig nasjonalitet tidvis kan synes vel så sterkt som fellesskapet mellom de norske folkerettsjuristene Arnold Ræstad og Johan Wollebæk i forrige kapittel.

Vi har allerede nevnt Hagerups argumentasjon til fordel for terra nullius-prinsippet som utgangspunkt for videre forhandlinger om Spitsbergen etter krigen. Hans argumentasjon kan sees på bakgrunn av at det under Spitsbergenkonferansene i 1910, 1912 og 1914 var relativt ukontroversielt at en eventuell rettshåndhevelse skulle finne sted innenfor rammene av dette prinsippet. Men krigen forandret alt, også hvilke folkerettsjurister som skulle sitte i førersetet i forhandlingene om Spitsbergen. Sentrale personer, som den norske minister i Paris, Fredrik Wedel Jarlsberg, var i 1918/1919 uenig i de forutsetninger som hadde rådet grunnen for konferansene før krigen. Slik skapte arven fra førkrigstiden splid i den norske folkerettskyndige leir etter krigen.

5 Spitsbergenforhandlingene 1918–1920 og politisk handlekraft

Innledning

Når vi nå forflytter oss til forhandlingene etter første verdenskrig, er det vesentlig å poengtere at en ny lederskikkelse hadde kommet på banen når det gjaldt å lede forhandlingene om Spitsbergen fra norsk side, nemlig Fredrik Wedel Jarlsberg. Han hadde blant andre Arnold Ræstad ved sin side.⁵⁶⁶ Francis Hagerup hadde langt mindre innflytelse på forhandlingene nå enn før krigen.

Et sentralt spørsmål er hvordan Wedel Jarlsberg skilte seg fra Hagerup når det gjaldt evne og vilje til å gripe muligheten når den bød seg til å vise politisk handlekraft angående hurtig realisering av norsk ekspansjon. I slutten av dette kapitlet drøftes det derfor om Hagerups juridiske forsvarlighet var i ferd med å bli vurdert som gårsdagens strategi.

En viktig forskjell mellom konferansene i 1910-14 og forhandlingene etter krigen var også at alle konferansene ble arrangert i Kristiania, mens forhandlingene etter krigen foregikk i Paris. Dermed ble det nå lengre mellom de politiske myndigheter i den norske hovedstaden og de som forhandlet på vegne av Norge. Under Paris-forhandlingene fikk dermed aktørene i den franske hovedstaden økt selvstendig betydning. Det gjør studiet av hvem aktørene i Paris var, hvordan de ble valgt og hvilke roller de spilte, viktig for å kunne vurdere dette i forhold til forhandlingene før krigen.

I forbindelse med forhandlingene i Paris var det to norske grupperinger representert. Den ene var den offisielle forhandlingsdelegasjonen ledet av minister Fredrik Wedel Jarlsberg. Den andre var en privat komité som sprang ut av næringslivsinteresser, i særlig grad Store Norske Spitsbergen Kullkompani. Bakgrunnen for å ta med den private komitéen i denne studien i tillegg til den offisielle forhandlingsdelegasjonen, er at dette blant annet kan vise bredden i diskusjonen rundt den faglige legitimiteten hos juristene som var involvert i forhandlingene i Paris.

⁵⁶⁶ Wedel Jarlsberg og Ræstad presenteres lenger ute i kapitlet.

På den ene side stilte man i den private komitéen spørsmål ved om jurister kunne dekke alle de sakskompleksene det skulle forhandles om. På den andre side var det også slik at enkelte juristers kompetanse var sterkt etterspurt. Begge grupperinger ønsket for eksempel å dra nytte av Ræstads kompetanse. Slik gir et innblikk i delegasjonen og komitéen et bilde av både skiller og samhörighet mellom de norske grupperingene i Paris.

Dette kapitlet gir for det første et bidrag til å forstå folkerettsjuristenes forhold til politikk i Spitsbergenspørsmålet,⁵⁶⁷ samt et økt fokus på den individ- (og gruppedimensjonen) som Martti Koskenniemi har etterlyst større vektlegging av innen folkerettshistorie.⁵⁶⁸ I tillegg er det et mål at kapitlet skal utdype kunnskapen om relasjonen (eller kanskje snarere mangel på relasjon) mellom forhandlingene om øygruppen før og etter første verdenskrig, fremfor alt knyttet til rollene til de sentrale folkerettsjuristene Francis Hagerup og Fredrik Wedel Jarlsberg. Forskere som blant andre Roald Berg, Trygve Mathisen og Willy Østreng har tidligere behandlet forhandlingene i Paris inngående, men de benytter ikke et overordnet perspektiv som setter folkerettsjuristene i sentrum slik Werners perspektiver gjør.⁵⁶⁹ Werners «system» er til hjelp når det gjelder å vurdere utviklingen over tid hos norske folkerettsjurister. Dette gjøres ved å vektlegge ulike sider ved hans kategoriseringer i de forskjellige fasene, i dette tilfellet rett etter første verdenskrig. Enkelte av folkerettsjuristene i dette kapitlet kommer i et annet lys sett gjennom Werners perspektiver enn de vi har sett i de foregående kapitlene, fordi den politiske handlekraften framsto som det grunnleggende, mens faglig legitimitet kan synes å tape terreng.

Av de mest relevante publikasjonene er i denne sammenheng Bergs kapittel i *Norsk polarpolitikk 1870-2014*.⁵⁷⁰ Berg har i dette nye bidraget til forskningen om forhandlingene om Spitsbergen fokusert på aktørnettverk som fra norsk side utgjorde «det diplomatiske korps, den norske regjering, Stortinget, og hele den

⁵⁶⁷ Jevnfør blant annet Berg 1995, s. 175 (f.) og s. 278 f., Berg (under utgivelse) og Drivenes 2012.

⁵⁶⁸ Koskenniemi 2012, s. 965.

⁵⁶⁹ Berg 1995, s. 272-285, Berg (under utgivelse), s. 29-35, Mathisen 1951, s. 189-225 og Østreng 1974, bla. s. 51-62. Se også Arlov 1996, s. 299-305, Drivenes 2004, s. 198-199, Hoel 1966, s. 73-75, Singh 1980, s. 93-106, Ulfstein 1995, s. 42-49, samt Avango 2005, s. 256-269. Werner 2014, s. 60-62.

⁵⁷⁰ Bones & Drivenes (under utgivelse). Berg (under utgivelse).

indre norske tenkningen om hva som tilkom Norge eller burde gjøre det.»⁵⁷¹ Berg fokuserer blant annet på den ekspansjonistiske dimensjonen ved Wedel Jarlsbergs vidtgående krav på Spitsbergen, Murmankysten og Tysk Øst-Afrika som takk for norsk innsats for seierherrene under første verdenskrig.⁵⁷² Berg skisserer en norsk «imperialistisk helhet» med

et nettverk av norske investorer, politikere og diplomater [inkludert Wedel Jarlsberg] som ikke var fremmede for tanken om en norsk økonomisk (og kanskje endog) politisk ekspansjonisme inn i Afrika. Det var en sen utløper av den europeiske diskursen fra Berlin-konferansen 1884-85. Og dette nettverket stod sammen om en liknende norsk ekspansjonistisk hybris som pekte nordover, mot Spitsbergen, også – og den norske Spitsbergen-ekspansjonismen var fundamentert på den samme diskursen: på ånden fra Berlin og på kallet fra villmarken – den afrikanske så vel som den polare.⁵⁷³

Som en del av denne avhandlingen bidrar dette kapitlet med å sette den politiske handlekraften til Wedel Jarlsberg inn en større sammenheng. Den knyttes nemlig til en «imperialistisk helhet» som ikke bare omfatter Spitsbergenspørsmålet (slik Berg framhever), men også – som vi skal se i neste kapittel – Grønlandspørsmålet. Wedel Jarlsberg bidrar med sin gjennomføringsevne til å inspirere folkerettsjuristene i Grønlandspørsmålet med Gustav Smedal i spissen. Dette er personer som i enda sterkere grad binder sammen Werners perspektiver knyttet til fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft. Slik er dette kapitlet med på å vise de lengre linjer i folkerettsjuristenes tenking og utvikling i disse viktige tiårene for norsk ekspansjon, samt hvordan en «imperialistisk helhet» kan strekkes over en lengre periode enn det Berg har vist.

Kapitlet er strukturert på følgende måte: Først gis det en oversikt over bakgrunnen for forhandlingene, samt selve forhandlingene om Spitsbergen etter første verdenskrig. Så diskuteres rollen til de mest sentrale representantene

⁵⁷¹ Berg (under utgivelse), s. 30.

⁵⁷² Berg (under utgivelse), s. 30 ff.

⁵⁷³ Berg (under utgivelse), s. 30 og s. 31 f. Se for øvrig også Kjerland & Rio (red.) 2009 og Andersen 2000, s. 216-228 angående norsk interesse for Afrika. Se Kjerland & Rio 2009, s. 6 når det gjelder norsk selvbylde angående kolonial fortid. Angående svenske ambisjoner blant annet i Arktis og Afrika knyttet til ressursutnytting, se Avango m. fl. 2018.

for forhandlingsdelegasjonen, først og fremst Fredrik Wedel Jarlsberg, men også Arnold Ræstad, samt enkelte andre involverte. Deretter tar jeg for meg komitéen som representerte industriinteressene – og til slutt drøftes Hagerups rolle som representant for den detroniserte juridiske forsvarlighet i forhold til Wedel Jarlsbergs framvoksende politiske handlekraft.

Mot avgjørelse om Spitsbergens status

I begynnelsen av mars 1917 var de to folkerettsjuristene Frede Castberg og Helge Klæstad til stede på en forelesning i Paris holdt av den franske juristen Louis Renault. Renault var folkerettslærd og juridisk rådgiver i det franske utenriksdepartementet. I sin forelesning hadde han framhevet at det beste ville være at Norge tok over ansvaret for å administrere Spitsbergen. Castberg og Klæstad fortalte den norske minister i Paris, Wedel Jarlsberg, om Renaults uttalelser.⁵⁷⁴ I sin tur sendte så Wedel Jarlsberg et telegram til utenriksminister Nils C. Ihlen om saken.⁵⁷⁵

For Ihlen var imidlertid Renaults ytringer og hans norske kollegers engasjement i denne saken ikke bare positivt. Han innså straks behovet for å berolige svenskene, som det ikke var ønskelig å irritere mer enn nødvendig. De ville utvilsomt være lite begeistret for ideen om norsk administrasjon på øygruppen, og Ihlen sendte allerede samme dag som han mottok meddelelsen fra Wedel Jarlsberg et telegram til legasjonen i Stockholm. I telegrammet ba han om at den svenske utenriksministeren personlig ble underrettet om at Norge ville avvise et tilbud om å administrere Spitsbergen, og at regjeringen «henholder sig fremdeles til det grundlag som söktes dannet for administrationen senest under Spitsbergenkonferansen i 1914».⁵⁷⁶

⁵⁷⁴ Mathisen 1951, s. 162 f.

⁵⁷⁵ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen. Varetagelse av Norges interesser ved fredsforhandlingene», avskrift av chifffertelegram fra Ihlen til den norske legasjonen i Stockholm (Hagerup), datert 09.03.1917, uten jnr. Se også Mathisen 1951, s. 163.

⁵⁷⁶ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen. Varetagelse av Norges interesser ved fredsforhandlingene», avskrift av chifffertelegram fra Ihlen til den norske legasjonen i Stockholm (Hagerup), datert 09.03.1917, uten jnr. Se også Berg 1995, s. 270 og Mathisen 1951, s. 163.

I Paris var man ikke like tilbakeholdne. Våren 1918 skrev Wedel Jarlsberg til Ihlen at man straks burde starte «det diplomatiske arbeide som skal bane veien for vore önskers opnaaelse paa fredskongressen.» Wedel Jarlsberg uttrykte her bekymring for et tyskvennlig Finland og de planer finnene kunne ha i nordområdene, særlig langs Murmankysten. Han vurderte det videre slik at Norge hadde muligheter for å utvide sitt territorium i den retningen. Spørsmålene om Spitsbergen og Murmankysten håpet han å få avgjort gjennom et samarbeid med Sverige: Norge skulle støtte det svenske kravet på Åland. Til gjengjeld skulle Sverige støtte norske krav. Motivasjonen for svenskene burde ifølge Wedel Jarlsberg være at «en tysk Östersjö» og et tyskvennlig Finland ville være en trussel mot svensk selvstendighet.⁵⁷⁷ Særlig dette siste brevet ga en forsmak på Wedel Jarlsbergs utrettelige forsøk på å fremme norske interesser gjennom å gripe muligheten når den bød seg for territoriell ekspansjon. Wedel Jarlsbergs initiativ kom snart til å involvere enda flere i kretsen rundt ham, og Utenriksdepartementet skulle få et stadig mer krevende arbeid med å vurdere om utspillene fra ministeren i Paris lot seg forene med hjemlig politikk og ikke minst et noenlunde godt forhold til Sverige.

Ettersom krigen nærmet seg slutten, økte aktiviteten både hos politiske myndigheter i Kristiania og i norske legasjoner, og da særlig den i Paris, for å få fremmet kravet på Spitsbergen. USA spilte en avgjørende rolle for om en avgjørelse ville gå i retning av de norske interesser. For Ihlen må det derfor ha vært gode nyheter å få rede på at utenriksminister Robert Lansing hadde uttrykt anerkjennelse for den rollen Norge hadde spilt under krigen. Dette telegraferte også Ihlen til den norske minister i Washington.⁵⁷⁸ Tidligere utenriksminister Johannes Irgens, som nå var minister i København, var på slutten av oktober 1918 inne på noen av de samme tankene om et kravsamarbeid med Sverige som Wedel Jarlsberg hadde vært inne på. Irgens inkluderte også Danmark i planene. Danskene burde få Sønder-Jylland, i alle fall den dansk-talende delen,

⁵⁷⁷ «Den sidste tids begivenheter vil sikkerlig ha aapnet det svenske folks öine for de farer som et tyskvennlig Finland og en tysk Östersjö indebærer for Sveriges selvstændighet.» (RA, UDA, boks 5851, mappe merket «Avskrifter vedr. P2 B 3/18», avskrift av brev fra Wedel Jarlsberg til Ihlen, datert 19.03.1918, uten jnr.)

⁵⁷⁸ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen. Varetagelse av Norges interesser ved fredsforhandlingene», chiffertelegram fra Ihlen til den norske minister i Washington, datert 22.10.1918, jnr. 28886/1918.

Spitsbergen burde tilfalle Norge, mens Sverige burde få Åland.⁵⁷⁹ Wedel Jarlsberg hadde imidlertid på dette tidspunkt formulert enda større vyer. I tillegg til sine planer for nordområdene ville han også skaffe Norge en koloni på sørligere breddegrader, «hvorhen vi skulde kunne dirigere utvandringen og produsere raastoffe, som vort nordlige klima ikke tilater at frembringe, som ere saa viktige for vor industri og vor aakerbruk, som f.eks bomuld og jordnötter.»⁵⁸⁰

Utenriksledelsen var imidlertid lunken til ideen om norsk ekspansjon utover eksisterende grenser.⁵⁸¹ Ihlen uttrykte interesse for Wedels Jarlsbergs planer, men han presiserte at man (i realiteten Stortingets utenrikskomité) hadde kommet til at Norges manglende erfaring med kolonier gjorde at betenkelighetene ved et slikt prosjekt gjorde det nødvendig å avvise krav om kolonier. Blant annet hadde man registrert de dårlige erfaringer danskene hadde hatt som kolonimakt.⁵⁸²

I utenrikskomitéens forhandlingsinstruks til Wedel Jarlsberg ble det også uttrykt skepsis til å forsøke seg med ekspansjon på Murmankysten.⁵⁸³ Når det gjaldt Spitsbergen var man imidlertid klar på at de erfaringene som var høstet under Spitsbergenkonferansene før krigen hadde medført at øygruppen burde legges til Norge.⁵⁸⁴ Å betrakte Spitsbergen som terra nullius hadde imidlertid

⁵⁷⁹ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen. Varetagelse av Norges interesser ved fredsforhandlingene», brev fra Irgens til Utenriksdepartementet, datert 25.10.1918.

⁵⁸⁰ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen spmt. på fredskonferencen», brev fra Wedel Jarlsberg til Ihlen, datert 26.10.1918.

⁵⁸¹ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen. Varetagelse av Norges interesser ved fredsforhandlingene», chiffratelegram fra Ihlen til Wedel Jarlsberg, datert 20.11.1918, jnr. 31915/1918.

⁵⁸² RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen. Varetagelse av Norges interesser ved fredsforhandlingene», konsept til brev fra Ihlen til Vogt (minister i London), datert 12.12.1918, jnr. 33528/1918. Ihlen presiserte at han hadde sendt et lignende brev til Wedel Jarlsberg.

⁵⁸³ Russlands interesse for dette området ble manifestert under første verdenskrig ved etableringen av Murmansk og ved jernbanetilknytning til resten av landet. Se Berg 1995, s. 67.

⁵⁸⁴ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen. Varetagelse av Norges interesser ved fredsforhandlingene», chiffratelegram fra Ihlen til Wedel Jarlsberg, datert 20.11.1918, jnr. 31915/1918. Se også Berg 1995, s. 272 og Mathisen 1951, s. 168.

blitt fastholdt av svenske myndigheter siden forhandlingene før krigen, og i dette spørsmålet aktet ikke svenskene å skifte kurs. Den svenske sendemann i Kristiania, baron Ramel, presiserte i november 1918 at han anså at både Sverige og Norge var bundet av sitt syn på Spitsbergen som terra nullius.⁵⁸⁵

Til tross for instruksjonen som var sendt Wedel Jarlsberg sa Ihlen til den svenske sendemann Fredrik Ramel så sent som 27. november 1918 at konvensjonsforslaget fra 1914 var noe Norge følte seg forpliktet til å følge.⁵⁸⁶ Norske myndigheter hadde imidlertid allerede i praksis startet prosessen med å overtale det internasjonale samfunn, først og fremst seierherrene i Paris, til å omdefinere et område uten urbefolkning fra terra nullius til et område der Norge fikk suverenitet.

I utenrikskomitéens vedtak fra november 1918, mars 1919 (etter Stortingsvalget) og vedtaket i Stortinget kort tid etter var nemlig holdningen at Spitsbergen «tilfalder Norge».⁵⁸⁷ Dette innebar en endring i den offisielle norske holdning, som siden det prinsipale forslag i det norske program som ble lagt fram i mai 1909 hadde vært at de interesserte maktene lot Norge håndheve lov og orden på deres vegne, men med eksplisitt presisering om at dette ikke innebar å gi landet suverenitet over øygruppen.⁵⁸⁸

Minister i Paris, Fredrik Wedel Jarlsberg, skulle lede den norske delegasjonen ved forhandlingene i Paris som nå ble satt i gang.⁵⁸⁹ Han stod i hyppig telegrafisk kontakt med Utenriksdepartementet hjemme i Norge.⁵⁹⁰ Med seg fikk han Arnold Ræstad og polarforskeren Gunnar Isachsen. Den norske delegasjonen hadde også gode hjelpere i den franske geografen Charles Rabot

⁵⁸⁵ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen. Varetagelse av Norges interesser ved fredsforhandlingene», notat av Wollebæk, datert 26.11.1918, jnr. 33884/1918.

⁵⁸⁶ Berg 1995, s. 276.

⁵⁸⁷ Her sitert fra Berg 1995, s. 272.

⁵⁸⁸ Berg 1995, s. 160.

⁵⁸⁹ Det følgende om forhandlingene i Paris bygger på Berg 1995, s. 272–287.

⁵⁹⁰ Også kildematerialet bærer preg av korrespondanse mellom Wedel Jarlsberg og i hovedsak Ihlen. Mer om kildesituasjonen finnes i eget avsnitt i dette kapitlet.

og diplomat og juridisk konsulent i det franske utenriksdepartementet, Henri Fromageot. Fredrik Stang bisto også som leder av den private komitéen med utgangspunkt i Store Norske Spitsbergen Kullkompani.⁵⁹¹ Wedel Jarlsberg og Ræstad utarbeidet et memorandum som Wedel Jarlsberg mente det var utsikter til å få presentert for fredskonferansen allerede i mars 1919. Memorandumet ble imidlertid først behandlet etter undertegnelsen av fredsavtalen med Tyskland i slutten av juni, og en egen Spitsbergenkommisjon fikk i oppgave å behandle saken. At saken ble tatt opp, gjorde at den etter all sannsynlighet hadde gode sjanser for å gå gjennom med i hovedsak de norske betingelser i behold.

Frankrike og USA, sistnevnte med utenriksminister Robert Lansing i spissen, hadde i lengre tid støttet det norske kravet på øygruppen. Storbritannias holdning var usikker helt frem til høsten 1919. Wedel Jarlsberg, Fredrik Stang og Henri Fromageot (og trolig også Ræstad og Rabot, samt Isachsen) utarbeidet etter krav fra Spitsbergenkommisjonen et forslag til traktat, og la dette fram for kommisjonen 21. juli. Forslaget ble godtatt av den norske regjeringen 6. august. 25. september godkjente det høye råd (det øverste organet under fredsforhandlingene i Paris) utkastet til traktat, et utkast som var så og si identisk med forslaget som var utarbeidet av Wedel Jarlsberg og hans medarbeidere.

Den norske regjeringen godtok forslaget med noen mindre merknader. Disse merknadene ble tatt til følge av det høye råd, og traktaten ble undertegnet 9. februar 1920 i Paris. Den raske utviklingen i Spitsbergenspørsmålet fra november 1918 til februar 1920 er med andre ord enkel å få oversikt over. I det følgende skal vi se nærmere på persongalleriet og den politiske handlekraften.

Folkerettsjurister, andre eksperter og politisk handlekraft i Paris

I dette underkapitlet er hovedmålet å få et innblikk og en forståelse av rollene til de sentrale personer som kan kobles til forhandlingene i Paris. Jeg vil først og fremst vurdere rollene til Wedel Jarlsberg og Ræstad, som spilte hovedroller

⁵⁹¹ Wedel Jarlsberg, Ræstad, Isachsen, Rabot og Stang vil bli presentert mer utførlig lenger ute i kapitlet.

i den offisielle forhandlingsdelegasjonen, samt Isachsen, Rabot og Lansing. Deretter vil jeg undersøke nærmere den private komitéen.

Wedel Jarlsberg og politisk handlekraft

Fredrik Wedel Jarlsberg ble uteksaminert som jurist i 1879, og viet sitt yrkesaktive liv i stor grad til diplomatiet. Han tilbrakte sine første tre yrkesaktive år som ulønnet attaché i Paris, hvor han la grunnlaget for sitt store kontaktnett i byen.⁵⁹² Han hadde deretter ulike stillinger i den svensk-norske og senere norske utenriksstjenesten i Stockholm, Wien, London, Madrid, København, Lisboa og Paris. Han var også involvert i forhandlingene om kongevalget i forbindelse med unionsoppløsningen.⁵⁹³ I forbindelse med at han kom tilbake til Paris som minister i 1906, tok han snart opp tråden med mange av sine bekjenskaper fra sitt tidligere opphold i årene rundt 1880.⁵⁹⁴

Fredsforhandlingene etter første verdenskrig ble en test på Wedel Jarlsbergs evne til å etablere relasjoner til mektige personer både i den diplomatiske verden og i fransk samfunnsliv. I dette arbeidet var han godt hjulpet av sin sjarm, noe som gjorde ham særlig godt tilpasset «det personlige og individuelle diplomati» som har blitt karakterisert som nøkkelen til å lykkes under disse forhandlingene, særlig med saker som ikke stod øverst på sakskartet for stormaktene.⁵⁹⁵ Sett fra Utenriksdepartementets kontorer i Kristiania var medaljens bakside at Wedel Jarlsberg kunne gå utover sine fullmakter og

⁵⁹² Wedel Jarlsberg 1932, s. 44 ff. (om ansettelsen som attaché), s. 65 f. (om avslutningen av perioden som attaché), og s. 59 ff. (om kontaktnettet i Paris).

⁵⁹³ Bratberg 2009.

⁵⁹⁴ Wedel Jarlsberg 1932, s. 264. Både betegnelser som minister og sendemann forekommer i omtaler av Wedel Jarlsbergs posisjon i Paris. (F. eks.: Mathisen 1951, s. 164: «sendemann», Berg 1995, s. 270: «minister»). Disse er synonymmer, men begrepet sendemann ble først innført i 1922. Begge kunne betegne en diplomatisk stasjons øverste sjef. Fra 1942 har betegnelsen ambassadør gradvis erstattet disse stillingsbetegnelsene i norsk utenriksstjeneste. (Se Neumann & Leira 2005, s. 544 f.) Wedel Jarlsbergs kontaktnett kom, som tidligere nevnt, også flere nordmenn til gode. En av disse var Arnold Ræstad, da han var på jakt etter publiseringsmuligheter i Frankrike. (Se MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 04.06.1912 (Paris).)

⁵⁹⁵ Berg 1995, s. 278.

ignorere innkallinger til konferanser i departementet.⁵⁹⁶ Ministerens egenrådighet gjør det desto mer spennende å se på forhandlingsdelegasjonens indre liv, særlig gjennom Ræstad, men også delvis gjennom Isachsens perspektiv fordi den sistnevnte skrev dagbøker fra perioden.

Wedel Jarlsberg ble værende i sin stilling i den franske hovedstaden til 1930. Hans posisjon i Utenriksdepartementet synes å ha vært sterk både i samtiden og ettertiden. Iver B. Neumann poengterer i sin doktoravhandling om diplomati at «in his day and in some degree even in the decades after his death, the *grand seigneur* was held up as a role model not only as a diplomat, but also as a *man-about town* [sic]». ⁵⁹⁷ Få, om noen, har vært aktuelle som utenriksminister så mange ganger og likevel ikke fått stillingen. Wedel Jarlsberg takket ifølge ham selv nei til tilbud om denne statsrådsposten i 1910, 1912 og 1921.⁵⁹⁸ Ved det siste tilfellet fikk i stedet Arnold Ræstad stillingen.

Støttespilleren Ræstad

I eksisterende forskningslitteratur går det ikke klart fram om eller i hvilken grad Arnold Ræstad selv var aktiv når det gjaldt å få en rolle under fredsforhandlingene i Paris. Andre aktuelle spørsmål er hvordan oppholdet hans ble finansiert, hvilken rolle han hadde i utformingen av memorandumet om Spitsbergen våren 1919, samt hvordan han og Wedel Jarlsberg vurderte hverandres innsats i ettertid. Dette er vesentlige spørsmål fordi det gir oss et innblikk i den interne dynamikken mellom ekspertene i Paris, og mellom disse og Hagerup.

⁵⁹⁶ Se Berg 1995, s. 279 (278 f.) og s. 284.

⁵⁹⁷ Neumann 2008, s. 181. Utrykket *man-about-town* kan her tolkes i retning av en urban mann som er sofistikert, velformulert og galant.

⁵⁹⁸ De tre avslagene er omtalt i Wedel Jarlsberg 1932, s. 274 (1910), s. 279 (278 ff.) (1912) og s. 405 (1921). Irgens ble utenriksminister både i 1910 og i 1912. Se også Bratberg 2009. Wedel Jarlsberg var altså minister under to utenriksministre som ble valgt etter at han hadde takket nei. Det kan også være med på å forklare hans mangel på autoritetsangst overfor det hjemlige utenriksdepartementet. Imidlertid er det viktig å påpeke at Wedel Jarlsbergs selvbiografi fra 1932 bør leses med en viss kritisk distanse på grunn av hans evne til å sette seg selv i sentrum for begivenhetene.

Ræstad hadde i årene som universitetsstipendiat (1913-1919) publisert bøker med relevans for finans,⁵⁹⁹ og var leder av Finansrådets arbeidsutvalg, nedsatt av Finansdepartementet.⁶⁰⁰ Utvalget hadde arbeidet for å kunne bistå legasjonen i Paris i finansielle spørsmål under fredsforhandlingene.⁶⁰¹ Særlig ble det pekt på de to nært sammenkoblede spørsmålene som dreide seg om utbetaling av krigsskadeerstatning og ikke minst hvordan den tyske valutaen skulle stabiliseres – dette var «rent finansielle avgjørelser av den mest indgripende betydning.»⁶⁰² Arbeidsutvalget mente at det ved legasjonen nå bare var kompetanse på de politiske og kommersielle områdene. Dermed foreslo utvalget at dets leder – altså Ræstad selv – skulle dra ned for å organisere arbeidet og senere bli erstattet av sekretæren, kaptein Arne Toralf Sunde.⁶⁰³

Wedel Jarlsberg var positiv til å motta slik tung sakkyndig støtte, men han la til at Ræstad burde bli værende så lenge fredskongressen varte, da han «saaledes turde kunne være sakkyndig bistand ogsaa vedrørende Spitsbergen.»⁶⁰⁴ Ræstad hadde imidlertid ikke lyst å være i Paris lenger enn høyst nødvendig: «Det er mig bare en plage at være her, men ministeren vil absolut at jeg skal være tilstede (figurere), naar Spitsbergen-saken kommer op for konferencen.»⁶⁰⁵ Det er nærliggende å tolke dette som at Ræstads initiativ gjennom arbeidsutvalget utløste en handlingskjede, der Wedel Jarlsbergs dominerende personlighet og videre initiativ sannsynligvis var medvirkende til at Ræstad ble så sterkt

⁵⁹⁹ Ræstad 1914, 1916a og 1916c.

⁶⁰⁰ RA, UDA, boks 5851, mappe merket «Avskrifter vedr. P2 B 3/18», konsept til brev fra utenriksministeren til Wedel Jarlsberg, datert 16.01.1919, jnr. 1595/1919.

⁶⁰¹ RA, UDA, boks 5851, mappe merket «Avskrifter vedr. P2 B 3/18», brev fra finansminister Anton T. Omholt til Utenriksdepartementet, datert 14.01.1919, jnr. 1595/1919.

⁶⁰² RA, UDA, boks 5851, mappe merket «Avskrifter vedr. P2 B 3/18», «Gjenpart av skrivelse fra Finansrådets arbeidsutvalg til Finansdepartementet, datert 11. januar 1919», jnr. 1595/1919. (Dette er et vedlegg til brevet fra Omholt til Utenriksdepartementet, se over.)

⁶⁰³ Sunde hadde både militær og juridisk utdanning (cand. jur. i 1911). Han ble stasjonert ved legasjonen i Paris som («adj.») militærattaché i 1916 og var Finansrådets sekretær fra 1917 til 1920. Han var for øvrig også en av advokatene som senere skulle representere Norge under Grønlandsaken i Haag.

⁶⁰⁴ RA, UDA, boks 5851, mappe merket «Avskrifter vedr. P2 B 3/18», chiffer-telegram fra Wedel Jarlsberg til utenriksministeren, datert 23.01.1919, jnr. 2619/1919.

⁶⁰⁵ MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 12.03.1919 (Paris).

involvert over tid. Påfallende er det i alle fall at engasjementet av Ræstad (særlig som ekspert på Spitsbergens «politiske historie») framstod som noe ad hoc-preget, og det synes som om reisen ned var uklart definert i utgangspunktet.

Et poeng her er også at Utenriksdepartementet ikke fant det nødvendig å informere Finansdepartementet om Wedel Jarlsbergs forslag om å bruke Ræstad som sakkyndig angående Spitsbergen.⁶⁰⁶ Denne mangelen på informasjonsutveksling mellom departementene skulle føre til ytterligere forvirring og komplikasjoner – og da om det stadig tilbakevendende tema om hvordan honorar skulle utbetales til Ræstad. Dette hadde vært et delikat tema tidligere, og da spesielt i forholdet mellom Ræstad og daværende byråsjef Johan Wollebæk i UD (se kapittel 3). Nå hadde Wollebæk avansert til ekspedisjonssjef og han altså hadde stadig sin oppmerksomhet rettet mot Ræstads honorarer.⁶⁰⁷

Ræstad reiste til Paris 14. februar 1919.⁶⁰⁸ Det er påfallende at Ihlen først på avreisedagen sendte et brev til Ræstad om at han også skulle bistå i spørsmål som gjaldt Spitsbergens politiske historie.⁶⁰⁹ Det indikerer et departement som ikke var optimalt forberedt på forhandlingene i Paris. Unødvendig mye av forberedelsene til konferansen fra norsk side måtte gjøres i Paris på grunn av manglende planlegging fra departementets side. Forberedelsene hadde vært betydelig grundigere i Nederland og Storbritannia.⁶¹⁰

Om man skal tolke finansminister Anton T. Omholts holdning til Ræstads gjøremål i Paris, virker det som at Ræstads oppdrag som rådgiver i finansielle spørsmål for legasjonen i den franske hovedstaden var det mest sentrale.

⁶⁰⁶ RA, UDA, boks 5851, mappe merket «Finansielle sakkyndige for Norge til Fredskonferenzen [sic]», konsept til brev fra Ihlen til Finans- og Tolddepartementet, 31.01.1919, jnr. 2619/1919.

⁶⁰⁷ RA, UDA, boks 5851, mappe merket «Avskrifter vedr. P2 B 3/18», notat til 2. kontor i Utenriksdepartementet fra Wollebæk, datert 08.02.1919, jnr. 5866/1919.

⁶⁰⁸ RA, UDA, boks 5851, mappe merket «Finansielle sakkyndige for Norge til Fredskonferenzen [sic]», brev fra Omholt til Utenriksdepartementet, datert 14.02.1919, jnr. 5854/1919.

⁶⁰⁹ RA, UDA, boks 5851, mappe merket «Finansielle sakkyndige for Norge til Fredskonferenzen [sic]», konsept til brev fra Ihlen/Wollebæk til Ræstad, datert 14.02.1919, jnr. 5866/1919.

⁶¹⁰ Mathisen 1951, s. 190.

Omholt brukte ca. to tredeler av et brev til UD på å omtale organiseringen av Ræstads (og Sundes) roller angående den finansielle sakkyndige bistand de skulle yte legasjonen. I den siste tredelen ble det også nevnt at «Dr. Ræstad vil under sit opphold i Paris ha forskjellige andre oppdrag for det offentlige». Honoraret for alt arbeid for det offentlige, altså også inkludert arbeidet med Spitsbergens politiske historie, skulle etter Omholts vurdering betales av Finansdepartementet.⁶¹¹ I Utenriksdepartementet fant man det da nødvendig å informere Finansdepartementet om at også UD hadde lovet Ræstad honorar for den bistand han bidro med overfor legasjonen i Paris, riktignok begrenset til å gjelde Spitsbergens politiske historie.⁶¹² Brevet Utenriksdepartementet viste til var det som ble sendt til Ræstad på avreisedagen.⁶¹³

Samlet tyder dette på ikke bare unødig dårlig kommunikasjon mellom departementene, men også dårlig kommunikasjon med Ræstad. Helt uforberedt var han imidlertid neppe på å få et slikt oppdrag. Så sent som 11. februar ble Ræstad spurt av Wollebæk om han kunne hjelpe legasjonen i Paris med et spørsmål som angikk Spitsbergens folkerettslige historie.⁶¹⁴

I begynnelsen av mars 1919 var Wedel Jarlsberg og Ræstad i full virksomhet med å utarbeide et memorandum om blant annet Spitsbergens spørsmålet.⁶¹⁵ Wedel Jarlsberg hadde dårlig tid; han håpet å få presentert dette for fredskonferansen allerede 7. mars.⁶¹⁶ Wedel Jarlsbergs hastverk medførte

⁶¹¹ RA, UDA, boks 5851, mappe merket «Finansielle sakkyndige for Norge til Fredskonferenzen [sic]», brev fra Omholt til Utenriksdepartementet, datert 14.02.1919, jnr. 5854/1919.

⁶¹² RA, UDA, boks 5851, mappe merket «Finansielle sakkyndige for Norge til Fredskonferenzen [sic]», konsept til brev fra Ihlen/Wollebæk til Finansdepartementet, datert 27.02.1919, jnr. 7426/1919.

⁶¹³ Se RA, UDA, boks 5851, mappe merket «Finansielle sakkyndige for Norge til Fredskonferenzen [sic]», konsept til brev fra Ihlen/Wollebæk til Ræstad, datert 14.02.1919, jnr. 5866/1919.

⁶¹⁴ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Bind II», gjenpart av brev fra Wollebæk til Ræstad, datert 11.02.1919.

⁶¹⁵ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen spmt. på fredskonferencen», avskrift av chiffterelegram fra den norske minister i Paris (Wedel J.) til Utenriksdepartementet, datert 02.03.1919.

⁶¹⁶ Berg 1995, s. 278; Mathisen 1951, s. 192. (Wedel Jarlsberg mente 2. mars at han «maa senest begyndelse næste uke begjære at høres av fredskonference.» (RA, UDA,

utstrakt friksjon i forhold til det han oppfattet som en sendreiktig politisk ledelse i Kristiania.⁶¹⁷ En vesentlig årsak til tregheten var stortingsvalget hjemme i Norge. Utenrikskomitéen i det forrige Stortinget hadde som nevnt i november 1918 vedtatt at øygruppen burde tilfalle Norge. Dette ble som nevnt også vedtatt av utenrikskomitéen i det nye Stortinget i 1919, samt av Stortinget kort etter.⁶¹⁸

Handlingsrommet til delegasjonen i Paris ble definert som at det var «intet til hinder for at memorandum indenfor den angivne ramme suppleres med de opplysninger som De [Wedel Jarlsberg] og Ræstad måtte finde tjenlige.»⁶¹⁹ Etter stortingsmøtet mente også utenriksministeren at det var på sin plass å beklage overfor Wedel Jarlsberg at det hadde gått såpass tregt å få det gjennom Stortinget, og han «haaber de vanskeligheder som voldes dig ikke blir altfor store og at dine bestrebelse kronnes med held».⁶²⁰ Begge disse telegrammene viser Wedels Jarlsbergs posisjon og den forståelse han hadde i Kristiania for sitt hyppige hastverk.

Samtidig med at Wedel Jarlsberg hadde oversendt memorandumet til fredskonferansens president, sendte han også et eksemplar til Ihlen.⁶²¹ I forbindelse med denne oversendelsen, ble det i UD utarbeidet et PM som tok for seg «uoverenstemmelser (eller avvikelser) av betydning mel. deptets

boks 5838, mappe merket «Spitsbergen spmt. på fredskonferencen», avskrift av chifffertelegram fra den norske minister i Paris (Wedel Jarlsberg) til Utenriksdepartementet, datert 02.03.1919.)

⁶¹⁷ Se Isachsens dagbok om dette. (Isachsen 1919.)

⁶¹⁸ Berg 1995, s. 272.

⁶¹⁹ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen spmt. på fredskonferencen», chifffertelegram fra Ihlen til Wedel Jarlsberg, datert 09.03.1919, jnr. 8358/1919. Formuleringen «og Ræstad» er imidlertid overstrøket. Det er vanskelig å gi noen entydig tolkning av overstrykningen, men det er mulig Ihlen ikke ønsket å støtte Wedel Jarlsbergs behov for å være den utvetydige sjef for den norske delegasjonen i Paris. Med i Ihlens vurderinger kan det også ha vært den generelle innflytelsesrike posisjon Wedel Jarlsberg hadde i norsk utenrikspolitikk. Han hadde for eksempel, som allerede nevnt, både i 1910 og i 1912 takket nei til utenriksministerposten. I denne sammenheng er det igjen et poeng å nevne at da Wedel Jarlsberg i 1921 for tredje gang takket nei til stillingen, var det nettopp Ræstad som fikk den.

⁶²⁰ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen spmt. på fredskonferencen», chifffertelegram fra Ihlen til Wedel Jarlsberg, datert 09.03.1919, jnr. 8359/1919.

⁶²¹ RA, UDA, boks 5839, mappe merket «Bind III», brev fra Wedel Jarlsberg til Ihlen, datert 10.04.1919, jnr. 13288/1919.

instruksjoner til minister Wedel Jarlsberg og det memorandum, denne har tilstillet fredskonferencen». ⁶²² Det memorandumet Wedel Jarlsberg hadde sendt, inneholdt blant annet deler av Spitsbergens historie. Traktater fra 1600-tallet som skulle bekrefte utenlandske kongers anerkjennelse av norsk høyhetsrett over Spitsbergen, var for eksempel tatt med. ⁶²³ Det er liten tvil om at Ræstad var involvert i den historiske delen. ⁶²⁴ I PM-et betones det at den historiske gjennomgangen i memorandumet var «indenfor instruksjonens ramme at supplere memorandumet med opplysninger, som måtte findes tjenlige». ⁶²⁵ Wedel Jarlsberg brøt imidlertid med instruksjonen da han gikk inn på særordninger når det gjaldt lovgivningen angående bergverk. ⁶²⁶

Jeg vil nå flytte fokuset over på pressens vurderinger, samt Wedel Jarlsbergs og Ræstads vurderinger av hverandres innsats under forhandlingene. I dagene etter undertegnelsen av traktaten den 9. februar 1920 ble flere av de involverte i prosessen fra norsk side behørig presentert i pressen. Det vil her i særlig grad bli fokusert på omtalen av Ræstad. Selv om utdragene fra begge avisartiklene som blir sitert under bærer preg av den noe pompøse situasjonen, kan de like fullt gi et innblikk i Ræstads posisjon og forholdet mellom de ulike personene i kretsen rundt den norske minister i Paris. Om Ræstad het det i Aftenposten 10. februar at han «har megen fortjeneste af selve suverænitetetskravets

⁶²² RA, UDA, boks 5839, mappe merket «Bind III», PM merket «ad jnr. 13288/1919».

⁶²³ Mathisen 1951, s. 197. Også fra Nederland finnes eksempler på hvordan historiske framstillinger kunne spille en rolle for at krav ble satt fram om medbestemmelse i internasjonale forhandlinger om Spitsbergen. Dette hadde også interesse for Utenriksdepartementet. I departementet mottok man nemlig informasjon om at F. C. Wieder på oppdrag fra den nederlandske utenriksministeren hadde skrevet om nederlandske oppdagelser og om utforskinger på øyene. Dette hadde fått nederlandske myndigheter til å sette fram krav i tilfelle en internasjonal forhandling. (RA, UDA, boks 5839, mappe merket «Bind III», brev fra Hans Emil Huitfeldt-Kaas (Haag) til Utenriksdepartementet, datert 24.05.1919, jnr. 17876/1919.)

⁶²⁴ Et konkret eksempel på dette er at Ræstad ble spurt om å bistå legasjonen angående en av disse traktatene fra 1663 rett før han reiste til Paris i februar 1919. (RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Bind II», gjenpart av brev fra Wollebæk til Ræstad, datert 11.02.1919.)

⁶²⁵ RA, UDA, boks 5839, mappe merket «Bind III», PM merket «ad jnr. 13288/1919».

⁶²⁶ Mathisen 1951, s. 197.

reisning», blant annet gjennom sin bok *Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid*.

Af denne bog, som i faglig og videnskabelig fremstilling følger den i titelen angivne ting, har minister Wedel Jarlsberg hentet tro og tillid. Og under udarbeidelsen af Norges suverænitetsskrav, dets begrundelse og udforming, har dr. Ræstad – som i den anledning ifjor var længere tid i Paris – været ministeren en overordentlig værdifuld medhjælper.⁶²⁷

Dagen etter kunne man i Tidens Tegn lese følgende omtale av Ræstads rolle fra Wedel Jarlsbergs tale under mottakelsen rett etter undertegnelsestemonien: «tillat mig at fremføre at det var dr. Ræstads fremragende videnskabelige forarbeider som gjorde det mulig i vel begrundet form at fremsætte vore historiske krav paa det gamle norske land, likesom det var dr. Ræstad som ga sin uvurderlige hjælp til formuleringen av vore ønsker.»⁶²⁸ Og Ræstad gikk heller ikke av veien for å understreke Wedel Jarlsbergs betydning. I et brev til sin kone Märtha siterer han fra noe han har skrevet til Wedel Jarlsberg: «mange er medarbeidere, een gjør verket, hvad blir det neste?»⁶²⁹

Samlet er dette med på å underbygge Ræstads posisjon som en sentral støttespiller under forhandlingene i Paris. Denne posisjonen hadde han fått som følge av sine tidligere publiseringer og ikke minst sitt og Wedel Jarlsbergs initiativ i forbindelse med Finansrådets arbeidsutvalg sin henvendelse til Finansdepartementet i januar 1919.

⁶²⁷ Aftenposten 10.02.1920, nr. 72.

⁶²⁸ Tidens Tegn 11.02.1920, nr. 41. Tidens Tegn var forøvrig Ræstads gamle avis, der han som tidligere nevnt hadde vært utenriksredaktør i 1910. Avisen hadde siden 1917 blitt ledet av grunnleggeren Olav Thommessens sønn, Rolf Thommessen. (Se for øvrig om avisens historie i Thommessen 2009.)

⁶²⁹ MFpb, brev fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad, datert 10.02.1920 (Kristiania).

*Andre støttespillere*⁶³⁰

Etter å ha studert Wedel Jarlsbergs og Ræstads roller, vil jeg nå flytte fokuset over på to viktige hjelpere i Paris, som riktignok ikke var jurister, men som like fullt var viktige for å forstå folkerettsjuristenes posisjon under forhandlingene i Paris.

Gunnar Isachsen er i relativt liten grad nevnt i den eksisterende forskningslitteraturen når det gjelder forhandlingene i Paris. Han hadde utdanning fra Krigsskolen og hadde erfaring fra det franske militæret, samt at han kunne vise til deltakelse på flere arktiske ekspedisjoner. Isachsen ble sendt til Paris våren 1919 for å være sakkyndig angående «Spitsbergens økonomiske forhold, derværende okkupasjoner og videnskabelige ekspedisjoner til øgruppen.» Utenriksdepartementet dekket Isachsens utgifter til reise og opphold, samt vesentlige deler av familiens utgifter mens han var borte.⁶³¹

Kort tid før avreise ble Isachsen gjort kjent med at Ræstad allerede hadde reist til Paris og at han skulle bistå angående øygruppens politiske historie.⁶³² Store Norske Spitsbergen Kulkompani ble også informert om at Isachsen og Ræstad skulle være sakkyndige. Spesielt relevant var det for selskapet at Isachsen ifølge utenriksministeren blant annet skulle være sakkyndig i økonomiske spørsmål.⁶³³ Det ble også gitt beskjed til Wedel Jarlsberg om at Isachsen og Ræstad snart var på vei til Paris, og at de skulle bistå legasjonen angående

⁶³⁰ Francis Hagerup var ikke en del av delegasjonen i Paris, og han vil derfor heller ikke bli presentert sammen med de andre personene. I stedet vil jeg drøfte hans rolle som outsider helt til slutt i kapitlet, for det er bemerkelsesverdig at en av Norges ledende (folkeretts)jurister, som hadde hatt hovedrollen i Norges Spitsbergen-diplomati før krigen, i så liten grad hadde innflytelse under forhandlingene i Paris.

⁶³¹ Polarinstituttets bibliotek (PB), biografiarkivet (Gunnar Isachsen), brev fra Ihlen til Isachsen, datert 15.02.1919.

⁶³² PB, biografiarkivet (Gunnar Isachsen), brev fra Ihlen/Wollebæk til Isachsen, datert 17.02.1919.

⁶³³ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Bind II», konsept til brev fra Ihlen/Wollebæk til Store Norske Spitsbergen Kulkompani, datert 18.02.1919 (det er feilaktig skrevet 1918), jnr. 5582/1919. Se for øvrig avsnittet om komitéens og Store Norskes representanters skepsis til delegasjonens økonomiske kompetanse.

enkelte saksområder.⁶³⁴ Når det gjelder Isachsens medvirkning til det tidligere nevnte memorandumet som ble utarbeidet våren 1919, påpekte Wedel Jarlsberg at både Ræstad og Isachsen hadde bistått ham.⁶³⁵

I slutten av mai 1919 skrev Wedel Jarlsberg til Utenriksdepartementet at Isachsen ville kunne gjøre best nytte for seg ved å reise hjem og arbeide der med å trykke og utgi publikasjoner. Wedel Jarlsberg forutsatte også at han fortsatte med sitt brede Spitsbergenengasjement hjemme, samt at han måtte kunne reise tilbake til Paris på kort varsel.⁶³⁶ Brevet viser at det var behov for skriftlig dokumentasjon og vitenskapelige verk som berørte Spitsbergen. Isachsen fulgte opp arbeidet med å få trykt og utgitt publikasjoner så snart han kom hjem.⁶³⁷ Dessuten fortsatte han å holde kontakten med Wedel Jarlsberg.⁶³⁸ Wedel Jarlsberg omtalte ham som en «som med aldrig svigtende beredvillighet og omhu stillet sin rike erfaring og indgaaende geografiske kundskaper til vor disposition.»⁶³⁹ I et svar på Isachsens telegrafiske lykkeønskninger i forbindelse med undertegnelsen av traktaten 9. februar 1920, skrev Wedel Jarlsberg: «Ved undertegnelsen av den traktat hvortil De i saa høi grad har bidraget sender jeg Dem varm tak og inderlig hilsen».⁶⁴⁰

⁶³⁴ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Bind II», konsept til chiffterelegram fra Ihlen til Wedel Jarlsberg, datert 18.02.1919, jnr. 6139/1919.

⁶³⁵ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen spmt. på fredskonferencen», chiffterelegram fra Wedel Jarlsberg til Utenriksdepartementet, mottatt 19.03.1919, jnr. 9559/1919.

⁶³⁶ RA, UDA, boks 5839, mappe merket «IV», brev fra Wedel Jarlsberg til Utenriksdepartementet, datert 26.05.1919, jnr. 18406/1919.

⁶³⁷ NB, Ubehandlet 71. Gunnar Isachsen: Arkiv. Eske 2 (bok med brun rygg og svarte permer), brev fra Isachsen til Utenriksdepartementet, datert 16.06.1919. Isachsen var også i kontakt med Rabot om trykking, se for eksempel: NB, Ubehandlet 71. Gunnar Isachsen: Arkiv. Eske 2 (bok med brun rygg og svarte permer), brev fra Isachsen til Rabot, datert 15.07.1919.

⁶³⁸ NB, Ubehandlet 71. Gunnar Isachsen: Arkiv. Eske 2 (bok med brun rygg og svarte permer), brev fra Isachsen til Wedel Jarlsberg, datert 18.12.1919. og NB, Ubehandlet 71. Gunnar Isachsen: Arkiv. Eske 2 (bok med brun rygg og svarte permer), brev fra Isachsen til Wedel Jarlsberg, datert 24.02.1920.

⁶³⁹ Tidens Tegn 11.02.1920, nr. 41.

⁶⁴⁰ PB, biografiarkivet, (Gunnar Isachsen), telegram fra Wedel Jarlsberg til Isachsen, datert 09.02.1920.

Mellom Isachsen og den franske geografen Charles Rabot var det et nært samarbeid våren 1919. Rabot var svært opptatt av nordområdene, og i tillegg til å foreta reiser dit, blant annet til Spitsbergen, skrev og publiserte han artikler om øygruppen i tidsskriftet *La Géographie*, som han var redaktør for i en årrekke. Rabot var en sentral gjennomgangsfigur i Isachsens dagbok fra oppholdet i Paris fra slutten av februar til begynnelsen av juni 1919, og det framgår her at han deltok i det meste av legasjonens arbeid for å fremme det norske kravet på Spitsbergen.⁶⁴¹ For Isachsen ble også Rabot en viktig samarbeidspartner etter at han sommeren 1919 hadde kommet hjem til Norge for å arbeide med å trykke og utgi tekster om Spitsbergen, for eksempel forskeren og politikeren Adolf Hoels *Nordmændenes videnskapelige arbeider paa Spitsbergen 1827-1918*.⁶⁴²

Det norsk-franske fellesskapet som her er antydnet styrkes av støtten fra Louis Renault som vi så i innledningen til dette kapitlet. Imidlertid ville ikke dette ha vært nok til å få til en avgjørelse i Spitsbergenspørsmålet uten engasjementet fra den amerikanske utenriksministeren Robert Lansing. Han var en advokat fra New York og hadde representert USA i flere folkerettslige sammenhenger fra 1890-årene av. Han ble utnevnt til amerikansk utenriksminister av president Wilson i 1915, og ble sittende til 1920. Roald Berg har argumentert for at han spilte en helt sentral rolle for å få Spitsbergen til Norge.⁶⁴³ Lansing foreslo allerede i 1914 at Norge kunne annektere Spitsbergen.⁶⁴⁴ Som utenriksminister gjentok han i klare ordelag at Norge burde få suvereniteten på Spitsbergen.⁶⁴⁵ Dermed var han på bølgelengde med Wedel Jarlsberg. Desto merkeligere er det imidlertid å observere Wedel Jarlsbergs karakteristikk av Lansing. Lansing hadde gjort et dårlig inntrykk på Wedel Jarlsberg fordi han hele tiden hadde klaget over at president Wilson ikke viste ham, sin egen utenriksminister, den nødvendige respekt. Wedel Jarlsbergs reaksjon på dette var at «det under

⁶⁴¹ Isachsen 1919. Dagboken er forøvrig også brukt i Mary Katherine Jones' artikkel «Spitsbergen Literature Lobby». (Jones 2014.)

⁶⁴² Hoel 1919.

⁶⁴³ Berg (under utgivelse), s. 33 f. (f.).

⁶⁴⁴ Singh 1980, s. 81.

⁶⁴⁵ Berg (under utgivelse), s. 34. Uttalelsen stammet fra et regjeringsnotat fra 1918. (Se Lansing 1921, s. 175. Se også Mathisen 1951, s. 180.)

saadanne omstændigheder vilde ha været værdigst ikke at klage, men at tage avsked». ⁶⁴⁶

Den private komitéen

For å få et helhetlig bilde av forhandlingene fra norsk side, bør man også se nærmere på den andre grupperingen som utkrystalliserte seg i tillegg til den offisielle norske forhandlingsdelegasjonen. Denne andre grupperingen var den private komitéen som satte norske næringsinteresser i sentrum. En kartlegging av både delegasjonen og komitéen kan gi innsikter i forholdet mellom ekspertene, altså i hvilken grad de var et fellesskap. Det kan også belyse forholdet mellom ekspertgrupper og den politiske ledelsen. Et annet aktuelt spørsmål er også i hvilken grad kompetansen til medlemmer av den andre gruppen ble bestridt, med andre ord grader av faglig legitimitet hos de enkelte personene.

Den private komitéen ble dannet av industriinteresser. Det konkrete utgangspunktet var at man ville ha et forum for å vurdere hvordan man skulle forholde seg til press fra blant andre The Northern Exploration Company (NEC) og Scottish Spitsbergen Syndicate (SSS) overfor britiske myndigheter angående Spitsbergen. Dette var de to viktigste gruveselskapene på øygruppen ved siden av Store Norske Spitsbergen Kullkompani. Både SSS og NEC ønsket en britisk annekasjon av øygruppen. Særlig var NEC aktive. Også et medlem i The Royal Geographical Society, Martin Conway, var engasjert i saken. ⁶⁴⁷

Det var viktig for komitéen å få en oversikt over privatrettslige konsekvenser ved en endelig avgjørelse av Spitsbergenspørsmålet. ⁶⁴⁸ Ikke overraskende var det Store Norske som først og fremst var pådriveren for å få til et slikt samarbeid, og Fredrik Stang ble lederen for komitéen. ⁶⁴⁹ Stang var jurist og

⁶⁴⁶ Wedel Jarlsberg 1932, s. 384.

⁶⁴⁷ Mathisen 1951, s. 186 f. og s. 170 ff. Se også Mikalsen 1996, s. 29 angående brev fra NEC og SSS til britiske myndigheter, og s. 15 ff. angående forgrunnsfigurene William Speirs Bruce (SSS) og Ernest Mansfield (NEC).

⁶⁴⁸ Mathisen 1951, s. 187.

⁶⁴⁹ Mathisen 1951, s. 186 f. Store Norske videreførte fra (grunnleggelsen i) 1916 den amerikanske gruveaktiviteten som John M. Longyear hadde etablert i sin tid.

hadde også bakgrunn som politiker for Høyre. I perioden 1906-1909 var han stortingsrepresentant, før han i 1912-1913 ble justisminister. Han ble, etter en langvarig konkurranse med Nikolaus Gjelsvik om et professorat i rettsvitenskap, tilsatt i denne stillingen ved Universitetet i Oslo fra 1897. Stang etterfulgte i 1921 Francis Hagerup i redaktørstolen for Tidsskrift for Retsvidenskab.⁶⁵⁰

De andre medlemmene av komitéen var for det første direktør for Norges geografiske oppmåling og oberst Nils Johannes Sejersted, samt geografen og geologen Werner Werenskiold. Werenskiold reiste på flere ekspedisjoner til Spitsbergen. De øvrige medlemmene, som utgjorde et flertall i komitéen, var Store Norskes representanter. Dette var advokat og styreformann i selskapet, Carl Lundh, nestleder i styret, C. W. Eger, administrerende direktør i selskapet, Karl Bay, og advokat og styremedlem Kristen Nygaard.⁶⁵¹

En drøy uke etter at Store Norske hadde blitt gjort kjent med at Gunnar Isachsen skulle reise ned som blant annet økonomisk sakkyndig, og Ræstad blant annet som sakkyndig på finansielle spørsmål,⁶⁵² hevet kritiske røster seg. Ledelsen i styret i selskapet understreket i et brev til Utenriksdepartementet fra 27. februar 1919 viktigheten av «at de reelle, de økonomiske og industrielle interesser, som i virkeligheten danner kjernepunktet i Spitsbergens spørsmålene, faar anledning til paa dette tidspunkt at gjøre sig gjeldende i sit fulde omfang», og at man hadde det inntrykk at «de nævnte interesser hittil ikke er blit git saadan anledning».⁶⁵³ Selv om man fullt ut respekterte Ræstads og Isachsens kompetanse «paa hvert sit specielle område», var ledelsen klare på at «ingen av de to herrer sitter inde med saadant kjendskap til de fra norsk side paa Spitsbergen etablerte bedrifters særforhold, at disse herrer med fuld nytte vil

⁶⁵⁰ Michalsen 2009, Lilleholt 2009 og Erichsen 2009.

⁶⁵¹ Østreng 1974, s. 51.

⁶⁵² RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Bind II», konsept til brev fra Ihlen/Wollebæk til Store Norske Spitsbergen Kullkompani, datert 18.02.1919 (det er feilaktig skrevet 1918), jnr. 5582/1919.

⁶⁵³ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen spmt. på fredskonferencen», brev fra Store Norske Spitsbergen Kullkompani til Utenriksdepartementet, datert 27.02.1919, jnr. 7953/1919. (Brevet er signert av Carl Lundh, C. W. Eger og Kristen Nygaard.)

kunne instruere ministeren i Paris angående de visstnok betydeligste sider ved de norske interesser paa Spitsbergen.»⁶⁵⁴

Ledelsen i styret ved Store Norske var skuffet over at man ikke hadde fått anledning til å uttale seg i forbindelse med hvilken ekspertise som skulle prioriteres i støtteapparatet rundt Wedel Jarlsberg. I brevet fra 27. februar ble det også påpekt at det ville kunne føre til uopprettelige skader for norske økonomiske interesser, om ikke det politiske og økonomiske ble sett i nær sammenheng.⁶⁵⁵ Brevet til UD ble imidlertid ikke sendt før 5. mars, og på den tiden hadde administrerende direktør Karl Bay snakket med utenriksminister Ihlen om de tema brevet tok opp. Utenriksministeren hadde forsikret at man skulle ta hensyn til de økonomiske interessene på en måte som var tilfredsstillende for Store Norske. Det kritiske brevet om Ræstads og Isachsens manglende faglige legitimitet ble likevel lagt ved et annet brev fra Store Norske til UD.⁶⁵⁶ Overfor Ihlen påpekte Lundh at man også burde ha en person med spisskompetanse på det geologiske feltet for å forsvare og markedsføre norske interesser. Årsaken var frykten for at engelske gruveselskaper, og kanskje også den engelske regjering kunne komme til å hevde at deres krav var overordnet de norske kravene på Spitsbergen, fordi de mest verdifulle områdene «geologisk og mineralogisk» var i de engelske selskapenes besittelse.⁶⁵⁷

Det hadde vært reist motargumenter både fra norske og svenske geologer mot de engelske kravene. Man hadde da påpekt at de aktuelle områdene hadde liten verdi etter de fleste målestokker. Lundh antydte imidlertid at man ikke burde ta for gitt svensk vitenskapelig støtte framover «efter den Bevægelse, som synes

⁶⁵⁴ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen spmt. på fredskonferencen», brev fra Store Norske Spitsbergen Kullkompani til Utenriksdepartementet, datert 27.02.1919, jnr. 7953/1919.

⁶⁵⁵ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen spmt. på fredskonferencen», brev fra Store Norske Spitsbergen Kullkompani til Utenriksdepartementet, datert 27.02.1919, jnr. 7953/1919.

⁶⁵⁶ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen spmt. på fredskonferencen», brev fra Store Norske Spitsbergen Kullkompani til Utenriksdepartementet, datert 05.03.1919, jnr. 7952/1919.

⁶⁵⁷ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen spmt. på fredskonferencen», brev fra Lundh til Ihlen, datert 27.02.1919, jnr. 8092/1919. (Brevet er stemplet mottatt i Utenriksdepartementet 08.03.1919.)

at have reist sig i Sverige i Spitsbergenspøragsmaalene». Han pekte på at det var økonomiske bindinger mellom et svensk selskap og det engelske selskapet Northern Exploration Company. Begge hadde interesser på Spitsbergen, og koblingen mellom dem bestod i «at hvert af disse to Selskaber er Aktionær i det andet Selskab.»⁶⁵⁸ Samtidig innebar også uttalelsene en presisering av hvilke typer fagkunnskap (geologi) man fra Store Norske, som dominerte i komitéen, mente manglet i kretsen rundt Wedel Jarlsberg.⁶⁵⁹ Lundh var imidlertid påpasselig med å poengtere at de «statsrettslige», «politiske» og «topografiske og derhen hørende Spøragsmaal» var i de beste hender hos Ræstad og Isachsen.⁶⁶⁰ Det gjaldt med andre ord ikke å fornærme Utenriksdepartementets valg av ekspertise, men gjennom raus og eksplisitt anerkjennelse av deres spesialområder påpeke verdien av at også andre fagområder ble representert.

Tre kandidater ble lansert til å forsyne forhandlerne med geologiske argumenter til støtte for det norske syn, nemlig at Spitsbergen burde høre til Norge. Disse var dosentene Werner Werenskiold og O. Holtedahl, samt statsgeolog Gunnar Holmsen. Lundh anbefalte også på det varmeste å bruke norgesvennen Charles Rabot for å nå fram med de norske synspunktene.⁶⁶¹

Arnold Ræstad var en del av den indre krets rundt Wedel Jarlsberg i forhandlingsdelegasjonen, men han var også en attraktiv person for Store Norske i forbindelse med etableringen av den private komitéen. 1. mars fikk Ræstad en henvendelse med en forespørsel om han ønsket å gå inn i en «uofficiel komité» som i forståelse med regjeringen skulle ta opp aktuelle spørsmål knyttet til Spitsbergen.⁶⁶² Senere opplyste Store Norske til Utenriksdepartementet at man ikke hadde lyktes med å få tak i Ræstad.⁶⁶³ Lederen for komitéen, Fredrik Stang, reiste ned og bistod legasjonen under

⁶⁵⁸ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen spmt. på fredskonferencen», brev fra Lundh til Ihlen, datert 27.02.1919, jnr. 8092/1919.

⁶⁵⁹ Lundh refererer til at saken hadde vært diskutert i Store Norges styre.

⁶⁶⁰ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen spmt. på fredskonferencen», brev fra Lundh til Ihlen, datert 27.02.1919, jnr. 8092/1919.

⁶⁶¹ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen spmt. på fredskonferencen», brev fra Lundh til Ihlen, datert 27.02.1919, jnr. 8092/1919.

⁶⁶² RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen spmt. på fredskonferencen», brev fra Store Norske Spitsbergen Kullkompani til Arnold Ræstad, datert 01.03.1919, jnr. 7646/1919. (Brevet er signert av Carl Lundh, Karl Bay og Kristen Nygaard.)

⁶⁶³ Hoel hadde vært opptatt med forberedelser til en ekspedisjon til Spitsbergen.

forhandlingene, blant annet med å skrive traktatutkastet sommeren 1919. Slik sett hadde den offisielle forhandlingsdelegasjonen og den private komitéen vesentlige fellesnevnerne, selv om komitéen mislyktes i å verve Ræstad.

Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft

Jeg har nå gjennomgått både sentrale personer og deres forbindelser, samt relasjonen mellom delegasjonen, komitéen og myndighetene. Dermed har jeg fått fram viktige sider ved de fellesskap som eksisterte mellom de involverte. Jeg har i hovedsak vektlagt folkerettsjurister, men også enkelte andre eksperter som bidrar til å belyse konteksten folkerettsjuristene opptrådte i.

Diskusjonen i dette kapitlet har vist at fellesskapet har vært av varierende styrke og type. Det framgår imidlertid av diskusjonen i kapittel 3 og 4 at den faglige legitimiteten hos folkerettsjuristene kan tolkes som å ha vært sterkere i de fasene disse kapitlene dekker, fordi de ledende personene var i ferd med å avlegge doktorgrad (Ræstad), eller hadde arbeidet som professor (Hagerup). Wedel Jarlsberg, som ledende person i kapittel 5, hadde kun sin juridiske embetseksamen. Imidlertid hadde han Ræstad som sin høyre hånd. Et element som bidrar til å redusere Wedel Jarlsbergs faglige legitimitet var Hagerups holdning. Etter første verdenskrig var han nemlig i opposisjon til Wedel Jarlsberg (se neste underkapittel). Til gjengjeld var evnen og viljen hos Wedel Jarlsberg til å påvirke de politiske prosessene desto større.

La oss så summere opp fellesskap, faglig legitimitet (institusjonell identitet) og politisk handlekraft i forhold til Werners mellomposisjon (se innledningskapitlet), det vil si at et fellesskap av folkerettsjurister går sammen og påvirker politikk på et faglig legitimt grunnlag: Wedel Jarlsberg og Ræstad utgjorde et relativt sterkt fellesskap av folkerettsjurister som spilte en aktiv politisk rolle. Det kritiske punktet når det gjelder å passe inn i Werners mellomposisjon, er i denne sammenheng graden av faglig legitimitet.

Det er her det vil være fruktbart å utvikle diskusjonen ved å ta med Hagerup – og mer inngående drøfte hans uenighet med særlig Wedel Jarlsbergs fremgangsmåte. I kjernen av dette ligger det Fredrik Stang definerte som Hagerups juridiske forsvarlighetstenkning, som ifølge Stang virket vanskelig å forene med å gripe de muligheter som bød seg når det gjaldt en rask realisering

av vitale norske interesser, som for eksempel selvstendighet i 1905. Dette kan imidlertid også overføres til norsk ekspansjon i den følgende perioden, slik som Spitsbergenspørsmålet etter første verdenskrig. Jeg vil innlede med å studere bakgrunnen for Hagerups forhandlingsrolle før jeg ser på hva som kjennetegnet hans juridiske forsvarlighetstenkning i denne sammenhengen.

Hagerups juridiske forsvarlighet – utenfor fellesskapet

Om man drar de lange linjer i Hagerups rolle i forhandlingene om Spitsbergen, avtegner det seg et sammensatt bilde. Hagerup var, som tidligere nevnt, leder for de norske delegasjonene og ble valgt til president i Spitsbergenkonferansene i 1910, 1912 og 1914. I denne posisjonen hadde han også samarbeidet med sentrale personer i Utenriksdepartementet, blant andre Johan Wollebæk.

På denne bakgrunn skulle mye ligge til rette for at Hagerup igjen skulle spille en hovedrolle, om ikke selve hovedrollen i de nye forhandlingsrundene i Paris etter krigen. Slik gikk det imidlertid ikke. Hagerup kom til orde, men når det kom til stykket var det andre som nå hadde tatt kommandoen og som hadde utenriksledelsens øre når det dro seg til i den franske hovedstaden. Dette hadde flere årsaker:

Først og fremst hadde krigen kastet rundt på gamle stormaktsforhold og forhandlingskortene ble delt ut på nytt. Dette åpnet dører for personer som i større grad enn Hagerup kunne og ville gripe denne muligheten. Ikke minst var mulighetene store for personer som allerede befant seg i begivenhetenes geografiske sentrum, og det var Paris. Der hadde Wedel Jarlsberg vært minister i en årrekke. Da Wedel trengte sakkyndige forsterkninger var det ikke Hagerup han spurte etter. Det hadde sine grunner: Wedel Jarlsberg var, ifølge Isachsens dagbok fra våren 1919, «forbauset over at Hagerup alltid sto imot ham i å gjøre Norge stort».⁶⁶⁴

Hagerup advarte nemlig mot at Spitsbergen skulle komme under norsk suverenitet. Han anførte to grunner: For det første tvilte han på at Norge alene

⁶⁶⁴ Isachsen 1919, s. 14 (18.04.1919).

hadde kapasitet til å håndheve en «fuldkomment ordnet tilstand» på øygruppen.⁶⁶⁵ Dette kan kanskje klassifiseres som et praktisk argument. Det andre, mer prinsipielle argumentet til Hagerup, innbyr til en diskusjon om de lange linjer – ikke bare i Hagerups forhold til disse forhandlingene, men også i forhold til 1905:

For Hagerup var det viktig at man ikke kunne gå bort fra det grunnlaget som definerte forhandlingene med de andre statene før krigen, nemlig forutsetningen om at Spitsbergen var *terra nullius*. For å endre dette var det nødvendig å innhente godkjennelse fra alle de statene som hadde blitt invitert til konferansen, og ikke bare seierherrene som nå satt samlet i den franske hovedstaden. Han mente at særlig Russland og Sverige «[ville] kunne beklage sig over» at Norge brøt med dette prinsippet. «Særlig vil et saadant skridt utvivlsomt udsætte vort gode forhold til vort naboland for alvorlig fare. Og saa store fordele vil under ingen omstændigheder norsk overhøihed over Spitsbergen kunne medføre, at den opveier denne risiko.»⁶⁶⁶

Hagerup reagerte også på de oppslag som hadde vært i norske aviser basert på rykter om at den svenske regjering hadde nedlagt protest mot at Norge skulle få overta Spitsbergen. For Hagerup var det ønskelig om slike oppslag kunne stanses. Han fryktet at dette med tiden ville kunne påvirke stemningen i Sverige på en slik måte at det kunne bli vanskelig for svenske regjeringer å være vennlig innstilt til ønsker fra naboen i vest: «Og som Hr. Udenriksministeren jo selv har indrømmet til Baron Ramel,⁶⁶⁷ kommer man ikke forbi Sverige i dette spøragsmaal. Dertil er Norges holdning under tidligere forhandlinger altfor bindende.»⁶⁶⁸ Et stort problem for Hagerup var også det fremtidige forholdet til et Russland som nå var svekket av revolusjon og krig. Hvilke følger ville det få om man nå gikk inn for en løsning som ikke var klarert med den store naboen i øst? Den svenske utenriksminister Johannes Hellner passet på å minne Hagerup

⁶⁶⁵ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen spmt. på fredskonferencen», brev fra Hagerup til Ihlen, datert 24.01.1919, jnr. 3026/1919.

⁶⁶⁶ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen spmt. på fredskonferencen», brev fra Hagerup til Ihlen, datert 24.01.1919, jnr. 3026/1919.

⁶⁶⁷ Hagerup henviser her sannsynligvis til Ihlens uttalelse 27. november 1918, om at Norge følte seg «bundet af» konvensjonsforslaget fra 1914. (Berg 1995, s. 276.)

⁶⁶⁸ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen spmt. på fredskonferencen», brev fra Hagerup til Ihlen, datert 25.02.1919, jnr. 7096/1919.

om de potensielle problemene norske myndigheter kunne få i forhold til Russland når det kom til mer ordnede forhold der. Hagerup uttrykte på lignende vis bekymring for konfliktpotensialet i denne saken overfor Ihlen.⁶⁶⁹

Både i 1905 og i 1919 møtte Hagerup i henholdsvis Christian Michelsen og Wedel Jarlsberg handlekraftige personer som så helt andre muligheter enn han selv gjorde. Fredrik Stang mente at Hagerup «var av naturel og tænkesæt først og fremst videnskapsmand»,⁶⁷⁰ og at han «var i politik som i videnskap de lange linjers mand; døgnets taktiske opgaver var han litet anlagt for.»⁶⁷¹ I 1905 var dette knyttet til det Fredrik Stang så som Hagerups juridiske forsvarlighet. Selv om dette ble skrevet av en person som var uenig med Hagerup i mangt, gir dette likevel et innsyn i Hagerups juridiske karaktertrekk som utvilsomt også hadde betydning når han vurderte Spitsbergenspørsmålet etter første verdenskrig.

Et vesentlig poeng i forhold til Michelsen og Wedel Jarlsberg er også at de hadde likhetstrekk i sitt forhold til Hagerup i og med at de begge overtok Hagerups posisjoner – selv om det var viktige forskjeller: Michelsen overtok statsministerposten etter Hagerup, mens Wedel Jarlsberg på et vis overtok den sjefsforhandlerrollen som Hagerup hadde hatt før.

Diskusjon og avslutning

Dette kapitlet har bidratt til en bredere forståelse av Spitsbergenforhandlingene etter første verdenskrig ved å sette folkerettsjuristene som individer (og delvis som gruppe) i sentrum og vurdere deres forhold til politikk. Til forskjell fra tidligere forskning⁶⁷² kan vi i tillegg analysere hendelsene rett etter første verdenskrig som en del av en lengre utvikling i lys av Wouter Werners

⁶⁶⁹ RA, UDA, boks 5838, mappe merket «Spitsbergen spmt. på fredskonferencen», brev fra Hagerup til Ihlen, datert 01.04.1919, jnr. 11744/1919.

⁶⁷⁰ Stang & Lange 1931, s. 231.

⁶⁷¹ Stang & Lange 1931, s. 242.

⁶⁷² Arlov 1996, s. 299-305, Berg 1995, s. 272-285, Berg (under utgivelse), s. 29-35, Drivenes 2004, s. 198-199, Hoel 1966, s. 73-75, Mathisen 1951, s. 189-225, Singh 1980, s. 93-106, Ulfstein 1995, s. 42-49, Østreng 1974, bla. s. 51-62. Se også Avango 2005, s. 256-269.

kategorier, som er utviklet spesielt med tanke på folkerettsjurister.⁶⁷³ Spesielt interessant er kartleggingen av Wedel Jarlsbergs politiske handlekraft.

I dette kapitlet er det i tillegg påvist en ikke uvesentlig grad av *felleskap* mellom folkerettsjuristene Fredrik Wedel Jarlsberg og Arnold Ræstad. De samarbeidet begge tett om å nå samme mål. Imidlertid er det verdt å merke seg at relasjonen mellom det biografiske og prosopografiske er sammensatt: For det første kan det hevdes at Wedel Jarlsberg er en så dominerende figur at kapitlet i stor grad er biografisk preget. På den annen side vises det i kapitlet til omfattende samspill, ikke bare mellom Wedel Jarlsberg og Ræstad, men også angående andre støttespillere. Slik sett kan det argumenteres for visse prosopografiske eller kollektivbiografiske trekk.

Når det gjelder den faglige legitimiteten og dens kobling til institusjonell identitet er bildet heller ikke her entydig. Det er nærliggende å betrakte Wedel Jarlsberg som sårbar for å bli tilskrevet en institusjonell identitet tett knyttet til Utenriksdepartementet – altså en politisk/byråkratisk institusjonell identitet. Samtidig gjør relasjonen til Ræstad at denne identiteten må nyanseres.. Wedel Jarlsberg hadde juridisk embetseksamen og Ræstad hadde doktorgradsbakgrunn, noe som kan sies å ha gitt i alle fall Ræstad betydelig faglig legitimitet. Sammen kan de derfor synes å ha en posisjon mellom på den ene side å bli oppfattet som rene advokater for politiske ekspansjonsplaner, og på den andre siden handle på grunnlag av «ren» vitenskap i spørsmålet om norsk ekspansjon. Det er også vist hvordan komitéen som var knyttet til industriinteresser kom med kritiske merknader til Ræstads kompetanseområder, særlig når det gjaldt de områder innenfor finans han hadde arbeidet med som universitetsstipendiat. Dermed ser vi også at anerkjennelsen av Ræstads faglige legitimitet og institusjonelle identitet knyttet til universitetet hadde sine grenser.

Jeg har også vist at dette fellesskapet og denne typen faglig legitimitet ble utfordret av Hagerups juridiske forsvarlighet. For det første ved at Hagerup utfordret grunnlaget for særlig Wedel Jarlsbergs posisjoner. Etter Hagerups mening kunne man ikke fri seg fra forpliktelsene om at Spitsbergen var terra nullius uten at de andre landene som var involvert i spørsmålet hadde godkjent

⁶⁷³ Se Werner 2014, s. 60-62.

dette. Hos Hagerup var de storpolitiske endringene ikke en unnskyldning for å slippe unna det han oppfattet som fastlagte juridiske forpliktelser. Wedel Jarlsberg lot seg imidlertid ikke binde av slike forutsetninger i sin ekspansjonsiver.

Konflikten mellom Wedel Jarlsberg og Hagerup er også koblet til den kanskje mest betydelige endringen som belyses i dette kapitlet. Det er at man etter krigen kan se en noe større grad av selvstendig initiativ og med det en mer markant politisk handlekraft hos de toneangivende folkerettsjuristene. Først og fremst var dette knyttet til å gripe de muligheter som bød seg for å få til en hurtig realisering av sentrale ekspansjonsmål.

Graden av initiativ er også noe som skal følges nøye i neste kapittel om Grønlandsspørsmålet. Slik sett vil det være spennende å vurdere hvordan dette fokuset kan bidra til en videre diskusjon av Werners perspektiver sett i forhold til denne studiens tema, nemlig folkerettsjurister som søker å påvirke politiske prosesser med utgangspunkt i et faglig legitimt ståsted. Mye tyder nemlig på at Grønlandsspørsmålet er et godt eksempel på et kraftfullt fellesskap bestående av Gustav Smedal (og hans doktoravhandling), samt anerkjente professorer fra universitetet som sammen gikk inn for å påvirke regjeringen. Slik sett har dette kapitlet (om Spitsbergenforhandlingene 1918-1920) og de to foregående lagt til rette for å forstå et forløp som skulle ende opp i en norsk ekspansjonspolitikk i Grønlandsspørsmålet som ble drevet fram av norske folkerettsjurister. Denne politikken hadde noen av sine røtter i en viktig begivenhet i imperialismens historie, nemlig Berlinkonferansen i 1884/85:

Et sentralt poeng er i den sammenheng at dette og neste kapittel utvider det Roald Berg definerer som en «imperialistisk helhet» både i tid og rom.⁶⁷⁴ Dette innebærer at Berlinkonferansens tankegods ikke bare angår Spitsbergenspørsmålet og Wedel Jarlsberg. Den angår også i høyeste grad Grønlandsspørsmålet. Wedel Jarlsbergs styrke er først og fremst den politiske handlekraften. I Grønlandsspørsmålet benytter særlig Gustav Smedal seg av denne arven, og kobler dette i enda større grad en tidligere sammen med en kombinasjon av fellesskap og faglig legitimitet. Wouter Werners perspektiver kan dermed brukes til å identifisere likheter og ulikheter i måter

⁶⁷⁴ Om Berg angående «imperialistisk helhet», se innledningen til dette kapitlet.

Spitsbergenforhandlingene 1918–1920 og politisk handlekraft

ekspansjonistisk tankegods kommer til uttrykk på innenfor en «imperialistisk helhet».

6 Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft overfor regjeringen

Innledning

Målet med dette kapitlet er for det første å vise hvordan folkerettsjurister enkeltvis og i fellesskap knyttet seg til faglig legitimitet hovedsakelig gjennom Smedals doktoravhandling. For det andre handler kapitlet om hvordan de i sterkere grad enn vi tidligere har sett kombinerte dette med å ta initiativ til å påvirke politiske prosesser – det vil i denne sammenheng si norsk ekspansjonspolitikk i konflikten mellom Norge og Danmark om suvereniteten over de østlige deler av Grønland. For det tredje er det et vesentlig poeng å studere hvordan et slikt initiativ var inspirert av Berlinkonferansen i 1884/85.

Grønlandsspørsmålet hadde røtter tilbake til Kieltraktaten i 1814, da Grønland ble holdt utenfor da Norge ble overført fra Danmark til Sverige. Spørsmålet var, som Roald Berg har poengtert, «om suvereniteten over Grønland som Danmark overtok i 1814, gjaldt heile Grønland, eller om dei tradisjonelle norske fangstfeltene på Aust-Grønland var eit terra nullius-område på linje med Spitsbergen før 1920». ⁶⁷⁵ Bitterheten i Norge over Kieltraktaten, samt norske fangstfolks virksomhet langs Øst-Grønlands kyst var viktige elementer i det som skulle bli et eskalerende dansk-norsk stridsspørsmål på begynnelsen av 1900-tallet. ⁶⁷⁶

I dette kapitlet blir det først og fremst fokusert på å trekke linjer tilbake til Berlinkonferansen i 1884/85, der stormaktene forsøkte å regulere oppdelingen av Afrika. På konferansen stod prinsippet om effektiv okkupasjon sentralt. Effektiv okkupasjon innebar at en stat som ønsket suverenitet over et område, måtte kunne vise til en viss grad av tilstedeværelse. Sammen med sektorprinsippet (introdusert i 1907), som støttet suverenitetskrav med lave krav til tilstedeværelse, var disse prinsippene sentrale elementer i Gustav

⁶⁷⁵ Berg 2016, s. 61.

⁶⁷⁶ Se ellers kort om Grønlandsspørsmålet i starten av innledningskapitlet.

Smedals doktoravhandling.⁶⁷⁷ Et av hovedpoengene i min tilnærming til Grønlandsspørsmålet er hvordan Smedal og Frede Castberg i vesentlig grad var enige om at Berlinkonferansens sluttokument fra 1885 var gjeldende rett i forbindelse med Grønlandsspørsmålet.⁶⁷⁸ Castberg skrev om dette i et notat i 1924, Smedal i sin doktoravhandling i 1930. De møttes og bekreftet i grove trekk sin enighet under Smedals disputas i 1931. Dermed bandt sentrale norske folkerettsjurister imperialismens kanskje fremste symboldokument sammen med norske ekspansjonsforsøk i Arktis.

I doktoravhandlingen sin behandlet altså Smedal blant annet prinsippet om okkupasjon, et prinsipp som var nært knyttet til norske suverenitetskrav på Øst-Grønland. Norge hadde interesse av en streng definisjon av okkupasjonsbegrepet, i den forstand at den måtte være effektiv i form av relativt omfattende tilstedeværelse for å kunne være et grunnlag for suverenitet. En slik definisjon ville lettere kunne legitimere norske fangstfolks adgang til fangstfeltene langs Øst-Grønland og utfordret samtidig danskenes tilstedeværelse i området. Langt på vei ga Smedal sin støtte til en slik holdning, samtidig som han avviste sektorprinsippet, som han så på som en trussel mot prinsippet om okkupasjon.⁶⁷⁹

På Smedals disputas var Frede Castberg og Jon Skeie vennligsinnede opponenter, og store deler av den norske folkerettsekspertisen var publikum. Dette akademiske ritualet kan knyttes til Wouter Werners definisjon av et fellesskap som går inn for politisk påvirkning basert på faglig legitimitet (se innledningskapitlet).⁶⁸⁰

⁶⁷⁷ Smedal 1930. Sektorprinsippet innebærer at grensestater til polområder kan erklære overherredømme innenfor en sektor som strekker seg fra statens grense/kyst til polpunktet. Se utdyping om dette prinsippet lenger ute i kapitlet. Tradisjonelt er sektorprinsippet blitt tilskrevet den canadiske senator Pascal Poirier i 1907. Imidlertid har Janice Cavell og Jeff Noakes poengtert at det canadiske justisdepartements rådgiver i grensespørsmål, James White, brukte kart og dokumenter helt til tilbake til 1895, 1897 og 1904 i et memorandum fra 1925 som Cavell og Noakes omtaler som «the true source of Canada's official sector claim». (Cavell & Noakes 2010, s. 227).

⁶⁷⁸ Dette gjelder sluttokumentets artikkel 34 og 35 om effektiv okkupasjon.

⁶⁷⁹ Smedal 1930.

⁶⁸⁰ En slik faglig legitimitet samsvarer også i stor grad med James Paul Gees begrep institusjonell identitet (se innledningskapitlet).

Dette fellesskapet er nært knyttet til et annet hovedpoeng i kapitlet, nemlig Smedals og Castbergs bidrag til å sette viktige sider ved denne faglig legitimerede, men samtidig ekspansjonistiske argumentasjonen ut i livet gjennom en privat okkupasjon av Øst-Grønland. Okkupasjonen fant sted sommeren 1931 ved at norske fangstfolk fikk telegram fra blant andre Smedal om å heise det norske flagget i Myggbukta på Øst-Grønland og ta området i norsk besittelse. Kort tid senere ble okkupasjonen bekreftet av den norske regjeringen. Disse resolute handlingene fra norsk side var et forsøk på å bryte det man fryktet kunne bli en internasjonalt anerkjent styrking av dansk tilstedeværelse gjennom politimyndighet.

Okkupasjonen var en spesiell hendelse i politisk sammenheng: For det første fordi det gjaldt et område der suverenitetsspørsmålet var omstridt. For det andre fordi den fant sted i Stortingets sommerferie og ble bekreftet av en regjering som hadde et av norgeshistoriens spinkleste parlamentariske grunnlag.⁶⁸¹ Suverenitetsspørsmålet angående Øst-Grønland ble behandlet ved Den faste domstolen i Haag, som i 1933 kjente okkupasjonen fra 1931 ugyldig.

Et mål med dette kapitlet er å vurdere sentrale tema i spørsmålene om Spitsbergen og Grønland i forhold til hverandre. For det første gjelder dette hvordan fremtredende folkerettsjurister som Gustav Smedal og Frede Castberg i Grønlandsspørsmålet brukte effektiv okkupasjon som argumentasjon relatert til norsk ekspansjon – i kontrast til Arnold Ræstads poengtering av i stor grad historiske argumenter i Spitsbergenspørsmålet.

For det andre er søkelyset rettet spesifikt mot Smedal og hans doktoravhandling *Erhvervelse av statshøiher over polarområder*.⁶⁸² Vektleggingen av denne avhandlingen kan for det første være til inspirasjon angående en mulig utvidelse av Elen C. Singhs og Mary Katherine Jones' prosjekt «Spitsbergen Literature Lobby»⁶⁸³ til også å omfatte sentrale tekster angående Grønlandsspørsmålet. Fokuset på Ræstads publikasjon om Spitsbergen⁶⁸⁴ tidligere i min avhandling ga en utdyping av denne publikasjonen som allerede er nevnt i Jones' artikkel

⁶⁸¹ For en oversikt over norske regjeringens parlamentariske grunnlag, se Norsk senter for forskningsdata 2016.

⁶⁸² Smedal 1930.

⁶⁸³ Se Singh 1980, s. 94 og Jones 2014.

⁶⁸⁴ *Norges høiheretsret over Spitsbergen i ældre tid*. (Ræstad 1912b.)

«Spitsbergen Literature Lobby».⁶⁸⁵ Argumentet for å foreslå en utvidelse er at Smedals tekst, vel så mye som Ræstads tekst, kan knyttes til lobbyvirksomhet i forbindelse med beslutninger når det gjelder den folkerettslige statusen til områder i Arktis. Med dette lille eksemplet framstår dermed Grønlandsspørsmålet som et naturlig sakskompleks å fortsette et slikt arbeid med, kanskje under samletittelen «The Spitsbergen/East Greenland Literature Lobby».

Dette kapitlet har også til hensikt å klargjøre nytten av Wouter Werners perspektiver i Grønlandsspørsmålet. Målet er å vise hvordan hans tilnærming kan belyse hvordan folkerettsjurister ønsket å bli oppfattet som noe mer enn som advokater for nasjonale interesser.⁶⁸⁶ Særlig Gustav Smedal er sentral når det gjelder å analysere grader av faglig legitimitet, samt sårbarhet når det gjelder å bli tilskrevet en institusjonell identitet knyttet til for eksempel Utenriksdepartementet. Det gir en mulighet til å vurdere ham sammen med folkerettsjuristene som har blitt nevnt i foregående kapitler, først og fremst Arnold Ræstad, Francis Hagerup og Fredrik Wedel Jarlsberg. Dette kan også bidra til å utdype relasjonen mellom Ræstad og Smedal (som Jorunn Sem Fure har vært inne på) når det gjelder å skrive doktoravhandlinger knyttet til aktuelle ekspansjonsspørsmål.⁶⁸⁷

Den mest omfattende faghistoriske behandlingen av Grønlandsspørsmålet er foretatt av Ida Blom. Hun har, som nevnt i kapitlet om tidligere forskning, i sin brede dekning av Grønlandsspørsmålet i bemerkelsesverdig liten grad behandlet Smedals doktoravhandling. Dette til tross for den posisjon hun har gitt Smedal og den sentrale rollen avhandlingen hans hadde i argumentasjonen knyttet til norske rettigheter på Øst-Grønland.⁶⁸⁸ Historikerne Einar-Arne Drivenes og Odd-Bjørn Fure har begge i noen grad behandlet folkerettsjurister i

⁶⁸⁵ Jones 2014, s. 48 og 51.

⁶⁸⁶ Dette har (og er) en utstrakt legitimitetsutfordring for folkerettsjurister, og har, som jeg tidligere har vært inne på i kapitlet om tidligere forskning, også klar relevans til utsagn fra den amerikanske juristen T. W. Balch, som poengterte at «each state has argued on the side that at the time seemed best for its own individual interests.» (Balch 1910, s. 265. Se for øvrig også Wråkberg 1999, s. 141.)

⁶⁸⁷ Se Fure 2011, s. 258.

⁶⁸⁸ Blom 1973, s. 127 og s. 159.

*Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

Grønlandsspørsmålet.⁶⁸⁹ De har imidlertid i begrenset grad hatt anledning til å gå inn i en nærstudie av folkerettsjuristene generelt og Smedals doktoravhandling spesielt angående dette spørsmålet. Dette kapitlet er også en del av en større ambisjon om å gi en forsterket stemme til andre enn feltvitenskapenes og naturvitenskapenes aktører.⁶⁹⁰ Selv om folkerettsjuristene altså har blitt viet noe plass, kanskje særlig i Grønlandsspørsmålet, er det behov for en større undersøkelse av denne gruppens posisjon mellom vitenskap og politikk i denne konteksten, noe denne studien er det første eksemplet på.

Dette kapitlet har tre hoveddeler. I første del vil jeg gi en innføring i sak, personer og prinsipper: Jeg vil starte med en kort oversikt over Grønlandsspørsmålet i perioden 1919-1933, samt en kartlegging av folkerettsjuristene som var involvert på norsk side. Deretter utdypes de sentrale prinsippene som ble drøftet av Smedal i hans doktoravhandling og av Den faste domstolen i Haag, nemlig spørsmålet om effektiv okkupasjon, samt sektorprinsippet.

Disse elementene gir en nødvendig kontekstforståelse for i kapitlets andre del å kunne drøfte problemstillinger knyttet til fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft. Her vil jeg for det første studere hvordan Smedals doktoravhandling var et middel for å oppnå faglig legitimitet. For det andre undersøkes det hvordan Smedals disputas bekreftet et fellesskap, i første rekke mellom Smedal og Castberg. For det tredje vises det til den korte avstanden det var mellom avhandling og politisk handling.

Tredje del av kapitlet vies rettssaken i Haag og hvordan den faglige legitimiteten til Smedals doktoravhandling har stått seg i ettertid.

⁶⁸⁹ Se Drivenes 2004, s. 215-244 og Fure 1996, s. 118-132 om Grønlandsspørsmålet.

⁶⁹⁰ Feltvitenskaper og naturvitenskaper vil ofte være sammenfallende, for eksempel angående geologi. Som nevnt i kapittel 2 er eksempler på generelle verk med fokus på felt- og /eller naturvitenskap John McCannons *A History of the Arctic* og Ronald E. Doel, Robert Marc Friedman, Julia Lajus, Sverker Sörlin og Urban Wråkbergs *Strategic Arctic science: national interests in building natural knowledge – interwar era through the Cold War*. (McCannon 2012 og Doel m. fl. 2014.)

Grønlandsspørsmålet 1919–1933

Grønlandsspørsmålet ble et stridstema mellom Norge og Danmark i forbindelse med at Spitsbergenspørsmålet nærmet seg en avgjørelse rett etter første verdenskrig.⁶⁹¹ Norge ville gjerne ha dansk aksept for sitt krav på suverenitet over Spitsbergen, mens Danmark gjerne ville koble dette til en avklaring angående de norske myndigheters holdning til dansk suverenitet over hele Grønland.⁶⁹² Etter drøftinger i utenriks- og konstitusjonskomitéen og i regjeringen, svarte utenriksminister Ihlen muntlig 22. juli 1919 (også kjent som «Ihlens erklæring») at regjeringen ikke ville legge hindringer i veien «ved denne saks ordning».⁶⁹³ Fra dansk side ble dette tolket som en norsk aksept av dansk suverenitet over hele Grønland. Danske myndigheter ba i 1921 om en skriftlig bekreftelse på at en dansk utvidelse av suvereniteten til å gjelde hele Grønland ikke ville møte norske innsigelser. Norske myndigheter stilte imidlertid nå som betingelse at norske fangstinteresser ikke måtte bli skadelidende.⁶⁹⁴

Til tross for dette ble det fra dansk side utformet et dekret som erklærte dansk suverenitet over hele Grønland. Det ble sendt ut 10. mai 1921. Den 16. juni 1921 ble det dessuten formulert en ny dansk erklæring om avsperring av Grønlands kyst for både danske og utenlandske skip.⁶⁹⁵ Arnold Ræstad, som hadde tiltrådt som utenriksminister den 22. juni 1921, protesterte på dekretet fra 10. mai. Historikeren Ida Blom framhever at det som skjedde dette året «ble avgjørende for den videre utvikling av Grønland-saken». Avsperringen var med

⁶⁹¹ Både vikingenes bosettinger på øya og Kieltraktaten fra 1814 ble trukket inn i argumentasjonen i Grønlandsspørsmålet. Fokuset i denne avhandlingen er imidlertid på hendelsene i det siste drøye tiåret før dommen falt i Haag, og da særlig knyttet til prinsippet om effektiv okkupasjon.

⁶⁹² Blom 1973, s. 17. Se også Eriksen (2010) angående Ihlens erklæring, særlig kap. 2, 3 og 6.

⁶⁹³ Blom 1973, s. 18. Om drøftingene i komitéen og regjeringen, se s. 17 f. Ihlens erklæring stod senere sentralt i Grønlandsaken.

⁶⁹⁴ Fure 1996, s. 119.

⁶⁹⁵ Blom 1973, s. 19 f.; Fure, 1996, s. 119. Se også Eriksen 2010, s. 37 f.

på å danne en opinion mot Danmark som pressgruppene i Grønlandsspørsmålet vokste ut fra.⁶⁹⁶

Ræstad var altså sentral i starten på en utvikling som blant annet Gustav Smedal kom til å bli en viktig del av framover som leder av Grønlandslagene, som var pressgrupper for norske interesser i Grønlandsspørsmålet. Dette viser klare kontinuitetstrekk ved folkerettsjuristenes arbeid og det er særlig interessant all den tid Ræstad nå satt i en svært innflytelsesrik politisk posisjon som utenriksminister. Årsakene til reaksjonen fra norsk side var et økt fokus på landets økonomiske interesser på Grønland og en «opinion, betinget av det historiske motsetningsforhold til Danmark og aktivisert av begivenhetene i 1921 [...]».⁶⁹⁷ Her ser vi blant annet hvordan det historiske blir sammenfiltrert med det juridiske, et tema som også gjenspeiles i flere av de verk som er skrevet av de folkerettsjuristene som var involvert i Grønlandsspørsmålet.⁶⁹⁸

For å forstå forutsetningene for den videre utviklingen fram mot de norske okkupasjonene på Grønland i 1931 og 1932 spiller Øst-Grønlandsoverenskomsten av 1924 en vesentlig rolle. Øst-Grønlandsoverenskomsten var en avtale mellom Norge og Danmark som regulerte fangst- og fiskerettigheter mellom de to statene. Suverenitetsforholdene ble ikke nevnt i selve avtaleteksten. Samme dag som undertegnelsen av avtalen fant sted (9. juli), utvekslet imidlertid Norge og Danmark syn på suverenitetsstatusen.

Den norske regjeringen fastslo at den «forbeholder sig sitt prinsipielle syn i de spørsmål vedrørende Grønland som ikke er omhandlet i overenskomsten, således at ved den intet er prejudisert og intet opgitt eller forspildt.»⁶⁹⁹ En tilsvarende note i dansk språkdrakt ble sendt fra danske myndigheter.⁷⁰⁰ Intensjonen med å gå inn i forhandlinger om en Øst-Grønlandsoverenskomst var, i alle fall fra norsk side, å få avklart suverenitetsstatusen på Øst-Grønland.

⁶⁹⁶ Blom 1973, s. 21.

⁶⁹⁷ Blom 1973, s. 26.

⁶⁹⁸ Se for eksempel Skeie 1931 og Smedal 1928.

⁶⁹⁹ *Norges traktater 1661–1966*, 1967, s. 220. «Note fra den norske legasjon i København til danske utenriksminister, av 9. juli 1924.»

⁷⁰⁰ *Norges traktater 1661–1966*, 1967, s. 220. «Note fra den danske utenriksminister til den norske charge d'affaires i København, av 9. juli 1924.»

*Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

Da man ikke kom til enighet om dette kjernes spørsmålet, endte partene opp med å løse praktiske utfordringer, blant annet knyttet til fangsinteresser i området. Den norske delegasjonen (Johan L. Mowinckel, Halvdan Koht, Carl J. Hambro og Kristoffer E. Høgset) hadde, med Odd Bjørn Fures ord, «oppnådd å sikre norske interesser uten å måtte anerkjenne dansk suverenitet.»⁷⁰¹

Det norske syn var at Øst-Grønland var terra nullius. Statsminister Mowinckels tolkning av Øst-Grønlandsoverenskomstens regulering av suverenitetsspørsmålet ble støttet av flere av de sentrale norske folkerettsjuristene. Et hovedpoeng var at «hvert land var berettiget til å handle ut fra sitt syn på suverenitetsspørsmålet så lenge slike handlinger ikke skadet den annen parts syn.»⁷⁰² Dette innebar at Danmark kunne utøve suverenitet, men at Norge skulle markere grensene for denne virksomheten ved å protestere i den grad suverenitetsutøvelsen kom på kollisjonskurs med det norske syn på Øst-Grønland som terra nullius. Dette var et uttrykk for Mowinckels forsøk på å opprettholde et noenlunde godt forhold til Danmark uten å gå i direkte forhandlinger om suverenitetsspørsmålet. Særlig Castberg ga støtte til at Danmark hadde rett til å foreta suverenitetshandlinger i tråd med Mowinckels syn.⁷⁰³

Dette innebar at «Danmark kunne håndheve dansk lov overfor danske statsborgere og undersåtter av stater som anerkjente dansk suverenitet på Øst-Grønland». Den senere høyesterettsdommen Helge Klæstad og Gustav Smedal ga også i stor grad støtte til dette synet. Gjelsvik og Skeie mente imidlertid at suverenitetsspørsmålet «skulle hvile i avtaletiden når man ikke kunne finne en løsning som tilfredstilte begge parter.»⁷⁰⁴ Øst-Grønlandsoverenskomsten sikret altså at norske fiskere og fangstfolk ikke skulle bli stengt ute fra feltene. Samtidig hadde man unngått å anerkjenne at Danmark hadde suverenitet over området. Fra dette vokste «den lange linje» fram i Grønlandsspørsmålet, nemlig «å ikke ta noe initiativ i

⁷⁰¹ Fure 1996, s. 121.

⁷⁰² Blom 1973, s. 42.

⁷⁰³ Blom 1973, s. 73 bruker uttrykket *suverenitetshandlinger*.

⁷⁰⁴ Blom 1973, s. 43. Avtaletiden var i utgangspunktet på 20 år, med mulighet for fornyelse. (Se Blom 1973, s. 76.)

*Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

suverenitetsspørsmålet før de norske næringsinteressene på Øst-Grønland var kommet i en slik posisjon at det var grunnlag for å reise det.»⁷⁰⁵

Den lange linjen var dominerende i regjering og Storting i resten av 1920-årene. Imidlertid ble det etter 1929/30 stadig vanskeligere å videreføre denne linjen på grunn av det stadig økende konfliktnivået mellom norske og danske fangstmenn. Dette aktualiserte spørsmålet om hvilken stat som skulle utøve politimyndighet og på hvilken måte. Enda mer enn et uttrykk for den konkrete opprettholdelse av lov og orden var den prinsipielle og symbolske betydningen av politimyndighet. Slik myndighet var nemlig nært knyttet til effektiv okkupasjon, som igjen var et viktig kriterium for suverenitetsutøvelse. På norsk side fryktet man at lederen av en dansk ekspedisjon i 1930 hadde fått politimyndighet av danske myndigheter. Dette ville være en konkret suverenitetshandling som ville kunne svekke de norske kravene. Dermed økte presset mot statsminister Mowinckel om å svare ved å gi nordmenn politimyndighet på Grønland.

Kravene om norsk politimyndighet kom først og fremst fra Norges Grønlandslag, der blant andre Gustav Smedal var en drivende kraft. Men Frede Castberg, den folkerettslige rådgiveren i Utenriksdepartementet, hadde også betydelig innflytelse i denne saken. Han ga Mowinckel det rådet å tildele politimyndighet, et råd statsministeren fulgte. Mowinckels beslutning om å gi Adolf Hoel politimyndighet over nordmenn på Øst-Grønland fra 27. juni 1930 var det avgjørende tegn på at regjeringen hadde slått inn på den korte linje i dette spørsmålet.⁷⁰⁶ Norsk suverenitet var i et slikt perspektiv ikke lenger et

⁷⁰⁵ Fure 1996, s. 121.

⁷⁰⁶ Fure 1996, s. 128. Det gjør ikke saken mindre intrikat at Castberg var en viktig alliert av Smedal og Hoel. Castbergs stilling i Utenriksdepartementet gjenspeilte for øvrig en utvikling som juristen Stephen Neff har poengtert viktigheten av å undersøke nærmere: «An especially important external sign of the growing importance of legal issues in international relations was the employment of in-house legal counsel by foreign offices (a process on which there is a great deal of light yet to be shed).» (Neff 2014, s. 306.) Se for øvrig også hele Neffs innsiktsfulle gjennomgang av «International Lawyers in Public Service» (s. 305 ff.). Blant annet nevner han Louis Renaults prominente rolle som juridisk rådgiver for det franske utenriksdepartementet fra 1890 av (s. 306). Se også historikeren Bjørn Arne Steines omtale av juristen og politikeren Östen Undén's rolle som det svenske utrikesdepartementets folkerettssakkyndige rådgiver. (Steine 2016, s. 283.)

*Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

fjernt og noe ubestemt mål, men hadde rykket langt nærmere i form av konkrete suverenitetshandlinger fra norsk side gjennom politimyndighet.⁷⁰⁷

Våren 1931 så det imidlertid ut til å være bred enighet i Stortinget om at man ikke burde provosere danskene så mye at avgjørelsen av spørsmålet ble brakt inn for Den faste domstolen i Haag. Forhandlinger ble sett på som et bedre alternativ enn okkupasjon. Utenrikskomitéen foreslo at begge land opphevet sine tildelinger av politimyndighet i området. Danskene gikk imidlertid ikke med på dette. Samtidig var det sterke krefter i Norge som gikk inn for okkupasjon, deriblant Gustav Smedal, Frede Castberg, Nikolaus Gjelsvik, Helge Klæstad og Fredrik Marstrander. Sistnevnte var leder for Arktisk-antarktisk kontor i Utenriksdepartementet.⁷⁰⁸ Motsetningene mellom disse to norske grupperingene toppet seg på forsommeren 1931: «Samme dag som Stortinget hadde markert sin tilslutning til forhandlingslinjen, telegraferte formannen i Ishavsrådet, Gustav Smedal til Hallvard Devold og anmodet ham om å foreta en privat okkupasjon.»⁷⁰⁹

Sommeren 1931 foretok norske fangstmenn den private okkupasjonen av Øst-Grønland. Denne var iscenesatt av blant andre Gustav Smedal. Kort tid etter ble denne private okkupasjonen gjort til en statlig okkupasjon gjennom den norske bondepartiregjeringens bekreftelse. Danmark brakte kort etter saken inn for Den faste domstolen i Haag. Sommeren 1932 gikk den norske regjeringen til nok en okkupasjon, denne gang av et område på Sørøst-Grønland.

Den norske og den danske delegasjonen prosederte vinteren 1932/33 i Haag. Smedal var blant de sakkyndige i den norske delegasjonen. 5. april 1933 ble det som tidligere nevnt avsagt dom som ga Danmark suverenitet over hele Grønland. I denne sammenheng spilte altså Smedal en helt sentral rolle. For det første som *praktisk organisator*. For det andre kunne han nå kombinere dette med *økt faglig tyngde* i og med at han nylig hadde avlagt sin juridiske

⁷⁰⁷ Se Fure 1996, s. 128.

⁷⁰⁸ Fure 1996, s. 129.

⁷⁰⁹ Fure 1996, s. 130.

doktorgrad. Doktoravhandlingen hadde tittelen *Erhvervelse av statshøiher over polarområder*.⁷¹⁰

Folkerettsjuristenes bakgrunn: Et utgangspunkt for fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft

Folkerettsjuristene i Grønlandsspørsmålet er, slik de er definert i denne undersøkelsen, i første rekke Gustav Smedal og Frede Castberg, samt i noen grad Nikolaus Gjelsvik og Jon Skeie. Alle var jurister og hadde sin utdannelse fra Universitetet i Oslo.⁷¹¹

Som sønn av Harald Smedal ble Gustav Smedal født inn i den juridiske og politiske eliten.⁷¹² Harald Smedal hadde hatt flere statsrådsposter for Venstre i Hagerups første regjering i perioden fra 1895 til 1898, og ble senere riksadvokat.⁷¹³ Gustav Smedal avla juridisk embetseksamen i 1913 og arbeidet deretter som dommerfullmektig og sakførerfullmektig. Våren 1916 besøkte han den tyske vestfronten, og skrev om dette i *Dagbladet* og *Stavanger Aftenblad*.⁷¹⁴ Han fikk en sekretærstilling i Utenriksdepartementet i 1920 og arbeidet etter hvert nært med den norske folkerettsjuristen Frederik Beichmann. Smedal var den norske delegasjonens sekretær på Folkeforbundets første møte i 1920 i Genève. Dessuten bodde han i omtrent halvannet år i Paris i 1921-22. Dette hadde sammenheng med Beichmanns engasjement i utlandet angående internasjonale rettsspørsmål; Smedal var Beichmanns privatsekretær. Adolf Hoel mener også at Smedal allerede i perioden han var ansatt i

⁷¹⁰ Smedal 1930. Doktoravhandlingen ble oversatt til engelsk, tysk og fransk. (Smedal 1931a, 1931b og 1932.)

⁷¹¹ Fra 1939 Universitetet i Oslo.

⁷¹² Hvor ikke annet er nevnt, baserer opplysningene i dette avsnittet om G. Smedal seg på Haukaas 1962a og Rekvig 2009.

⁷¹³ Haukaas 1962b, s. 48 f.

⁷¹⁴ Smedal 1959, s. 26 f. (f.). Hans kone Ingrid Smedal diskuterer i hvilken grad disse artiklene ble oppfattet som tyskvennlige, og at dette ved en senere anledning ble forsøkt brukt mot ham.

*Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

Utenriksdepartementet (fram til 1923) ble «sterkt interessert i de Spørsmål som angår Norges interesser i polartraktene og da særlig på Grønland.»⁷¹⁵

Det er derfor ikke til å undres over at de tre årene Smedal tilbrakte i departementet var sterkt medvirkende til hans interesse for folkerettslige spørsmål. Dette kom fremfor alt til uttrykk noen år senere, da han publiserte *Oppgjør og forståelse med Danmark. Grønlandssaken, historisk og politisk*, og ikke minst doktoravhandlingen *Erhvervelse av statshøiher over polarområder*.⁷¹⁶ Ved siden av dette praktiserte Smedal også som advokat i Stavanger i perioden 1923-31. På slutten av 1920-tallet var han aktiv i dannelsen av grønlandslag og var, sammen med Adolf Hoel, den ledende kraften blant annet i det organisatoriske arbeidet med å få Øst- og Sørøst-Grønland under norsk suverenitet.⁷¹⁷ Mye av dette felles arbeidet skjedde gjennom Norges Svalbard- og Ishavsråd (NSIR) og Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser (NSIU).⁷¹⁸ NSIR skulle gi råd til myndighetene, mens NSIU blant annet skulle drive vitenskapelige undersøkelser i nordområdene og gi ut publikasjoner.⁷¹⁹ Den engelske utgaven av Smedals doktoravhandling ble utgitt i NSIUs skriftserie *Skrifter om Svalbard og Ishavet*.⁷²⁰

Smedal og Hoel var, som nevnt, også hovedmennene bak den private okkupasjonen av Øst-Grønland i 1931. Etter at dommen i Haag gikk i norsk disfavør, arbeidet Smedal videre med å betone norske rettigheter på Grønland, både på 1930-tallet og under andre verdenskrig.⁷²¹ Kaare Haukaas omtaler

⁷¹⁵ Statsarkivet i Tromsø (ST), Norsk Polarinstitut (NP), Korrespondanse og saksdokumenter: S-0902/E, Eldre materiale fra pakker etc. (S-0902/E/Ea), ca. 1900 - ca. 1963, 0005 02: «Minneskrift for Gustav Smedal, utredninger ved Hoel, Melbye og Tormøe». Manuskript (trolig minneord over Smedal) av Hoel med tittelen: «Gustav Cathrinus Hofgaard Smedal». Om Smedals ansettelse i Utenriksdepartementet, se også Smedal 1959, s. 32 f.

⁷¹⁶ Smedal 1928 og 1930.

⁷¹⁷ I tillegg kom selvsagt det mer spesifikke folkerettsjuridiske samarbeidet Smedal hadde med andre folkerettsekspertene. Hoel var ikke jurist.

⁷¹⁸ Smedal var leder for NSIR fra 1931 til 1933. Når det gjelder Handelsdepartementets oppnevning av Ishavsrådets medlemmer, se *Stortingsforhandlinger 1931*, s. 54.

⁷¹⁹ Se Drivenes 2004, s. 207.

⁷²⁰ Smedal 1931a.

⁷²¹ Se for eksempel Smedal 1934 og 1940.

Smedal som en tidvis stor retorisk begavelse når det gjaldt å få folk med seg på de planene han hadde. «Som jurist var han meir sakføraren som fylgjestrengt fører sine egne argument i marka, enn vitskapsmannen. Domsavgjerder som gjekk han imot, kunne han ikkje bøygja seg for, korkje i Haag eller i den norske Høgsteretten.»⁷²² Smedal manglet noe av farens utpregede sosiale egenskaper, og var lite diplomatisk; hans kone Ingrid Smedal beskriver hans karaktertrekk i retning av en «mere steil og tilbakeholden» personlighet.⁷²³ Om hans arbeidsmåte skriver hun:

Han ville gjerne ha en tilhører når en artikkel eller et kapitel var ferdig, så det kunne leses opp. [...] Kanskje hemmeligheten ved hans enkle og lettfattelige fremstilling nettopp lå deri at han ikke følte sig for overlegen til å ta imot bemerkninger eller innvendinger fra ikke-lærd hold. Han ville at det han skrev, ved en klar fremstilling, skulle kunne forstås av enhver, selv når han behandlet vanskelige juridiske, politiske eller historiske spørsmål.⁷²⁴

Om man sammenligner Smedals og Arnold Ræstads doktoravhandlinger, er det liten tvil om at det er Smedal som skriver mest tilgjengelig.

Det var imidlertid en annen folkerettsjurist som skulle stå Smedal svært nær i Grønlandsspørsmålet, nemlig Frede Castberg. I likhet med Smedal hadde også Castberg en far som hadde sentrale politiske og juridiske posisjoner. Johan Castberg hadde flere ministerposter i Gunnar Knutsens (V) regjeringer. På den juridiske karrierestigen nådde han også langt: Etter å ha vært statsadvokat, ble han sorenskriver i 1906 før han i 1924 ble utnevnt til høyesterettsdommer.⁷²⁵ Farens engasjement for en radikal venstrepolitikk gjorde inntrykk på sønnen Frede: «Politikken var luften vi åndet i, det nasjonale, unionsfiendtlige syn var det selvfølgelig riktige, – gyldig, som en religiøs tro.»⁷²⁶

Frede Castberg ble cand.jur. i 1914. Han ble universitetsstipendiat i 1919 etter å ha studert i utlandet. Selv om doktoravhandlingen hans ikke omhandler

⁷²² Haukaas 1962a, s. 48.

⁷²³ Smedal 1959, s. 26.

⁷²⁴ Smedal 1959, s. 37.

⁷²⁵ Keilhau 1925, s. 498 f. Se også Bjørnson 2000, s. 157.

⁷²⁶ Castberg 1971, s. 13.

folkerett, skulle han etter hvert utarbeide en betydelig produksjon innenfor feltet. Imidlertid er hans kanskje viktigste stilling i denne sammenheng at han var rådgiver for UD i folkerettslige spørsmål i over fem tiår. Han var professor ved universitetet fra 1928 og satt dermed i en strategisk posisjon med en fot i academia og en fot i departementet.⁷²⁷ Arbeidet med praktisk folkerett for UD vurderte han som en nyttig avveksling fra sine «utpregede tilbøyeligheter til spekulasjon og abstrakt tankevirksomhet».⁷²⁸ I tillegg var han Nobelkomitéens konsulent i folkerett i mer enn to tiår fra 1921.⁷²⁹ Castberg var en forkjemper for internasjonal voldgift og hadde dermed tro på den disiplinerende effekt folkeretten kunne ha på relasjonene mellom stater.⁷³⁰

Jusprofessor Johs. Andenæs poengterer kontrastene mellom far og sønn Castberg, mellom «den stridbare og dominerende politiker og den fredsommelige og vennsæle universitetsmann.» I denne kontrasten legger også Andenæs at Frede Castberg ikke var engasjert i politiske spørsmål.⁷³¹ I lys av Grønlandsspørsmålet kan nok en slik karakteristikk problematiseres. En streng tolkning kan gi Andenæs rett i den forstand at Castberg ikke formelt ble politiker. Imidlertid er det liten tvil om at han gjennom sine posisjoner hadde betydelig politisk innflytelse, for eksempel i Grønlandsspørsmålet.

En folkerettsjurist som definitivt ikke manglet engasjement var Nikolaus Gjelsvik, som også skulle bli en viktig alliert av Smedal og Castberg i Grønlandsspørsmålet. Gjelsvik var bondesønn og hadde dermed en bakgrunn som skilte seg fra den til Smedal og Castberg. Han var født i Sunnfjord og gikk på skole i Stavanger før han ble cand. jur. i 1893, og dr. juris i 1898. I årene 1895-1896 oppholdt han seg i Tyskland i forbindelse med studier i folkerett og formuerett. Året etter at han kom tilbake fra Tyskland stod det som tidligere nevnt mellom ham og Fredrik Stang om et professorat i formuerett ved universitetet. Gjelsvik tapte, men ble snart etter dosent og deretter professor fra

⁷²⁷ Andenæs 2000, s. 155 f.

⁷²⁸ Castberg 1971, s. 201.

⁷²⁹ Steine 2016, s. 195.

⁷³⁰ Fure 2011, s. 253 (og s. 256).

⁷³¹ Andenæs 2000, s. 155.

*Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

1906.⁷³² Doktoravhandlingen hans hadde ikke relevans til folkerett, men han skrev *Lærebok i folkerett* i 1915.⁷³³

Gjelsvik var, i likhet med juristen Mikael Lie, mer skeptisk enn Castberg til å begrense den nasjonale selvråderett gjennom forpliktelser til å bruke voldgiftsinstanser som Den faste domstolen i Haag. De foretrakk heller tosidige forhandlinger fra sak til sak.⁷³⁴ Den samme kritiske holdningen hadde Gjelsvik overfor «voldgiftsordningenes evne til å skape rett mellom parter som ikke i utgangspunktet var likeverdige enten ulikhetene bunnet i historiske forhold eller økonomisk, demografisk og/eller geostrategisk asymmetri.»⁷³⁵ Fra et slikt ståsted var det grunn til å være skeptisk til domstolens evne til å se bort fra disse momentene i Grønlandsaken. Jusprofessor Ragnar Knoph la i sin omtale av Gjelsvik vekt på hans tyskvennlighet i avslutningsfasen av første verdenskrig, samt hans skepsis mot blant annet Folkeforbundets arbeid.⁷³⁶

Gjelsvik har blitt karakterisert som «de venstrenasjonales folkerettsekspert», og hans prioriteringer for en småstat som Norge var i første rekke å gi utbygging av forsvaret forrang foran voldgiftsavtaler.⁷³⁷ Gjelsvik deltok også aktivt i forbindelse med unionsspørsmålet, først og fremst som sekretær under Karlstadforhandlingene i 1905.⁷³⁸ Hans sterke engasjement for det nasjonale er også blitt sett i sammenheng med det omfattende engasjement for nynorsken.⁷³⁹

I likhet med Gjelsvik var Jon Skeie sønn av en bonde (og lærer), og dermed også født utenfor den juridiske eliten i Norge. Skeie tok den juridiske

⁷³² Knoph 1929, s. 468 f. Se også Lilleholt 2001, s. 296 og Lilleholt 2009.

⁷³³ Gjelsvik 1915. Doktoravhandlingen hadde tittelen *Den norske privatrets lære om vildfarelsens indflydelse paa retshandlers gyldighed* (Gjelsvik 1897).

⁷³⁴ Fure 2011, s. 253. Se også Fure 2011, s. 256. Allerede i 1921 hadde imidlertid Norge og Danmark gitt Den faste domstolen i Haag sin anerkjennelse og dermed autoritet til å avgjøre for eksempel suverenitetsspørsmål man ikke greide å enes om på egen hånd. (Blom 1973, s. 46.)

⁷³⁵ Fure 2011, s. 253 f. Se også Fure 2011, s. 256. Gjelsvik var også skeptisk til Folkeforbundet. (Fure 2011, s. 257.)

⁷³⁶ Knoph 1929, s. 472.

⁷³⁷ Steine 2016, s. 97.

⁷³⁸ Steine 2016, s. 99.

⁷³⁹ Knoph 1929, s. 472. Se også s. 471 f. angående verv han hadde i nynorskorganisasjoner og oversettelsesarbeid av lover til nynorsk.

embetseksamen i 1900. Deretter studerte han blant annet folkerett i Berlin under professor Frantz von Liszt. Skeie disputerte for den juridiske doktorgraden i 1905, og ble kort tid etter professor ved universitetet, en stilling han hadde til 1941.⁷⁴⁰ Skeie hadde også andre likhetstrekk med Gjelsvik: Han soknet til Venstre og var aktivt opptatt av nynorsksaken. Han hadde en omfattende produksjon av tidsskriftartikler, bøker og avisartikler.⁷⁴¹ Doktoravhandlingen hans var ikke relatert til folkerett, men han skrev to bøker tidlig på 1930-tallet om Grønlandsspørsmålet.⁷⁴² Under selve Grønlandsaken i Haag var han juridisk sakkyndig sammen med Gjelsvik, Smedal og Helge Klæstad.

Disse folkerettsjuristene skulle spille avgjørende roller i Grønlandsspørsmålet. Deres fellesskap og faglige legitimitet var vesentlig basert på den juridiske utdannelsen de hadde valgt. Sammen skulle de snart påvirke norsk politikk på Øst-Grønland. I den sammenheng kom diskusjonen rundt sektorprinsippet, men kanskje særlig prinsippet om effektiv okkupasjon til å stå sentralt.

Sektorprinsipp og effektiv okkupasjon

I gjennomgangen av Grønlandsspørsmålet tidligere i kapitlet har vi sett hvor viktig prinsippet om effektiv okkupasjon, spesielt knyttet opp mot politimyndighet, var i striden mellom Norge og Danmark om Øst-Grønland fram mot sommeren 1931. Smedal argumenterte i sin doktoravhandling for strenge krav til hva som kvalifiserte for effektiv okkupasjon. Samtidig var han opptatt av å forsvare prinsippet om effektiv okkupasjon mot sektorprinsippet, som han mente manglet folkerettslig hjemmel.⁷⁴³

⁷⁴⁰ Robberstad 1958, s. 506 ff. Se også Fliflet 2004, s. 265 og Fliflet 2009.

⁷⁴¹ Robberstad 1958, s. 508.

⁷⁴² *Grønlandssaken. Tvisten mellom Norge og Danmark om Øst-Grønland. En kort historisk og juridisk redegjørelse* (Skeie 1931) og *Politikere og diplomater i Grønlands-saken* (Skeie 1933).

⁷⁴³ Smedal 1930, s. 109. Smedal 1930, s. 110: «I folkerettslig teori og praksis er det fastslått at høihetsrett over et ingenmannsland må erhverves ved okkupasjon, hvis ikke alle interesserte makter er enige om å legge et slikt land under en enkelt stats høyhet. Det er som flere ganger nevnt ingen gyldig grunn til å fravike denne regel i polarområdene. Man kan i virkeligheten ikke undvære den, da man ikke er i stand til å erstatte den med noen annen regel, som folkerettssamfundets stater er villig til å

Hvis man tolker dette politisk, er det klart at strenge krav til effektiv okkupasjon og en avvisning av sektorprinsippet ville kunne styrke de norske krav på Øst-Grønland. Fra et slikt ståsted var det logisk å frykte at sektorprinsippet, om det hadde samme status som prinsippet om effektiv okkupasjon, kunne brukes av Danmark for å legitimere krav på områder der danskene i liten grad kunne vise til effektiv okkupasjon. I det følgende skal både sektorprinsippet og prinsippet om effektiv okkupasjon gjennomgås, før Smedals behandling av disse prinsippene blir analysert, og ikke minst hans bruk av disse når det gjelder Øst-Grønland.

Sektorprinsippet har blitt definert som «at et land hvis kyst grenser opp mot polarområdene, har en særlig rett til disse – nærmere bestemt til sektoren fra kysten og fram til selve polen.»⁷⁴⁴ Prinsippet ble tatt i bruk av Canada i 1925 gjennom en formalisering av det canadiske suverenitetskravet på Sverdrup-øyene i Nord-Canada. Norge godkjente dette kravet i 1930.⁷⁴⁵ Sovjetunionen tok prinsipielt i bruk sektorprinsippet i 1926.⁷⁴⁶ I den forbindelse gjorde landet også krav på Franz Josef Land. Dette førte til protester fra norsk side, men disse førte ikke fram.⁷⁴⁷ USA har alltid fastholdt effektiv okkupasjon som det bærende prinsipp i nord, og har dermed avvist sektorprinsippet.⁷⁴⁸ Danmarks

følge. At statene ikke er villige til i polaregne å gi avkall på regelen om okkupasjon til fordel for sektorprinsippet, kan man gå utfra som helt gitt.» (Note etter første setning til Castberg 1929.)

⁷⁴⁴ Fleischer 2005 s. 103. Den svenske polarhistorikeren Urban Wråkbergs definisjon er at sektorprinsippet «går ut på att den aktuella fördelningen av nationella territorier längs en viss latitudgrad t.ex. Polcirkeln, eller längs en viss öst-västlig kustlinje, som t.ex. den antarktiska kusten eller Norra Ishavets kust, extrapoleras ända upp till polpunkten.» (Wråkberg 1999, s. 147.)

⁷⁴⁵ Se Skagestad 1975, s. 117 og s. 35. Om Canadas sektorpolitikk fra 1925–29, se også Timtchenko 1996, s. 73. Se også Rothwell 1996, s. 165 ff.

⁷⁴⁶ Rothwell 1996, s. 169. Imidlertid viser Rothwell til at Russland også tidligere i praksis hadde brukt sektorteori i nordområdene både i 1916 og i 1924 (s. 168). Se for øvrig Rothwells oversikt (s. 167 ff.) angående sovjet-russiske suverenitetskrav i Arktis, med spesiell vekt på sektorteori.

⁷⁴⁷ Skagestad 1975, s. 34. Om Sovjetunionens beslutning i 1926, se også Timtchenko 1996, s. 73. Timtchenko poengterer at kravet gjaldt land og øyer (s. 73). Det skulle i de senere delelinjeforhandlingene med Norge bli et poeng at man dermed ikke hadde nevnt havet og havbunnen i dette sektorkravet. (Se Jensen 2015, s. 565 f.)

⁷⁴⁸ Skagestad 1975, s. 117 (f.).

forhold til sektorprinsippet er ifølge Skagestad ikke eksplisitt formulert, men det er heller ikke avvist.⁷⁴⁹

Flere folkerettsjurister har vært kritiske til sektorprinsippet. Leonid Timtchenko trekker fram den canadiske folkerettsjuristen D. Pharand som en av de fremste ekspertene på dette prinsippet. Basert på hans forskning mener Timtchenko at «there are no legal grounds for the sectoral concept in the Arctic.»⁷⁵⁰ Imidlertid hadde sektorprinsippet sine støttespillere, som den sovjetiske folkerettsjuristen Vladimir L. Lakhtine.⁷⁵¹

Det andre argumentet som ble avgjørende i saken om suverenitet på Grønland, prinsippet om *effektiv okkupasjon*, har røtter langt tilbake i tid.

Den norske tolkningen av prinsippet om effektiv okkupasjon var kjernepunktet i den norske argumentasjonen mot det danske kravet om full suverenitet over hele øya under rettsaken i Haag. Ved å bruke dette prinsippet koblet de norske folkerettsjuristene det norske kravet sammen med de prinsipper som ble brukt for å regulere oppdelingen av Afrika under Berlinkonferansen 50 år tidligere.

Her vil jeg begynne med å se på røttene til prinsippet fra 1700-tallet av, med særlig vekt på europeisk ekspansjon generelt og Berlinkonferansen spesielt. På 1700- og 1800-tallet ble prinsippet (om okkupasjon) et særlig hendig verktøy for de stater som militært og økonomisk var i sterk framgang.⁷⁵² Disse statene brukte prinsippet til å kritisere «gamle» imperiers krav.⁷⁵³ De «nye» fremgangsrike landene ville ha en streng definisjon av hva som skulle kunne regnes som okkupert av de etablerte imperiene. Historikeren Urban Wråkberg vektlegger at effektiv okkupasjon dermed fikk en funksjon «som en legitimering av, och ett nytt verktyg för, de imperialistiskt inriktade och resursstarka västerländska nationerna att på olika håll i världen detronisera en

⁷⁴⁹ Skagestad 1975, s. 118.

⁷⁵⁰ Timtchenko 1996, s. 74 og s. 76 (sitat).

⁷⁵¹ Timtchenko 1996, s. 76.

⁷⁵² Wråkberg 1999, s. 146.

⁷⁵³ Fitzmaurice 2012, s. 852.

*Grønlandspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

tidligere generation av okkupationsmakter [Spania og Portugal] och lokala resurssvaga regimer.»⁷⁵⁴

I en slik kontekst kan Norge, representert av Smedal og de norske folkerettsjuristene, anses som et medlem av nok en «generasjon» av stater med ekspansjonistiske ambisjoner som forsøkte å innføre en streng fortolkning av effektiv okkupasjon for å vinne territoriell innflytelse overfor de etablerte imperialistiske maktene med England i spissen.⁷⁵⁵ Her kan det være fristende å legge til at suksessen til begrepet effektiv okkupasjon ikke bare var knyttet til *en* operasjon, men at det i flere omganger var en kamp mellom etablerte imperialistiske stater og stater som ønsket å ekspandere på de førstnevntes bekostning.

For å forstå implikasjonene av Smedals bruk av prinsippet effektiv okkupasjon, er det av vesentlig betydning å vise til den posisjonen prinsippet hadde under Berlinkonferansen – og i dennes imperialistiske sluttdokument. Før vi ser på konferansen spesifikt, er det imidlertid viktig å merke seg at Frede Castberg i et notat allerede i 1924 hadde poengtert at Berlinkonferansens artikkel 34 og 35 (som blant annet omhandlet effektiv okkupasjon) var gjeldende folkerett, og at de kunne brukes andre steder enn i Afrika.⁷⁵⁶

Berlinkonferansen ble innledet i november 1884 og sluttdokumentet underskrevet i slutten av februar 1885.⁷⁵⁷ Alle de store kolonimaktene i Europa

⁷⁵⁴ Wråkberg 1999, s. 146.

⁷⁵⁵ Danmark ble også inkludert i dette selskapet av Skeie 1931, s. 90.

⁷⁵⁶ «Naar man fandt det hensigtsmessig at fastslaa uttrykkelig de regler som er uttalt i art. 34 og 35 [i Berlinkonferansens sluttdokument, her kalt «Kongoakten»] er grunden den at folkerettens regler paa dette omraade den gang ikke var helt uomtvistelige. Efterat reglerne om effektiv okkupation og notifikation som betingelse for erhvervelse av statshøihet nu er uttrykkelig fastslaat for saa store og viktige landomraader som det her gjelder, maa disse regler efter en rigtig juridisk metode finde analogisk anvendelse ogsaa andetsteds. *Det er ingen grund til at de folkeretslige regler om erhvervelse av suverenitet over herreløst land skal ha et andet indhold i Afrika eller paa Afrikas kyst end i de øvrige verdensdeler.* (RA, UDA, boks 5245, mappe merket «XXIII», notat av Frede Castberg, datert 12.03.1924, s. 4. (Min kursivering.))

⁷⁵⁷ Angående Berlinkonferansen generelt vises det i første rekke til det som må kunne kalles et standardverk fra de siste tiårene, nemlig *Bismarck, Europe, and Africa. The Berlin Africa Conference 1884–1885 and the Onset of Partition*, som kom ut i 1988.

Grønlandspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft overfor regjeringen

var representert, samt blant andre De forente riker (Norge/Sverige), Danmark og USA.⁷⁵⁸ Berlinkonferansens hovedmål var å bli enige om felles regler for ervervelse av nytt territorium i Afrika.⁷⁵⁹ Et viktig trekk ved konferansen var de motsetninger som i utgangspunktet gjorde seg gjeldende på dette punktet. Det var et sentralt poeng for Tyskland og Frankrike å tøyse «the exorbitant claims that they saw Britain making on vast stretches of practically unexplored African territory.»⁷⁶⁰ To av 38 artikler i Berlinkonferansens sluttdokument omhandlet okkupasjon av nytt territorium: Artikkel 34 omhandlet notifikasjonsplikten når stater hadde tilegnet seg nye territorier.⁷⁶¹ Artikkel 35 fikk følgende ordlyd:

The signatory Powers of the present Act recognize the obligation to assure, in the territories occupied by them, upon the coasts of the African Continent, the existence of an authority sufficient to cause acquired rights to be respected and, the case occurring, the liberty of commerce and of transit in the conditions upon which it may be stipulated.⁷⁶²

Siden da har det vært til dels sterk uenighet om hvor strenge krav som skal settes til okkupasjonen for at den skal kunne danne grunnlag for suverenitet. Folkerettsjuristen Carl August Fleischer betoner at okkupasjon er anerkjent

Den ble redigert av Stig Förster, Wolfgang J. Mommsen og Ronald Robinson. (Förster m. fl. 1988.) Av særlig interesse er kapitlet skrevet av den sveitsiske historikeren Jörg Fisch (1988). Andre relevante kapitler er skrevet av Wolfgang J. Mommsen (1988a) og Imanuel Geiss (1988).

⁷⁵⁸ Craven 2015, s. 38. Angående norsk og svensk deltakelse på konferansen, se Nilsson 2013.

⁷⁵⁹ Koskenniemi 2001, s. 123.

⁷⁶⁰ Koskenniemi 2001, s. 123. Se også Jörg Fisch 1988, s. 349 ff. angående de tysk-franske motiver i forkant av konferansen.

⁷⁶¹ «The Power which henceforth shall take possession of a territory upon the coast of the African continent situated outside of its present possessions, or which, not having had such possessions hitherto, shall come to acquire them, and likewise, the Power which shall assume a protectorate there, shall accompany the respective act with a notification addressed to the other signatory Powers of the present Act, in order to put them in a condition to make available, if there be occasion for it, their reclamations.» (General Act of the Conference of Berlin Concerning the Congo, s. 24.) (Artikkel 34.)

⁷⁶² General Act of the Conference of Berlin Concerning the Congo, s. 24. De to artiklene er også gjengitt på norsk i Smedal 1930, s. 33.

angående «herreløst land».⁷⁶³ Men diskusjonen har gått rundt spørsmålene om definisjonen av herreløst land, i hvilken grad det er en forskjell på polare strøk og andre områder, og hvilke følger dette har for de krav som skal settes til effektiviteten av okkupasjonen.

En konkret utfordring var å bestemme hvilken tilstedeværelse som var tilstrekkelig for å kunne knytte det okkuperte området til en stat. Dette kunne angå hvor hyppig området ble besøkt, og eventuelt typen av fast bosetting eller representasjon. Wråkberg betoner politimyndighetens betydning.⁷⁶⁴ Og nettopp politimyndighet kom til å spille en betydelig rolle når det gjaldt okkupasjonsspørsmålet på Øst-Grønland. Et ytterligere bidrag til å utdype forståelsen av effektiv okkupasjon er å studere Smedals doktoravhandling. Samtidig gir en slik undersøkelse innsikt i doktoravhandlingens rolle når det gjaldt å gi faglig legitimering til et fellesskap av folkerettsjurister som søkte å påvirke politiske prosesser i Grønlandsspørsmålet.

Smedals faglige legitimering av effektiv okkupasjon

I det foregående delkapitlet har prinsippet om effektiv okkupasjon blitt diskutert blant annet i relasjon til Berlinkonferansen. Store deler av Smedals doktoravhandling *Erhvervelse av statshøiher over polarområder* baserte seg på en tolkning av denne historiske bakgrunnen, som han brukte i argumentasjonen for relativt krevende kriterier for en oppfylning av prinsippet om effektiv okkupasjon. En vesentlig del av kjernen i Smedals avhandling kan sies å ligge i følgende utsagn:

Man må ikke svekke kravet til effektivitet, slik at dette krav blir mer en formsak enn en realitet. Skal et polarland okkuperes, kreves det her som andre steder, at landet legges under *varig og virkelig* kontroll av den okkuperende stat [her Danmark]. Er dette ikke tilfelle, behøver andre stater ikke å respektere den såkalte «okkupasjon».⁷⁶⁵

⁷⁶³ Fleischer 2005, s. 102.

⁷⁶⁴ Wråkberg 1999, s. 149.

⁷⁶⁵ Smedal 1930, s. 59. Min kursivering.

*Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

Før jeg går nærmere inn på avhandlingens innhold, vil jeg vise Smedals ferd fram mot disputasen. Smedal brukte mye av sin arbeidskapasitet de siste par årene fram mot 1930 til å skrive avhandlingen. Blant annet oppholdt han seg i Genève i en lengre periode i 1929/30 for å fordype seg i problemstillinger angående okkupasjon.⁷⁶⁶ Han finansierte etter all sannsynlighet selve skrivearbeidet med egne midler. Smedals advokatpraksis i Stavanger gikk dårlig, fordi det gikk så mye tid og penger med til skrivingen av doktoravhandlingen.⁷⁶⁷ Når han så alt dette sammen med det ulønnede formannsvervet i Ishavsrådet konkluderte han med at han ga «den norske stat omtrent hele min arbeidskraft gratis, og jeg får ingen takk.»⁷⁶⁸

I mai 1930 kom den ut som bok på norsk, og i september samme år leverte han den til bedømmelse for den juridiske doktorgraden.⁷⁶⁹ I bedømmelseskomitéen satt Frede Castberg, Jon Skeie og Nikolaus Gjelsvik. Smedal fikk snart indikasjoner på at Castberg var «meget velvillig innstillet» til det han hadde

⁷⁶⁶ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 9:1, mappe merket «Doktorgrad», brev (kopi) fra Smedal til Det akademiske kollegium, Universitetet i Oslo, datert 25.09.1930.

Avhandlingen hans fikk forøvrig, da den forelå på fransk, også omtale i Journal de Geneve (17.11.1932). Den norske minister i Roma, Johannes Irgens, sendte anmeldelsen i den sveitsiske avisen til Utenriksdepartementet (RA, UDA, boks 5266, mappe merket «LIV», brev fra Johannes Irgens til Utenriksdepartementet, datert 21.11.1932, jnr. 17965/1932.)

⁷⁶⁷ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 8:2, mappe merket «Oversettelse til engelsk av «Erhvervelse av statshöihet over polarområder»», brev fra Smedal til Mowinckel, datert 24.03.1931.

⁷⁶⁸ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 4:2, mappe merket «Prof dr. Wolgast (1929–32)», brev (kopi) fra Smedal til Wolgast, datert 03.02.1931.

⁷⁶⁹ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 9:1, mappe merket «Doktorgrad», brev (kopi) fra Smedal til Det akademiske kollegium, Universitetet i Oslo, datert 25.09.1930.

*Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

levert inn.⁷⁷⁰ 30. januar 1931 mottok så Smedal et telegram fra Castberg som gratulerte med godkjennelse fra en enstemmig komité.⁷⁷¹

I mars ønsket Smedal å få utsatt disputasen på grunn av sykdom og stort arbeidspress i forbindelse med Grønlandsspørsmålet.⁷⁷² En drøy måned senere hadde han imidlertid fått det travelt med å få i stand disputasen blant annet «fordi det østgrønlandske suverenitetsspørsmål er blitt meget aktuelt, så det vilde være ønskelig om jeg kunde ofre mig for dette spørsmål, uten tanke på en doktor-grad i de siste uker av Stortingets sesjon.»⁷⁷³ Smedal ønsket en disputas i begynnelsen av juni, og ba Skeie legge til rette for dette gjennom å sørge for at bedømmelseskomitéens beslutning om oppgitt emne for den ene prøveforelesningen ikke dro for mye ut.⁷⁷⁴ Smedals tidsplan viste seg å være realistisk: 9. juni 1931 holdt Smedal sin første prøveforelesning med det selvvalgte emnet «Monroedoktrinen og spørsmålet om dens anvendelse i polarområder.» Dagen etter holdt han prøveforelesning over det tildelte temaet «Om grunnsetningene for bestemmelsen av ekspropriasjonsvederlaget efter norsk rett.» 12. juni ble disputasen avholdt i universitetets gamle festsal.⁷⁷⁵

⁷⁷⁰ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 9:1, mappe merket «Doktorgrad», brev fra «Lulle og Olaf» til Smedal, datert 23.11.1930. Identiteten til avsenderne er ukjent.

⁷⁷¹ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 9:1, mappe merket «Doktorgrad», telegram fra Castberg til Smedal, datert 30.01.1931.

⁷⁷² NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 9:1, mappe merket «Doktorgrad», brev (kopi) fra Smedal til det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo, datert 23.03.1931.

⁷⁷³ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 9:1, mappe merket «Doktorgrad», brev (kopi) fra Smedal til Jon Skeie, datert 30.04.1931.

⁷⁷⁴ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 9:1, mappe merket «Doktorgrad», brev (kopi) fra Smedal til Jon Skeie, datert 30.04.1931.

⁷⁷⁵ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 9:1, mappe merket «Doktorgrad», brev (kopi) fra Magne Hagen (sekretær ved det juridiske fakultet UiO) til Det juridiske fakultets medlemmer og doktoranden, datert 02.06.1931. Manuskriptet til prøveforelesningene er ikke funnet i de arkiv som er blitt gjennomgått.

Smedals doktoravhandling har tre hoveddeler. Den første delen omhandler prinsippet om okkupasjon, herunder blant annet den historiske bruken av prinsippet. Den andre delen omhandler sektorprinsippet. I den tredje delen, om Øst-Grønlands suverenitetsstatus, diskuterer han begrepene fra de to første delene. Smedal bruker en rekke historiske eksempler for å belegge at «det ikke lenger [er] tale om, at en fiktiv besiddelsestagelse ansees tilstrekkelig til å begrunne statshøiherhet. Det forlanges at de områder, hvorover en stat påstår suverenitet, virkelig skal være underlagt staten. De skal være tatt effektivt i besiddelse, og dette betyr at området er lagt under statens kontroll og administrasjon.»⁷⁷⁶ Videre påpeker Smedal at Berlinkonferansen «bekreftet» dette synet på okkupasjon.

I doktoravhandlingen siteres både de nevnte artiklene 34 og 35 fra Berlinkonferansen, samt en deklarasjon (artikkel 1) fra *Institut de Droit International* i 1888, der det blant annet heter: «Besiddelsestagelsen skjer ved opprettelsen av en lokalt ansvarlig myndighet, utstyrt med tilstrekkelige midler til å opprettholde orden og til å sikre regulær utøvelse av dens autoritet innenfor grensene av det okkuperte territorium.»⁷⁷⁷ Smedal mener at Berlinkonferansens og *Institut de Droit Internationals* syn på okkupasjon satte standard for senere praksis, og han nevner flere eksempler på dette.⁷⁷⁸ Dessuten viser han til at sju land i september 1919 inngikk en konvensjon i Saint-Germain-en-Laye, utenfor Paris, som skulle erstatte sluttokumentet etter Berlinkonferansen. Her gjentas effektivitetskravet, da landene «anerkjenner innenfor de områder som hører under deres myndighet, forpliktelsen til å opprettholde en autoritet og en politistyrke, som er tilstrekkelig til å beskytte personer og eiendom og i påkommende tilfelle handels- og gjennomgangsfrihet.»⁷⁷⁹

Kjernen i Smedals historiske gjennomgang er at det nå var allment godtatt at «effektiv besiddelsestagelse av et område er en betingelse for dettes erhvervelse ved okkupasjon».⁷⁸⁰ Smedal la vekt på at statsmakten ikke bare må utøve

⁷⁷⁶ Smedal 1930, s. 27 ff. og s. 31 (sitat).

⁷⁷⁷ Her sitert fra Smedal 1930, s. 35.

⁷⁷⁸ Smedal 1930, s. 36 ff.

⁷⁷⁹ Smedal 1930, s. 38. De aktuelle landene var «De Forente Stater, Det Britiske Verdensrike, Belgia, Frankrike, Italia, Japan og Portugal».

⁷⁸⁰ Smedal 1930, s. 40 f.

*Grønlandspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

statsmakt for å *få* suverenitet, men også for å *oppretholde* den.⁷⁸¹ Etter Smedals mening hadde det aldri vært meningen at det skulle være så strenge krav til okkupasjon at den som okkuperer skulle være i stand til å holde andre ute fra området. Snarere pekes det på behovet for å holde «indre orden», altså en slags politimyndighet.⁷⁸²

I doktoravhandlingen pekes det også på at stater som ligger tilstrekkelig langt fra polarområdene ikke vil kunne «utøve effektiv kontroll over et polarstrøk».⁷⁸³ Det er også en forutsetning at staten ikke er forhindret fra tilstedeværelse store deler av året, selv om dette skyldes «naturforholdene».⁷⁸⁴ Dette hadde åpenbar relevans til det faktum at store deler av det østlige Grønland deler av året var vanskelig tilgjengelig med båt på grunn av isforholdene langs kysten. Som tidligere nevnt mente Smedal at sektorprinsippet var en vesentlig trussel mot prinsippet om effektiv okkupasjon, fordi det kunne brukes for «å sette sig ut over folkerettens regel om okkupasjon».⁷⁸⁵ Derfor bruker han også mye plass på å argumentere mot dette prinsippet.⁷⁸⁶

Først og fremst ønsket Smedal å tilbakevise den sovjet-russiske juristen V. L. Lakhtines argumenter til fordel for sektorteorien. I særlig grad gjelder dette Lakhtines monografi *Prava na severnye poljarnye prostranstva* fra 1928.⁷⁸⁷ Smedal går også i rette med den amerikanske juristen David Hunter Miller og

⁷⁸¹ Smedal 1930, s. 43.

⁷⁸² Smedal 1930, s. 58. Politimyndighet skulle da også spille en framtreddende rolle når det gjaldt okkupasjonen i 1931.

⁷⁸³ Smedal 1930, s. 58.

⁷⁸⁴ Smedal 1930, s. 59. Her er det åpenbart at det tenkes på det tette isbeltet som store deler av året gjør det vanskelig å komme til med båt mange steder langs kysten av Øst-Grønland.

⁷⁸⁵ Smedal 1930, s. 106.

⁷⁸⁶ Smedal 1930, s. 97–129.

⁷⁸⁷ Lakhtine 1928. Frede Castberg gikk også ut i Aftenposten med sitt syn i mars 1929. Under tittelen «Retten til polarlandene. Sektorprinsippet og den folkerettslige okkupasjonsrett», gjennomgikk han både Poiriers og Lakhtines syn på sektorprinsippet. Castbergs konklusjon var at «nogen plikt til å anerkjenne landerhvervelser alene i kraft av sektorprinsippet kan altså ikke utledes av gjeldende folkerett.» (Castberg 1929.)

*Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

den britiske juristen M. F. Lindley.⁷⁸⁸ Særlig Lindley kritiseres for å ha hevdet «at Svalbardøygruppens henleggelse under Norge er overensstemmende med sektorprinsippet.»⁷⁸⁹ Samlet konkluderer Smedal med det ikke finnes folkerettslig hjemmel for prinsippet.⁷⁹⁰ Når det gjelder Øst-Grønland framholder Smedal at ingen av hendelsene gjennom historien, deriblant erklæringen Ihlen kom ned i 1919 og Øst-Grønlandsoverenskomsten fem år senere, kan tolkes som at Danmark hadde fått anerkjent suverenitet over området fra norsk side.⁷⁹¹ I tillegg blir følgende poengtert: «De erklæringer som flere av statene har avgitt angående spørsmålet om en utvidelse av dansk suverenitet til hele Grønland forplikter bare de stater som har avgitt dem. De øvrige makter står fritt og har rett til å konkurrere med Danmark om erhvervelse av statshøyhet over Østgrønland.»⁷⁹²

Imidlertid mener Smedal avslutningsvis at to steder på Grønland kan være aktuelle å drøfte i forhold til «hvorvidt statshøyhet er erhvervet ved okkupasjon», nemlig området rundt den nyopprettede bosettingen Scoresbysund, samt et område lenger nord (kjent som Øst-Grønland).⁷⁹³ Smedal anerkjente dansk høyhetsrett over Scoresbysund og det omkringliggende området. Selv om det var usikkerhetsmomenter knyttet til om noen enkeltpersoner var tillagt politimyndighet i bosettingen, så heller Smedal mot den konklusjon at det foreligger dansk høyhetsrett, gitt utgangspunktet «at det i bosetningen finns personer som kan sies å representere den danske statsmakt, og at det omkringliggende land regelmessig er under disse personers opsikt [...]»⁷⁹⁴ Smedal viser imidlertid også til at Øst-Grønland, særlig siden 1926, hadde vært gjenstand for en kolonisasjon fra norsk side. Han trekker også linjer tilbake til nordmenns fangstvirksomhet på 1800-tallet,⁷⁹⁵ og konkluderer

⁷⁸⁸ Smedal 1930, henholdsvis s. 104 og s. 109.

⁷⁸⁹ Smedal 1930, s. 109. Han henviser her til Lindley 1926, s. 5.

⁷⁹⁰ Smedal 1930, s. 109.

⁷⁹¹ Smedal 1930, s. 163.

⁷⁹² Smedal 1930, s. 163.

⁷⁹³ Smedal 1930, s. 210 (ff.). Det grønlandske navnet på bosettingen er Ittoqortoormiit.

⁷⁹⁴ Smedal 1930, s. 210 f. og s. 211 (sitat).

⁷⁹⁵ Smedal 1930, s. 212.

*Grønlandspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

med at alt lå «vel til rette» for å kunne underlegge denne kyststrekningen norsk suverenitet.⁷⁹⁶

Ett premiss ville kunne øke sjansene for at denne konklusjonen skulle kunne bli realisert gjennom et folkerettsjuridisk fellesskaps påvirkning på politiske myndigheter. Det var at Smedal kunne nyte godt av den faglige legitimiteten som en vellykket disputas kunne gi til teksten han hadde skrevet.

*Disputasen: Fellesskap og faglig legitimitet i
universitetets gamle festsal*

Disputasen ble holdt 12. juni 1931, rett før okkupasjonen av Øst-Grønland.⁷⁹⁷ Graden av enighet mellom opponenter og kandidat under disputasen er i stor grad relevant for å vurdere hvor samlet folkerettsekspertisen stod på dette kritiske tidspunktet. Slik kan vi her på en sjelden måte få innblikk i aktørenes egen eksplisitte forståelse av å operere i grenseflaten mellom fag og politikk.

Førsteopponent var Frede Castberg, andreopponent var Jon Skeie. Blant de «adskillige tilhørerne» som hadde møtt opp, var blant andre Nikolaus Gjelsvik. Alle disse tre kom til å få betydelig innflytelse under okkupasjonene og rettssaken i Haag. En annen av de tilstedeværende som også skulle bli involvert i de kommende begivenheter angående Øst-Grønland, var juristen og høyesterettsdommer Helge Klæstad. Tilstede var også Fredrik Stang, som hadde spilt en betydelig rolle under forhandlingene om Spitsbergen etter første verdenskrig (se kapittel 5). Også byråkratiet i UD var representert: Fredrik

⁷⁹⁶ Smedal 1930, s. 213. Han nevner også avslutningsvis at en «dansk marineekspedisjon vil bli sendt til Østgrønland sommeren 1930», trolig for å «inspisere» det aktuelle kystområdet. (Smedal 1930, s. 213.)

⁷⁹⁷ Se for eksempel Aftenposten 12.06.1931, nr. 288 angående oppslag om disputasen. Det har ikke lyktes å finne sakkyndige innstillinger, opposisjonsinnlegg eller prøveforelesninger. Framstillingen bygger derfor på avisoppslag om hendelsen. Opplysninger om hvem som var tilstede og ordvekslingen under disputasen baserer seg på oppslaget i Aftenposten 12.06.1931, nr. 288 når ikke annen informasjon er gitt. Imidlertid ble disputasen også omtalt i Tidens Tegn 13.06.1931, Nationen 13.06.1931, Morgenbladet 13.06.1931, nr. 180, Dagbladet 12.06.1931, nr. 134 og Oslo Aftenavis 12.06.1931, nr. 131. Også i den danske avisen Politiken (13.06.1931) ble disputasen nevnt.

Marstrander var byråsjef og leder for Arktisk-antarktisk kontor i departementet. Av ikke-jurister som var tilstede, bør Adolf Hoel nevnes. Han hadde, som nevnt, gjennom flere år arbeidet tett sammen med Smedal om norske suverenitetsutvidelser på Grønland.⁷⁹⁸

Førsteopponent Castberg erklærte seg intet mindre enn «på alle punkter enig med doktoranden om Øst-Grønland. Det er i dag ingenmannsland og Øst-Grønlandsavtalen har på ingen måte anerkjent Danmarks suverenitet.» Denne uttalelsen var på linje med notatet Castberg hadde skrevet i 1924, som var en imøtegåelse av en dansk redegjørelse for suverenitetsforholdene på Øst-Grønland. Det er igjen verdt å understreke at Castberg her slo fast at artikkel 34 og 35 i Berlinkonferansens sluttokument var gjeldende folkerett som også var anvendbar utenfor Afrika.⁷⁹⁹ Imidlertid fulgte en diskusjon mellom Castberg og Smedal om hvor strenge okkupasjonskrav som skulle stilles. Castberg hevdet at kravene til okkupasjon i avhandlingen var vel strikte, og han hadde et meget aktuelt eksempel knyttet til det aktuelle nærområdet: «Efter hans teori vilde f.eks. Norge ved f.eks. å nedlegge telegrafstasjonen på Jan Mayen og trekke den eneste statsrepresentant, telegrafbestyreren, tilbake, automatisk gjøre Jan Mayen til ingenmannsland.» Smedal var ikke enig i dette og presiserte at dette kun var aktuelt hvis tilbaketrekkingen var «varig».

Castberg spurte videre om hva doktoranden mente om at «en stat bør kunne bemyndige en borger til fiktiv besiddelsestagen ved opdagelse av nytt land og derved få fortrinnsrett.» Smedal problematiserte mangelen på tidsfrister, som etter hans oppfatning favoriserte de store statene framfor de små. Som eksempel nevnte han at det var «urimelig at sådan fortrinnsrett gjøres gjeldende i op til 100 år, som tilfellet er for Storbritannien med hensyn til Enderby land [i Antarktis].» Noe friksjon kom også for dagen da Smedal påpekte at Norges besittelse av Bouvetøya ikke var effektiv. Castberg argumenterte på sin side for at man begikk en «åpenbar og unødvendig urettferdighet, hvis man vil frakjenne det enhver rettsvirkning, at en stat har bemyndiget en av sine borgere til å ta et land som oppdages på en ferd i besiddelse for landet.»⁸⁰⁰ Castberg

⁷⁹⁸ Om Hoel, se for eksempel Drivenes 2004 og Skarstein 2008 (biografi).

⁷⁹⁹ RA, UDA, boks 5245, mappe merket «XXIII», notat av Frede Castberg, datert 12.03.1924, s. 4. Et sitat fra notatet finnes under avsnittet «Sektorprinsipp og effektiv okkupasjon» tidligere i dette kapitlet.

⁸⁰⁰ Dagbladet 12.06.1931, nr. 134.

*Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

roste avslutningsvis Smedals arbeid, og mente at Smedal «hadde innlagt sig stor fortjeneste ved å ha samlet inn et stort materiale og ved den rettslige bearbeidelse av det. *Det vilde få betydning for norsk utenrikspolitikk.*» (Min kursivering.) Castbergs opposisjonsinnlegg knyttet dermed doktoravhandlingen til Grønlandsspørsmålet. Dette gjorde ikke hans yrkesblanding som professor og rådgiver for Utenriksdepartementet mindre intrikat.

Andreopponent Skeie kom inn på noen av de historiske røttene når det gjaldt Grønlandsspørsmålet. Skeie sluttet seg ellers stort sett til Castberg og la til at «sjelden har jeg lest en doktoravhandling med så stor glede som denne. Den er grundig og næsten fullendt i formell henseende.» Hvordan skal man så tolke Skeies «glede» ved å lese Smedals avhandling? Kanskje kan det tolkes som at han, i likhet med Castberg, i det store og hele var enig med Smedal. I denne sammenheng er det et viktig poeng at Skeie senere samme år ga ut en bok med tittelen *Grønlandssaken*, der han dro paralleller til Afrika: «Skulde Danmark ha eneret til okkupation paa Østgrønland bare av den grund, at Vestgrønland er dansk, maatte man med langt større ret si, at den stat, som hadde erhvervet Kamerun, derved hadde faat eneret på okkupation av alt afrikansk omraade syd for ækvator.»⁸⁰¹

Dansk presse kunne rapportere at «begges Opponeren var holdt i stærkt rosende Vendinger.»⁸⁰² Når det gjaldt Smedals oppfatning av disputasen, røpet han noen av sine tanker om dette til Ernst Wolgast, professor i folkerett ved Universitetet i Rostock.⁸⁰³ I et brev en drøy uke etter disputasen ble Castberg, i likhet med Skeie, av Smedal beskrevet som «en meget elskverdig opponent».⁸⁰⁴

⁸⁰¹ Skeie 1931, s. 93. Forordet er datert 26. august 1931. Skeie var for øvrig engstelig for at danskenes strategi var å få kolonimaktene til å se konsekvensene av det norske standpunktet. Se Skeie 1931 s. 90 f.

⁸⁰² Politiken 13.06.1931.

⁸⁰³ Med tiden utviklet de et vennskap, og Wolgast besøkte Smedal i Stavanger ved en anledning. NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 4:2, mappe merket «Prof dr. Wolgast (1929–32)», brev fra Wolgast til Smedal, datert 18.09.1930. Brevet er skrevet hos Nikolaus Gjelsvik i Oslo, og Wolgast takker «für die wunderschönen Tage i Stavanger».

⁸⁰⁴ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 4:2, mappe merket «Prof dr. Wolgast (1929-32)», brev (kopi) fra Smedal til Wolgast, datert 21.06.1931.

*Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

Disputasen gir en viktig innsikt i den faglige enighet og de mindre brytninger som fantes mellom norske folkerettsjurister på denne tiden. Når vi i tillegg vet at Smedals doktoravhandling ble utarbeidet, utgitt og oversatt midt under striden om Øst-Grønland, flyter de faglige og politiske dimensjonene sammen på en kompleks måte. Jeg vil her først ta for meg noen av de vurderingene som ble gjort av Smedals doktoravhandling utenfor universitetets gamle festsal til og med 1933. Lenger ute i kapitlet vil jeg undersøke hvordan avhandlingen er blitt brukt i ettertid. En indikasjon på den faglige verdien er for det første hvordan den ble mottatt i sin samtid *utenfor* Norge.

Det mest interessante knytter seg til hvordan Smedals tekst ble mottatt i Danmark, og da særlig fra juristhold. Den danske juristen Knud Berlin skrev den 24. juni 1930 en anmeldelse av Smedals arbeid i den danske avisen *Nationaltidende*.⁸⁰⁵ Berlin var professor ved Københavns Universitet og hadde en spesiell interesse for islandsk rett og statsforfatningsrett. Han utga i 1932 boken *Danmarks Ret til Grønland*, som ble oversatt til flere språk. Forventningene til en «positiv» anmeldelse sett med norske øyne var på denne bakgrunn selvsagt begrensede. Imidlertid er anmeldelsen svært neddempet når det gjelder uenigheten mellom Danmark og Norge angående Grønland. Berlin omtaler Smedals tekst som «en baade grundig og kyndig og fængslende Skildring af alle de Emnet vedrørende interessante Spørgsmaal, [...]». Men heller ikke Berlin greier å skjule sin uenighet med de siste setningene i Smedals avhandling som beskriver hvordan alt nå lå «vel til rette for en norsk Suverænitetserhvervelse.» på Øst-Grønland.⁸⁰⁶ I et brev til professor Wolgast levner Smedal liten tvil om at han satte pris på å få en slik positiv anmeldelse av Berlin, som han karakteriserte som en «motstander».⁸⁰⁷

Lawrence Preuss, amerikansk professor i statsvitenskap, vurderte Smedals avhandling sammen med Skeies bok om Grønlandsspørsmålet i *American*

⁸⁰⁵ Berlin 1930. Smedals tekst var på dette tidspunktet kommet ut som bok, som først omtrent ett år senere skulle godkjennes som en doktoravhandling.

⁸⁰⁶ Berlin 1930. Se for øvrig Smedal 1930, s. 213.

⁸⁰⁷ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 4:2, mappe merket «Prof dr. Wolgast (1929–32)», brev (kopi) fra Smedal til Wolgast, datert 01.08.1930.

Journal of International Law.⁸⁰⁸ Han mente de var «able additions to the already large and rapidly growing literature centering about the dispute between Denmark and Norway over the sovereignty of East Greenland. Together with Frede Castberg's *Østgrønlandsavtalen* (1924), they give the clearest exposition of the Norwegian side of the dispute that the reviewer has seen.»⁸⁰⁹ Videre tok Preuss for seg Smedals doktoravhandling spesifikt: «The introductory chapters on the effect of discovery and occupation in polar areas and on the principle of sectors as a basis for territorial claims form a thorough discussion of a problem which has not hitherto received the study it deserves.»⁸¹⁰ Preuss var blant annet redaksjonsmedlem i *American Journal of International Law* i 10 år og hadde en betydelig folkerettslig produksjon.⁸¹¹ Han hadde derfor betydelig autoritet i det internasjonale folkerettsmiljøet.

Ut i verden

Et viktig middel til å få fram Smedals budskap internasjonalt var å gjøre doktoravhandlingens faglige legitimitetsstatus relevant for potensielt innflytelsesrike personer i den videre prosessen i Haag. Det gjorde man gjennom å oversette den.

I perioden 1930-32 brukte Smedal derfor betydelig tid på å få i stand oversettelser til engelsk, tysk og fransk. Statsminister Mowinckel erklærte i august 1930 at han «med den største interesse hadde lest boken» og at Utenriksdepartementet «meget gjerne» ville «konferere med Dem angående oversettelse til engelsk og fransk av Deres bok («Erhvervelse av statshöihet over polarområder»)).⁸¹² Det er her verdt å legge merke til at Smedal på dette tidspunkt ikke engang hadde levert inn boken til vurdering angående den juridiske doktorgrad.⁸¹³

⁸⁰⁸ Preuss 1933.

⁸⁰⁹ Preuss 1933, s. 202.

⁸¹⁰ Preuss 1933, s. 202.

⁸¹¹ Om Preuss, se Bishop 1956, s. 907–909.

⁸¹² RA, UDA, boks 5246, mappe merket «XXV», brev (kopi) merket: «Statsministeren»/«Dikt.Statsm./Est.» til Smedal, datert 08.08.1930, uten jnr.

⁸¹³ Den ble utgitt på norsk i mai 1930 og sendt inn til juridisk fakultet i september samme år.

*Grønlandspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

Overfor sin nære allierte Adolf Hoel ga Smedal uttrykk for at den engelske oversettelsen var viktigst.⁸¹⁴ Smedals store bekymring var nemlig et forslag som var lagt fram for den amerikanske kongressen. Dette forslaget innebar at den amerikanske presidenten skulle utstyres med myndighet til og anmodes om «å gjøre krav på alle områder i Antarktika som er blitt opdaget eller utforsket av amerikanske borgere». Smedal mente at forslaget kunne medføre en alvorlig trussel mot de norske suverenitetskrav på Øst-Grønland. Hvis det ble vedtatt, fryktet han at USA ikke ville vektlegge «effektiv besiddelsestagselse», men i stedet «bygge kravet på statshöihet over polarområder på opdagelse og utforskning». Han refererte også til en samtale med Mowinckel i september. Her hadde Smedal argumentert for hvor viktig det var å få boken oversatt raskt. Dette ønsket la han heller ikke skjul på overfor oversetteren, marinekaptein Christopher Meyer.⁸¹⁵

Imidlertid gikk ikke arbeidet så friksjonsfritt som Smedal håpet, noe han underrettet Mowinckel om. Utenrikskomitéen hadde etter Smedals mening foreslått alt for små bevilgninger til trykking. Han betonte også de store utgiftene han hadde hatt med å bekoste den norske utgaven - «jeg ødela min forretning ved å skrive den». Han så seg derfor ikke i stand til å selv å kunne finansiere den engelske utgaven.⁸¹⁶ Til tross for dette forelå den engelske utgaven i løpet av 1931.⁸¹⁷ Litteraturforskeren Peter Hjalmar Rokseth oversatte

⁸¹⁴ Det følgende er hentet fra: NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 4:2, mappe merket «Korrespondanse med docent Hoel 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934», brev (kopi) fra Smedal til Hoel, datert 29.11.1930.

⁸¹⁵ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 8:2, mappe merket «Oversettelse til engelsk av «Erhvervelse av statshöihet over polarområder»», brev fra Smedal til Meyer (Norges Rederiforbund), datert 25.09.1930.

Christopher Bremer Vahl Meyer var på denne tiden Rederiforbundets kontorsjef. Han spilte en viktig rolle i sjøgrenseforhandlingene på 1920- og 1930-tallet. (Se Fure 1996, s. 91). Om spørsmålene om sjøgrensen/sjøterritoriet generelt i denne perioden, se Fure 1996, s. 77–107.

⁸¹⁶ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 8:2, mappe merket «Oversettelse til engelsk av «Erhvervelse av statshöihet over polarområder»», brev fra Smedal til Mowinckel, datert 24.03.1931.

⁸¹⁷ Smedal 1931a.

Smedals bok til fransk, mens professor Ernst Wolgast oversatte den til tysk.⁸¹⁸
I den forbindelse hadde Wolgast og Smedal en omfattende korrespondanse.⁸¹⁹

Ønsket om å oversette *Erhvervelse av statshøiher over polarområder* hadde i denne sammenheng en nesten uatskillelig faglig og politisk side. Det er viktig nok en gang å understreke at det fra norsk side var strategisk viktig at den forelå på de språk som nøkkelpersoner i utlandet kunne forstå. Dette kunne være politikere, byråkrater og folkerettsjurister tilknyttet utenlandske regjeringer, utenriksdepartementer og universiteter. Flere av disse var i tillegg potensielle og sittende dommere ved Den faste domstolen i Haag. Wolgast nevner ved en anledning at den italienske juristen Dionisio Anzilotti, den delvis dissenterende dommer i Grønlandsaken, hadde lest både en artikkel av Wolgast om Grønland, samt Smedals «Buch»; trolig menes her hans doktoravhandling.⁸²⁰

La oss nå se nærmere på prosessen med Smedal i sentrum for å omgjøre doktoravhandlingens konklusjon til ekspansjonistisk aksjon.

Fra doktoravhandling til politisk handlekraft: Okkupasjonen av Øst-Grønland

I tiden før og etter disputasen 12. juni 1931 var det en intens aktivitet der norske folkerettsjurister stod sentralt i planleggingen av det som 28. juni skulle munne ut i den private okkupasjonen av Øst-Grønland.⁸²¹ 10. juli vedtok regjeringen å

⁸¹⁸ Smedal 1932 (fransk utgave), Smedal 1931b (tysk utgave). Se korrespondanse i forbindelse med den franske utgivelsen i: NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 8:2, mappe merket «Oversettelse til fransk av «Erhvervelse av statshøiher over polarområder»».

⁸¹⁹ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 4:2, mappe merket «Prof dr. Wolgast (1929–32)».

⁸²⁰ Se NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 4:2, mappe merket «Prof dr. Wolgast (1929–32)», brev fra Wolgast til Smedal, datert 11.07.1931. (Brevet er datert dagen etter at Øst-Grønland offisielt ble okkupert av norske myndigheter, en begivenhet Wolgast begeistret innleder brevet med.)

⁸²¹ 29. juni ble okkupasjonen gjort offentlig kjent i Norge, da avisene brakte nyheten om okkupasjonen. Se for eksempel Arbeiderbladet 29.06.1931, s. 1 og 7 og Sarpsborg Arbeiderblad 29.06.1931, s. 1.

*Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

gjøre okkupasjonen til offisiell norsk politikk.⁸²² Smedal stod sentralt når det gjaldt den private okkupasjonen. Avhandlingen og disputasen kan i ettertid se ut som en del av oppløpet fram mot okkupasjonen. Men utfallet var ikke gitt.

Det vil i denne delen av kapitlet fokuseres på det fellesskapet av folkerettsjurister som var avgjørende for å få gjennomslag i regjeringen når det gjaldt okkupasjonen i 1931. Hvordan kom folkerettsjuristene i Grønlandsspørsmålet i kontakt med hverandre, eventuelt hvilken type enighet oppnådde de seg imellom, og hvordan påvirket de myndighetene? Dette plasserer oss midt i Wouter Werners diskusjon om i hvilken grad de utgjorde et fellesskap av folkerettsekspertene som, med Werners ord «influence policy on the basis of knowledge-based claims that go beyond mere advocacy» (se innledningskapitlet).⁸²³ Jeg skal først undersøke fellesskapet mellom Gustav Smedal, Frede Castberg, Nikolaus Gjelsvik og Jon Skeie.

Det hadde i flere år forut for okkupasjonen i 1931 vært kontakt mellom Smedal og Castberg. Kontakten begynte med et ønske fra Smedals side om å få tilsendt materiale som kunne være nyttig i hans bøker *Opgjør og forståelse med Danmark* og *Erhvervelse av statshøiher over polarområder*.⁸²⁴ Castberg skrev et brev til Smedal i april 1931 der han la ved et PM hvor han begrunnet sin holdning til en norsk okkupasjon på Øst-Grønland. Hans holdning var klar og på linje med Smedals: Norge burde gå til okkupasjon – og det snarest mulig. Danmark hadde ikke foretatt okkupasjonsforhandlinger som var effektive, mente Castberg. Men han fryktet at en dansk ekspedisjon som var på trappene hadde til hensikt å utøve politimyndighet over alle som befant seg på Øst-Grønland. Dette ville være et ødeleggende slag mot norske suverenitetsplaner i området.⁸²⁵

⁸²² Blom 1973, s. 55.

⁸²³ Werner 2014, s. 62. Samtidig gir det oss også innsikter i James Paul Gees begrep institusjonell identitet (som en utdyping av faglig legitimitet, se innledningskapitlet i min avhandling).

⁸²⁴ Se f.eks. RA, UDA, boks 5244, mappe merket «XXII», brev fra Smedal til Castberg, datert 19.05.1927. Smedals bøker: Smedal 1928 og 1930.

⁸²⁵ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 7:2, mappe merket «Avgjørelsen av det østgrønlandske suverenitetsspørsmål», brev fra Castberg til Smedal, datert 28.04.1931. Vedlagt PM av Castberg, datert 30.03.1931. Castberg opplyser følgende i brevet: «Dette P.M. er sendt Utenrikskomitéens formann samt Handelsdepartementets og Justitsdepartementets chefer, i henhold til statsministerens bestemmelse.»

*Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

Våren 1931 forsøkte Castberg og Smedal å få Gjelsvik og Skeie til å støtte en okkupasjon av Øst-Grønland.⁸²⁶ Sammen med Castberg var disse ifølge Smedal «de tre menn i landet som presumtvt må antas å være de mest teoretisk kyndige i suverenitetsspørsmålet.»⁸²⁷ Disse folkerettsjuristene framsto åpenbart som sterkt politisk preget, men det er først og fremst et poeng å undersøke i hvilken grad det også var tegn til å framstå som et fellesskap med en kunnskapsbase som gjorde at man ble oppfattet som noe mer enn advokater for et politisk syn.⁸²⁸

Smedal og Castberg hadde flere motiver for å få Gjelsvik og Skeie på sin side i okkupasjonsspørsmålet. For det første var det om å gjøre å komme en kritiker til okkupasjonslinjen i forkjøpet, nemlig utenrikskomitéens mektige leder, Carl J. Hambro.⁸²⁹ Dette fellesskapet hadde også en by/land-dimensjon. Det var nemlig et mål å unngå å bli oppfattet som et elitistisk hovedstadsfenomen, særlig hvis målet var å påvirke bondepartiregjeringen som hadde overtatt makten i mai 1931. Gjelsvik var som tidligere nevnt bondesønn fra Sunnfjord, og Skeie lærer- og bondesønn fra Vinje.

Medlemmene av dette fellesskapet møttes hyppig fra og med den private okkupasjonen fant sted i slutten av juni og fram til regjeringens stadfestelse av okkupasjonen 10. juli. Møtene involverte blant annet regjeringsmedlemmer, folk fra UD og de sakkyndige. Alle juristene som deltok på møtene (inkludert UD's byråsjef Fredrik Marstrander) var enige om at «østgrønland var ingenmannsland og at Norge var folkerettslig berettiget til å okkupere.»⁸³⁰

⁸²⁶ Blom 1973, s. 263 f.

⁸²⁷ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 4:2, mappe merket «Korrespondanse med docent Hoel 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934», brev (kopi) fra Smedal til Hoel, datert 13.05.1931.

⁸²⁸ Slik Werner formulerer sin mellomposisjon (se innledningskapitlet). Se også Werner 2014, s. 57.

⁸²⁹ Hambro representerte Høyre i 38 år på Stortinget og var blant annet utenrikskomitéens formann i en årrekke. Se for øvrig Theien 2015, s. 106 ff. angående forholdet mellom Hambro og «ishavsimperialistene».

⁸³⁰ Castberg 1971, s. 29. Se også RA, UDA, boks 5249, mappe merket «XXIX», referat fra konferanse 03.07.1931 mellom hele regjeringen og Gjelsvik, Klæstad, Castberg, utenriksråd Esmarch og byråsjef Marstrander, datert 09.07.1931, jnr. 09867/1931. Se også Blom 1973, s. 274.

*Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

Kontakten indikerer et fellesskap og en enighet i den forstand at det eksisterte en noenlunde lik forståelse av hvilke krav som skulle settes til effektiv okkupasjon.

Slik sett kan man si at de tilhørte samme «skole», «den strenge okkupasjons/notifikasjonsskole». Dette oppfyller på et vis fellesskapskriteriet. Men det er viktig å presisere at de ikke var enige i alt: Tolkningen av Øst-Grønlandsoverenskomsten var noe ulik. Dessuten var Smedal etter alt å dømme alene blant de norske folkerettsjuristene i sitt syn på den *private* okkupasjonen som en god ide.⁸³¹ Strategien var å bruke den for å presse den norske regjeringen til å foreta en formalisert okkupasjon.⁸³² I sum var folkerettseksperterne altså enige om prinsippene, men uenige om framgangsmåten, selv om enigheten om prinsippene (som vi har sett) var viktige for å få istand den statlige okkupasjonen når den private okkupasjonen først var et faktum.

Når det gjelder hvilke regjeringer folkerettsjuristene skulle forholde seg til, var det ikke uten betydning at Kolstads bondepartiregjering hadde tatt over etter Mowinckels venstre-regjering i mai 1931. Den nye regjeringen arvet usikkerheten rundt hvordan man skulle forholde seg til suverenitetsspørsmålet på Øst-Grønland. Smedal var sentral i arbeidet med å påvirke regjeringsmedlemmer til å gå inn for okkupasjon av Øst-Grønland. I særlig grad fikk justisminister Asbjørn Lindboe merke presset. Smedal kjente til Lindboe fra tiden som student.⁸³³ Våren 1931 kontaktet han Lindboe gjentatte ganger.⁸³⁴ Blant annet betonte Smedal overfor Lindboe hvor enige de «sakkyndige» var

⁸³¹ Blom 1973, s. 266 f. Hvis den ble gjennomført, lovet imidlertid Skeie å støtte den, til tross for sin skepsis (s. 266).

⁸³² Drivenes 2004, s. 235.

⁸³³ Blom 1973, s. 117.

⁸³⁴ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 7:2, mappe merket «Avgjørelsen av det østgrønlandske suverenitetsspørsmål», brev (kopi) fra Smedal til Lindboe, datert 11.04.1931 og 20.05.1931. NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 7:1, konvolutt merket «Dagbok I», 20.06.1931.

*Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

om at okkupasjon var det riktige skritt å ta. Denne enigheten inkluderte også byråsjef Marstrander.⁸³⁵

En ting var regjeringen, men Smedal var også engstelig for at Stortinget i slutten av juni kunne gjøre vedtak som signaliserte eksplisitt motstand mot okkupasjon av Øst-Grønland. Saken ville dermed være mer og mindre avgjort, siden regjeringen hadde et svakt parlamentarisk grunnlag og neppe ville våge å trosse et stortingsvedtak.⁸³⁶ Når det gjaldt sjansen for å få et stortingsvedtak mot Smedals ønsker, er det her vesentlig å notere seg at Carl J. Hambro, utenrikskomitéens leder, var blitt Smedals hovedfiende. Dette åpenbarte seg med all tydelighet da han hadde tatt plass i diplomatlosjen i stortingssalen for å overvære den åpne delen av stortingsmøtet. «Da Hambro fikk öie på mig, stillet han sig op 4-5 skritt fra mig og fikserte mig omkring ½ minutt. Jeg så ham like inn i öinene uten å hilse på ham.»⁸³⁷ Dette stod i grell kontrast til det samarbeidet de to hadde hatt noen år tidligere. Imidlertid ble det ikke fattet noe vedtak mot okkupasjon på stortingsmøtet.

Ordrbruken ble kraftigere fra Smedal etter den private okkupasjonen i slutten av juni. Under en telefonsamtale med Lindboe erindret Smedal at han hadde sagt noe slikt som at «Regjeringen vilde bli betraktet som noen store fe, hvis ikke okkupasjonen nu blev godtatt straks.»⁸³⁸ Via Lindboe hadde også Smedal en konferanse med forsvarsminister Vidkun Quisling, som Smedal mente støttet okkupasjonsplanene.⁸³⁹

Castberg bidro også til å påvirke regjeringen i denne fasen. I egenskap av å være Utenriksdepartementets folkerettslige rådgiver, skrev han 2. juli 1931 et

⁸³⁵ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 7:2, mappe merket «Avgjørelsen av det østgrønlandske suverenitetsspørsmål», brev (kopi) fra Smedal til Lindboe, datert 26.05.1931.

⁸³⁶ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 7:1, konvolutt merket «Dagbok I», 22.06.1931.

⁸³⁷ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 7:1, konvolutt merket «Dagbok I», 24.06.1931.

⁸³⁸ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 7:1, konvolutt merket «Dagbok I», 05.07.1931.

⁸³⁹ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 7:1, konvolutt merket «Dagbok I», 08.07.1931.

*Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

PM der han var bekymret for at den tidligere nevnte danske ekspedisjonen under ledelse av den danske polarforskeren Lauge Koch skulle ankomme Øst-Grønland før Norge hadde okkupert området. Hvis det skjedde, var det betydelig sannsynlighet for at Koch ville bli gitt politimyndighet:

Danmark vil derved ha etablert et organ for dansk statsmyndighet over området, og det er ikke usannsynlig at man derved vil måtte betrakte den danske suverenitetspåstand som realisert over en større eller mindre del av Øst-Grønland, slik at Danmark vil måtte ansees for å ha oppfylt folkerettens krav til effektiv okkupasjon.⁸⁴⁰

På dette grunnlag bad han regjeringen straks okkupere Øst-Grønland. I en konferanse 3. juli med hele regjeringen tilstede framholdt Castberg, Gjelsvik og Klæstad at okkupasjon var det beste alternativet.⁸⁴¹ Rett før konferansen hadde blant andre Smedal overrakt en resolusjon til regjeringen om «at der nu måtte okkuperes.»⁸⁴²

Utenriksminister Birger Braadland ga 4. juli i et møte i den utvidede utenriks- og konstitusjonskomitéen uttrykk for den vanskelige situasjonen regjeringen befant seg i. På den ene siden betonte han at regjeringen offentlig hadde gått ut med at den ikke kunne la den private okkupasjonen bestemme regjeringens politikk. På den andre side ville regjeringen heller ikke være for avvisende, «idet situasjonen kunde tenkes å utvikle sig i den retning, at en okkupasjon i en eller annen form kunde bli ønskelig.»⁸⁴³ Videre viste han direkte til den juridiske fagekspertisen, som mente at okkupasjon var et nødvendig grunnlag

⁸⁴⁰ Castberg 1950, s. 236. (PM. Tittel: «Okkupasjonsspørsmålets stilling i dag», datert 02.07.1931.)

⁸⁴¹ RA, UDA, boks 5249, mappe merket «XXIX», referat fra konferanse 03.07.1931 mellom hele regjeringen og Gjelsvik, Klæstad, Castberg, utenriksråd Esmarch og byråsjef Marstrander, datert 09.07.1931, jnr. 09867/1931. (Se også Blom 1973, s. 274.)

⁸⁴² NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 7:1, konvolutt merket «Dagbok I», 03.07.1931.

⁸⁴³ Stortingsarkivet (SA), Referat fra den utvidede utenriks- og konstitusjonskomitéens møte 4. juli 1931, s. 4. Hele regjeringen, sju komitémedlemmer og byråsjef Marstrander var tilstede på møtet.

*Grønlandspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

for en suverenitetspåstand.⁸⁴⁴ Også neste dag var det møte i den utvidede utenriks- og konstitusjonskomitéen. Høyres Ivar Lykke betonte at regjeringen «nær sagt drives frem av voldsomme krefter, som nu er satt i bevegelse», og at den trolig kom til å «begå en internasjonal dumhet».⁸⁴⁵ 10. juli bekreftet regjeringen den private okkupasjonen, og Smedal kunne ikke overraskende rapportere om champagnedrikking og generelt «Høi stemning» hos seg og sine allierte.⁸⁴⁶ Smedal hadde fått rett i det ordtaket han hadde blitt oppmerksom på under en samtale med Adolf Hoel om en mulig privat okkupasjon 19. juni 1931: «Wer wagt gewindt».⁸⁴⁷ Sommeren 1931 gikk alt Smedals og hans alliertes vei.

Sommeren 1932 fulgte nok en okkupasjon fra norsk side, denne gang av Sørøst-Grønland. Denne hadde lignende motiver som den i 1931, nemlig å hindre en dansk ekspedisjon i å utøve politimyndighet.⁸⁴⁸ I et brev fra 5. juli 1932 stilte blant andre folkerettsjuristene i Grønlandsaken seg grunnleggende positive til en okkupasjon.⁸⁴⁹ Om denne okkupasjonen skriver Blom: «Det kan neppe være tvil om at også de sakkyndiges holdning har hatt avgjørende betydning for regjeringens beslutning.»⁸⁵⁰ Denne okkupasjonen stod og falt imidlertid på domstolens vurdering av den første okkupasjonen.

⁸⁴⁴ SA, Referat fra den utvidede utenriks- og konstitusjonskomitéens møte 4. juli 1931, s. 4.

⁸⁴⁵ SA, Referat fra den utvidede utenriks- og konstitusjonskomitéens møte 5. juli 1931, s. 22.

⁸⁴⁶ NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 7:1, konvolutt merket «Dagbok I», 10.07.1931.

⁸⁴⁷ Sitatet stammer fra Smedals dagbok fra 19. juni 1931, og en samtale han og Hoel hadde hatt om å få til en okkupasjon ved hjelp av norske fangstfolk på Øst-Grønland. (NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 7:1, konvolutt merket «Dagbok I», 19.06.1931.) Direkte oversatt til norsk betyr det «Den som våger, vinner», men en mer vanlig frase på norsk vil være «Den som intet våger, intet vinner».

⁸⁴⁸ Blom 1973, s. 56.

⁸⁴⁹ RA, UDA, boks 5260, mappe merket «XXXXIV», brev fra Jon Skeie, Helge Klæstad, Gustav Smedal, Adolf Hoel, Arne Sunde og Frede Castberg (samt en ulesbar signatur) til den norske regjering, datert 05.07.1932, jnr. 10562/1932.

⁸⁵⁰ Blom 1973, s. 281. Referatene fra Grønlandsdelegasjonens møter gir for øvrig et godt innblikk i fellesskap og splittelser mellom folkerettsjuristene og representanter fra Utenriksdepartementet i årene 1931–33. (Polarinstituttets bibliotek (PB), Protokoll over møter i Grønlandsdelegasjonen 1931–33.)

Mot avgjørelse i Haag

Like fascinerende som den gjennomslagskraften Smedal og hans folkerettskolleger fikk på det nasjonale nivået, er den kampen som nå ventet på den internasjonale arena. Som nevnt brakte den danske regjeringen saken inn for Den faste domstolen i Haag. Men før vi går videre angående selve saken, er det nødvendig å se nærmere på fellesskapet som hadde vokst fram i Grønlandsaken mellom sakkyndige og advokater fra norsk side, samt representanter for Utenriksdepartementet.

De norske sakkyndige i Grønlandsaken var juristene Gustav Smedal, Frede Castberg, Nikolaus Gjelsvik, Jon Skeie, Helge Klæstad, forsker og politiker Adolf Hoel, samt historieprofessor Oluf Kolsrud. Advokatene som skulle prosedere saken i Haag var Arne Sunde og Per Rygh, med Kristen Johansen som rådgivende advokat.⁸⁵¹ Fra Utenriksdepartementet var en fast deltaker på de mange møtene til dette fellesskapet Fredrik Marstrander, samt noen sekretærer, blant andre Knut Robberstad. De fleste møtene til det som ble kalt Grønlandsdelegasjonen ble holdt i departementets lokaler. Av møtereferatene framgår det at Marstrander i stor grad sympatiserte med de sakkyndige.⁸⁵² At møtene i tillegg ble holdt i departementet viser også hvor tette koblinger det var mellom departementet og den juridiske ekspertisen i denne perioden.⁸⁵³

Møtereferatene bærer preg av at det i stor grad var enighet mellom de sakkyndige folkerettsjuristene som deltok om Øst-Grønlands status som ingenmannsland og at Norge dermed hadde okkupert området i 1931 på et folkerettslig holdbart grunnlag. Forholdet til advokatene kunne imidlertid til

⁸⁵¹ I tillegg ble den franske folkerettsjuristen Gilbert Gidel engasjert som advokat. Tilsvarende hadde også danskene engasjert en utlending som en av sine advokater, nemlig den belgiske folkerettsjuristen Charles de Visscher. Angående utnevnelsen 4. september 1931 av advokatene (bortsett fra Rygh og Gidel som ble oppnevnt noe senere) og de sakkyndige, se: *Stortingsforhandlinger 1932*, s. 11.

⁸⁵² Se også Fure 1996, s. 58 angående Marstrandens rolle under okkupasjonen i 1931, samt s. 125.

⁸⁵³ Trolig ble nesten alle møtene holdt i Utenriksdepartementets lokaler, selv om møtestedet ikke eksplisitt er nevnt i alle møtereferatene. Ett møte ble holdt hos Skeie. (PB, Protokoll over møter i Grønlandsdelegasjonen 1931–33, møte 18.06.1932, s. 85 f.).

*Grønlandspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

tider være komplisert, særlig når det gjaldt advokat Sunde. Han var motstander av okkupasjonen av politiske grunner, men tilhenger av juridiske grunner, ifølge Castberg.⁸⁵⁴ Samarbeidsklimaet mellom Sunde og flere av de sakkyndige utviklet seg også i negativ retning, først og fremst fordi de mente at han ikke la ned nok innsats i sitt advokatarbeid. Relasjonen til Rygh var imidlertid bedre.⁸⁵⁵ Uansett var det et mål å ikke utad eksponere uenighet i delegasjonen som skulle representere Norge i Haag.⁸⁵⁶

Det kanskje mest oppsiktsvekkende møtet i Grønlandsdelegasjonen fant sted den 28. mars 1933. Dette var et usedvanlig topptungt møte med både statsminister Mowinckel og utenriksråd August W. S. Esmarch, samt blant andre Smedal, Castberg og Marstrander. På møtet kom det fram at det trolig gikk mot et nederlag i Haag. Smedal pekte på at hvis domstolen ga Danmark medhold ville det bety en støtte til britiske sektorkrav i Antarktis. Smedal argumenterte for at man burde vurdere å be den norske legasjonen i Buenos Aires om å få den argentinske regjeringen, som var imot sektorprinsippet, til å komme med innvendinger overfor stater som var representert ved domstolen, som Colombia og El Salvador. En slik «kompromitterende» handling nektet imidlertid Mowinckel å være med på.⁸⁵⁷ Forslaget om å påvirke domstolen via Argentina viser hvor politisk (og desperat) Smedal var blitt, og det ser ikke ut til at han fikk noen eksplisitt støtte for sitt syn på møtet, snarere fikk Mowinckel støtte av to av deltakerne, Jens Bull (legasjonsråd i Haag i forbindelse med saken i Haag) og Rygh.

En ting var at den konkrete striden mellom Norge og Danmark skulle avgjøres i Haag. Et vel så viktig poeng var at den også hadde potensiale til å bli

⁸⁵⁴ Castberg 1971, s. 30. Utenriksråd Esmarch hevdet for øvrig at han «alltid hadde trodd og hevdet at vi vilde tape saken og trodde dette fremdeles.». RA, UDA, boks 5271, mappe merket «LXII», kopi av referat fra møte i Utenriksdepartementet 28.03.1933, datert april 1933, jnr. 05204/1933. Se også en avskrift fra møtet i: PB, Protokoll over møter i Grønlandsdelegasjonen 1931–33, møte 28.03.1933, s. 194.

⁸⁵⁵ Castberg 1971, s. 30 (f.).

⁸⁵⁶ PB, Protokoll over møter i Grønlandsdelegasjonen 1931–33, s. 104.

⁸⁵⁷ RA, UDA, boks 5271, mappe merket «LXII», kopi av referat fra møte i Utenriksdepartementet 28.03.1933, datert april 1933, jnr. 05204/1933. Se også en avskrift fra møtet i: PB, Protokoll over møter i Grønlandsdelegasjonen 1931–33, møte 28.03.1933, s. 195.

Grønlandspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft overfor regjeringen

utgangspunkt for framtidig presedens når det gjaldt forståelsen av prinsippet om effektiv okkupasjon og sektorprinsippet i folkeretten.⁸⁵⁸ Betydningen av den kommende domsslutningen i Haag ble da også i samtiden imøtesett med betydelig interesse av internasjonal folkerettsekspertise.

Laurence Preuss vurderte det i forkant av dommen slik at striden om Øst-Grønland hadde stor prinsipiell betydning for suverenitets spørsmål i polarområder: «Its judgement will be of the greatest weight in determining whether title to these regions shall be based upon *effective occupation* or upon the principle of sectors, as claimed by Great Britain, Canada, and the U. S. S. R.» Preuss så også framover, og påpekte at dommen ville kunne få viktige konsekvenser når det gjaldt å regulere ressursutnytingen i Arktis og Antarktis, på grunn av motstridende territoriale krav i disse områdene.⁸⁵⁹

Den faste domstolen i Haag konkluderte i din domsslutning med at danskene hadde oppfylt kriteriene for suverenitetsutøvelse før den norske okkupasjonen var et faktum. Dermed var danskene ifølge dommen i sin rett til å klage den norske okkupasjonen inn for domstolen for dermed å kunne avskjære den og få den erklært ugyldig.⁸⁶⁰

Dommen innebar at det norske motinnlegget og duplikken i forbindelse med Grønlandsaken i Haag ikke fikk gjennomslag. I disse ble det argumentert for at

⁸⁵⁸ Jevnfør henvisninger til dommen i moderne folkerettslitteratur, for eksempel Fleischer 2005, s. 103 og Brownlie & Crawford 2012, s. 225.

⁸⁵⁹ Preuss 1932, s. 487.

⁸⁶⁰ Se Dommen i Grønlandsaken 1933, for eksempel s. 27: «Disse handlinger i forbindelse med de danske fangstekspedisjoners virksomhet, som ble støttet av den danske regjering, økningen i tallet av de videnskapelige ekspedisjoner som med regjeringens bemyndigelse og opmuntret av den blev utsendt for kartlegging og utforsking av landet, selv om de måtte være blitt organisert av ikke-offisielle institusjoner, de ganger da Godthaab, et statskib en tid under kommando av en sjøoffiser, blev sendt på inspeksjonstur til østkysten, danske myndigheters utstedelse av innreisestillatelse, i henhold til regler fastsatt i 1930, til personer som besøkte østkysten av Grønland, alt dette legger i tilstrekkelig grad for dagen – selv om man ser bort fra de tidligere tidsrum – de to bestanddeler som er nødvendige for å skape en gyldig suverenitetshjemmel: hensikten og viljen til å utøve slik suverenitet og manifesteringen av statsvirksomhet.»

Øst-Grønland var et ingenmannsland,⁸⁶¹ og eventuelt burde bli norsk hvis det skulle opphøre å være ingenmannsland.⁸⁶² I motinnlegget ble det referert til Berlinkonferansens artikkel 35 om «at den stat som okkuperer et territorium er nødt «d'assurer» tilstedeværelsen av en tilstrekkelig myndighet».⁸⁶³ Innlegget og duplikken var altså koblet til Smedals argumentasjon i hans doktoravhandling.

Smedal fikk for øvrig gjennomgå i dansk presse i forbindelse med det danske innlegget under saken i Haag. Berlingske Tidende kunne melde at det fra dansk side ble gitt «sønderlemmende Kritik af de norske Okkupations- og Besiddelses-Teorier, som er opfundet af de norske Aktivisters Fører, Dr. Smedal, og som det aabenbart har været en uafviselig Pligt for de norske Advokater at føre frem i Skranken [...]».⁸⁶⁴

I etterkant av dommen i Haag ble det oppgjør i Stortinget. Blant annet hevdet flertallet i utenrikskomitéen at regjeringen hadde latt seg «lede blindt av de sakkyndige».⁸⁶⁵ Det ble satt spørsmålstejn ved «politisk modenhet, i omdømme og i lojalitet mot statsmaktene hos de menn som etterhvert overtok ledelsen i denne sak», og utenriksminister Braadland fikk flengende kritikk på grunn av sin håndtering av saken.⁸⁶⁶ I konklusjonen til komitéen heter det blant annet: «Det må ikke gjenta sig at nogen regjering – og allerminst en som heller ikke har flertallets rett – søker å føre en utenrikspolitikk som ikke er drøftet med og bifalt av Stortinget [...]».⁸⁶⁷

Smedal og Haag-dommen i ettertid

Så langt dommens politiske betydning. Men også som et folkerettslig dokument fikk dommen avgjørende og varig internasjonal betydning. Når det gjelder folkerettsjurister i samtiden, tilla flere av disse dommen vesentlig vekt. Juristen

⁸⁶¹ Den norske regjerings motinnlegg 1932, s. 322.

⁸⁶² Den norske regjerings duplikk 1932, s. 311.

⁸⁶³ Den norske regjerings motinnlegg 1932, s. 217.

⁸⁶⁴ Berlingske Tidende 20.01.1933, aftenutg., s. 1.

⁸⁶⁵ Blom 1973, s. 59.

⁸⁶⁶ *Stortingsforhandlinger 1933*, s. 69.

⁸⁶⁷ *Stortingsforhandlinger 1933*, s. 72. Se også Blom 1973, s. 60 (59 f.).

Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft overfor regjeringen

Paul Weber slo fast at dommen var av stor betydning for folkeretten.⁸⁶⁸ Han var også opptatt av at Norge som fredsnasjon hadde valgt å ta dommen til følge.⁸⁶⁹

Folkerettsjuristen Josef L. Kunz poengterte at selv om vurderingene av dommen i Haag varierte, var det enighet om at den var helt sentral «for the development of the law of international occupation, and of particular importance as the first international decision concerning Arctic territory.»⁸⁷⁰ Han trakk også fram at utfordringen for en stor del besto i å definere effektivitetsbegrepet i okkupasjonsspørsmål.⁸⁷¹

Så sent som i 2012 refereres det i et folkerettsjuridisk standardverk som *Brownlie's Principles of Public International Law* til denne dommen:

In *Eastern Greenland* the Permanent Court said «a claim to sovereignty based not upon some particular act or title such as a treaty of cession but merely upon continued display of authority, involves two elements of which must be shown to exist: the intention and will to act as sovereign, and some actual exercise or display of such authority». *This statement has not lost its force*, [min kursivering] and was (in part) reiterated in *Eritrea/Yemen*: «[t]he modern international law of the acquisition (or attribution) of territory generally requires that there be: an intentional display of power and authority over the territory, by the exercise of jurisdiction or State functions, on an continuous and peaceful basis».⁸⁷²

⁸⁶⁸ Weber 1933, s. 148.

⁸⁶⁹ «Getreu ihren großen friedlichen Traditionen hat auch die im Prozeß unterlegene Partei, das Land Fr. Nansens, keinen Zweifel daran gelassen, daß sie sich dem Urteile fügen werde.» (Weber 1933, s. 155.) Se for øvrig Marta Stachurska-Kounta (2017) som analyserer Norges forhold til Folkeforbundet i lys av forestillingen om Norge som fredsnasjon.

⁸⁷⁰ Kunz 1938, s. 207. Kunz ble født i Østerrike og studerte blant annet i Wien under Hans Kelsen. Han utvandret til USA i 1932 og var i hovedsak ansatt ved University of Toledo, Ohio fram til 1960.

⁸⁷¹ Kunz 1938, s. 208. I denne sammenheng er det verdt å merke seg at dommen hadde vesentlig betydning for canadiske myndigheters vurdering av hvilken tilstedeværelse som var nødvendig for å forsvare canadiske krav i nordområdene. (Se Cavell & Noakes 2010, s. 247.)

⁸⁷² Brownlie & Crawford 2012, s. 221 f.

*Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

Det er bemerkelsesverdig at *Brownlie's Principles of Public International Law* bruker et eksempel fra polarområdene for å illustrere et slikt generelt prinsipp. Dette viser hvor viktig denne dommen fremdeles er i internasjonal rettspraksis på dette området.

Dommen i Haag gikk som vi har sett *mot* Smedals argumentasjon. Like fullt er hans avhandling blitt brukt i vesentlig omfang senere, særlig når det gjelder hans behandling av sektorprinsippet,⁸⁷³ som fikk ny aktualitet da suverenitetsspørsmål angående Antarktis kom opp for fullt. Dette sier noe om den faglige legitimitet Smedal har beholdt i folkerettshistorisk forskning fram til i dag.

Den amerikanske folkerettsprofessoren Philip C. Jessup la i 1947 vekt på betydningen Smedals avhandling hadde for suverenitetsspørsmål i Antarktis.⁸⁷⁴ Dette ble senere samme år konkretisert i såkalte moot courts. Dette er prosedyrer i øvelsesrettsaker som blir arrangert for eksempel mellom jusstudenter fra ulike universiteter. I kjølvannet av Jessups artikkel publiserte *The American Journal of International Law* en artikkel som viste til en slik rettsak der studenter fra Colgate University og Syracuse University behandlet spørsmålet: «Is the sector theory the proper basis under international law for the assertion of national sovereignty in polar areas?»⁸⁷⁵ Her ble Smedals doktoravhandling brukt som argument mot «briternes» argumentering for at sektorprinsippet skulle ansees som folkerettslig gyldig.⁸⁷⁶ Slik ble nye generasjoner jurister sosialisert inn i måter å tenke om polarområdene og forholdet til effektiv okkupasjon, sektorprinsipp og suverenitet med Smedal som en av hovedautoritetene.

På 1950-tallet ble Smedals avhandling referert til som «an able critique» av sektorprinsippet av Robert D. Hayton, amerikansk professor i juss og

⁸⁷³ Men også til en viss grad prinsippet om effektiv okkupasjon.

⁸⁷⁴ Jessup 1947, s. 117 f. (og note 1 s. 118).

⁸⁷⁵ Her sitert fra Elder 1947, s. 656. Jessup spilte en ytterst viktig rolle som inspirator for kommende generasjoner jurister: Philip C. Jessup International Law Moot Court Competition er verdens største, med deltakere fra over 500 «law schools» fra mer enn 80 land representert. (Se Philip C. Jessup International Law Moot Court Competition 2015.)

⁸⁷⁶ Elder 1947, s. 657. I note 2 henvises det blant andre til Smedal 1931a, s. 60–62.

statsvitenskap.⁸⁷⁷ Edvard Hambro publiserte i 1974 en artikkel i *The American Journal of International Law* med tittelen «Some Notes on the Future of the Antarctic Treaty Collaboration». Her gir han allerede i første setnings fotnote en fremtredende plass til Smedals doktoravhandling når det gjelder den folkerettslige forståelsen av Antarktis.⁸⁷⁸ Donald R. Rothwell og Stuart Kaye bruker Smedals doktoravhandling og to andre verk som «standardverk» når det gjelder «further description» av sektorteorien i en artikkel som omhandler sjørett i polarområdene.⁸⁷⁹

Også Thorleif T. Thorleifsson refererer en rekke ganger til Smedal når det gjelder forholdet mellom Canada og Norge i spørsmålet om Sverdrup-øyenes suverenitetsstatus på begynnelsen av 1900-tallet.⁸⁸⁰ Angående sektorspørsmålet, spesielt i en canadisk kontekst, henviser han til Smedals doktoravhandling når det gjelder «the theoretical discussion of the time», dvs. på 1920-tallet.⁸⁸¹ Han siterer også Smedals definisjon på sektorprinsippet.⁸⁸² Men Thorleifsson legger samtidig vekt på at Smedals verk er et eksempel på hvordan akademia ble politisert under det Thorleifsson definerer som polarimperialismens intense fase på 1920-tallet, der «many of the governments involved commissioned academic research which, not surprisingly, seemed to support the policies of those who paid for it.»⁸⁸³

At Smedals avhandling (og dermed prinsippet om effektiv okkupasjon) har prinsipiell relevans også for Spitsbergenspørsmålet, framgår av Geir Ulfsteins doktoravhandling om Spitsbergentraktaten.⁸⁸⁴ Ulfstein bruker Smedal som referanse kun en gang, men da angående et viktig poeng, nemlig hvilken grad av okkupasjon som er nødvendig i polare strøk sammenlignet med andre områder: «Less exercise of sovereign powers is probably required to establish

⁸⁷⁷ Hayton 1956, s. 605. Henvisningen gjelder Smedal 1931a, s. 54–76.

⁸⁷⁸ Hambro 1974, s. 217.

⁸⁷⁹ Se Rothwell & Kaye 1994, s. 51 (note 98).

⁸⁸⁰ Øyene ligger i Nord-Canada.

⁸⁸¹ Thorleifsson 2006, s. 26, note 55.

⁸⁸² Thorleifsson 2006, s. 11.

⁸⁸³ Thorleifsson 2006, s. 10.

⁸⁸⁴ Ulfstein 1995.

sovereignty in sparsely populated areas, such as the polar regions, than in more densely populated areas.»⁸⁸⁵

I sin doktoravhandling fra 2012 tar historikeren Adam Lajeunesse for seg spørsmål knyttet til canadisk maritim suverenitet i perioden 1880-1990. Han skisserer hvordan det tidlige og midtre 1950-tallet var en viktig periode i canadiske myndigheters forståelse av (sin) suverenitet i Arktis, i den forstand at den avslørte stor forvirring.⁸⁸⁶ Et sentralt punkt var hvor langt ut fra land Canada hadde jurisdiksjon – spesielt knyttet til farvannet mellom de arktiske øyene. Dette hadde stor betydning for å kunne fastslå i hvilken grad Canada hadde suverenitet over blant annet de brede delene av Nordvestpassasjen.⁸⁸⁷ Dessuten aktualiserte amerikanske og sovjetiske stasjoner på «isøyer» som drev i ishavet et behov for en klarere og mer utførlig vurdering fra canadisk side om suverenitetsspørsmål knyttet til isøyer og sektorprinsippet.⁸⁸⁸ Her tas også Smedals avhandling med i drøftingen.⁸⁸⁹

Det viktige i denne sammenheng er at Smedals avhandling blir tatt med i en diskusjon knyttet til canadisk forståelse av okkupasjon, suverenitet og isforhold i en doktoravhandling fra 2012. Sammen med referansene til Smedal i *Brownlie's Principles of Public International Law* samme år⁸⁹⁰ (se tidligere i kapitlet) viser dette hvordan Smedals avhandling fremdeles er aktuell, selv etter 82 år.

Diskusjon og avslutning

I dette kapitlet har jeg dokumentert hvordan folkerettsjurister fant sammen i et fellesskap som øvde politisk påvirkning ved hjelp av en faglig legitimitet som i stor grad kunne knyttes til universitetet. Det er bemerkelsesverdig hvordan Smedal og hans allierte fikk gjennomslag for å gå til aksjon på Øst-Grønland i tråd med argumentasjonen i blant annet Smedals doktoravhandling.

⁸⁸⁵ Ulfstein 1995, s. 168. Han henviser her blant annet til Smedal 1931a, s. 33.

⁸⁸⁶ Lajeunesse 2012, s. 61 f. (f.).

⁸⁸⁷ Lajeunesse 2012, s. 62. Se for øvrig Cavell & Noakes 2010 for en bred diskusjon om canadisk suverenitet i nordområdene 1918–1925.

⁸⁸⁸ Lajeunesse 2012, s. 63 ff.

⁸⁸⁹ Lajeunesse 2012, s. 69.

⁸⁹⁰ Brownlie & Crawford 2012, s. 221 f.

Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft overfor regjeringen

Smedal hentet i sin doktoravhandling og Castberg i sitt notat viktige deler av sine argumenter fra Berlinkonferansens sluttdokument. Gjennom disputasen viste Smedal at han hadde levert et faglig legitimt bidrag som ble godkjent som en del av den folkerettslige faglitteraturen. Slik sett kan det også sies at han oppfylte kravene til Werners mellomposisjon, nemlig at han sammen med sine allierte påvirket politiske prosesser basert på faglig legitimitet som gjorde at han framstod som noe mer enn en advokat for politiske interesser. Det er også interessant å se hvordan en slik faglig legitimitet kommer til syne i ettertidens anmeldelser og annen bruk av doktoravhandlingen.

Smedal og hans menn baserte seg på en strategi som var bedre egnet enn Hagerups juridiske forsvarlighet til å gripe de politiske mulighetene som bød seg for å fremme norsk ekspansjon. Å skrive doktoravhandling om en aktuell sak lå i arven etter Arnold Ræstad. Smedal kombinerte dette med arven etter Wedel Jarlsberg og dennes enestående politiske handlekraft. Smedals disputas ble et samlingspunkt for et fellesskap som framsto med en kraftfull faglig legitim profil i forbindelse med de politiske prosessene i Grønlandsspørsmålet. Å bruke Werners perspektiver på folkerettsjuristene gir oss dermed et bidrag til å forstå disse juristenes arbeid i Grønlandsspørsmålet bedre. Dette gir vesentlig ny kunnskap sett i forhold til tidligere forskning.⁸⁹¹

Jeg har tidligere pekt på at Smedals doktoravhandling kan bidra til en utvidelse av Elen C. Singhs og Mary Katherine Jones' prosjekt «Spitsbergen Literature Lobby»⁸⁹² til også å omfatte Grønlandsspørsmålet. La oss se litt nærmere på begrunnelsene for dette i lys av funn i dette kapitlet.

Først og fremst gjelder dette tekstens relevans i forhold til lobbyvirksomhet. Som vi har sett i dette kapitlet, er Smedals doktoravhandling (i likhet med Ræstads publikasjon om Spitsbergen, som Jones nevner i sin artikkel⁸⁹³) relevant angående lobbyvirksomhet, først i forhold til nasjonale myndigheter i forbindelse med okkupasjonen av Øst-Grønland i 1931, og senere overfor et internasjonalt publikum fra 1931 og til dommen i Haag i 1933. Dette viser også

⁸⁹¹ Om tidligere forskning, se spesielt Drivenes 2004 og Fure 1996, samt Blom 1973 i innledningen til dette kapitlet.

⁸⁹² Singh 1980 s. 94 og Jones 2014.

⁸⁹³ Ræstad & Rabot 1912. Jones 2014, s. 51.

hvor viktig det var med strategiske oversettelser, noe Ræstad la ned betydelig innsats i å få til, for eksempel når det gjaldt *Norges høihetsret over Spitsbergen i eldre tid* (på fransk publisert i *La Géographie* som «Le Spitsberg dans l'histoire diplomatique. Étude de géographie historique»).⁸⁹⁴ Smedal fikk også oversatt sin doktoravhandling - til engelsk, tysk og fransk.⁸⁹⁵ Dette understreker kontinuiteten fra Ræstads tekst om Spitsbergen til Smedals doktoravhandling, nemlig ambisjonen om å bli lest av personer med innflytelse i samtiden. På dette grunnlag kan altså Smedals doktoravhandling – og ikke minst oversettelsene av den – gi inspirasjon til å utvide Singhs og Jones' arbeid.

Når det gjelder Berlinkonferansen, har jeg i dette og tidligere kapitler vist at det finnes flere forbindelseslinjer mellom denne konferansen og norske folkerettsjurister. I forrige kapittel fulgte vi særlig Wedel Jarlsbergs argumentering for ekspansjon både i Arktis og på sørligere breddegrader i forbindelse med forhandlingene om Spitsbergen etter første verdenskrig.⁸⁹⁶

I dette kapitlet har vi imidlertid sett at det er en kontrast mellom de i vesentlig grad historiske argumenter som Ræstad brukte, og de argumenter knyttet til effektiv okkupasjon som Smedal (og Castberg) brakte på banen i Grønlandsspørsmålet. Slik sett kan man i Wedel Jarlsbergs og Smedals/Castbergs tilfelle se en kontinuitet når det gjelder å la seg inspirere av Berlinkonferansen. Ræstad ser fra et slikt perspektiv ut til å stå i en litt isolert posisjon. Samtidig hadde han et fellesskap med Smedal i den forstand at begge to skrev doktoravhandlinger (og Ræstad i tillegg en lengre utredning) i forbindelse med aktuelle ekspansjonsspørsmål.⁸⁹⁷

⁸⁹⁴ Ræstad 1912b og Ræstad & Rabot 1912.

⁸⁹⁵ Smedal 1931a, 1931b og 1932.

⁸⁹⁶ Se også Berg (under utgivelse), s. 30-32.

⁸⁹⁷ Ræstad 1912a og 1912b, samt Smedal 1930.

*Grønlandsspørsmålet: Fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft
overfor regjeringen*

7 Konklusjon

I denne avhandlingen har det blitt studert hvordan norske folkerettsjurister opererte mellom vitenskap og politikk i flere områder i Arktis som ble gjenstand for ekspansjonistiske framstøt fra norsk side. Konkret har jeg undersøkt hvordan fellesskap, faglig legitimitet og politisk handlekraft kan knyttes til folkerettsjuristenes handlinger i de tre spørsmålene om Spitsbergen, sjøgrensen og Øst-Grønland. I tilknytning til dette er det stilt spørsmål ved om det kan spores en utvikling i art og grad av initiativ som folkerettsjuristene tok i forhold til politiske myndigheter. I tillegg er det også et fokus rettet mot på hvilken måte folkerettsjuristene i Grønlandsspørsmålet bygget på en arv fra spørsmålene om Spitsbergen og sjøgrensen.

Det mangler større studier som tar for seg folkerettsjuristenes rolle i denne sentrale perioden for norsk selvstendighet og selvforståelse, og som ser dette både i et polarhistorisk, et vitenskapshistorisk og et ekspansjonshistorisk lys.⁸⁹⁸ Denne avhandlingen vil dermed kunne bidra til en utvidet forståelse av norsk utenrikspolitisk historie i denne perioden, blant annet ved å utdype bakgrunnen for hvordan enkelte av folkerettsjuristene kunne være med på å ta initiativet i norsk utenrikspolitikk i forbindelse med Grønlandsaken.⁸⁹⁹ Studien gir også et historisk utgangspunkt for å undersøke forholdet mellom vitenskap og politikk i norsk ekspansjon fram mot i dag.

For å kunne svare på avhandlingens problemstillinger har det vært utført et omfattende kildearbeid i Utenriksdepartementets arkiv i Riksarkivet og håndskriftsamlingen i Nasjonalbiblioteket, men også i andre arkiver, blant annet i Tromsø og Stockholm. En del av dette materialet var uordnet. Det er også funnet en privat brevsamling i forbindelse med avhandlingsarbeidet, som bidrar til å belyse Arnold Ræstads liv mens han arbeidet med

⁸⁹⁸ Se kapitlet om tidligere forskning for en gjennomgang av relevant litteratur, samt senere i denne konklusjonen angående de funn i denne avhandlingen som er relevante for polarhistorie, vitenskapshistorie og ekspansjonshistorie.

⁸⁹⁹ Som vist tidligere i avhandlingen førte dette til at regjeringen ble beskyldt for la seg «lede blindt av de sakkyndige». (Blom 1973, s. 59.)

Konklusjon

doktoravhandlingen *Kongens strømme og Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid*.⁹⁰⁰

Juristen Wouter Werners tilnærming har blitt brukt fordi den er et analyseredskap med et spesifikt fokus på folkerettsjuristenes agering i landskapet mellom vitenskap og politikk.⁹⁰¹ Hans tilnærming har blitt relatert til tre kategorier, der den mest interessante er hans perspektiver på folkerettsjurister som går sammen og påvirker politiske beslutninger på grunnlag av en faglig legitimitet som går utover det å være advokat for et politisk standpunkt.

Styrken i fellesskapet, kombinert med evne og vilje til å ta selvstendig initiativ overfor politiske myndigheter, økte utover i den undersøkte perioden. Folkerettsjuristenes politiske handlekraft kulminerte i Grønlandsspørsmålet blant annet basert på en doktoravhandling der det ble dratt linjer tilbake til Berlinkonferansens sluttokument fra 1885. Slik gir denne avhandlingen en utvidet forståelse av norsk ekspansjonspolitikkk fordi den blir sett i lys av et kjernedokument fra denne konferansen.

I det første empiriske kapitlet (kapittel 3) var målet å studere art og grad av UDs initiativ. Hvordan foregikk departementets utvelgelse og betaling av folkerettsjurister i forbindelse med skriving av tekster med tilknytning til aktuelle ekspansjonsplaner? Her var hovedfunnene den nære koblingen mellom departementet som oppdragsgiver og Arnold Ræstad under utarbeidelsen av *Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid*. I tillegg oppstod en delikat situasjon når det gjaldt doktoravhandlingen *Kongens strømme*. Ræstad kom i forbindelse med dette arbeidet i konflikt med Johan Wollebæk, byråsjef i UD og folkerettsjurist, som samtidig ledet arbeidet med Sjøgrensekommisjonens innstilling. Ræstad mente kommisjonsinnstillingen var et konkurrerende dokument i forhold til hans egen doktoravhandling, og at innstillingen ble favorisert av departementet. Samlet viser kapitlet at det var de politiske myndighetene som hadde initiativet overfor et meget lite antall folkerettsjurister som hadde problemer med å opptre som et fellesskap med påvirkningskraft på politiske prosesser.

⁹⁰⁰ Ræstad 1912a og 1912b.

⁹⁰¹ Werner må også sees i sammenheng med Peter M. Haas' epistemiske fellesskap.

Konklusjon

I kapittel 4 var fokuset rettet mot Francis Hagerups juridiske forsvarlighet og i kapittel 5 var temaet Fredrik Wedel Jarlsbergs politiske handlekraft og kontrasten til den hagerupske forsvarligheten. Deres motsetningsforhold synliggjør en endring i holdninger hos de toneangivende folkerettsjurister i perioden rundt første verdenskrig. Mens Hagerup før første verdenskrig satt i en hovedrolle som forhandlingsleder for den norske delegasjonen i forhandlingene om Spitsbergen, var det Wedel Jarlsberg med sine allierte som hadde denne rollen etter krigen. Med ham kom et annet syn på hvilke initiativ man kunne ta for å få suverenitet over Spitsbergen.

Når det gjelder Grønlandsspørsmålet i kapittel 6, er folkerettsjuristenes initiativ ytterligere styrket. Kjernen i den faglige legitimiteten til dette initiativet var Smedals doktoravhandling. Ikke bare var doktoravhandlingen tett koblet tidsmessig og tematisk til forsøket på få norsk suverenitet over Øst-Grønland. Den var også knyttet til et fellesskap av norske folkerettsjurister (særlig Smedal og Castberg) som brukte referanser til Berlinkonferansen 50 år tidligere i sin argumentasjon: De deler av Berlinkonferansens sluttdokument som omhandlet effektiv okkupasjon ble tolket som gyldig folkerett av disse juristene.

Min avhandling er dermed et bidrag til å underbygge at norsk ekspansjonspolitikk i mellomkrigstiden i sterkere grad kan kobles til Berlinkonferansen enn det som tidligere forskning på norsk utenrikspolitikk i den aktuelle perioden har vist. At denne forståelsen av norsk ekspansjonisme nå er utvidet og systematisert henger nært sammen med utforskningen og utdypingen av perspektivene til Wouter Werner: Denne avhandlingen viser hvordan folkerettsjuristene gjennom et fellesskap i Grønlandsspørsmålet synes å innta Werners mellomposisjon i form av universitetstilknyttet autoritet i politiske prosesser. Dette gjorde de i større grad enn de andre folkerettsjuristene i spørsmålene om sjøgrensen og Spitsbergen.

Samtidig har jeg ved hjelp av Werner vist at det fantes en viktig arv fra de tidligere fasene i undersøkelsesperioden når det gjelder den gjennomslagskraft folkerettsjuristene fikk i Grønlandsspørsmålet: Når Smedal skrev en doktoravhandling om okkupasjon og Øst-Grønland var dette i arven etter Ræstad. Ræstad skrev blant annet doktoravhandlingen *Kongens strømme* om et aktuelt emne, nemlig sjøgrensespørsmålet, som han disputerte på nesten 20 år før Smedal. Smedal og hans fellesskap kombinerte dette med arven etter Wedel

Jarlsberg og hans politiske gjennomslagskraft i den nye storpolitiske situasjonen etter første verdenskrig. Smedal, Castberg og deres allierte hadde dermed en egnet verktøykasse for hånden da de grep sjansen til å påvirke en parlamentarisk svak regjering til ekspansjonistisk aksjon i Grønlandspørsmålet.

Polarhistorie

Denne avhandlingen handler for det første om et par suksesshistorier – med norske øyne – i polarhistorien. Dette gjelder Spitsbergenspørsmålet, samt spørsmålet om sjøgrensen, som riktignok ikke fikk sin løsning før i 1951. For det andre tar også avhandlingen for seg det som kan karakteriseres som en fiaskohistorie, nemlig Grønlandspørsmålet – særlig med tanke på norske interesser og dommen i Haag i 1933. Dermed bidrar denne avhandlingen til å videreføre nyere forskningstrender. Disse har i mindre grad enn før fokus på suksesshistorier, men har desto mer vekt på studier av forskere i rådgiverroller, samt mer balanserte framstillinger som i tillegg til suksesser også inkluderer nederlag og fiaskoer.⁹⁰²

En del av folkerettsjuristenes påvirkningspotensial i Spitsbergenspørsmålet er knyttet til noen av de tekstene som i tidligere forskning om dette spørsmålet er satt i forbindelse med (the) «Spitsbergen Literature Lobby».⁹⁰³ Denne avhandlingens bidrag har for det første vært å gå mer i dybden på en av de tekstene som allerede er behandlet i forskningen på denne litteraturlobbyen, nemlig *Norges høihetsret over Spitsbergen i eldre tid*.⁹⁰⁴ I tillegg gir avhandlingens fokus på Grønlandspørsmålet en mulighet til å utforske en sentral tekst fra lobbyvirksomhet i en senere periode, nemlig Gustav Smedals *Erhvervelse av statshøiher over polarområder*.⁹⁰⁵ Slik sett gir denne avhandlingen et bidrag til å utvide forskningen til tekster som kan knyttes til påvirkningsarbeid fram til og med Grønlandspørsmålets avslutning i 1933.

⁹⁰² Om forskningstrender, se Wråkberg 2012, s. 192-193 og kapitlet om tidligere forskning i min avhandling.

⁹⁰³ Se Singh 1980, s. 94 og Jones 2014, samt kapitlet om tidligere forskning i min avhandling.

⁹⁰⁴ Ræstad 1912b.

⁹⁰⁵ Smedal 1930.

Vitenskapshistorie

Innenfor vitenskapshistorie bidrar denne avhandlingen både angående eksternalistiske og internalistiske dimensjoner.⁹⁰⁶ Et viktig poeng i denne sammenheng er at Werners fokus på folkerettsjurister som opererer med faglig legitimitet, og dermed går utover det å bli oppfattet som advokater for politiske standpunkter, hjelper oss å differensiere forholdet mellom vitenskap og politikk. I min avhandling dominerer dermed til en viss grad den eksternalistiske synsvinkelen – i dette tilfellet Ræstads og Smedals (og deres avhandlingers) relasjon til samfunnet.

Utover de mer generelle vitenskapshistoriske vinklingene nevnt over kan denne avhandlingen plasseres innenfor *polarforskningshistorie*. Her bidrar avhandlingen for det første med å gi andre fagområder enn felt-/naturvitenskaper en sterkere posisjon enn det de har i eksisterende oversikter angående polarforskning.⁹⁰⁷ Større studier av vitenskapsgrener (og ikke minst deres utøvere) som har fått relativt liten oppmerksomhet, for eksempel innenfor samfunnsvitenskap og humaniora, er dessuten i tråd med nyere forskningstrender. En indikasjon på fokuset på «nye» vitenskapsgrener er at det internasjonale polaråret 2007-2008 hadde et tilfang av fagområder som også omfattet «society and culture».⁹⁰⁸

Samtidig bidrar denne avhandlingen med å synliggjøre dynamikken mellom ulike deler av vitenskapen. Et eksempel er hvordan folkerettsjuristene har kunnet påvirke for eksempel felt- /naturvitenskaper fram til i dag: Folkerettsjuristene var dypt involvert i prosessen med å fastlegge Spitsbergens og (Øst-) Grønlands suverenitetsstatus for overskuelig framtid – noe som også var og er styrende for forskningsstrukturer innenfor andre typer polarforskning. Eksempler er norsk forskningspolitikk på Svalbard i henhold til Svalbardtraktaten og dansk forskningspolitikk på (Øst-) Grønland etter den endelige internasjonale anerkjennelsen av suverenitet i og med Haagdommen i 1933. Samtidig er det viktig å være oppmerksom på at påvirkningen trolig også gikk andre veien: Felt- /naturvitenskaper i spørsmålene om Spitsbergen og sjøgrensen var medvirkende til å rette oppmerksomheten mot ressurser (som

⁹⁰⁶ Se Schwach 2012, s. 7-9 og kapitlet om tidligere forskning i min avhandling.

⁹⁰⁷ Se McCannon 2012 og Doel m. fl. 2014.

⁹⁰⁸ Sörlin 2009, s. 42.

Konklusjon

kull og fisk), noe som trolig har bidratt til å aktualisere dette politisk og folkerettslig. Et eksempel er sjøgrensespørsmålet, der havforskernes undersøkelser kan ha bidratt til økt politisk og folkerettslig interesse for å fastsette en sjøgrense.

Denne avhandlingen forsterker dessuten fokuset på forholdet mellom vitenskap og politikk innenfor polarforskningshistorie. Som jeg har vært inne på tidligere i avhandlingen, har Ronald E. Doel, Robert Marc Friedman, Julia Lajus, Sverker Sörlin og Urban Wråkberg påpekt hvor viktig dette er gjennom å vise til at «strategic military, economic, geopolitical, and national security concerns influenced and shaped most science undertakings».⁹⁰⁹ Et av eksemplene de fremhever, er Det internasjonale polaråret 1932-1933.⁹¹⁰

Når det gjelder *folkerettshistorie*, er denne avhandlingen langt på vei en respons på den finske juristen Martti Koskenniemi etterlysning av en kraftigere betoning av individ(- og gruppeorientert) folkerettshistorie.⁹¹¹ I større grad enn det som tidligere er vist, har Werners perspektiver i denne avhandlingen bidratt til å få fram sammenhengen mellom individuelle akademiske prestasjoner og relasjonene mellom folkerettsjuristene.

Gjennom Werners tilnærminger og mine kildefunn går det dessuten for det første klarere fram enn i tidligere forskning hvordan Arnold Ræstad opparbeidet seg vesentlig faglig legitimitet gjennom å skrive en doktoravhandling om et aktuelt utenrikspolitisk tema. For det andre vises det hvordan dette i forhandlingene etter første verdenskrig ble etterfulgt av Wedel Jarlsbergs politiske handlekraft, og hvordan denne handlekraften var et avvik fra den faglige legitimitetstenkningen som lå til grunn for Hagerups diplomati under Spitsbergenkonferansene før krigen. For det tredje vises det klarere enn tidligere hvordan Smedals kombinasjon av faglig legitimitet (gjennom en doktoravhandling), samt et fellesskap med politisk gjennomslagskraft, dels bygger på og dels avviker fra de tidligere folkerettsjuristenes agering i spørsmålene om Spitsbergen og sjøgrensen.

⁹⁰⁹ Doel m. fl. 2014, s. 60.

⁹¹⁰ Doel m. fl. 2014, s. 60.

⁹¹¹ Koskenniemi 2012, s. 965.

Konklusjon

En sentral faktor, som i første rekke kan synes som en kritisk innvending, men som det like gjerne kan argumenteres for kan vise til denne studiens originalitet, er at Werners perspektiver er laget i og for vår samtid, mens undersøkelsesperioden i denne avhandlingen er perioden fra 1906 til 1933. I avhandlingen er det vist til hvordan Werner bruker juristen David W. Kennedy i diskusjonen om risikoen ved å redusere sider ved folkeretten til politikk.⁹¹² Han advarer mot at en slik utvikling i sin ytterste konsekvens «would be self-defeating as eventually no additional legitimacy bonus could be gained from the use of legal arguments.»⁹¹³ Werner gir dermed en viktig forståelsesramme når det gjelder folkerettsjuristenes situasjon i dag. Dette gir imidlertid også viktige insentiver til å undersøke dette historisk, for å kunne finne ut i hvilken grad Werners poenger har relevans når det gjelder funnene i denne avhandlingen.

Funnene i avhandlingen har vist hvor sårbare folkerettsjuristene ved ulike anledninger har gjort seg for å bli påført en institusjonell identitet knyttet til politiske institusjoner. Arnold Ræstad viste vei ved å skrive en doktoravhandling, hvis konklusjon til en viss grad reduserte hans sårbarhet for å bli påført en institusjonell identitet knyttet til Utenriksdepartementet. Gustav Smedal gjorde seg imidlertid sårbar for å bli tilskrevet en institusjonell identitet (særlig av danskene) koblet til politiske/norske nasjonale interesser, særlig når det gjaldt bruken av prinsippet om effektiv okkupasjon angående Øst-Grønland. Av sine norske folkerettskolleger fikk han imidlertid bekreftet sin institusjonelle identitet knyttet til universitetet i og med disputasen – med Castberg og Skeie som vennligsinnede opponenter.

Smedal viser oss også på et senere tidspunkt kompleksiteten og dynamikken i det å operere mellom politikk og vitenskap. Et eksempel er at hans avhandling ble referert til i flere prestisjefylte publiseringskanaler også etter Grønlandspørsmålets avgjørelse. Det interessante er at det i disse publikasjonene ble vist til Smedals behandling av sektorprinsippet, ikke spørsmålet om effektiv okkupasjon – ettersom suverenitetsspørsmålet

⁹¹² Werner 2014, s. 61

⁹¹³ Werner 2014, s. 61.

angående Antarktis for alvor kom på dagsordenen. I hvilken grad denne bruken også hadde politiske overtoner, kan være et tema for videre forskning.

Når det gjelder de biografiske og prosopografiske elementene i avhandlingen, så viser funnene at det biografiske spiller en viktig rolle. Utgangspunktet er de ni folkerettsjuristene og deres tekster, som i vesentlig grad er knyttet til enkeltpersoner. Imidlertid vises det til et ikke uvesentlig prosopografisk/kollektivbiografisk element når det gjelder relasjonen mellom Arnold Ræstad og Johan Wollebæk i kapittel 3, Francis Hagerup og Hjalmar Hammarskjöld i kapittel 4, samt Fredrik Wedel Jarlsberg og Arnold Ræstad i kapittel 5. Men det er særlig i kapittel 6 om Grønlandsspørsmålet at enkelte prosopografiske/kollektivbiografiske trekk kommer til syne, ikke minst angående Gustav Smedal og særlig Frede Castberg.

Ekspansjons- og okkupasjonshistorie

Sist, men ikke minst, er avhandlingens bidrag også knyttet til norske folkerettsjuristers relasjoner til Berlinkonferansen. Det vist hvordan prinsippet om effektiv okkupasjon fra denne konferansen ble brukt mer og mindre aktivt i spørsmålene om Spitsbergen og Grønland. En norsk akademisk elite kobles dermed til europeisk ekspansjon, og denne studien bidrar til å utdype i hvilken grad og på hvilken måte Norge var delaktig i denne større konteksten. Undersøkellesperioden var en viktig periode for norsk selvforståelse knyttet til tilskuerrollen når det gjelder mer generell europeisk ekspansjon. På lignende måte som Kristin A. Kjerlands og Knut M. Rios påpekninger, har denne avhandlingen bidratt, på folkerettsjuristenes område, til å nyansere bildet av Norge som «lite og uskyldig» i en slik sammenheng.⁹¹⁴

Den imperialistiske helheten som Roald Berg har pekt på,⁹¹⁵ er blitt strukket ut i tid, fra ikke bare å gjelde linjen fra Berlinkonferansen til Spitsbergenspørsmålet, men også til Grønlandsspørsmålet. Det viser hvordan det i min avhandling er vist et ekspansjonistisk tankegods og en praksis som kan synes mer tilstede over en lengre periode hos en norsk toneangivende elite enn det som er belyst i tidligere forskning.

⁹¹⁴ Se Kjerland & Rio 2009, s. 6.

⁹¹⁵ Berg (under utgivelse), s. 30 ff.

Et element ved ekspansjons- og okkupasjonshistorie angår også felt-/naturvitenskapsfolk og deres relasjon til folkerettsjuristene. Representanter for felt- /naturvitenskapene var med på skandinavisk ekspansjon i ulike deler av Arktis, som i de nordlige deler av den skandinaviske halvøy og Spitsbergen.⁹¹⁶ De kunne ha nære forbindelser til folkerettsjurister; et eksempel er geologen Adolf Hoels samarbeid med folkerettsjuristen Gustav Smedal i Grønlandsspørsmålet.⁹¹⁷ Denne avhandlingen har gitt et bredere grunnlag for denne type sammenlignende studier, som kan bidra til å forstå vitenskapens relasjon til kontroversielle sider ved norsk historie i den aktuelle perioden. Dette leder oss over til en videre diskusjon rundt avhandlingens begrensninger og andre fremtidige forskningstema.

Begrensninger og videre forskning

Tidsbegrensninger for arbeidet med denne avhandlingen gjør at det har vært vanskelig å forfølge de muligheter som avhandlingstemaet kunne ha åpnet for. For det første kunne det vært interessant å utført en større komparativ studie med folkerettsjurister i Sverige (i Spitsbergenspørsmålet) og Danmark (i Grønlandsspørsmålet). Slik ville man kunne fått et bredere grunnlag for posisjoneringen av folkerettsjuristene mellom vitenskap og politikk. Samtidig kunne det også bidratt til en utdypet forståelse av skandinavisk ekspansjon generelt – både i Arktis og på sørlige breddegrader – i de første tiårene av forrige århundre.

Når det gjelder tidsdimensjonen, kunne det vært fristende å gå både lenger tilbake i tid og lenger fram mot i dag. Det hadde for eksempel vært interessant i større omfang å ha gått tilbake til 1870-72 for å fange opp svenske interessenters tidlige forsøk på framstøt mot Spitsbergen. Dette ville imidlertid medført et betydelig mer omfattende arbeid knyttet til denne perioden, med tilhørende kildemateriale, noe tidsbegrensninger satte en stopper for.

Samtidig åpner også avhandlingens tema for å gå lenger fram i tid enn 1933 og Haagdomstolens dom. For det første gjelder dette en nærmere utforsking av

⁹¹⁶ Se for eksempel Avango 2015, s. 154 angående svenske forskere.

⁹¹⁷ Se Blom 1973 og Drivenes 2004.

Konklusjon

folkerettsjuristenes rolle under andre verdenskrig når det gjaldt Grønland. Enkelte sentrale personer fra Grønlandsaken ønsket «å reise grønlandssaka på nytt», noe som Einar-Arne Drivenes har påpekt «måtte [...] foregå i samarbeid med, eller i alle fall i samforståelse med okkupasjonsmyndighetene».⁹¹⁸ For det andre ville det vært interessant å følge sjøgrensespørsmålet fram mot dommen i Haag i 1951. Imidlertid ville dette ha krevd fremfinning og bearbeiding av betydelige mengder arkivmateriale. En tredje ønskelig mulighet ville ha vært å følge den norske ekspansjonspolitikken fram til andre verdenskrig. Dette hadde gjort det mulig å ta med annekasjonen av Dronning Maud Land, og dermed trolig gitt et enda mer helhetlig bilde av norsk ekspansjonsiver i lys av folkerettsjuristenes handlinger.

Et av denne avhandlingens viktigste bidrag er at det gis fornyet oppmerksomhet til David W. Kennedys tidligere nevnte bekymring for politiseringen av folkerettslige spørsmål.⁹¹⁹ En historisk dimensjon når det gjelder dette er viktig å ha med seg inn i flere av dagens diskusjoner, for eksempel knyttet til folkerettens og folkerettsjuristenes forhold til miljø- og sikkerhetsspørsmål. Avhandlingen har gitt en historisk bakgrunn for å forstå de folkerettslige pionerene i et land som siden begynnelsen av 1900-tallet har hatt en formidabel vekst i innflytelsesområder. Dette har ført til et større norsk ansvar for utfordringer knyttet til forvaltning av blant annet fiskeri- og petroleumsressurser i Nordsjøen, Norskehavet og Barentshavet. Særlig tett koblet til Barentshavet er også stadig nye utenriks- og sikkerhetspolitiske dynamikker i forholdet til Sovjetunionen/Russland. Dette er viktige argumenter for at arvtakerne til de folkerettsjuristene som er studert i denne avhandlingen, bør studeres mer utførlig fram mot i dag.

⁹¹⁸ Drivenes 2004, s. 251.

⁹¹⁹ Werner 2014, s. 61. Kennedy 2006, s. 135.

Abstract

In the early 1900s, Norwegian authorities were involved in territorial expansion and consolidation efforts on Svalbard, off the Norwegian mainland coast (the sea border), and in Greenland. A number of international lawyers were heavily involved in these processes, but their importance has not yet been extensively studied. For my study of the role of the international lawyers in these events, I have the following three research questions:

Firstly, to what extent and in what way did the lawyers form a community during the period? Secondly, to what degree did they act with professional legitimacy? And thirdly, what role did the community and professional legitimacy play in relations with political authorities?

These questions are imperative to fully identify and investigate the key aspects of the development of expertise and political ambitions among the international lawyers up to the early 1930s. The study of this development also underlines the relationship between Norwegian expansion policy with regards to the Greenland question and the Berlin Conference of 1884/85, where the major powers agreed on how to regulate their territorial claims in Africa.

In the effort to answer the research questions, I am primarily inspired by Wouter Werner's ideas about the community of international lawyers and how they act as professionals in political processes.

Main findings:

At the beginning of the period, the political authorities largely took the initiative with regards to expansion efforts (Chapter 3). There were only a few international lawyers, and they had limited opportunity to form a community that could define the Arctic expansion. However, Arnold Ræstad gained considerable legitimacy based on his doctoral dissertation. This way of gaining professional legitimacy was later used by Gustav Smedal in the conflict between Norway and Denmark about East Greenland.

To explore this further, it is necessary to focus first on Francis Hagerup during the Spitsbergen Conference in 1910 as well as during the negotiations in 1919

(Chapters 4 and 5). Hagerup represented a type of professional legitimacy, which was strongly influenced by legal formalities and obligations. This type of legitimacy limited his ability to realize Norwegian expansion interests quickly in 1919 when the opportunity arose to assert political influence.

This put him in opposition to the dominant community of Norwegian international lawyers (led by Fredrik Wedel Jarlsberg) in talks about Spitsbergen in Paris after World War I. There was a strong will among the international lawyers in the Norwegian delegation in Paris (especially Wedel Jarlsberg) to prioritize political action and, if necessary, tone down professional legitimacy, at least in the form of Hagerup's interpretation.

Partly due to the legacy of those communities (of varying kinds and proximities) that included Ræstad, Hagerup and Wedel Jarlsberg, Smedal and the community around him became the centre of attention in the Greenland question. Smedal combined his dissertation related to a current case (inherited from Ræstad) with his strong will, very much inherited from Wedel Jarlsberg, to benefit from a political opportunity.

The findings show the power of Wouter Werner's focus on a combination of community, professional legitimacy, and political action as expressed in the Greenland question: Following initiatives from parts of a relatively tight-knit community of international lawyers, led by Smedal and Frede Castberg, the political authorities in the Greenland question legitimized spectacular expansionist actions (Chapter 6).

Specifically, the government was pressured by prominent international law lawyers to occupy East Greenland in 1931. Gustav Smedal had argued for this occupation in his doctoral dissertation. Here he used principles used in one of the clearest symbols of imperialism in history: the Berlin Conference's final document from 1885.

My PhD dissertation, more systematically than previous research, illustrates that Norwegian expansion policy in Greenland can be linked to the 1884/85 Berlin Conference.

Kilder og litteratur

Arkiver og samlinger

Riksarkivet (RA)

Utenriksarkivet (UA) EA-4036

Arnold Ræstads samlinger av diplomatisk materiale om grenseforhandlinger: EA-4036/H.

Registraturer EA-4036/He.

Traktatsamlingen: EA-4036/J.

Utenriksdepartementets arkiv (1906) (UDA)

Benyttede arkivbokser⁹²⁰

0192, 5039, 5041, 5104, 5105, 5116,

5226, 5244, 5245, 5246, 5249, 5260,

5266, 5271, 5365, 5838, 5839, 5851.

Nasjonalbiblioteket (NB)

Håndskriftsamlingen

Arnold Ræstad Ms.4° 2833, mappe merket «Arnold Ræstad: «Norges höihetsret over Spitsbergen». Forelöpig avhandling og korrespondanse».

Ubehandlet⁹²¹ 71. Gunnar Isachsen: Arkiv. Eske 2.⁹²²

⁹²⁰ Et langt større antall arkivbokser er gjennomgått.

⁹²¹ Ubehandlet betyr at materialet ikke er katalogisert – dette gjelder papirene etter både Castberg, Isachsen og Smedal. Sistnevntes materiale er særlig omfangsrikt.

⁹²² Oppført arkivskaper: Fridtjov Isachsen.

Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 4:2, 7:1, 7:2, 8:2, 9:1.⁹²³

Stortingsarkivet (SA)

Referater fra møter i den utvidede utenriks- og konstitusjonskomitéen.

Polarinstituttets bibliotek (PB) (Tromsø)

Biografiarkivet: Gunnar Isachsen.

Gustav Smedals klipparkiv.

Protokoll over møter i Grønlandsdelegasjonen 1931-33 = Avskrift av Grønlandsdelegasjonens Protokoll 1. sept. 1931 - 28. mars 1933.

Statsarkivet i Tromsø (ST)

Norsk Polarinstitutt (NP)

Korrespondanse og saksdokumenter: S-0902/E.

Eldre materiale fra pakker etc.: S-0902/E/Ea.

Martin Fahlèns private brevsamling (MFpb) (Kungälv, Sverige)

Brev (hovedsakelig) fra Arnold Ræstad til Märtha Ræstad i perioden 1908-1945.

⁹²³ Samtlige esker i dette arkivet er gjennomgått.

Dagbok for perioden 16.12.1897 – 14/15.10.1898.

Forelesningsnotater fra det juridiske embetsstudiet.

Kungliga Biblioteket (KB) (Stockholm)

Håndskriftsamlingen

Hammar skjöldska arkivet (L175), Hjalmar Hammar skjöld's arkiv (vol. 1-184),

Brev til Hjalmar Hammar skjöld, vol. 12:

- A) Brev fra Hagerup, Georg Francis, 10 stk, 1887-1893.
- B) Brev fra Hagerup, Georg Francis, 12 stk, 1894-1919.

Trykte kilder og litteratur

- Aftenposten 12.03.1911, nr. 163, s. 2. Da Trawleren blev knebet. (Notis uten forfatter.)
- Aftenposten 15.03.1911, nr. 171, s. 2. Den arresterede Trawler. Mulkt og Konfiskation. Specialtelegram til «Aftenposten». Vardø, 14de Marts. (Notis uten forfatter.)
- Aftenposten 22.06.1912, nr. 310, s. 1. Den nye Handelstraktat med Holland. (Mindre artikkel uten forfatter.)
- Aftenposten 26.06.1912, nr. 317, s. 1. Den nederlandske handelstraktat. (Artikkel uten forfatter.)
- Aftenposten 03.07.1912, nr. 331, «Kongens Strømme» på fransk. (Utklipp av notis uten forfatter, sidetall ikke oppgitt. Funnet i: RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strømme»».)
- Aftenposten 27.04.1913, nr. 210, s. 1. Den juridiske doktorgrad [...]. (Notis, uten forfatter.)
- Aftenposten 10.02.1920, nr. 72. Spitsbergenmændene. Minister Wedel Jarlsbergs hjælper. (Utklipp av artikkel uten forfatter, sidetall ikke oppgitt. Funnet i: RA, UDA, boks 5850, mappe merket «Spitsbergen Avisutklipp».)
- Aftenposten 12.06.1931, nr. 288. En aktuell doktordisputas. Ishavsrådets formann, advokat Smedal, forsvarer sin avhandling om erhvervelse av statshøihet i polarområdet. Og får sterk ros av opponentene. (Utklipp av artikkel uten forfatter, sidetall ikke oppgitt. Funnet i: NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 9:1, mappe merket «Doktorgrad».)
- AMAP [= Arctic Monitoring and Assessment Programme] 1998. *AMAP Assessment Report: Arctic Pollution Issues*. Oslo: Arctic Monitoring and Assessment Programme. Hentet 02.07.2018 fra: <https://www.amap.no/documents/doc/amap-assessment-report-arctic-pollution-issues/68>

Kilder og litteratur

- AMAP [= Arctic Monitoring and Assessment Programme] 2018. Hentet 04.07.2018 fra: <https://www.amap.no/about>
- Andenæs, Johs. 2000. Castberg, Frede. I: *Norsk biografisk leksikon 1999-2005*, bind 2, *Bry - Ernø*, s. 155-156. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Andersen, Roy 2000. *Henrik Angell – en nordmann på tvers*. Oslo: Forum – Aschehoug.
- Arbeiderbladet 29.06.1931, s. 1 og 7. Aktivistisk fremstøt i Grønlandsaken (Artikkel uten forfatter.)
- Arlov, Thor B. 1996. *Svalbards historie 1596-1996*. Oslo: Aschehoug.
- Avango, Dag 2005. *Sveagruvan. Svensk gruvhantering mellan industri, diplomati och geovetenskap 1910-1934*. Stockholm: Jernkontoret.
- Avango, Dag 2015. Spetsbergen och Sveriges roll i den globala resurskolonialismen. I: *Ymer* 135, s. 151-176.
- Avango, Dag, Högselius, Per & Nilsson, David 2018. Swedish Explorers, In-Situ Knowledge, and Resource-Based Business in the Age of Empire. I: *Scandinavian Journal of History* 43 (3), s. 324-347. DOI: <https://doi.org/10.1080/03468755.2017.1380923>
- Balch, Thomas W. 1910. The Arctic and Antarctic Regions and the Law of Nations. I: *The American Journal of International Law* 4 (2), s. 265-275. DOI: 10.2307/2186613
- Batsis, Peter E. 1973. *Relations between Russia and Norway 1905 to 1917*. Doktoravhandling. Moskva: Det sovjetiske vitenskapsakademi.
- Becker Lorca, Arnulf 2012. Eurocentrism in the History of International Law. I: Fassbender, Bardo, Peters, Anne, Peter, Simone & Högger, Daniel (red.), *The Oxford Handbook of the History of International Law*, s. 1034-1057. Oxford: Oxford University Press.
- Bederman, David J. 2012. The Sea. I: Fassbender, Bardo, Peters, Anne, Peter, Simone & Högger, Daniel (red.), *The Oxford Handbook of the History of International Law*, s. 359-379. Oxford: Oxford University Press.

- Berg, Roald 1994. *Norsk utenrikspolitikks historie 1905-1920. Begrepsbruk, teoretisk forankring, kilder og tidligere forskning. Vedlegg til Innledning*. Skrifter nr. 8/1994. Stavanger: Høgskolesenteret i Rogaland.
- Berg, Roald 1995. *Norsk utenrikspolitikks historie, bind 2, Norge på egen hånd 1905-1920*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Berg, Roald 2004. Fornorskning av Arktis og fornorskning av Nord-Norge 1820-1920. I: Tjelmeland, Hallvard & Zachariassen, Ketil (red.), *Inn i riket. Svalbard, Nord-Norge og Norge. Rapport frå det 28. nordnorske historieseinar, Longyearbyen 3.-5.10.2003*, s. 27-38. Institutt for historie, Universitetet i Tromsø.
- Berg, Roald 2011. *Hvite flekker på det polarhistoriske forskningskartet. Innledning til Prosjekt Norsk polarpolitikk historie, Tromsø, nov. 2011*. Manuskript utlånt av forfatteren.
- Berg, Roald 2013. From "Spitsbergen" to "Svalbard". Norwegianization in Norway and in the "Norwegian Sea", 1820-1925. I: *Acta Borealia* 30 (2), s. 154-173. DOI: <https://doi.org/10.1080/08003831.2013.843322>
- Berg, Roald 2016. *Norsk utanrikspolitikk etter 1814*. Oslo: Samlaget.
- Berg, Roald 2017. Norway, Spitsbergen, and America, 1905-1920. I: *Diplomacy & Statecraft* 28 (1), s. 20-38. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/09592296.2017.1275480>
- Berg, Roald (under utgivelse). Manuskript til kapittel i bokprosjektet *Norsk polarpolitikk 1870-2014* (Bones, Stian & Drivenes, Einar-Arne (red.)). Utlånt av Roald Berg.
- Berlin, Knud 1930. Kampen om Polaromraaderne. I: *Nationaltidende* 24.06.1930. (Utklipp av anmeldelse, sidetall ikke oppgitt. Funnet i: Polarinstituttets bibliotek (PB), Smedals klipparkiv, 32, 117.)
- Berlingske Tidende 20.01.1933, aftenutg., s. 1. Danmarks Suverænetet [sic] blev anerkendt som allerede bestaaende, s. 1 og 3. (Utklipp fra artikkel «Fra vor udsendte Medarbejder», uten navn. Funnet i: RA, UDA, boks 5269,

- mappe LIX (21.01.1933-04.02.1933). Utklipp merket «Norsk Legation København», jnr. 01176/1933.)
- Bishop, Jr. W. 1956. W. Lawrence Preuss, 1905-1956. I: *The American Journal of International Law* 50 (4), s. 907-909. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2195629>
- Bjørge, Jørgen 1965. *Mowinckels grønlandspolitikk*. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Oslo.
- Bjørge, Narve, Rian, Øystein & Kaartvedt, Alf 1995. *Norsk utenrikspolitikk historie*, bind 1, *Selvstendighet og union. Fra middelalderen til 1905*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bjørne, Lars 2002. *Den nordiska rättsvetenskapens historia*. Del III. 1871-1910. *Den konstruktiva riktningen*. Stockholm: Nerenius & Santérus förlag.
- Bjørne, Lars 2007. Hagerup och Norden. I: Blandhol, Sverre & Michalsen, Dag (red.), *Rettsforsker, politiker, internasjonalist: Perspektiver på Francis Hagerup*, s.145-160. Oslo: Unipax.
- Bjørnsen, Vidar 2003. *Naturvitenskap og politikk. Den norske Nordhavsekspedisjonen 1876-78*. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Tromsø.
- Bjørnson, Øyvind 2000. Castberg, Johan. I: *Norsk biografisk leksikon 1999-2005*, bind 2, *Bry - Ernø*, s.156-158. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Blandhol, Sverre & Michalsen, Dag 2007. Perspektiver på Francis Hagerup. I: Blandhol, Sverre & Michalsen, Dag (red.), *Rettsforsker, politiker, internasjonalist: Perspektiver på Francis Hagerup*, s. 9-17. Oslo: Unipax.
- Blandhol, Sverre & Michalsen, Dag (red.) 2007. *Rettsforsker, politiker, internasjonalist. Perspektiver på Francis Hagerup*. Oslo: Unipax.
- Blom, Ida 1960. *Grønlandssaken belyst gjennom norsk regjerings- og opposisjonspresse 1930-33*. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Bergen.

- Blom, Ida 1973. *Kampen om Eirik Raudes land. Pressgruppedpolitikk i grønlandsspørsmålet 1921-1931*. Oslo: Gyldendal.
- Bones, Stian & Drivenes, Einar-Arne (red.) (under utgivelse). *Norsk polarpolitikk 1870-2014*.
- Boye, Thorvald 1912. *De væbnede neutralitetsforbund. Et avsnit av folkerettens historie*. Kristiania: Grøndahl.
- Boye, Thorvald 1914. *Traktater angaaende krigsførsel og nøitrales forhold*. Kristiania: Grøndahl.
- Boye, Thorvald 1918. *Haandbok i folkeret*. Kristiania: Grøndahl.
- Bratberg, Terje 2009. Fritz Wedel Jarlsberg. I: *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 30.08.2016 fra https://nbl.snl.no/Fritz_Wedel_Jarlsberg. (Publisert på internett 13.02.2009.)
- Bring, Ove, Mahmoudi, Said & Wrangé, Pål 2011. *Sverige och folkrätten*. (4. utg.) Stockholm: Norstedts Juridik.
- Brownlie, Ian & Crawford, James 2012. *Brownlie's Principles of Public International Law*. (8. utg.) Oxford: Oxford University Press.⁹²⁴
- Bugge, Aleksander 1914. [Bokanmeldelse av: Ræstad, Arnold 1912. *Kongens strømme. Historiske og folkeretslige undersøkelser angaaende sjøterritoriet*. Kristiania: Cammermeyer.] I: *Historisk Tidsskrift* 23, s. 428-439.
- Carlgrén, Wilhelm M. 1967. *Ministären Hammarskjöld. Tillkomst. Söndring. Fall. Studier i svensk politik 1914-1917*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Cassese, Antonio 2005. *International Law*. Oxford: Oxford University Press.
- Castberg, Frede 1929. Retten til polarlandene. Sektorprinsippet og den folkerettslige okkupasjonsrett. I: *Aftenposten* 14.03.1929, nr. 133, s. 5 og 7.

⁹²⁴ Forfatterreferansene til denne boken varierer noe, jeg forholder meg her til BIBSYS sin angivelse av Brownlie som hovedforfatter og Crawford som medforfatter/bidragster til 8. utgave, og angir forfatterne alfabetisk.

- Castberg, Frede 1937. *Folkerett*. Oslo (uten forlagsnavn).
- Castberg, Frede 1950. *Utredninger om folkerettsspørsmål 1922-1941*. Oslo: Utenriksdepartementet.
- Castberg, Frede 1971. *Minner om politikk og vitenskap fra årene 1900-1970*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Cavell, Janice & Noakes, Jeff 2010. *Acts of Occupation. Canada and Arctic Sovereignty, 1918-25*. Vancouver: UBC Press.
- Coates, Benjamin A. 2016. *Legalist Empire. International Law and American Foreign Relations in the Early Twentieth Century*. New York: Oxford University Press.
- Craven, Matthew 2015. Between Law and History: The Berlin Conference of 1884-1885 and the Logic of Free Trade. I: *London Review of International Law* 3 (1), s. 31-59. DOI: <https://doi.org/10.093/lril/lrv002>
- Cross, Mai'a K. Davis 2013. Rethinking Epistemic Communities Twenty Years Later. I: *Review of International Studies*, 39 (1), s. 137- 160. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0260210512000034>
- Crowe, Sybil Eyre 1970 (1942). *The Berlin West African Conference 1884-1885*. Westport, Connecticut: Negro Univ. Press. (Første gang publisert som: Crowe, Sybil Eyre 1942. *The Berlin West African Conference 1884-1885*. London/New York: Longmans, Green and Co.)
- Dagbladet 12.06.1931, nr. 134. Polarområder i den gamle festsal. Okkupasjonen av Bouvetøya under videnskapelig diskusjon. Advokat Smedals doktordisputas i dag. (Utklipp av artikkel uten forfatter, sidetall ikke oppgitt. Funnet i: NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 9:1, mappe merket «Doktorgrad».)
- Dahl, Christian A. 1914. *Norges sjøkartverks historie indtil 1914. Utarbeidet ved Norges Sjøkartverk i anledning av 100-aarsjubelæet*. Kristiania: Grøndahl.

Kilder og litteratur

- Dahl, Frantz 1922. Oversigt over Francis Hagerups forfattervirksomhed. I: *Tidsskrift for Retsvidenskab* 35, s. 134-168.
- Dahl, Hans Fredrik 1975. *Norge mellom krigene. Det norske samfunn i krise og konflikt 1918-1940*. Oslo: Pax.
- Dahl, Hans Fredrik 2003. Ræstad, Arnold. I: *Norsk biografisk leksikon 1999-2005*, bind 7, *Njøs-Samuelsen*, s. 470-471. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Dahl, Hans Fredrik 2009. Arnold Ræstad. I: *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 12.08.2016 fra [https://nbl.snl.no/Arnold R%C3%A6stad](https://nbl.snl.no/Arnold_R%C3%A6stad). (Publisert på internett 13.02.2009.)
- Den norske regjerings duplikk 1932 = *Den norske regjerings duplikk angående den rettslige status for visse deler av Østgrønland. Fremlagt for den faste domstol for mellemfolkelig rettspleie 14. oktober 1932*. Oslo: Grøndahl (1933). Hentet 30.08.2017 fra <http://www.nb.no/nbsok/nb/8fc145f34b1a1aacfdb9800b0bf66b59.nbdigital?lang=no#1>
- Den norske regjerings motinnlegg 1932 = *Den norske regjerings motinnlegg angående den rettslige status for visse deler av Østgrønland. Fremlagt for den faste domstol for mellemfolkelig rettspleie 15. mars 1932*. Oslo: Fabritius (1932). Hentet 30.08.2017 fra <http://www.nb.no/nbsok/nb/827adac582f66cbafe6161d09ee501ea.nbdigital?lang=no#1>
- Doel, Ronald E., Friedman, Robert Marc, Lajus, Julia, Sörlin, Sverker, Wråkberg, Urban 2014. Strategic Arctic science: national interests in building natural knowledge – interwar era through the Cold War. I: *Journal of Historical Geography* 44, s. 60-80. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jhg.2013.12.004>
- Dommen i Grønlandsaken 1933 = *Dom avsagt 5. april 1933 av den faste domstol for mellemfolkelig rettspleie. I saken angående den rettslige status for visse deler av Østgrønland*. Oslo: Det Mallingske bogtrykkeri (1933). Hentet 30.08.2017 fra

Kilder og litteratur

<http://www.nb.no/nbsok/nb/4d431e9706fe7b18a0a195190f02f5c6.nbdigital?lang=no#0>

Drivenes, Einar-Arne 2004. Ishavsimperialisme. I: Drivenes, Einar-Arne & Jølle, Harald Dag (red.), *Norsk polarhistorie*, bind 2, *Vitenskapene*, s. 175-258. Oslo: Gyldendal.

Drivenes, Einar-Arne 2012. Svalbardforskning og Svalbardpolitikk 1870-1925. Forskere som politiske aktører. I: *Nordlit* 29, s. 47 - 59. DOI: <http://dx.doi.org/10.7557/13.2300>

Drivenes, Einar-Arne & Jølle, Harald Dag 2004. Innledning. I: Drivenes, Einar-Arne & Jølle, Harald Dag (red.), *Norsk polarhistorie*, bind 1, *Ekspedisjonene*, s. 6-11. Oslo: Gyldendal.

Drivenes, Einar-Arne & Jølle, Harald Dag (red.) 2004. *Norsk polarhistorie*, bind 1-3. Oslo: Gyldendal.

Duason, Jon 1928. *Grønlands statsretslige stilling i middelalderen*. Oslo: Norli.

Duchhardt, Heinz 2012. From the Peace of Westphalia to the Congress of Vienna. I: Fassbender, Bardo, Peters, Anne, Peter, Simone & Högger, Daniel (red.), *The Oxford Handbook of the History of International Law*, s. 628-653. Oxford: Oxford University Press.

Duignan, Peter 1988. The USA, the Berlin Conference, and its Aftermath 1884-1885. I: Förster, Stig, Mommsen, Wolfgang J. & Robinson, Ronald (red.), *Bismarck, Europe, and Africa. The Berlin Africa Conference 1884-1885 and the Onset of Partition*, s. 295-311. Oxford: Oxford University Press.

Elder, Robert E. 1947. Decision on Polar Sovereignty by Student Moot Court. I: *The American Journal of International Law* 41 (3), s. 656-659. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2193323>

Erichsen, Bodil Chr. 2009. Francis Hagerup. I: *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 30.08.2016 fra https://nbl.snl.no/Francis_Hagerup. (Publisert på internett 13.02.2009.)

Kilder og litteratur

- Eriksen, Finn H. 2010. *Grønlandssaken. Dansk grønlandspolitikk og norske reaksjoner 1909-1933*. Masteroppgave i historie. Universitetet i Oslo.
- Fassbender, Bardo, & Peters, Anne 2012. Introduction: Towards a Global History of International Law. I: Fassbender, Bardo, Peters, Anne, Peter, Simone & Högger, Daniel (red.), *The Oxford Handbook of the History of International Law*, s. 1-24. Oxford: Oxford University Press.
- Fassbender, Bardo, Peters, Anne, Peter, Simone & Högger, Daniel (red.) 2012. *The Oxford Handbook of the History of International Law*. Oxford: Oxford University Press.
- Fisch, Jörg 1988. Africa as Terra Nullius. The Berlin Conference and International Law. I: Förster, Stig, Mommsen, Wolfgang J. & Robinson, Ronald (red.), *Bismarck, Europe, and Africa. The Berlin Africa Conference 1884-1885 and the Onset of Partition*, s. 347-375. Oxford: Oxford University Press.
- Fitzmaurice, Andrew 2012. Discovery, Conquest, and Occupation of Territory. I: Fassbender, Bardo, Peters, Anne, Peter, Simone & Högger, Daniel (red.), *The Oxford Handbook of the History of International Law*, s. 840-861. Oxford: Oxford University Press.
- Fitzmaurice, Andrew 2014. *Sovereignty, Property and Empire 1500-2000*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fleischer, Carl August 1977. *Fiskerigrensen, folkeretten og den økonomiske sone*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fleischer, Carl August 2005. *Folkerett*. (8. utg.) Oslo: Universitetsforlaget.
- Fliflet, Arne 2004. Skeie, Jon. I: *Norsk biografisk leksikon 1999-2005*, bind 8, *Sand-Sundquist*, s. 265-266. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Fliflet, Arne 2009. Jon Skeie. I: *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 12.09.2016 fra https://nbl.snl.no/Jon_Skeie. (Publisert på internett 13.02.2009.)
- Fure, Jorunn Sem 2011. *Universitetet i Oslo 1811-2011*, bind 3, *1911-1940. Inn i forskningsalderen*. Oslo: Unipub.

Kilder og litteratur

- Fure, Odd-Bjørn 1996. *Norsk utenrikspolitikks historie*, bind 3, *Mellomkrigstid. 1920–1940*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Förster, Stig, Mommsen, Wolfgang J. & Robinson, Ronald (red.) 1988. *Bismarck, Europe, and Africa. The Berlin Africa Conference 1884-1885 and the Onset of Partition*. Oxford: Oxford University Press.
- Gee, James P. 2000. Identity as an Analytic Lens for Research in Education. I: *Review of Research in Education*, 25 (1), s. 99-125.
- Geiss, Imanuel 1988. Free Trade, Internationalization of the Congo Basin, and the Principle of Effective Occupation. I: Förster, Stig, Mommsen, Wolfgang J. & Robinson, Ronald (red.), *Bismarck, Europe, and Africa. The Berlin Africa Conference 1884-1885 and the Onset of Partition*, s. 263-280. Oxford: Oxford University Press.
- General Act of the Conference of Berlin Concerning the Congo I: *The American Journal of International Law* 3 (1), Supplement: Official Documents (Jan., 1909), s. 7-25. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2212022>
- Gjelsvik, Nikolaus 1897. *Den norske privatrets lære om vildfarelsens indflydelse paa retshandlers gyldighed*. Kristiania: Fabritius.
- Gjelsvik, Nikolaus 1915. *Lærebok i folkerett*. Oslo: Samlaget.
- Grewe, Wilhelm G. 2000. *The Epochs of International Law. Translated and revised by Michael Byers*. Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- Haas, Peter M. 1992. Introduction. Epistemic Communities and International Policy Coordination. I: *International Organization*, 46 (1), s. 1-35.
- Haas, Peter M. 2016 (2007). *Epistemic Communities, Constructivism, and International Environmental Politics*. Abingdon, Oxfordshire/New York: Routledge. (Det aktuelle kapitlet i Haas 2016, Epistemic Communities and International Environmental Law, ble første gang publisert som: Haas, Peter 2007. Epistemic Communities. I: Bodansky, Daniel, Brunnée, Jutta & Hey, Ellen (red.), *Oxford Handbook of International Environmental Law*, s. 791-

Kilder og litteratur

806. Oxford: Oxford University Press.) (Se Haas 2016 under "Acknowledgements".)
- Hafnor, Vegar Lunde 2016. *Norsk ishavsretorikk. Stortingets behandling av Svalbard- og Grønlandssaken 1919-1925*. Masteroppgave i historie. Universitetet i Tromsø/Norges arktiske universitet.
- Hagerup, Francis 1915. Folkerettens problem. I: *Tidsskrift for Retsvidenskab* 28, s. 139-177.
- Hagerup, Francis 1932. *Folkerett i fredstid. Efter forfatterens ufullendte manuskript. Fullført og utgitt av Thorvald Boye*. Oslo: O. Christiansen.
- Halvorsen, Marit 2009. Helge Klæstad. I: *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 05.10.2016 fra https://nbl.snl.no/Helge_Kl%C3%A6stad. (Publisert på internett 13.02.2009.)
- Hambro, Edvard 1954. Ræstad, Arnold Christopher. I: *Norsk biografisk leksikon 1923-1983*, bind 12, *Rosseland-Schult*, s. 121-124. Oslo: Aschehoug.
- Hambro, Edvard 1974. Some Notes on the Future of the Antarctic Treaty Collaboration. I: *The American Journal of International Law* 68 (2), s. 217-226. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/2199650>
- Haukaas, Kaare 1962a. Smedal, Gustav Cathrinus Hofgaard. I: *Norsk biografisk leksikon 1923-1983*, bind 14, *Skredsvig-Stenersen*, s. 44-48. Oslo: Aschehoug.
- Haukaas, Kaare 1962b. Smedal, Harald. I: *Norsk biografisk leksikon 1923-1983*, bind 14, *Skredsvig-Stenersen*, s. 48-49. Oslo: Aschehoug.
- Hayton, Robert D. 1956. The "American" Antarctic. I: *The American Journal of International Law* 50 (3), s. 583-610. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/2195508>
- Herlitz, Nils 1969-1971. Knut Hjalmar Leonard Hammarskjöld. I: Grill, Erik (red.), *Svenskt biografiskt lexikon 1917 – dd.*, bind 18, *Hallhardt-Heurgren*, s. 175-187. Stockholm: Bonnier.

- Hestmark, Geir 2004. Kartleggerne. I: Drivenes, Einar-Arne & Jølle, Harald Dag (red.), *Norsk polarhistorie*, bind 2, *Vitenskapene*, s. 9-103. Oslo: Gyldendal.
- Hoel, Adolf 1919. *Nordmændenes videnskapelige arbeider paa Spitsbergen 1827-1918*. Kristiania: Aschehoug.
- Hoel, Adolf 1966-1967. *Svalbard. Svalbards historie 1596-1965*, bind I-III. Oslo: Sverre Kildals boktrykkeri.
- Hoel, Adolf 1966. *Svalbard. Svalbards historie 1596-1965*, bind I. Oslo: Sverre Kildals boktrykkeri.
- Holden, Finn 1954. *Østgrønlandskonflikten fram til den norske okkupasjon 10. juli 1931*. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Oslo.
- Hough, Peter 2013. *International Politics of the Arctic. Coming in from the Cold*. Abingdon, Oxon (Oxfordshire): Routledge.
- Hueck, Ingo J. 2001. The Discipline of the History of International Law. I: *Journal of the History of International Law* 3 (2), s. 194-217.
- Isachsen, Gunnar 1919. *Dagboksnotater fra ophold våren 1919 ved den norske legasjon i Paris som sakkyndig ved Spitsbergensakens forberedelse*. Paris.
- Jensen, Øystein 2015. Delelinjen i Barentshavet, Svalbard. I: Holtsmark, Sven Gabriel (red.), *Naboer i frykt og forventning. Norge og Russland 1917-2014*, s. 565-575. Oslo: Pax.
- Jessup, Philip C. 1947. Sovereignty in Antarctica. I: *The American Journal of International Law* 41 (1), s. 117-119. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/2193860>
- Jones, Mary Katherine 2012. Charles Rabot's Arctic idée fixe: Spitsbergen coverage in *La Géographie*, 1900–1920. I: *The Polar Journal* 2 (2), s. 274-290. DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/2154896X.2012.735040> (Artikkelen inngår også som artikkel 4 i: Jones, Mary Katherine 2016. *Perceptions, Persuasion & Power. The textual shaping of Spitsbergen (Svalbard), 1895-*

- 1920: *an international view*. Ph.d.-avhandling. Universitetet i Tromsø/Norges arktiske universitet.)
- Jones, Mary Katherine 2014. Spitsbergen Literature Lobby. I: *Nordlit* 32, s. 33-69. DOI: <http://dx.doi.org/10.7557/13.3070> (Artikkelen inngår også som artikkel 5 i: Jones, Mary Katherine 2016. *Perceptions, Persuasion & Power. The textual shaping of Spitsbergen (Svalbard), 1895-1920: an international view*. Ph.d.-avhandling. Universitetet i Tromsø/Norges arktiske universitet.)
- Jones, Mary Katherine 2016. *Perceptions, Persuasion & Power. The textual shaping of Spitsbergen (Svalbard), 1895-1920: an international view*. Ph.d.-avhandling. Universitetet i Tromsø/Norges arktiske universitet. Hentet 08.08.2018 fra: <https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/11431/thesis.pdf?sequence=8&isAllowed=y>
- Josephson, Paul R. 2014. *The Conquest of the Russian Arctic*. Cambridge, Massachusetts & London, England: Harvard University Press.
- Journal de Geneve 17.11.1932. La souveraineté sur les territoires polaires. (Utklipp, sidetall ikke oppgitt. Funnet i: Polarinstituttets bibliotek (PB), Smedals klipparkiv, 32, 117.)
- Jølle, Harald Dag 2012. Da Nansen lanserte Nord i Tåkeheimen. I: *Nordlit* 29, s. 89-96. DOI: <http://dx.doi.org/10.7557/13.2304>
- Jølle, Harald Dag 2013. *Innledning til en historiefaglig biografi. Tillegg til Nansen. Oppdageren*. Del av doktoravhandling i historie. Universitetet i Tromsø/Norges arktiske universitet.
- Keats-Rohan, K. S. B. 2007. Introduction: Chameleon or Chimera? Understanding Prosopography. I: Keats-Rohan, K. S. B. (red.), *Prosopography. Approaches and Applications. A Handbook*, s. 1-32. Oxford: Unit for Prosopographical Research, Linacre College, University of Oxford.
- Keilhau, Wilhelm 1923. Ræstad. I: *Samtiden* 1, s. 44-54.

- Keilhau, Wilhelm 1925. Castberg, Johan. I: *Norsk biografisk leksikon 1923-1983*, bind 2, *Bjørnstad - Christian Frederik*, s. 498-511. Oslo: Aschehoug.
- Keilhau, Wilhelm 1938. *Det norske folks liv og historie*, bind 11, *I vår egen tid*. Oslo: Aschehoug.
- Keilhau, Wilhelm 1946. Minnetale over dr. Arnold Ræstad holdt i den hist.-filos. klasses møte den 24de mai 1946. I: *Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. Årbok 1946. Særtrykk*, s. 1-14. Oslo.
- Kennedy, David 2006. *Of War and Law*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Kierulf, Anine & Slagstad, Rune 2012. Historikerens fortellinger om juss. I: *Tidsskrift for Rettsvitenskap* 125 (4), s. 421-457.
- Kintzinger, Martin 2012. From the Late Middle Ages to the Peace of Westphalia. I: Fassbender, Bardo, Peters, Anne, Peter, Simone & Högger, Daniel (red.), *The Oxford Handbook of the History of International Law*, s. 607-627. Oxford: Oxford University Press.
- Kjerland, Kristin A. og Rio, Knut M. 2009. Kolonitid. Nordmenn på eventyr og big business i Afrika og Stillehavet. I: Kjerland, Kristin A. og Rio, Knut M. (red.), *Kolonitid. Nordmenn på eventyr og big business i Afrika og Stillehavet*, s. 5-9. Oslo: Scandinavian Academic Press/Spartacus forlag.
- Kjerland, Kristin A. og Rio, Knut M. (red.) 2009. *Kolonitid. Nordmenn på eventyr og big business i Afrika og Stillehavet*. Oslo: Scandinavian Academic Press/Spartacus forlag.
- Knoph, Ragnar 1929. Gjelsvik, Nikolaus Matias. I: *Norsk biografisk leksikon 1923-1983*, bind 4, *Fabricius-Grodtshilling*, s. 468-472. Oslo: Aschehoug.
- Koblik, Steven 1972. *Sweden: The Neutral Victor. Sweden and the Western Powers 1917-1918. A Study of Anglo-American-Swedish Relations*. Lund: Läromedelsförlagen.
- Koskenniemi, Martti 2001. *The Gentle Civilizer of Nations. The Rise and Fall of International law 1870-1960*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Koskenniemi, Martti 2012. A History of International Law Histories. I: Fassbender, Bardo, Peters, Anne, Peter, Simone & Högger, Daniel (red.), *The Oxford Handbook of the History of International Law*, s. 943-971. Oxford: Oxford University Press.
- Krebs, Ronald R. 2001. The Limits of Alliance: Conflict, Cooperation, and Collective Identity. I: Lake, Anthony & Ochmanek, David (red.), *The Real and the Ideal*, s. 207-235. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.
- Krüger, Peter 2012. From the Paris Peace Treaties to the End of the Second World War. I: Fassbender, Bardo, Peters, Anne, Peter, Simone & Högger, Daniel (red.), *The Oxford Handbook of the History of International Law*, s. 679-698. Oxford: Oxford University Press.
- Kunz, Josef L. 1938. [Bokanmeldelse av: Haver, Wolfgang 1937. *Wurde Ostgronland durch Danemark in dem Zeitraum von 1921 bis 1931 okkupert?* Kiel: Verlag des Instituts für Internationales Recht] I: *The American Journal of International Law* 32 (1), s. 207-208. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/2190664>
- Kvåle, Ellen Skjold 2003. *På gyngende grunn. Fiskerikonflikter mellom Norge og Storbritannia 1868-1913*. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Oslo.
- Kyllingstad, Jon Røyne & Rørvik, Thor Inge 2011. *Universitetet i Oslo 1811-2011, bind 2, 1870-1911. Vitenskapenes universitet*. Oslo: Unipub.
- Lajeunesse, Adam 2012. *Staking a Claim. The Evolution of Canada's Arctic Maritime Sovereignty, 1880-1990*. Ph.d.-avhandling. University of Calgary, Canada. Hentet 08.09.2017 fra <http://theses.ucalgary.ca/handle/11023/375>
- Lakhtine, V. L. 1928. *Prava na severnye poljarnye prostranstva*. Moskva: Litizdata Narodnogo Kommissariata po Inostrannym Delam.
- Lansing, Robert 1921. *The Peace Negotiations. A Personal Narrative*. London: Constable.
- Levere, Trevor H. 1993. *Science and the Canadian Arctic. A Century of Exploration, 1818-1918*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kilder og litteratur

- Lie, Mikael H. 1912. *Legitimation ved Traktat*. Kristiania: Aschehoug.
- Lilleholt, Kåre 2001. Gjelsvik, Nikolaus Mathias. I: *Norsk biografisk leksikon* 1999-2005, bind 3, *Escholt-Halvdan*, s. 296-297. Oslo: Kunnskapsforlaget.
- Lilleholt, Kåre 2009. Nikolaus Gjelsvik. I: *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 30.08.2016 fra https://nbl.snl.no/Nikolaus_Gjelsvik. (Publisert på internett 13.02.2009.)
- Lindberg, Folke 1958. *Den svenska utrikespolitikens historia*, bind 3, del 4, *1872-1914*. Stockholm: Norstedts.
- Lindley, M. F. 1926. *The Acquisition and Government of Backward Territory in International Law*. London: Longmans, Green & Co.
- Lohne, Ivar 2000. *Grønlandssaken 1919-1945. Fra borgerlig nasjonalt samlingsmerke til nasjonalsosialistisk symbolsak*. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Tromsø.
- Mathisen, Trygve 1951. *Svalbard i internasjonal politikk 1871-1925*. Oslo: Aschehoug.
- McCannon, John 2012. *A History of the Arctic. Nature, Exploration and Exploitation*. London: Reaktion Books Ltd.
- Mestad, Ola 2009. Knut Robberstad. I: *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 23.02.2016 fra https://nbl.snl.no/Knut_Robberstad. (Publisert på internett 13.02.2009.)
- Michalsen, Dag 2003. Francis Hagerup og rettens internasjonalisme. I: *Nytt Norsk Tidsskrift* 20 (1), s. 31-43.
- Michalsen, Dag 2009. Fredrik Stang. I: *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 12.08.2016 fra https://nbl.snl.no/Fredrik_Stang. (Publisert på internett 13.02.2009.)
- Michalsen, Dag 2011. *Rett - en internasjonal historie*. Oslo: Pax.

Kilder og litteratur

- Mikalsen, Hanne 1996. *Business eller ishavsimperialisme. The Scottish Spitsbergen Syndicates og The Northern Exploration Companys kamp for et britisk Svalbard 1910-1923*. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Oslo.
- Mommsen, Wolfgang J. 1988a. Bismarck, the Concert of Europe, and the Future of West Africa, 1883-1885. I: Förster, Stig, Mommsen, Wolfgang J. & Robinson, Ronald (red.), *Bismarck, Europe, and Africa. The Berlin Africa Conference 1884-1885 and the Onset of Partition*, s. 151-170. Oxford: Oxford University Press.
- Mommsen, Wolfgang J. 1988b. Preface. I: Förster, Stig, Mommsen, Wolfgang J. & Robinson, Ronald (red.), *Bismarck, Europe, and Africa. The Berlin Africa Conference 1884-1885 and the Onset of Partition*, s. v-xi. Oxford: Oxford University Press.
- Morgenbladet 23.10.1906, nr. 584, s. 1. Spitsbergen og Norge. (Mindre artikkel uten forfatter.)
- Morgenbladet 24.07.1910, nr. 402. Norges historiske Eiendomsret til Spitsbergen. (Utklipp av artikkel, sidetall ikke oppgitt. Forfatter er ikke angitt, men det er hevet over enhver rimelig tvil at det var Macody Lund (se Berg 1995, s. 170). Funnet i: RA, UDA, boks 5226, mappe merket «P7 A 3/08. Avisutklipp verdr. Spitsbergenspørsmålet».)
- Morgenbladet 21.06.1911, nr. 340, s. 2. Trawleraffæren i Finmarken. Forespørsel i Underhuset. London, 20de Juni. (Notis uten forfatter.)
- Morgenbladet 13.06.1931, nr. 180. Doktordisputas. (Utklipp av lengre notis uten forfatter, sidetall ikke oppgitt. Funnet i: NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 9:1, mappe merket «Doktorgrad».)
- Nansen, Fridtjof 1910. Spitsbergen og Willem Barentsz. I: *Morgenbladet* 28.07.1910, nr. 409. (Utklipp av leserbrev, sidetall ikke oppgitt. Funnet i: RA, UDA, boks 5226 Mappe merket «P7 A 3/08. Avisutklipp verdr. Spitsbergenspørsmålet».)
- Nansenfondet 2014. *Den historisk-filosofiske klasse 1900-1940*. Hentet 03.09.2014 fra http://www.nansenfondet.no/hfp_1.html.

- Nationen 13.06.1931. En doktordisputas om polaromraader. Ishavsraadets formann forsvarer sin avhandling. Opponentene roser mest. (Utklipp av lengre notis uten forfatter, sidetall ikke oppgitt. Funnet i: NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 9:1, mappe merket «Doktorgrad».)
- Neff, Stephen C. 2014. *Justice among Nations. A History of International Law*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Neumann, Iver, B. & Leira, Halvard 2005. *Aktiv og avventende. Utenriktjenestens liv 1905-2005*. Oslo: Pax.
- Neumann, Iver B. 2008. *Diplomats and Diplomacy: An Anthropological view*. Doktoravhandling i sosialantropologi. Universitetet i Oslo.
- Nilsson, David. 2013. *Sweden-Norway at the Berlin Conference 1884–85: History, national identity-making and Sweden's relations with Africa*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet. Hentet 08.09.2017 fra <http://nai.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A650999&dswid=-2515>
- Nilsson, Inger 1978. *Grönlandsfrågan 1929-1933. En studie i småstatsimperialism*. Umeå: Umeå Universitetsbibliotek.
- Norby, Reginald 2009. Johan Wollebæk. I: *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 16.08.2016 fra https://nbl.snl.no/Johan_Wolleb%C3%A6k. (Publisert på internett 13.02.2009.)
- Norges statskalender*. Oslo: Aschehoug. (Årgangene 1900, 1906-1933.)
- Norges traktater 1661-1966*, 1967, bind 1, 1661-1944. Oslo: Grøndahl.
- Norsk senter for forskningsdata 2016. *Parlamentarisk grunnlag i norske regjeringer (1884-d.d.)* Hentet 14.01.2016 fra http://www.nsd.uib.no/polsys/index.cfm?urlname=&lan=&UttakNr=41&MenuItem=N1_2&ChildItem=&State=collapse.

Kilder og litteratur

- Nuttall, Mark 2005. Arctic: Definitions and Boundaries. I: Nuttall, Mark (red.), *Encyclopedia of the Arctic*, bind 1, A-F, s. 117-121. New York/London: Routledge.
- Olafsbye, Ole Eivinn 1960. *Noen norske pressereaksjoner på grønlandsokkupasjonen i 1931*. Hovedoppgave i historie. Universitetet i Oslo.
- Omang, Reidar 1955. *Norsk utenrikstjeneste*, bind 1, *Grunnleggende år*. Oslo: Gyldendal.
- Omang, Reidar 1959. *Norsk utenrikstjeneste*, bind 2, *Stormfulle tider 1913-1928*. Oslo: Gyldendal.
- Oslo Aftenavis 12.06.1931, nr. 131. Ishavsrådets formann disputerer. (Utklipp av liten artikkel uten forfatter, sidetall ikke oppgitt. Funnet i: NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 9:1, mappe merket «Doktorgrad».)
- Philip C. Jessup International Law Moot Court Competition 2015. Hentet 07.10.2015 fra <https://www.ilsa.org/jessuphome>
- Polarhistorie 2018. *Persongalleri. Arve Staxrud*. Hentet 30.06.2018 fra <http://www.polarhistorie.no/personer/Staxrud%2C%20Arve>
- Politiken 13.06.1931. En Fortalelse, som vakte munterhed. Formanden for det norske Ishavsraad forsvarer Doktordisputats. (Utklipp av notis signert «-laas», sidetall ikke oppgitt. Funnet i: NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 9:1, mappe merket «Doktorgrad».)
- Preuss, Lawrence 1932. The Dispute between Denmark and Norway over the Sovereignty of East Greenland. I: *The American Journal of International Law* 26 (3), s. 469-487. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/2190199>
- Preuss, Lawrence 1933. [Bokanmeldelse av: 1) Smedal, Gustav 1931. *Acquisition of Sovereignty over Polar Areas*. Oslo: Dybwad og 2) Skeie, Jon 1932. *Greenland: The Dispute between Norway and Denmark*. London: J.M. Dent & Sons.] I: *The American Journal of International Law* 27 (1), s. 202. DOI: <http://dx.doi.org/10.2307/2189820>

- Priebe, Janina 2017. *Greenland's future: narratives of natural resource development in the 1900s until the 1960s*. Doktoravhandling. Umeå: Umeå Universitet. Hentet 04.06.2018 fra <http://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1158444/FULLTEXT02.pdf>
- Rekvig, Ole Petter 2009. Gustav Smedal. I: *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 26.11.2015 fra [https://nbl.snl.no/Gustav Smedal](https://nbl.snl.no/Gustav_Smedal). (Publisert på internett 13.02.2009.)
- Robberstad, Knut 1958. Skeie, Jon. I: *Norsk biografisk leksikon 1923-1983*, bind 13, *Schultz-Skramstad*, s. 506-512. Oslo: Aschehoug.
- Roberts, Peder 2011. *The European Arctic. Science and Strategy in Scandinavia and the British Empire*. New York: Palgrave Macmillan.
- Roberts, Peder & Jørgensen, Dolly 2016. Animals as instruments of Norwegian imperial authority in the interwar Arctic. I: *Journal for the History of Environment and Society* 1, s. 65-87. DOI: <https://doi.org/10.1484/J.JHES.5.110829>
- Roberts, Peder & Paglia, Eric 2016. Science as national belonging. The construction of Svalbard as a Norwegian space. I: *Social Studies of Science* 46 (6), s. 894-911. DOI: 10.1177/0306312716639153
- Rothwell, Donald R. 1996. *The Polar Regions and the Development of International Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rothwell, Donald R. & Kaye, Stuart 1994. Law of the Sea and the Polar Regions. Reconsidering Traditional Norms. I: *Marine Policy* 18 (1), s. 41-58.
- Ruud, Morten & Ulfstein, Geir 2011. *Innføring i folkerett*. (4. utg.) Oslo: Universitetsforlaget.
- Ræstad, Arnold 1912a. *Kongens strømme. Historiske og folkeretslige undersøkelser angaaende sjøterritoriet*. Kristiania: Cammermeyer.
- Ræstad, Arnold 1912b. *Norges høihetsret over Spitsbergen i ældre tid. En folkerets-historisk fremstilling*. Kristiania: Cammermeyer.

- Ræstad, Arnold 1913a. Dilletantisme eller – ?, [undertittel:] To artikler. I: *Dagbladet* 26.01.1913, nr. 28. (Utklipp av artikkel, sidetall ikke oppgitt. Funnet i: RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strømme»».)
- Ræstad, Arnold 1913b. Dilletantisme eller – ?, [undertittel:] Siste artikkel. *Dagbladet* 27.01.1913, nr. 30. (Utklipp av artikkel, sidetall ikke oppgitt. Funnet i: RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strømme»».)
- Ræstad, Arnold 1913c. *La mer territoriale. Études historiques et juridiques*. Paris: A. Pedone.
- Ræstad, Arnold 1914. *Handelspolitik*. Kristiania: Cappelen.
- Ræstad, Arnold 1916a. *Dyrtid før og nu*. Kristiania: Cappelen.
- Ræstad, Arnold 1916b. *Krigs og freds problemer*. Kristiania: Cappelen.
- Ræstad, Arnold 1916c. *Truster og karteller. En bok om privatmonopoler*. Kristiania: Cappelen.
- Ræstad, Arnold & Rabot, Charles 1912. Le Spitsberg dans l'histoire diplomatique. Étude de géographie historique. I: *La Géographie* 25 (mai 1912), s. 335–354; 25 (juni 1912), s. 393–412 og 26 (juli 1912), s. 65–98. (Artiklene var oversatt til fransk og tilrettelagt for tidsskriftet av Charles Rabot.)
- Sandmo, Erling 2006. [Bokanmeldelse av: Jørn Øyrehagen Sunde 2005. *Speculum legale – rettsspegelen. Ein introduksjon til den norske rettskulturen si historie i eit europeisk perspektiv*. Bergen: Fagbokforlaget.] I: *Historisk Tidsskrift* 85 (3), s. 542-548.
- Sarpsborg Arbeiderblad 29.06.1931, s. 1. «Tidens Tegn» okkuperer Øst-Grønland [sic]. (Artikkel uten forfatter.)
- Schachter, Oscar 1977. The Invisible College of International Lawyers. I: *Northwestern University Law Review* 72 (1977), s. 217-226.

Kilder og litteratur

- Schjotvet, Cecilie 2007. Folkerett og småstatspolitikk – Francis Hagerup om opprettelsen av faste folkerettsdomstoler. I: Blandhol, Sverre & Michalsen, Dag (red.), *Rettsforsker, politiker, internasjonalist: Perspektiver på Francis Hagerup*, s. 161-192. Oslo: Unipax.
- Schwach, Vera 2012. *Til havs med vitenskapen. Fiskerirettet havforskning 1860-1970*. Dr. philos.-avhandling. Universitetet i Oslo.
- Singh, Elen C. 1980. *The Spitsbergen (Svalbard) Question: United States Foreign Policy, 1907-1935*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sjøgrensekommisjonen 1912 = *Indstilling fra Sjøgrænsekommisjonen av 1911, I, Almindelig del, avgitt 29de februar 1912*. Kristiania: Grøndahl.
- Skagestad, Odd Gunnar 1975. *Norsk polarpolitikk. Hovedtrekk og utviklingslinjer 1905-1974*. Oslo: Dreyer.
- Skarstein, Frode 2008. «-men så kom jo den 9. april i veien...» *Adolf Hoel. Den glemte polarpioneren*. Bergen: Happy Jam Factory.
- Skeie, Jon 1931. *Grønlandssaken. Tvisten mellem Norge og Danmark om Øst-Grønland. En kort historisk og juridisk redegjørelse*. Oslo: Norli.
- Skeie, Jon 1933. *Politikere og diplomater i Grønlands-saken*. Oslo: Norli.
- Skogvang, Susann Funderud 2012. Fiskerigrensesaken mellom Norge og Storbritannia og sakens betydning for norsk rett 60 år senere. I: *Arctic Review on Law and Politics*, 3 (1), s. 81-107.
- Smedal, Gustav 1928. *Opgjør og forståelse med Danmark. Grønlandssaken, historisk og politisk*. Oslo: Steenske forlag.
- Smedal, Gustav 1930. *Erhvervelse av statshøiher over polarområder*. Oslo: Gyldendal.
- Smedal, Gustav 1931a. *Acquisition of Sovereignty over Polar Areas*. Oslo: Dybwad.
- Smedal, Gustav 1931b. *Erwerb von Staatshoheit über Polargebiete*. Königsberg: Gräfe und Unzer.

- Smedal, Gustav 1932. *De l'acquisition de souveraineté sur les territoires polaires*. Paris: Librairie Arthur Rousseau.
- Smedal, Gustav 1934. *Nasjonalt forfall. Tilbakeblikk og fremtidsmål i grønlandssaken*. Oslo: Norli.
- Smedal, Gustav 1940. *Før det blir for sent. Artikler og uttalelser om grønlandsspørsmålet*. Oslo: Fabritius.
- Smedal, Ingrid 1959. *En røst i striden. Gustav Smedals liv og virke*. Brumunddal: Mitt forlag.
- Smith, Carsten 1992. *Rettstenkning i samtiden. Rett – økonomi – politikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stachurska-Kounta, Marta 2017. *Norway and the League of Nations 1919-1939. A Small State's Quest for International Peace*. Ph.d.-avhandling. Universitetet i Oslo.
- Staël-Holstein, Lage von 1932. *Norway in Arcticum. From Spitsbergen to – Greenland?* Copenhagen: Levin & Munksgaard.
- Stang, Fredrik 1922. Francis Hagerup. I: *Tidsskrift for Retsvidenskab* 35, s. 5-43.
- Stang, Fredrik & Lange, Christian L. 1931. Hagerup, George Francis. I: *Norsk biografisk leksikon 1923-1983, bind 5, Grosch-Helkand*, s. 230-246. Oslo: Aschehoug. (Stang: s. 230-244, Lange: s. 244-246.)
- Staxrud, Arve 1906. De norske Interesser paa Spitsbergen. I: *Morgenbladet* 21.09.1906, nr. 519, s. 1.
- Steine, Bjørn Arne 2016. *Fred, forskning og formidling. Internasjonale studier i Norge og Sverige 1897-1940*. Ph.d.-avhandling. Universitetet i Oslo.
- Stenseth, Bodil 2000. *En norsk elite. Nasjonsbyggerne på Lysaker 1890-1940*. Oslo: Aschehoug.
- Stjernstedt, L. W. 1912. *Några minnesblad ur mitt lif*. Stockholm: Norstedts.

Kilder og litteratur

- Stone, Lawrence 1971. Prosopography. I: *Dædalus* 100 (1), s. 46-79.
- Stortingsforhandlinger 1931*. Første del, A. St. prp. Nr. 1: Kap. 535. Norges Svalbard- og Ishavs-Undersøkelser.
- Stortingsforhandlinger 1932*. Sjette del, B. Innst. O. IV A (1932): Innstilling fra protokollkomiteen om regjeringsprotokollens gjennomgåelse.
- Stortingsforhandlinger 1933*. Sjette del, A. Innst. S. nr. 166 (1933): Innstilling fra Den utvidede utenriks- og konstitusjonskomite angående Grønlandssaken.
- Svarlien, Oscar 1964. *The Eastern Greenland Case in Historical Perspective*. Gainesville: University of Florida.
- Svendsen, Åsmund 2013. *Halvdan Koht. Veien mot framtiden. En biografi*. Oslo: Cappelen Damm.
- Sörlin, Sverker 1988. *Framtidslandet. Debatten om Norrland och naturresurserna under det industriella genombrottet*. Stockholm: Carlsson.
- Sörlin, Sverker 2002. Rituals and Resources of Natural History. The North and the Arctic in Swedish Scientific Nationalism. I: Bravo, Michael & Sörlin, Sverker (red.), *Narrating the Arctic. A Cultural History of Nordic Scientific Practices*, s. 73-122. USA: Science History Publications, a division of Watson Publ. International.
- Sörlin, Sverker 2009. *Polar Shifts. International Polar Year 2007-2008*. Stockholm: Swedish Research Council and the Swedish Committee for the International Polar Year 2007-2008. Hentet 03.07.2018 fra: https://www.vr.se/download/18.2412c5311624176023d25585/1529480558857/Polar-Shifts-International-Polar-Year_VR_2009.pdf
- Sörlin, Sverker 2014. Circumpolar Science: Scandinavian Approaches to the Arctic and the North Atlantic, ca. 1920 to 1960. I: *Science in Context* 27 (2), s. 275-305.
- Tamm, Ditlev 2011. Knud Berlin. I: *Den store danske/Dansk biografisk leksikon*. Hentet 16.11.2015 fra

Kilder og litteratur

- http://denstoredanske.dk/Dansk_Biografisk_Leksikon/Samfund,_jura_og_politik/Jura/Jurist/Knud_Berlin (Publisert på internett 17.07.2011.)
- Teige, Ola 2008. *Eliten i Christianias sosiale og politiske nettverk 1680-1750*. Ph.d.-avhandling i historie. Universitetet i Oslo.
- Theien, Iselin 2015. *Fra krig til krig. En biografi om C. J. Hambro*. Oslo: Spartacus.
- Thommessen, Henrik P. 2009. *Fra triumf til tragedie-. Avisbedriften Tidens Tegn 1910-1941*. Doktoravhandling. Universitetet i Oslo. Hentet 08.09.2017 fra <https://www.duo.uio.no/handle/10852/27758>
- Thorleifsson, Thorleif Tobias 2006. *Norway 'must really drop their absurd claims such as that to the Otto Sverdrup Islands'. Bi-Polar International Diplomacy: The Sverdrup Islands Question, 1902-1930*. Masteroppgave i historie. Simon Fraser University, Canada. Hentet 08.09.2017 fra <http://summit.sfu.ca/item/2963>
- Tidens Tegn 11.02.1920, nr. 41. Spitsbergentraktatens undertegnelse. En stor dag for Norge i Paris. Minister Wedel hædres av den norske koloni. (Utklipp av artikkel, «Fra vor egen korrespondent», uten namn, sidetall ikke oppgitt. Funnet i: RA, UDA, boks 5850, mappe merket «Spitsbergen Avisutklipp».)
- Tidens Tegn 13.06.1931. «Okkupanten» Smedal forsvarer sin avhandling. Ishavsrådets formann får ros og megen anerkjennelse. En behagelig disputas. (Utklipp av kortere artikkel uten forfatter, sidetall ikke oppgitt. Funnet i: NB, Ubehandlet 42. Gustav Smedal: Arkiv vedrørende Grønlandssaken og Norges arktiske interesser. Eske 9:1, mappe merket «Doktorgrad».)
- Timtchenko, Leonid D. 1996. *Quo vadis, Arcticum? The International Law Regime of the Arctic and Trends in its Development*. Kharkiv: State University Press "Osnova".
- Tønnesson, Øyvind 2013. *With Christian L. Lange as a prism. A study of transnational peace politics, 1899-1919*. Ph.d.-avhandling. Universitetet i Oslo.

- Ulfstein, Geir 1995. *The Svalbard Treaty. From Terra Nullius to Norwegian Sovereignty*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Ulfstein, Geir 2016. *Hva er folkerett*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Uzoigwe, G. N. 1988. The Results of the Berlin West Africa Conference: An Assessment. I: Förster, Stig, Mommsen, Wolfgang J. & Robinson, Ronald (red.), *Bismarck, Europe, and Africa. The Berlin Africa Conference 1884-1885 and the Onset of Partition*, s. 541-552. Oxford: Oxford University Press.
- Vec, Milos 2012. From the Congress of Vienna to the Paris Peace Treaties of 1919. I: Fassbender, Bardo, Peters, Anne, Peter, Simone & Högger, Daniel (red.), *The Oxford Handbook of the History of International Law*, s. 654-678. Oxford: Oxford University Press.
- Verboven, Koenraad, Carlier, Myriam & Dumolyn, Jan 2007. A Short Manual to the Art of Prosopography. I: Keats-Rohan, K. S. B (red.), *Prosopography. Approaches and Applications. A Handbook*, s. 35-69. Oxford: Unit for Prosopographical Research, Linacre College, University of Oxford.
- Weber, Paul 1933. Das Haager Urteil im Grönlandkonflikt. I: *Die Friedens-Warte* 33 (5/6), s. 148-155.
- Wedel Jarlsberg, Fredrik 1932. *Reisen gjennom livet*. Oslo: Gyldendal.
- Werner, Wouter G. 2014. The Politics of Expertise: Applying Paradoxes of Scientific Expertise to International Law. I: Ambrus, Monika, Arts, Karin, Hey, Ellen & Raulus, Helena (red.), *The Role of "Experts" in International and European Decision-Making Processes. Advisors, Decision Makers or Irrelevant Actors?*, s. 44-62. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wormbs, Nina 2018. Introduction: Back to the Futures of an Uncertain Arctic. I: Wormbs, Nina (red.), *Competing Arctic Futures. Historical and Contemporary Perspectives*, s. 1-18. Cham: Palgrave Macmillan.
- Wråkberg, Urban 1999. *Vetenskapens vikingatåg. Perspektiv på svensk polarforskning 1860-1930*. Stockholm: Kungl. Vetenskapsakademien.

- Wråkberg, Urban 2002. The Politics of Naming. Contested Observations and the Shaping of Geographical Knowledge. I: Bravo, Michael & Sörlin, Sverker (red.), *Narrating the Arctic. A Cultural History of Nordic Scientific Practices*, s. 155 – 197. USA: Science History Publications, a division of Watson Publ. International.
- Wråkberg, Urban 2004. Det internasjonella interessen for Arktis 1800-1925. I: Tjelmeland, Hallvard og Zachariassen, Ketil (red.), *Inn i Riket: Svalbard, Nord-Norge og Norge. Rapport frå det 28. nordnorske historieseminar, Longyearbyen 3.-5.10.2003*, s. 7–25. Institutt for historie, Universitetet i Tromsø.
- Wråkberg, Urban 2012. Introduction: Interdisciplinary History. I: *The Polar Journal*, 2 (2), s 191 - 199. DOI: 10.1080/2154896X.2012.735035.
- Young, Oran R. 1992. *Arctic Politics. Conflict and Cooperation in the Circumpolar North*. Hanover, New Hampshire: Dartmouth College.
- Young, Oran R. & Osherenko, Gail (red.) 1993. *Polar politics. Creating International Environmental Regimes*. Ithaca, New York: Cornell University Press.
- Ziegler, Karl-Heinz 1994. *Völkerrechtsgeschichte. Ein Studienbuch*. München: Beck.
- Ørebladet 03.01.1913, nr. 2. Kongens Strømme. Historiske og folkeretslige Undersøgelser angaaende Sjøterritoriet. Et Verk af Arnold Ræstad. (Utklipp av anmeldelse, signert «T.B.», sidetall ikke oppgitt. Funnet i: RA, UDA, boks 5365, mappe merket «Ræstads avhandling «Kongens Strømme»».)
- Østreng, Willy 1974. *Økonomi og politisk suverenitet. Interessespillet om Svalbards politiske status*. Oslo: Universitetsforlaget.